

tmmob
makina mühendisleri odası

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2015

BİLDİRİLER KİTABI

11-12 Aralık 2015, Ankara

Yayın No: E/MMO/655

tmmob
makina mühendisleri odası

Meşrutiyet Mah. Meşrutiyet Cad. No: 19 Kat: 6-7

Kızılay / ANKARA

Tel: (0312) 425 21 41 Faks: (0312) 417 86 21

e-posta: mmo@mmo.org.tr

<http://www.mmo.org.tr>

YAYIN NO: E/MMO/655

ISBN: 978-605-01-0844-6

Bu yapının yayın hakkı Makina Mühendisleri Odası'na aittir. Kitabın hiçbir bölümü değiştirilemez. MMO'nun izni olmadan kitabın hiçbir bölümü elektronik, mekanik vb. yollarla kopya edilip kullanılamaz. Kaynak gösterilmek kaydı ile alıntı yapılabilir.

Şubat 2016, Ankara

Baskı:

Ankamat Matbaacılık San. Ltd. Şti.

Tel: (0 312) 394 54 94 - 95

SUNUŞ

Tüm dünya gelir ve servet paylaşımının emeğiyle geçinen geniş halk kitleleri aleyhine giderek daha da bozulduğu derin bir krizin yedinci yılını geride bırakıyor. Kapitalizmin doğal yasaları sonucu 2007 yılında patlak veren ve hala devam eden kriz, 1929'dan bu yana sistemin en derin krizi olarak adlandırılıyor. Ekonomik, sosyal, politik, ekolojik ve toplumsal yönleriyle bir türlü aşılamayan kriz, küreselleşen kapitalizmin inandırıcılığını giderek azaltırken, "Başka Bir Dünya" mümkün şiarıyla insan ve emek odaklı yeni bir düzen arayışı dünyanın tüm coğrafyalarında farklı direniş ve mücadeleleri beraberinde getirerek yeşeriyor.

Bugün kapitalist sistemin birikim olanaklarını tıkayan neoliberal küreselleşme sürecinin ardındaki dinamikler, aynı zamanda yeryüzünde elde edilen tüm gelirin neden bir avuç grubun elinde toplandığını açıklamaktadır. Bu dinamiklere bakıldığında ortaya çıkan tablo her geçen gün bozulan gelir adaletsizliği, hızlı bir yoksullaşma ve işsizleşmedir.

Tüm bu süreçlere ışık tutan nedenlerden biri kuşkusuz finansallaşmayla birlikte kapitalist sistemin artık birikim yaratma yeteneğini kaybetmesidir. Diğer bir ifade ile tasarrufların üretken alanlara değil, finansal rantların cazibesine yönelmesi, bir bütün olarak sistemin değer yaratamaması sorunudur.

1980'lerden ibaren neoliberal küreselleşme sürecinde iktisadi, toplumsal ve siyasi bir dönüşüme sahne olan Türkiye ekonomisi ise tüm bu süreçlerden payını büyük ölçüde almaktadır. Özellikle 2002 yılından itibaren AKP iktidarı döneminde hayata geçirilen neoliberal dönüşümler ekonomiyi kriz dinamiklerinin kalıcı hale geldiği bir sarmalın içine hapsedmiştir. Özelleştirmeler, kamu-özel işbirliği gibi yöntemlerle rantsal faaliyetlerin çevre ve kentlerin talanı eşliğinde genişletilmesi, ücretlerin taşeronlaşma, güvencesiz çalışma eşliğinde düşürülerek despotik bir emek rejiminin kurulması gibi yansımaları sahip bu dönüşümler toplum ve gelecek nesiller üzerinde büyük bir tehdit olarak büyümeye devam etmektedir.

Bu dönüşümlerin bir parçası olarak sığlaştırılan, taşeronlaştırılan ve de en nihayetinde derin bir daralma sürecine mahkum edilen sanayi üretimi tüm büyüyen yapısal sorunlarıyla karşımızdadır. 2012 yılında başlayan düşük büyüme temposu süreklilik kazanırken, büyümenin omurgası sayılan sanayi şimdilik yatay, geleceğe dönük ise aşağı yönlü bir eğilim içindedir. AKP döneminde istikrarsız, spekülasyon yönlü inşa edilen büyüme modeli yatırım ve kaynak dağılımını reel üretici sektörlerden koparmış, sanayinin hızla daralmasına yol açmıştır.

İşte tam da bu dönemde ülke sanayileşmesinin önceliklerini, politikasını ve uygulama araç ve yöntemini belirlemek ve tartışmaya açmak ve nasıl bir sanayi sorusuna yanıt aramak öncelikli ihtiyaç haline gelmiştir. Neoliberal, rantçı, kapkaççı, usulsüzlük ve yolsuzlukların sıradanlaştırıldığı, gelir dağılımının her geçen gün giderek daha da bozulduğu, sömürünün ve halkın varlıklarına olan gaspın zorbaca her geçen gün daha fazla arttırıldığı bu dönemde emperyalizmden bağımsız siyasi bir iradeyle planlama, sanayileşme ve kalkınmada halkçı, toplumcu bir yaklaşım ve model ihtiyacı önümüzde acil yanıt beklemektedir. Bu kapsamda geçmişten bu yana Kongre birikimlerimiz ışığında Sanayi Kongresi 2015, bu yanıt arayışının bir parçası olarak "Başka bir sanayileşme mümkün" temasıyla açılmış ve süreç tüm boyutlarıyla ortaya konulmuştur.

Kongre'nin ilk gününde devam etmekte olan küresel kriz ve 2013 yılının ortalarından itibaren dünya ölçeğinde krize bağlı oluşan yeni paradigma ile Türkiye'ye yansımaları ele alınmış, Türkiye'de küresel eğilime bağlı yönelimler eşliğinde sanayinin makro ve sektörel düzlemde konumu ile istihdam yapısındaki dönüşümler analiz edilmiştir. İkinci günde ise sanayide işçi sınıfının ve mühendislerin durumu incelenmiş, parçalanmış üretim süreçlerinde mühendis emeğinin konumu ele alınmıştır. İkinci günün son oturumunda ise "Nasıl bir gelecek istiyoruz, bu gelecekte nasıl bir sanayileşme tasarlıyoruz? Ve sanayinin geleceğinde mühendislerin rolü ne olmalı?" sorularına yanıt aranmıştır.

TMMOB Sanayi Kongresi 2015 etkinliğinin hazırlık süreçlerine katkı koyan Kongre Yürütme, Düzenleme ve Sekreteriyasına teşekkür eder, Bildiriler Kitabının konuyla ilgili tüm kesimlere fayda sağlayacağına olan inancımızla iyi okumalar dileriz.

TMMOB Makina Mühendisleri Odası
Yönetim Kurulu

KONGRE DÜZENLEME KURULU

Mehmet SOĞANCI	TMMOB	
Ali Fahri ÖZTEN	TMMOB	
Murat FIRAT	TMMOB	
M. Tevfik KIZGINKAYA	TMMOB	
Mehmet BESLEME	TMMOB	
Gökşin TEKİNDOR	Çevre	MO
Ahmet Tarık UZUNKAYA	Elektrik	MO
S. Çetin TEKİN	Fizik	MO
A. Yaşar CANCA	Gemi M. İ.	MO
Yusuf SONGÜL	Gıda	MO
Levent ÖZMÜŞ	Harita ve Kadastro	MO
Şükrü ERDEM	İnşaat	MO
M. Tarık CEYHAN	Jeofizik	MO
Niyazi ÖZGÜR	Kimya	MO
Ayşen ERTEN	Maden	MO
Yüksel YAĞAN	Meteoroloji	MO
Eyüp MUHCU	Mimarlar Odası	
Halim PERÇİN	Peyzaj	MO
Murat ASLAN	Ziraat	MO
Ali Ekber ÇAKAR	Makina	MO
A. Selçuk SOYLU	Makina	MO
Yunus YENER	Makina	MO
Tahsin AKBABA	Makina	MO
Ercüment Ş.ÇERVATOĞLU	Makina	MO
Osman TEZGİDEN	Makina	MO
Bedri TEKİN	Makina	MO
Elif ÖZTÜRK	Makina	MO
Şayende YILMAZ	Makina	MO
Çağdaş AKAR	Makina	MO
Harun ERPOLAT	Makina	MO
Barış LEVENT	Makina	MO
Satılmış GÖKTAŞ	Makina	MO
Banu AKIN	Makina	MO
Hüseyin ATICI	Makina	MO
Ahmet ENİŞ	Makina	MO
Selim ULUKAN	Makina	MO
Ümit BÜYÜKEŞMELİ	Makina	MO
İbrahim MART	Makina	MO
Fatih DİLBAZ	Makina	MO
Gurbet ÖRÇEN	Makina	MO
Yaver TETİK	Makina	MO
Hakan ÜNAL	Makina	MO
Başar KÜÇÜKPARMAK	Makina	MO

Zeki ARSLAN	Makina	MO
Mehmet ÖZSAKARYA	Makina	MO
Ziya Murat ÖZTÜRK	Makina	MO
Ünal ÖZMURAL	Makina	MO
Aziz Hakan ALTUN	Makina	MO
Alper TURNA	Makina	MO
Kadir GÜRKAN	Makina	MO
İsmail ÖZSALİH	Makina	MO
Birhan ŞAHİN	Makina	MO

KONGRE YÜRÜTME KURULU

Ali Ekber ÇAKAR	Makina	MO
A. Selçuk SOYLU	Makina	MO
Yunus YENER	Makina	MO
Ercüment Ş. ÇERVATOĞLU	Makina	MO
Emin KORAMAZ	Makina	MO
S. Melih ŞAHİN	Makina	MO
Oğuz TÜRKYILMAZ	Makina	MO
Kaya GÜVENÇ	Makina	MO
Yavuz BAYÜLKEN	Makina	MO
Diñçer METE	Makina	MO
Osman SERTER	Makina	MO
Mustafa SÖNMEZ	Makina	MO
Aslı AYDIN	Makina	MO
M. Tevfik KIZGINKAYA	TMMOB	
Ahmet Tarık UZUNKAYA	Elektrik	MO
Prof. Dr. Korkut BORATAV	Ankara Üniversitesi	
Prof. Dr. Aziz KONUKMAN	Gazi Üniversitesi	
Prof. Dr. Hayri KOZANOĞLU	Kemerburgaz Üniversitesi	

KONGRE SEKRETERİ

Mahir Ulaş AKCAN	Makina	MO
------------------	--------	----

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2015

11-12 ARALIK 2015 İMO TEOMAN ÖZTÜRK SALONU / ANKARA

PROGRAM

1. GÜN 11 ARALIK 2015 CUMA

- 09:00 - 10:00 Kayıt
- 10:00 - 11:15 **Açılış Konuşmaları**
Ali Ekber ÇAKAR
MMO Yönetim Kurulu Başkanı
Mehmet SOĞANCI
TMMOB Yönetim Kurulu Başkanı
Konuk Konuşmacılar
- 11:15 - 11:30 Ara
- 11:30 - 13:00 **AÇILIŞ OTURUMU : SANAYİ;
GEÇMİŞTEN GELECEĞE**
**Oturum Başkanı: Oğuz
TÜRKYILMAZ**
Prof. Dr. Bilsay KURUÇ
- 13:00 - 14:00 Yemek Arası
- 14:00 - 15:45 **I. OTURUM : DÜNYA VE
TÜRKİYE'DEKİ GELİŞMELER**
**Oturum Başkanı: Prof. Dr. Korkut
BORATAV**
**Küresel Ekonomide Yeni Güç
Dengeleri ve Sanayileşme**
Prof. Dr. Hayri KOZANOĞLU
**Türkiye Kapitalizminin Açmazları
ve İhtimaller**
Mustafa SÖNMEZ
**Türkiye'de Finansallaşmanın
Değişen Dinamikleri: Şirket ve
Hanehalkı Borçlanması**
Yrd. Doç. Dr. Elif KARAÇİMEN
- 15:45 - 16:00 Ara
- 16:00 - 17:45 **II. OTURUM : SANAYİNİN
SORUNLARI (MAKRO ANALİZ)**
Oturum Başkanı:
Prof. Dr. Aziz KONUKMAN
**Türkiye, Sanayileşmek
Mecburiyetindedir**
Dr. Oktay KÜÇÜKKİREMİTÇİ
Dr. Serdar ŞAHİNKAYA
**Türkiye'de Sanayileşme ve Yapısal
Dönüşüm**
Prof. Dr. Erol TAYMAZ
Belgelerde Sanayi ve Gerçekler
Yavuz BAYÜLKEN

2. GÜN 12 ARALIK 2015 CUMARTESİ

- 10:00 - 11:30 **III. OTURUM : GEBZE ALAN
ARAŞTIRMASI**
Oturum Başkanı: Yunus YENER
**Üretim Zincirlerinde Mühendislerin
Yeri ve Yaşam Koşulları / Gebze
Havzası Örneği**
Yrd. Doç. Dr. Serkan ÖNGEL
- 11:30 - 11:45 Ara
- 11:45 - 13:30 **IV. OTURUM : SANAYİLEŞME VE
EMEK**
Oturum Başkanı: Kaya GÜVENÇ
**Hayal Mühendisleri: Bilişim
Endüstrisinde İş, İstihdam ve İşsizlik**
Prof. Dr. Gamze YÜCESAN
ÖZDEMİR
**Emek Süreçlerinin Dönüşümü ve
Mühendisler**
Aslı AYDIN
Arş. Gör. Dr. Denizcan KUTLU
**Türkiye'de 2000'li Yıllarda Sendikal
Hareketin Durumu**
Doç. Dr. Aziz ÇELİK
- 13:30 - 14:30 Yemek Arası
- 14:30 - 16:30 **PANEL : BAŞKA BİR SANAYİLEŞME
MÜMKÜN**
Oturum Başkanı: Dinçer METE
**Türkiye için Düşük Karbonlu
Gelişme Yolları ve Öncelikler**
Prof. Dr. Erinç YELDAN
**Toplum Yararı İçin Demokratik
Enerji Programı ve Kamusal
Planlama**
Oğuz TÜRKYILMAZ
**Yeni Bir Tekno-Ekonomik
Paradigma Doğar mı?**
Prof. Dr. Ergun TÜRKCAN
- 16:30 - 17:30 **FORUM**
Forum Yöneticisi: Ali Ekber ÇAKAR
- 17:30 - 18:00 **KONGRE DEĞERLENDİRMESİ**
Prof. Dr. Hayri KOZANOĞLU

İÇİNDEKİLER

AÇILIŞ KONUŞMALARI.....	3
AÇILIŞ OTURUMU : SANAYİ; GEÇMİŞTEN GELECEĞE	21
Oturum Başkanı: Oğuz TÜRKYILMAZ Prof. Dr. Bilsay KURUÇ	
I. OTURUM : DÜNYA VE TÜRKİYE'DEKİ GELİŞMELER	39
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Korkut BORATAV	
Küresel Ekonomide Yeni Güç Dengeleri ve Sanayileşme	39
Prof. Dr. Hayri KOZANOĞLU	
Türkiye Kapitalizminin Açmazları ve İhtimaller	44
Mustafa SÖNMEZ	
Türkiye'de Finansallaşmanın Değişen Dinamikleri: Şirket ve Hanehalkı Borçlanması	49
Yrd. Doç. Dr. Elif KARAÇİMEN	
II. OTURUM : SANAYİNİN SORUNLARI (MAKRO ANALİZ)	65
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Aziz KONUKMAN	
Türkiye, Sanayileşmek Mecburiyetindedir	66
Dr. Oktay KÜÇÜKKİREMİTÇİ Dr. Serdar ŞAHİNKAYA	
Türkiye'de Sanayileşme ve Yapısal Dönüşüm	84
Prof. Dr. Erol TAYMAZ	
Belgelerde Sanayi ve Gerçekler	97
Yavuz BAYÜLKEN	
III. OTURUM : GEBZE ALAN ARAŞTIRMASI	113
Oturum Başkanı: Yunus YENER	
Üretim Zincirlerinde Mühendislerin Yeri ve Yaşam Koşulları / Gebze Havzası Örneği.....	114
Yrd. Doç. Dr. Serkan ÖNGEL	
IV. OTURUM : SANAYİLEŞME VE EMEK	131
Oturum Başkanı: Kaya GÜVENÇ	
Hayal Mühendisleri: Bilişim Endüstrisinde İş, İstihdam ve İşsizlik	131
Prof. Dr. Gamze YÜCESAN ÖZDEMİR	
Emek Süreçlerinin Dönüşümü ve Mühendisler	135
Aslı AYDIN Arş. Gör. Dr. Denizcan KUTLU	
Türkiye'de 2000'li Yıllarda Sendikal Hareketin Durumu	145
Doç. Dr. Aziz ÇELİK	

PANEL : BAŞKA BİR SANAYİLEŞME MÜMKÜN.....	159
Oturum Başkanı: Dinçer METE	
Türkiye için Düşük Karbonlu Gelişme Yolları ve Öncelikler	160
Prof. Dr. Erinç YELDAN	
Toplum Yararı İçin Demokratik Enerji Programı ve Kamusal Planlama	171
Oğuz TÜRKYILMAZ	
Yeni Bir Tekno-Ekonomik Paradigma Doğar mı?	177
Prof. Dr. Ergun TÜRKCAN	
FORUM VE KONGRE DEĞERLENDİRMESİ.....	185
Forum Yöneticisi: Ali Ekber ÇAKAR	
Prof. Dr. Hayri KOZANOĞLU	
KONGRE SONUÇ BİLDİRİSİ	193

**TMMOB
SANAYİ KONGRESİ
2015**

**1. Gün
11 Aralık 2015 Cuma**

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Ali Ekber ÇAKAR
Makina Mühendisleri Odası Yönetim Kurulu Başkanı

Mehmet SOĞANCI
TMMOB Yönetim Kurulu Başkanı

Selin SAYEK BÖKE
CHP Genel Başkan Yardımcısı

Şükran DOĞAN
Emek Partisi Genel Başkan Yardımcısı

Yaşar AYDIN
ÖDP Parti Meclisi Üyesi

Mahmut TOĞRUL
HDP Milletvekili

MAHİR ULAŞ AKCAN / Kongre Sekreteri

Sayın konuklar, değerli katılımcılar, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği adına Makina Mühendisleri Odası tarafından 1962 yılından bugüne değin düzenlenen Sanayi Kongresi'nin yirmincisine hoş geldiniz.

Şimdi, sizleri, başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere, ülkemizin bağımsızlık ve kurtuluş mücadelesinde yaşamını yitiren; demokrasi ve barış istediği için 20 Temmuz'da Suroç'ta, 10 Ekim'de Ankara'da katledilen ve yine yaşama dair bütün değerleri yok sayan, gerici ve dinci katillerce 12 Kasım'da Beyrut'ta, 13 Kasım'da Paris'te katledilen bütün insanlar için 1 dakikalık saygı duruşuna davet ediyorum.

Kongremizin açılış konuşmasını yapmak üzere, TMMOB Makina Mühendisleri Odası Yönetim Kurulu Başkanı Sayın Ali Ekber Çakar'ı kürsüye davet ediyorum.

ALİ EKBER ÇAKAR / Makina Mühendisleri Odası Başkanı

"Sayın Birlik Başkanım,

Sayın Milletvekilleri,

Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Sayın Yöneticileri,

Sayın Hocalarım,

TMMOB'ye Bağlı Odaların Sayın Başkan ve Yöneticileri,

Sayın Katılımcılar,

Sevgili Basın Mensupları,

TMMOB Makina Mühendisleri Odası Yönetim Kurulu ve şahsım adına sizleri saygıyla selamlıyorum.

Her çalışma dönemimizde düzenlediğimiz merkezi etkinliklerimizin finali olan ve TMMOB adına geleneksel olarak iki yılda bir düzenlediğimiz Sanayi Kongresi 2015'e hoş geldiniz.

Odamızın düzenlediği merkezi kongre, kurultay, sempozyum etkinliklerinin sayısı elliyi aşmış durumdadır. Bu çalışma dönemimizde ise altı ilde on bir merkezi etkinlik düzenledik. Bu kongreden önce asansör, hidrolik-pnömatik, serbest müşavirlik mühendislik hizmetleri ve mesleki denetim, öğrenci üye, tesisat mühendisliği, işçi sağlığı ve iş güvenliği, endüstriyel otomasyon, uçak havacılık uzay mühendisliği, bakım teknolojileri, otomotiv ve yan sanayi ve kaynak teknolojileri etkinliklerini yaptık. Bu etkinliklerde sunulan bildiriler, paneller ve sonuç bildirileri kitaplaştırılıp kamuoyunun kullanımına sunuldu. 10 Ekim Ankara katliamı nedeniyle ertelediğimiz Endüstri-İşletme Mühendisliği Kurultayı'nı da 25-26 Aralık'ta İstanbul'da yaparak bu çalışma dönemindeki merkezi etkinliklerimizi tamamlamış olacağız.

Bütün çabamız; meslek disiplinlerimizin toplumsal gereksinimler doğrultusunda gelişmesi, bütün bölgeleri ve sektörleriyle birlikte ülkemizin sanayileşmesine, kalkınmasına, demokratikleşmesine, halkımızın mutlu, bilimsel-teknik gerekler ve standartlara uygun çağdaş bir yaşam sürmesine yöneliktir.

Bu kongrede, sizlerle birlikte, sanayide; dünya ve Türkiye'deki gelişmeleri; sanayinin sorunlarını, Gebze alan araştırmamızı, sanayileşme ve emek süreçleri ile paralel olguları, mühendisler ve tüm emekçilerin durumunu irdeleyecek, "**başka bir sanayileşme mümkün**" bağlamında "**nasıl ve kim için sanayileşme**" sorunsalına yanıtlar arayacağız. Sınai, ekonomik, sosyal, sınıfsal koşullara dair temel öneme sahip tespitleri, önerileri, alternatifleri; değerli sosyal bilimciler, uzmanlar ve örgütlü üyelerimizle birlikte geliştireceğiz. Sanayi Kongremiz, her defasında olduğu gibi, Türkiye'nin önüne ciddi seçenek ve öneriler demeti sunacaktır. İktisadi, siyasi, sosyal çelişki ve çatışmaların yoğunlaştığı 2015 yılında, Sanayi Kongremiz tarihe önemli notlar düşecektir.

Değerli Konuklar, Değerli Katılımcılar,

2013 yılında düzenlediğimiz Sanayi Kongresi'nden bu yana, ekonomik bunalım yapısal düzeyde derinleşme seyri izledi. Kamu yönetimini, ülke imarını, yapı, kent, ulaşım, eğitim, sağlık, tarım, enerji, maden, su, çevre ve koruma alanları ile TMMOB mevzuatını yeniden düzenlemeye yönelik adımlar yoğunlaştı. Sendikal alan daha da zayıflatıldı. Ulusal istihdam stratejisi adım adım uygulanmakta, güvencesiz çalışma biçimleri yaygınlaştırılmakta, kıdem tazminatlarına el atılması girişimi sürmektedir. Kamunun elindeki son işletmelerin serbestleştirme ve özelleştirmelerle tasfiyesi de sürmektedir. Yolsuzluklar da malumumuz. Kısaca, neoliberal, rantçı, kapkaççı, usulsüzlük ve yolsuzluklarla malul bir ekonomi politika bütünlüğü söz konusudur.

Bu arada, (2014-2018'e dair) 10. Kalkınma Planı, Türkiye Sanayi Strateji Belgesi (2015-2018) ile 64. Hükümet Programı da yayımlandı. Bütün bu vd. dokümanlar, neoliberal serbestleştirme, özelleştirme, metalaştırma, rant ve yoğun emek sömürsü eksenli yönelimin birbirini tamamlayan belgeleridir.

Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesi'nde "*Orta-yüksek ve yüksek teknoloji ürünlerde Afro-Avrasya'nın tasarım ve üretim üssü olmak*", 64. Hükümet Programı'nda da "*orta ve yüksek teknoloji ürünlerde Avrasya'nın üretim merkezi haline gelmiş bir ülke olma vizyonuyla hareket edeceğiz*" gibi sözler sarf edilmektedir. Ancak, mevcut uluslararası-bölgesel gerilimler ve Rusya ile yaşanan krizin olumsuz etkileri bir yana, gerçek nesnel durum farklıdır. Zira Türkiye, uluslararası mal ve finans piyasalarına ucuz ithalat cenneti ve yüksek dış borçlanıcı olarak eklenmek suretiyle, küresel işbölümü içerisinde, montaj sanayinin taşeron bir üreticisi haline gelmiştir. Bu politikalar eşliğinde, "*rekabet gücü*" ve "*ihracat*" kavramlarıyla cilalanmış bir dibe doğru yarışın yapıtaşları oluşturulmuştur.

AKP iktidarınca uygulanan yeni sermaye birikimi süreci, başta kentsel, kırsal, doğal kaynak yağması ve özellikle kentlerdeki dönüşüm programından beslenmektedir. Nihayetinde 10. Plan, "*Öncelikli Dönüşüm Programı*" ana başlığı altında yirmi beş alanda neoliberal programı kutsayan düzenlemeleri içermektedir. Bunların arasında İstanbul uluslararası finans merkezi programı, iş ve yatırım ortamı, işgücü piyasası, öncelikli teknoloji alanlarında ticarileştirme, sağlık endüstrileri, sağlık turizmi, aile ve nüfus yapısı, rekabetçiliği geliştiren kentsel dönüşüm programları da bulunmaktadır. Kısaca, kalkınma paradigması terk edilmiştir.

Sanayide küresel rekabeti ön plana çıkaran yöntem ve modeller ile yaşanan yapısal değişim, ücretlerin düşürülmesine, istihdamın azaltılmasına, mühendisliğin işlev ve iradesinin en aza indirilmesine yol açmıştır. Bütün bu gelişmeler, üzerinde dikkatle düşünülmesi gereken bir bütünlük içermektedir.

Değerli Katılımcılar,

Türkiye ekonomisi, üretim, tasarruf-yatırım, istihdam, ihracat ve ithalatın yapısı, teknoloji düzeyi, dış talep bağımlılığı, cari açık, sermaye hareketlerinin serbest giriş-çıkışı ve aşırı borçlanma ile hayli örselenmiştir ve hayli kırılğan bir durumdadır.

Ülkemizin başka ülkelerin teknoloji pazarı haline gelmesi, teknoloji üretiminde, projelendirme ve mühendislik tasarımında, AR-GE ve yerli üretimin gerilemesi gibi her geçen gün daha da olumsuz bir tablo çizen sonuçlar ortadadır. **"Teknolojiyi yalnızca kullanan değil, üreten bir toplum olma"** odaklı anlayış hakim olmadıkça mevcut tablo kararmaya devam edecektir.

Sözü çok edilen büyüme olgusu, sabit sermaye yatırımlarına dayalı değildir. Kamu artık üretken olmayan, katma-değer yaratmayan, ciddi bir istihdam öngörmeyen yatırımlar yapmaktadır. Yapılanlar da esasen özelleştirmelere yöneliktir. Ve kamu artık bölgesel kalkınma projelerine girmemektedir. Plan gerçekleştirmelerinde kamunun sanayi yatırımlarından tamamen vazgeçtiği görülmektedir. Dolayısıyla büyüme olgusu, ekonominin sanayi ve tarımsal üretime ve bu alanlardaki yatırımlara dayandırılmasına değil, sıcak para akımına bağlı mali aracılık hizmetleri, ulaştırma, depolama, haberleşme, inşaat ile toptan ve perakende ticarete dayalıdır. 64. Hükümet Programı'nın **"serbest piyasa ekonomisi"** ve **"uluslararası sermaye girişine"** bağlı büyüme yaklaşımı ile mevcut durum bire bir örtüşmektedir.

Spekülatif kredi kullanımının ve sıcak para girişinin revaçta olduğu ülkemizde döviz kurunun aşırı ucuzlaması ve bunun yol açtığı çarpık kaynak tahsisi ve ithalata bağımlılık olguları; aşırı borçlanma, yüksek işsizlik ve sanayisizleşme sorunlarını beraberinde getirmektedir. Artan dış borç yükü, işgücü piyasalarında derinleşen yapısal işsizlik, düşük ücretli ve niteliksiz istihdam yapısı ile ithalatın finansmanına indirgenmiş aşırı oynak üretim dalgalanmaları söz konusudur.

Diğer yandan, büyüme ile sanayileşme-kalkınma-istihdam-gelir dağılımı arasındaki, verimlilik ile istihdam arasındaki bağlar kopmuş durumdadır. Verimlilik ile amaçlanan, gerçekte birim üretimde daha az emeğin kullanılması ve daha fazla sömürülmesidir. Yeni Hükümet Programı'nda dile getirilen, *"işgücü piyasalarına esneklik sağlayan çalışma biçimlerini iş ve sosyal güvenlik mevzuatına ekleyeceğiz"* sözleri, emeğe yönelik saldırının nasıl süreceğine işaret etmektedir.

Değerli Katılımcılar,

Buraya kadar dile getirdiğim görüşler ve kongre boyunca sunulacak veriler göstermektedir ve gösterecektir ki, Türkiye kapitalizmi sanayileşme sorunsalından uzaklaşmıştır ve adeta bir sanayisizleşme süreci yaşanmaktadır. Neoliberalizmin ekonomi politikası, AKP iktidarı tarafından doruk uygulamalara ulaştırılmış durumdadır ve artık eski tip kalkınmacı, inşacı, sanayileşmeci, kamucu yaklaşımlar ile bu bağlam içine oturan bir mühendisliğe gereksinim duyulmamaktadır.

Açıklıkla saptamak durumundayız: Neoliberal serbest pazar ekonomisi iflas etmiştir. Dünya kapitalizminin krizine bulunmaya çalışılan çareler içinde, eski tip bir sermaye birikimi süreci gereğince, kapitalist de olsa kalkınmacı bir sanayileşmeye vb. artık gereksinim duyulmamaktadır. Kapitalizmin sınırsız azami kâr ve emperyalist siyasal egemenlik çabası bir müddet daha sürecektir. Fakat görülmesi gereken tarihsel gerçeklik, yalnızca neoliberal modelin değil, onu da içerir şekilde, birkaç yüz yıla egemen olmuş bir modelin, bir toplumsal formasyon biçimlenmesinin, yani kapitalizmin çözülüş sürecinin yaşanmakta olduğudur.

Sevgili Arkadaşlar,

Bilimi ve teknolojiyi esas alan, AR-GE ve inovasyona ağırlık veren, yerli yatırımcıyı ve yerleşmeyi özendirip, koruyan, kamunun ekonomideki yönlendiriciliğini benimseyerek artıran, dış girdilere bağımlı olmayan, sosyal refah-sosyal devlet anlayışı ile istihdam odaklı ve yeniden planlı bir kalkınmayı öngören politikalar uygulandığında, mevcut durumun ülkemiz ve halkımız lehine değişeceği kesindir.

Sanayinin gelişmesini ve ekonomik büyümeyi en geniş toplumsal tabana yayacak, refah ve istihdam sağlayacak, kamu-halk yararına bir yatırım ve üretim planlaması eksikliği kendini açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Bu noktada sorulmam: **Türkiye olarak sanayi, tarım, kent-kır, emek, vb. itibariyle nereye gidiyoruz, nereye gitmeliyiz, nasıl ve kim için?**

Tarihsel gerçekler ışığında baktığımızda, bugün, gerek uluslararası sermayenin gerekse az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerdeki işbirlikçi sermayelerin artık sanayileşme ve kalkınma diye bir sorunu olmadığını görebiliriz. Sanayileşme ve kalkınma, artık emekçi sınıflarla ilişkilendirilmiş bir amaçtır. Başka türlü istihdamı geliştirmek olanağı bulunmamaktadır.

Ülkemizde ve dünyanın her tarafında bağımsızlık ve emek yanlısı güçlerin ağırlık oluşturmasıyla içinde bulunduğumuz koşulları tersine çevirmek olanaklıdır. Emek ve halk eksenli toplumsal bir sanayileşme ve kalkınma, teknolojik gelişmelerin sağlık, eğitim, gelir, bölüşüm politikaları ve çevresel yaşanabilirlik ile birlikte tanımlanmasını kapsamalıdır. Türkiye'nin toplumsal gereksinimlerini ve kamu girişimciliğini temel alan, yeni ve başka bir sanayileşme, planlama, kalkınma, tam istihdam ve toplumsal refah bütünlüğü, başka bir Türkiye ve başka bir dünya gerekliliği açısından elzemdir.

Bu gereksinimi hep birlikte belirleyebilmede, bugün burada gerçekleştireceğimiz tartışmaların büyük katkısı olacağını umut ediyorum. "**Nasıl bir gelecek istiyoruz, bu gelecekte nasıl bir sanayileşme tasarlıyoruz? Sanayinin geleceğinde mühendislerin rolü ne olmalı?**" vb. sorulara önemli yanıtların verileceğini düşünüyorum.

Bugün burada bizlerle olan, sömürü iktisadına halkla, emekçilerle, mühendis, mimar, şehir plancıları ile birlikte karşı duran, Türkiye'nin yüz akı sosyal bilimciler, mühendis ve diğer mesleklerden uzmanlarla birlikte kongremizin, ülkemiz ve halkımızın yaşadığı sorunların çözümünü hedefleyen bütünlüklü bir kalkınma vizyonunun oluşturulmasına ciddi katkılarda bulunmasını diliyorum.

Son olarak içimizi yakan bazı konulara kısaca değinerek konuşmamı tamamlayacağım.

Bildiğimiz üzere, cumhuriyet, laiklik, demokrasi, sanayi, emekçiler, kısaca genel toplumsal durum ve ülkemizin dünyadaki yeri oldukça sorunludur. Reyhanlı, Suruç, Diyarbakır, Ankara katliamları ile Cumhuriyet Gazetesi'nden Can Dündar ve Erdem Gül'ün tutuklanması, Diyarbakır Barosu Başkanı Tahir Elçi'nin öldürülmesi, ülkemizin içinde bulunduğu şiddet-terör sarmalının, toplumsal muhalefetin gelişmesine karşı duyulan korkunun, izlenen yanlış iç ve dış politikaların açık birer göstergesidir. Bu vesileyle bütün antidemokratik baskıları, Ankara, Paris, Diyarbakır katliamlarını yapan gericiliği kınıyor; halkı endişe ve korku atmosferi içinde pasifize etmeyi amaçlayan baskı, şiddet ve terörün, insani özlem ve umutlarımızı bastıramayacağını özellikle belirtmek istiyorum.

Kongrede sunumlar yapacak değerli sosyal bilimciler, akademisyenler, uzmanlar ile bütün katılımcılara, kongrenin gerçekleşmesinde emeği bulunan düzenleme ve yürütme kurullarına, kongre sekreteri Mahir Ulaş Akcan ve Oda çalışanlarına, Oda Yönetim Kurulu adına içtenlikle teşekkür

ediyor; başka bir dünya ve başka bir Türkiye dileğiyle sizleri saygı, sevgi ve dostlukla selamlıyorum."

MAHİR ULAŞ AKCAN / Kongre Sekreteri

Açılış konuşmalarını yapmak üzere, TMMOB Yönetim Kurulu Başkanı Sayın Mehmet Soğancı'yı kürsüye davet ediyorum.

MEHMET SOĞANCI / TMMOB Yönetim Kurulu Başkanı

Cumhuriyet Halk Partisi'nin Sayın Genel Başkan Yardımcısı, Emek Partisi'nin Sayın Genel Başkan Yardımcısı, değerli arkadaşlar, değerli konuklar, sevgili meslektaşlarım; hepinizi, bu ülkenin mühendisleri, mimarları, şehir plancılarının örgütü olan Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği adına, Yönetim Kurulumuz adına ve şahsım adına, sevgi, saygı ve dostlukla selamlıyorum, hepiniz Sanayi Kongremize hoş geldiniz diyorum.

1962 yılından bu yana, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, meslek örgütü sorumluluğu çerçevesinde, gündeme not tutmak, yaşananları tespit etmek ve varsa da çözüm önerilerini oluşturmak için bu kongreleri topluyor. Ben, bunu başından bugüne kadar getiren, sayısı bizim açımızdan artık tutulamayacak kadar çok olan, bu kongreye emek veren, düzenleyen, bu kongrelerde konuşan, görüşlerini bizimle paylaşan, emeği geçen bütün arkadaşlarıma çok teşekkür ediyorum. Aydınlık yüzlü; Türkiye'de insan, emek, hak, hukuk, adalet kavramlarını kendine rehber edinerek görüş oluşturan çok değerli bilim insanlarına da özellikle teşekkür ediyorum. Şüphesiz, Makina Mühendisleri Odamıza, Yönetim Kuruluna da bizi bu toplantıda bir araya getirdiği için özellikle teşekkür ediyorum.

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği ne yapar? Yasası gereği, üye hak ve çıkarlarını korur. Mühendislik, şarap mesleğidir, yıllara sarı meslektir; arkadaşların, meslektaşların uzmanlaşması için meslek içi eğitimler yapar. Kendi meslek alanlarıyla ilgili Türkiye gerçeklerini tespit eder, çözüm önerileri sunar. İki yıllık bir çalışma döneminde 200'e yakın etkinlikle kamuoyu önüne çıkıyoruz; kongre, kurultay, sempozyum etkinlikleriyle. Ev ödevlerine iyi çalışan bir örgütüz aslında. Bizim etkinliklerimizin sonuç bildirgeleri de esas itibarıyla bizim siyaset belgelerimizdir, örgütümüzün manifestolarıdır. Bunlar böyle algılanmak durumundadır.

Ali Ekber az önce çok detaylı olarak mantığımızı, mantalitemizi ve biriktirdiklerimizi ifade etti. Ben size bu toplantının, bu kongrenin girişi de olsun diye, 2013'te oluşturduğumuz ve kamuoyuna sunduğumuz önerilerimizi ve tespitlerimizi burada paylaşmak istedim.

Bu, aslında 2015 Sanayi Kongresi'nin de bir önsözüdür. Bizim kongrelerimiz, defalarca yapageldiğimiz, 85'ten beri de sürekli olarak iki yılda bir yaptığımız bu etkinlikler, birbirini bağlayan, bir sonraki bir öncekini geliştiren bir tarzda yürütülmekte.

Benim açımdan da bir özelliği var, onu da söyleyeyim.

2003 Sanayi Kongresi'nde, "Sanayi Kongreleri; Dünden Geçmişe" diye, o günden ta ilk gününe kadar bu sanayi kongreleri neler söylemiş, kimler neler demiş diye bir çalışmayı da açılış bildirisi olarak sunmuştum. Benim açımdan da böyle bir özelliği var.

Evet sevgili arkadaşlar; 2013'ün sonuç bildirgesinde şunları söyledik biz:

“AKP iktidarı ile birlikte ortaya çıkan sanayisizleşme sürecine, planlama ile kalkınmayı esas alan sanayileşme, toplumsal refah ve demokrasi ile bütünleşen başka bir sistem ile alternatif geliştirmek olanaklı görünmektedir.

Önceki dört sanayi kongresinde ele alınıp işlenen planlama, sanayileşme, kalkınma, istihdam odaklı, bölgesel eşitsizlikleri giderecek öncelikli yapılanma ve toplumsal refah ayrılmaz bir bütündür. Bu bağlamda, emperyalizmden bağımsız siyasi bir iradeye; planlama, sanayileşme ve kalkınmada halkçı, toplumcu bir yaklaşım ve modele gereksinim bulunmaktadır. Bu yönde Türkiye'nin önünde tek seçenek bulunmaktadır. Bütün dış ilişkilerini gözden geçirerek, bağımsızlığı benimsemek; planlı bir kalkınma ve istihdam odaklı sanayileşmeden, etkin ve yatırım kararları ile bütünleşmiş, mühendisten, bilim, AR-GE ve teknolojik gelişmeden yana, kendi kaynak ve tasarruflarına dayalı bir ülke ve ekonomi yaratmak zorunludur.

Üretim süreçlerinde mutlaka gerekli olan, insan emeğini değersizleştiren üretim ve sanayi politikalarını bir yana bırakıp, kamusal merkezi bir planlama ve denetim politikasını benimsemektir. Emeği, mühendisliği, bilimi, tekniği, sanayileşmeyi toplumsal refah amacına doğru yönlendirmek gereklidir. Kapitalizmin azami kâr hırsı uğruna, her krizde üretici güçler ve insan potansiyeli yıkıma uğratılmaktadır. Emeğin varoluşu insanın varoluşudur, bu varoluş biçimi korunmalı, insanca kılınmalı ve geliştirilerek geleceğe aktarılmalıdır.

Ekonominin önemli bir sektörü olan imalat sanayi, toplumsal gelişmeyi esas alan planlama yaklaşımına dayalı yüksek katma değerli bir üretim ve teknoloji politikasıyla dışa bağımlı yapıdan kurtarılarak üretken, ülke kaynaklarına ve bölgesel kalkınmaya yönlendirilerek tanımlanmalıdır.

Sanayi, fason üretim ve taşeronlaşmayı ön plana çıkaran küresel rekabeti temel aldığı sürece, dışarıya bağımlı ithalat girdileri ve düşük katma değerli ihracat ile cari açık artmaya, ülkenin dış borç stoku büyümeye devam edecektir. Sanayi kongrelerimizin sürekli olarak önerdiği öncelikli planlama yaklaşımı ise, yatırımları esas alarak ülke sathına yayacak, gelir dağılımını çalışanlar lehine düzelterek, işsizliği ortadan kaldıracak, ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmeyi sağlayarak refahı kitlesel olarak yayacak ilke ve araçları kapsamaktadır.

Sanayi katma değerini artırmanın yöntemi; tasarım, AR-GE ve inovasyona yönelik harcamaların öncelikli sektörlerde yoğunlaştırılarak, yerli kaynaklara, nitelikli işgücüne ve mühendislik alt yapısına dayandırılan bir planlamanın yapılmasıdır. Burada kamu yararı benimsenmeli, bilim ve teknoloji kurumları ile üniversiteler bağımsız olmalıdır. Siyasi erk güdümündeki bu kurumların gerekli gelişmeyi sağlayacak iradeyi gösteremeyecekleri bilinmektedir.

Türkiye'de büyüme oranları ile istihdam düzeyi arasında önemli bir çelişki bulunmaktadır. Sınai üretimi, mevcut işgücünün daha fazla çalıştırılması ve verimlilik artışları ile gerçekleşmektedir. Bu durum "istihdamsız büyüme" olgusunu ortaya koymaktadır. Haftalık çalışma süreleri en uzun olan ülkelerin başında Türkiye gelmektedir (mesaili olarak 53,7 saat). Bu süreler mutlaka düşürülmeli, insanca bir yaşam esasına göre düzenlenmelidir.

Kamu yararına planlama, istihdam odaklı, öncelikli sektörlerde bölgesel kalkınmaya yönelik sanayileşmenin gerçekleşebilmesi; demokrasinin ilke ve kurumlarıyla egemen olduğu, insan hakları ve özgürlüklerin bütün boyutları ile uygulandığı, toplumsal barışın sağlandığı bir ortamın oluşturulması ile olanaklıdır. Demokrasi ve kalkınmanın bütünleşik ve birbirini geliştiren olgular olduğu bilinmelidir.”

Kongrenin sonunu şu cümlelerle bağlamışız.

“Kongremiz ile aynı yıl içinde gerçekleşen Haziran Direnişi, gereksinimini duyduğumuz demokratikleşmenin içeriğini ve yönünü, sınırsız, yaygın demokrasi talebiyle göstermiştir. Cumhuriyet tarihinde ilk kez bu denli büyük bir halk hareketi eşit, özgür, demokratik, barış içinde bir Türkiye istemini dile getirmiştir. Bizim geleneksel çizgi ve yolumuz tam da budur.”

Evet sevgili arkadaşlar; bu kongrede, bu önsözle birlikte, arkadaşlarımız, Türkiye’de sanayileşme, nereye doğru bir sanayileşme, gelecekte nasıl bir sanayileşme olgusunu ortaya çıkaracaklar bir kez daha.

Ama bu kongrenin çok ayırt edici bir özelliği var sevgili arkadaşlar. Tam 60 gün önce, Türkiye’nin ölümlü olarak en büyük katliamının içinden çıkmış gelmiş olan bir örgütün kadroları bizi buraya topladı. 7 Haziran-1 Kasım seçimleri arasında geçen bir sürede ve hâlâ kan gölüne dönmüş bir ülkede yaşıyoruz. Yüzlerce insan öldü. Tarihin en büyük katliamını yaşadık. Burada o katliamdan an farkıyla kolu bacağı kopacak ya da isimleri oraya yazılacak olan arkadaşlarımız var, çok iyi biliyorum.

Hikayemiz aslında 1 Ağustos’ta TMMOB Yönetim Kurulunun aldığı bir kararla başlamıştı. 20 Temmuz Suruç katliamından sonra, 21 Temmuz’da Suruç’a giden arkadaşlarımız, Yönetim Kurulu üyelerimiz döndüklerinde yaptığımız toplantıda, Türkiye’nin o atmosferinde Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği’ne düşen görevin büyüklüğünün farkındaydık ve şu kararı ürettik 1 Ağustos’ta: “7 Haziran genel seçimleri sonrası AKP eliyle oluşturulan siyasi atmosfer içerisinde, Suruç katliamıyla başlayan ve ülkemizin savaş, şiddet, baskı ortamı içerisine sokulmasıyla devam eden, insanlarımızın öldürüldüğü karanlık gidişata dur demek için; savaşa karşı barışı, baskı, şiddet ve zora karşı demokrasiyi hâkim kılmak için; insanımızın kardeşçe, bir arada yaşamasını savunmak için; eşit, özgür, demokratik, laik, bağımsız bir Türkiye mücadelesini yükseltmek için; bölgemizde emperyalist işgal ve savaş politikalarına karşı halkların kardeşliğini büyütmek için etkinlik düzenlenmesine; emek-meslek örgütleri, demokrasi güçleriyle birlikte bir miting yapılmasına; bunun için, insan hak ve adalet kavramlarını, barış kavramını, emek kavramını, demokrasi kavramını kendisiyle özdeşleştiren bütün kurumlara çağrıda bulunulmasına.”

1 Ağustos’ta karar aldık ve 30 Eylül günü bütün örgütlerle birlikte 10 Ekim Ankara Mitinginin duyurusunu yaptık. Üç kelimeydi: Emek, barış, demokrasi. Ve işte o gün orada tarihimizin en büyük katliamını yaşadık. 413 arkadaşımız hastanede. 101 arkadaşımızı kaybettik. 7 arkadaşımız hâlâ yoğun bakımda tedavide. 1 arkadaşımız, sevgili kardeşimiz, inşaat mühendisi Can hâlâ uyandırılmadı; 61. gün.

Ben şimdi size bir video izlettireceğim. Bunu izlemenizi çok diliyorum. İşte o ortamdan çıkarak gelip, bugün konuşan örgütün kadrolarıdır bugün bizleri buraya toplayan ve herkes şunu iyi bilsin ki, TMMOB diktir, asla başı yere değmez ve bu örgüt çok büyüktür. Çok diliyorum, bu videoyu seyretmenizi arkadaşlar.

MAHİR ULAŞ AKCAN / Kongre Sekreteri

Konuk konuşmacılar bölümümüzde ilk olarak Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkan Yardımcısı Sayın Selin Sayek Böke’ye söz vereceğim.

Buyurun.

SELİN SAYEK BÖKE / CHP Genel Başkan Yardımcısı

Emek diyenlerin, barış diyenlerin, demokrasi diyenlerin ölmediği bir Türkiye'nin inşası için bugün bir aradayız esasında.

Değerli Başkan, çok sevgili örgüt üyeleri ve çok sevgili dostlar; bu acı tablo bize neden bir araya gelmemiz gerektiğini bir kez daha anımsatıyor. Kaybettiğimiz o çok sevgili canlarımızı bir kez daha saygıyla ve rahmetle anıyorum ve umuyorum ki, hastanede bizlerle bir araya gelmek için yaşam mücadelesi verenlerle bir sonraki kongrede yeniden farklı bir Türkiye inşası için yol arkadaşlığımıza omuz omuza devam edeceğiz.

Ben, açıkçası, bu görüntülerin üzerine herhangi bir şey konuşmak çok zor olmakla birlikte, bu görüntülerin esasında çok şey konuşmamız gerektiğini de bize anımsattığını düşünüyorum. Bizler ancak hep birlikte bu mücadele gücünü o kan göllerinin içerisinde kaybetmediğimizi göstererek, Türkiye'yi yeniden ve farklı bir sanayiyle, farklı bir yaşamla ve hayalimizi gerçekliğe dönüştürdüğümüz günlere çıkartabiliriz. Biz bununla yükümlüyüz. Biz siyasetçiler bununla yükümlüyüz, ama biz siyasetçiler şunu da biliyoruz: Siyasetçi ancak toplumla birlikte bu mücadeleyi verirse bir sonuca ulaşması mümkün olur.

Onun için, ben bugün sizlerle bir arada olmaktan hem çok onur hem de çok heyecan duyuyorum. Zira ben, mücadelecı bir annenin kızı olarak mücadelenin içine doğmuş olan Selin, ekonomi okumayı annesinin sosyal bilim heyecanıyla seçmiş olan Selin, ekonomiyi insan hayatına her alanda dokunduğu için seçmiş olan Selin, sizlerle bilimsel ve akademik kariyeriyle bir araya gelmiş olan Selin, ama şimdi de sizinle birlikte bunu bir siyasi partinin içerisinde mücadelesini veren Selin olarak birlikteyim; bir dostunuz, bir mücadele ortağımız olarak.

Evet, başka bir sanayileşme mümkün. Evet, çok daha iyi bir ekonomik model mümkün. Evet, çok daha iyi bir hayat mümkün.

İşte bunu ortaya çıkartacak mücadelenin ortakları olan bizlerin bu alternatif arayış içerisinde bir arada olmamız çok kıymetli. İşte bu yüzden, ben, bu hayatın ortağı ve bu mücadelenin beraber taşıyıcısı olan Selin ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin Genel Başkan Yardımcısı olarak burada sizinle birlikte olmaktan çok heyecan ve onur duyuyorum.

Başka bir sanayileşme arayışı esasında bir ihtiyaçtan doğuyor. Sadece Türkiye'de değil, bütün dünyada vahşileşen bu ekonomik düzenin ortaya çıkardığı eşitsizliklerin son bulması ihtiyacından doğuyor. İşte orada emek diyen, barış diyen, demokrasi diyen mücadele ortaklarımız esasında bunu haykırıyorlardı. Bu eşitsiz düzenin son bulması için, hayatın daha güzel olması için. Emeği ortak eden, barış içerisinde yaşamayı bilen ve en önemlisi de demokrasiyi içselleştirmiş bir düzenle ancak bir ekonomiden ve bir sanayileşmeden bahsetmek mümkün olacak.

Tüm dünyada yaşanıyor, ama biz Türkiye'de bu düzenin en vahşisini yaşıyoruz açıkçası. Derinleşen eşitsizliklerin, ekonominin çok ötesinde, sosyal dokumuzu da bozduğu, zedelediği bu durumu ancak ve ancak alternatifini ortaya koyarak ve alternatifin gerçeği dönüşmesi için, siyaseti içine ortak eden bir yaklaşımla, bir mücadeleyle değiştirebileceğimiz ve en önemlisi de mücadeleyi sonuna getirme gerekliliğimiz çok aşıkır.

Renklerini kaybeden bir ekonomiden bahsediyoruz. Hayatın içinde kadın yok, mor ekonomi yok. Üretmek kaygısıyla hayatı vahşice yok eden bir sanayi var, yeşil ekonomi de yok. Hayat için ürettiğini iddia eden, ama o üretim içerisinde sosyal dokuyu zedeleyerek, birbirini ötekileştiren,

ayrıştıran bir ekonomi var. Ekonominin rengi yok. O zaman, bizim bugün tartışmaya başladığımız, yıllardır tartıştığımız, ama artık meyvesini almaya çok ihtiyaç duyduğumuz, esasında ekonomiye yeniden nasıl renk vereceğiz. Kadını dahil eden, yeşile değer veren; ama en önemlisi, insanın farklı renkler barındırdığı gerçeğiyle hareket eden bir ekonominin inşası, işte ancak ve ancak farklı bir sanayiyle ortaya çıkabilir.

O yüzden, bugün başlayacak olan bu tartışmalarınızın Türkiye için de, dünya için de çok kıymetli olduğunu bir kez daha sizlere anımsatmak istiyorum.

Bu gittikçe grileşen ekonomide, gelir ve servet dağılımının bozulması, emeğin karşılığının alınmaması, fırsat eşitsizliklerinin artması; ama en önemlisi de bizim ortak yaşam kültürümüzün zedelenmesi, maalesef, her gün, her gün bizleri etkiliyor.

İşte onun için, rengi soldurulmuş bu düzene karşı, rengi bizim katacağımız ve alternatif bir yöntemle katacağımız fikrinsel tartışmaları da çok önemsiyorum.

Bu bahsettiğimiz eğilimler, evet, bir renk solmasıyla kendini gösteriyor ve biz hepimiz bunu günlük hayatımızda da hissediyoruz, ama rakamlar da çok açık konuşuyor.

Sanayiye dair rakamlara baktığımızda, Türkiye'nin geldiği noktaya dair fazla da bir şey söylemeye zemin kalmıyor.

1990 ve 2000'de imalat sanayi üretiminde Türkiye, dünyadaki ilk 15 ülke arasındaydı. Oysa 2010 yılına geldiğimizde, ilk 15 arasında Türkiye yoktu. Ama aynı dönemde, Türkiye'ye benzemediğini düşündüğümüz, ama aynı grup içerisinde sınıflandırdığımız başka ülkeler Türkiye'yi geçmiş, sanayi üretimiyle kendi gelişimine katkıda bulunmak için önemli adımlar atmıştı. 2000'den 2010 yılına kadarki sürede toplam ekonominin içerisindeki sanayinin payı 4.8 puan azalarak yüzde 17'ye düştü. Evet, Türkiye büyüyor; ama Türkiye sanayiyle ve üretimle büyümüyor.

İşte değişmesi gereken bu tablo içerisinde, Türkiye'nin nasıl bir sanayileşmeyle yola koyulması gerektiğinin fikrinsel zeminde tartışılması, bu fikrinsel ortaklığın sonuca dökülmesi için de siyasetin bunun bir parçası olması gerekliliği bu rakamların içerisinde var.

Oysaki biz biliyoruz ki, sanayiden uzaklaştıkça, verimliliği artırmak, yenilikçi bir ekonomi olmak ve ülkemizin içerisine itildiği o makro ekonomik çaresizlik hissinden kurtulmak mümkün olmayacak. Sanaysiz bu işi yapmamız mümkün değil.

Sanayide dönüşüm için küresel dinamikleri ve bölgesel dinamikleri de iyi okumak gerekiyor. Maceralara atılarak ülkeyi tehlikeye iten, canlarımız pahasına kendi ideolojilerini farklı bölgelere de dikte etmeye çalışan yaklaşımın nasıl bir maliyet ortaya çıkarttığını, sadece sanayide değil, işte bütün bu resimlerde görüyoruz.

Dünyadaki değişimin farkında olmak önemli, ama bu değişimin öncüsü olacak fikir birliğinde olmak da bir o kadar önemli diye düşünüyorum. Bizler, ortak fikirleri ortak mücadelenin parçası yaptığımız takdirde, işte bu düzene karşı durmak daha mümkün olacaktır.

Türkiye, uzun süredir, sizlerin de dillendirdiği bir vasatlık içerisinde debeleniyor. Evet, sanayinin yapısı düşük teknolojiden orta teknolojiye geçmiş olabilir; ama kat etmemiz gereken çok yol var. Üstelik dünya bizden çok daha hızlı değişirken, bu değişimin ortağı olmak için çok derin ve acil adımlar atılması gerektiği de ortada.

Rakamlar yeterince çarpıcı. İhracatımızın içerisinde ileri teknolojinin payı yüzde 3. Yüzde 3. Biz, teknolojiyi dedikodu kanalı olarak çok iyi kullanan; ama teknoloji üretmek ve yaşam kalitesini artırmak için o teknolojiyi kullanmakta maalesef sürekli engellerle karşılaşan bir ülkeyiz.

O zaman, farklı bir iş yapmamız gerekiyor. Yeni bir ekonomik modelin uygulanmasına geçmemiz gerekiyor.

CHP, işte bu çizdiğim tabloyu ortaya çıkartan, kalkınma ile sosyal adalet, verimlilik ile refah devleti politikaları arasında yapısal bir çelişki gören anlayışı reddediyor. Bunların hepsini yapmak mümkün. Bütüncül ve akılcı bir ekonomik yaklaşımla, esasında hem kalkınmayı hem sosyal adaleti hem verimlilik artışını hem de refah devletini inşa etmemiz mümkün.

Yeni bir ekonomik yönetim anlayışıyla, bütüncül bir yaklaşımla, kamunun doğru ve etkin planlamasıyla, Türkiye’de insan potansiyelinin geliştirilmesine, fırsat eşitliğinin sağlanmasına yönelik aktif bir rol tanımlamamız gerekiyor. Bununla harekete geçirilecek kalkınma dinamiklerinin, Türkiye’nin sürdürülebilir, kadını dahil eden mor, çevreyi gözetten yeşil, özgürlükleri yaşatan çok renkli bir ekonomik büyümeye yol açması yadsınamaz ve en önemlisi, bu büyümenin, adil dağılımı gözetilen bir yaklaşımla, bu renklerin tüm evlere, tüm bireylere yansıtılması mümkün. Rekabet gücünü artıran; bunu, yüksek ücretin rekabet gücü arttıktan sonra ortaya çıkacak bir olgu olarak değil, yüksek ücretle rekabet gücü yaratan bir modelle tasarlanması mümkün ve şart.

İşte Türkiye, CHP’nin bu ekonomik anlayışıyla, 1 Kasım ve 7 Haziran seçimlerinde Türkiye’nin yeniden ücret tartışabildiği bir zemine taşındı.

Bizler, rekabetin, yüksek ücretle emeğinin karşılığını alan bir sanayileşmeyle mümkün olduğunun bilincindeyiz.

Bugünkü düzenin aksini inşa etmemiz şart ve mümkün. AKP’nin, hiçbir verimlilik esası gözetmeden, ahbap çavuş ilişkileriyle kamu tarafından kaynakların dağıtılmasını kabul ettiği bir düzeni biz asla kabul etmiyoruz.

Biz, CHP olarak, kaynakların şeffaf ve etkin dağıtıldığı bir makro ekonomik düzenin, bugün arayışını tartışacağımız yeni sanayileşmenin de en önemli önkoşulu olduğunun bilincindeyiz.

Etkinleştirilen bir Kamu İhale Yasası ve dün geçici bütçe tartışılırken yeniden ısrarla ortaya koyduğumuz kesin hesap komisyonuyla şeffaflaşan bir kamu maliyesi bu yönde ilk önemli adımlardır.

Biz, Cumhuriyet Halk Partisi olarak, işte sanayileşmeyi doğru yöne aktaracak bu tip makro ekonomik politikaların öncüsü olmaya, ısrarcısı olmaya ve Meclis içerisinde bunların uygulanması için takipçisi olmaya devam edeceğiz.

AKP’nin, küresel kapitalizme Türkiye’yi güçsüz bir çevre ekonomisi olarak eklemeyen, Avrupa’nın Çin’i olmaya mahkum eden, ucuz işgücüsüyle rekabet eden ve düşük katma değerli üretime hapsettiği sanayiye asla kabul etmiyoruz. Güvencesiz çalışma, aşırı esnekleşmiş, kuralsızlaşmış, taşeronu dayanan bu yapının, AKP’nin mimarı olduğu bu ekonomik düzenin acilen değişmesi gerektiğini biz de görüyor ve bu konuda alternatifini ortaya koymak için çaba sarf ediyoruz.

CHP olarak, yüksek katma değerli sektörlerde, mukayeseli üstünlüklerimizi gözeterek, bizi orta gelirden ve orta teknolojiden, en önemlisi de, bu vasat hayattan kurtaracak yeni bir ekonomik modeli ortaya koyuyoruz.

Güvenceli çalışılan, iyi ücretler alınan, taşeron çalışmanın olmadığı; yeniliklerin, yeni dünyayı yakalarken yaşamı da gözetilen bir şekilde yaşama dahil edildiği ve Avrupa'nın Çin'i olmadığı, Avrupa'nın evrensel değerlerine de eşit ortak olduğumuz ve Avrupa'nın Finlandiya'sı olduğumuz bir Türkiye, Cumhuriyet Halk Partisi'nin hedefi.

AKP, sosyal politikaları da partizan ve ayrıştırıcı sosyal ağlar üzerine inşa ederek, ülkemizin işte bu renklerini solduran, ama en önemlisi, gelecek heyecanını öldürmeye yönelik bir model kurdu. Oysa biz, hak temelli, insana değer veren, fırsat eşitliğini sağlayan bir sosyal politika yapısı kurulmasını önemsiyoruz ve bu konuda ısrarcı olmaya devam edeceğiz.

AKP, bütün bu sistemin taşıyıcısı olarak, hukukun iktidarının sopası olarak araçsallaştırılmasını, özgürlüklerin kısıtlanmasını, demokrasinin yok edilmesini ve Türkiye'nin çağdaş dünyadan giderek daha fazla ve daha hızlı kopmasını önceliyor.

Oysa biz, Cumhuriyet Halk Partisi olarak, bu yeni sanayileşmenin, bu yeni ekonomik düzenin, bu yeni farklı ve renkli hayatın, ancak ve ancak birinci sınıf eğitim, birinci sınıf demokrasi, birinci sınıf özgürlükler; dünyayla bütünleşen, araştıran, araştırmayı siyasete dökabilen, yenilik yaratan hukuk devleti ve içi ideolojik olarak boşaltılmayan sürdürülebilir kamu kurumlarıyla mümkün olduğunun bilincindeyiz. Bu konuda mücadeleyi sürdüreceğiz ve burada öncü olmaya devam edeceğiz.

Dün, İnsan Hakları Günü'ydü. Dün, biraz önce kaybettiğimiz o sevgili canlarımızı 60. günde bir kez daha andık. Ben buradan bir kez daha onlara sevgimi, saygımı ve özlemimi iletiyorum ve diyorum ki, işte bu mücadeleyi biz ancak hep beraber yürütürsek buradan çıkabiliriz.

Siz değerli katılımcılara, bu işi organize eden değerli TMMOB'ye ve organizasyonu mümkün kılmış olan tüm emekçilere, kendi adıma, partim adına ve en önemlisi, Türkiye adına teşekkür ediyorum ve mücadele, yürüyeceğimiz yol için de şimdiden heyecan duyduğumu bir kez daha anımsatıyorum.

Saygılarımla.

MAHİR ULAŞ AKCAN / Kongre Sekreteri

Emek Partisi Genel Başkan Yardımcısı Sayın Şükran Doğan'ı konuşmalarını yapmak üzere davet ediyorum.

ŞÜKRAN DOĞAN / Emek Partisi Genel Başkan Yardımcısı

Herkese merhaba.

Sinevizyonu izledikten sonra benim için de gerçekten konuşmak zor. Çünkü ben de aynı gün aynı yerdeydim, birçok arkadaşım gibi. Birçok arkadaşımı kaybettim. Sadece 10 Ekim'de kaybettiklerimizi anmak istemiyorum; çünkü hâlâ her gün canlarımızı kaybediyoruz, gençlerimizi kaybediyoruz, kadınlarımızı kaybediyoruz. Daha dün, herhalde gece yarısıydı, Sur'da sokağa çıkma yasağı kaldırıldığında, arkasında 6 ölü bırakmıştı yanılmıyorsam ve böyle devam ediyor hâlâ ülkede yaşam. Böyle bir ortamda sanayileşmeyi konuşmak zorunda kalıyoruz. Ama barışın, demokrasinin, yani bizim 10 Ekim'de gerçekleştirmeye çalıştığımız mitingin amaçlarının, emeğin olmadığı bir ülkede sanayileşme ne kadar gerçekleşebilir; herhalde bunu sizler de üç gün boyunca tartışacaksınız diye düşünüyorum.

Zor ve kıymetli bir iş yapıyorsunuz, uzun zamandır yapıyorsunuz; sanayileşme kongrelerini uzun yıllardır gerçekleştirdiğinizi biliyorum. Ama son zamanlarda daha kıymetli bence. Niye? Çünkü öyle

bir iktidar var ki, Rusya ile olan krizde doğalgaz vanalarının kısılması ihtimali gündeme geldiğinde, aklına gelen, sanayi ve enerji ilişkisi olmadı. Sadece belki ısınma oldu; oradan da aklına gelen, 21. Yüzyılda, geriye dönüp tezek yakmak oldu. Gerçekten, bu nedenle, bu yaptığınız işin kıymeti bir kez daha görünür hale geliyor.

Ben, gelmeden önce, bu alana dair çok söz söyleyebilecek yeterlilikte görmüyorum kendimi, ama bazı konulara bakmaya çalıştım. Örneğin, AKP'nin 2023 Vizyonuna baktım, ne var diye; bir şey yok. Seçim vaatlerine baktım; bir şey yok. Dün reform paketi açıkladı bir aylık; burada da bir şey yok. Hani tartışmaya çalışacağınız konuya dair. Ulusal İstihdam Stratejisine baktım. 2014-2023 arasını kapsayan bir program. Bu programda neler var? Çünkü bu program, yüzde 5'e düşürmeyi düşünüyor 2023'e kadar işsizliği, aynı zamanda da istihdamı yüzde 55'e yükseltmeyi hedefliyor. Peki, hangi alanlarda bu planı yapıyor? Bilişim, finans, inşaat, sağlık, tarım, tekstil, hazır giyim ve turizm. Yani hem işsizliği azaltacağını, ama aynı zamanda esnek çalışma, düşük ücret, kadınların istihdama çekilmesi için farklı çalışma biçimlerinin gündeme getirilmesi ve benzeri bütün şeylerin, yapmayı planladıklarının içinde olduğu bir plan bu. Bu yedi alan üzerinden bir strateji geliştiriyor kendisine, 2023 Vizyonu olarak, bize de o stratejiyi giydirmeye çalışıyor. Ama bunun içinde, ülkenin kalkınmasını sağlayabilecek, gerçekten üretime dayalı, planlı, geleceği de garanti altına almayı hedefleyen bir sanayileşme politikası yok. Bu çok açık.

Sanayileşme ve enerji arasında herhalde doğrudan bir bağlantı vardır. Ama bugün ülkemizdeki savaş bir yana, Ortadoğu'da süren savaşın coğrafyasında; Rusya'nın, Çin'in, Amerika'nın, hatta Türkiye'nin pasta kapmaya çalıştığı Ortadoğu'da, aslında enerji kaynaklarının ve aynı zamanda o enerjinin yollarının geçtiği ülkeler var ve bugün hemen yanı başımızda bu enerji kaynaklarının savaşının yürütüldüğünü görüyoruz.

Tabii, bunu sadece enerji kaynaklarıyla sınırlayamayız. Türkiye açısından baktığımızda, hem içeride Kürt halkının talepleri, özgürlük talebi ve eşitlik talebi hem de aynı zamanda Ortadoğu'da gelişmiş olan Rojava deneyimi ve buradan kendine gelebilecek, kendisi açısından "tehlike"leri de göz ardı edemeyiz. Sadece oraya indirgemek istemiyorum; ama konumuz sanayi olduğu için bu kısma değinme ihtiyacı duydum. Yani eğer bir sanayileşmeden söz etmek istiyorsak, sanayileşmenin olmazsa olması olan enerji politikaları üzerinden sürdürülmekte olan savaşları da görmezden gelemez diye düşünüyorum.

Ben uzun konuşmak istemiyorum, kısa bir şeyle bağlamak istiyorum.

Emperyalist-kapitalist bir sistemde yaşadığımızı hepimiz biliyoruz. Bu sistemde bütün üretim araçlarının küçük bir zümre elinde olduğunu da biliyoruz ve bütün üretimin de kâr üzerinden kurulduğunu biliyoruz. Dolayısıyla, kârlı olmayan hiçbir alan sermaye için yatırım alanı olmuyor. Sermaye için kârlı olan hiçbir çalıştırma biçimi de emekçiler için gerçek anlamda özgür bir çalışma ortamı olmuyor. Dolayısıyla, şunu ifade etmek isterim ki; bütün burada yazan taleplerin gerçekleşebileceği, hani planlı, üretime dayalı, çevreci, toplumcu, bütün bunların gerçekleştirilebileceği bir sistemin inşası önemli. Bu üretim araçlarının toplumsallaştırıldığı ve ihtiyaca dayalı bir üretimin yapıldığı, insanların yaşamını kolaylaştıran bir sanayinin, bir üretimin var olduğu, insanların kalan zamanlarında kendilerini gerçekleştirebileceği ve kendilerine ayırabileceği bir çalışma ortamının var olduğu bir üretim ve istihdam, aynı zamanda sanayinin olduğu bir ülke yarattığımızda, bütün bu kıymetli çalışmalarımızın daha da kendine yer bulacağını düşünüyorum.

Bu çalışmalarınızdan dolayı teşekkür ediyorum. Partim adına sizleri saygıyla, sevgiyle selamlıyorum ve kongrenize başarılar diliyorum.

MAHİR ULAŞ AKCAN / Kongre Sekreteri

Özgürlük ve Dayanışma Partisi Parti Meclisi Üyesi Sayın Yaşar Aydın'ı konuşmasını yapmak üzere kürsüye davet ediyorum.

YAŞAR AYDIN / ÖDP Parti Meclisi Üyesi

Sevgili Başkan, sevgili konuklar; Özgürlük ve Dayanışma Partisi adına sizleri selamlıyorum.

Ben de diğer konuşmacı arkadaşlarım gibi, 10 Ekim'de yitirdiğimiz tüm dostları saygı ve sevgiyle anarak başlamak istiyorum konuşmama.

Sadece 10 Ekim değil, Suruç, Beyrut, Paris, neoliberalizmin ve emperyalizmin yarattığı büyük bağınazlığın sonucu, bunu da biliyoruz ve bugün aslında konuştuğumuz şey, tam da emperyalizmin, neoliberalizmin yarattığı büyük bağınazlığa karşı, başka türlü bir sanayi, başka türlü bir dünya.

Bu mavi kürenin bize ihtiyacı var. Bu mavi küre içinde yer alan Türkiye'nin bize ihtiyacı var. Biz, başka türlü bir hayatı örmek zorundayız. Elbette bu başka türlü hayatı örerken de başka türlü bir sanayiye tartışacağız.

Benim ve partimin aslında fikri hayatını belirleyen birçok bilim insanı burada konuşacak. Bunlar, bu bilim insanları buradalar, şu anda salondalar. O yüzden, hani onlardan öğrendiğimi onlara satmak gibi bir hadsizliğe hiç bulaşmadan; hani birebir anlatabilsem belki not da verirler, ama yanlış yaparsam da not kırılması mümkün, o yüzden hiç o rakamlara girmeden, başka bir şeye, biraz daha bildiğimiz bir şeye dönmek istiyorum.

Bizim hep birlikte bir öyküye ihtiyacımız var. İnanacağımız ve inandırabileceğimiz, anlayacağımız ve anlatabileceğimiz, mücadele edeceğimiz ve mücadeleye çağıracağımız bir öyküye ihtiyacımız var. Bu öykü, kuşkusuz, öncüllerden bağımsız değil, yüzlerce yıldır verilen mücadeleden bağımsız değil. Ama bugün yaşanan değişim-dönüşümü kavrayan, sanayide, üretimde, toplumsal ilişkilerde farklılaşmayı kavrayan, anlayan, anlatabilen, yeni bir öyküye ihtiyacımız var.

Ben, TMMOB'yi bütün siyasal yaşamım boyunca takip etmeye çalıştım. Her defasında oradan bu öyküye dair önemli şeyler öğrendik, kavradık. Sevgili Başkan Mehmet Soğancı, TMMOB'yi anlatırken, mühendislerin hakları, üyelerin haklarını savunan bir örgüt olarak da bahsetti. İnanın, benim hiç aklıma gelmemişti. Çünkü ben bildim bileli bir mücadele örgütü olarak görmüşümdür TMMOB'yi, hep öyle bir şey çağırıştırılmıştır. Her zaman yanı başımızda gördüğümüz bir mücadele örgütü olarak görünmüştür bana. Bugün ve yarın yapacağımız kongremiz de bu büyük mücadele içinde yaratacağımız öykünün bir parçası. Evet, sanayiye tartışacağız belki, sanayide yeni durumu tartışacağız, Türkiye'nin ekonomisini, dünyanın ekonomisini tartışacağız. Ama bu dünya ve Türkiye ekonomisini tartışırken de bu öyküyü nasıl birlikte oluşturabiliriz, nasıl binlerce emekçiyle, milyonlarca emekçiyle yeniden buluşturabiliriz, bunu anlatacağız, bunu konuşacağız. Bu kongre buna katkı sunacak, buna eminim.

Evet, Türkiye yoksullaşıyor, üretimden uzaklaşıyor. Bunu bu salondaki herkes biliyor. Ama yoksullaşan, giderek yoksullaşan, neredeyse artık açlık sınırında olan milyonlar ile bunu yok etmek isteyen bizler buluşmıyoruz. İşte bugün ve yarın tartışacağımız şey, aynı zamanda bu buluşmanın

yollarını da ortaya çıkaracak, bu buluşmanın örgütsel formlarını da ortaya çıkaracak bir süreç olacak. Bu anlamıyla da biz, parti olarak, heyecanla, hem tartışmanın kendisini hem de sonuçlarını hep birlikte değerlendirmeye çalışacağız.

Bugün benden önce konuşanlar ve benden sonra konuşacak siyasi partilerle birlikte biz yıllardır alanlarda mücadele ediyoruz. Ama bu bir arada mücadele, birlikte mücadele, bugün, belki de tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar önemli hale geldi. Bu büyük karanlığa, bu dehşetli karanlığa, kanlı karanlığa, yobaz karanlığa karşı; eşit, özgür, demokratik bir Türkiye'yi; eşit, özgür, demokratik bir dünyayı inşa etmek, bugün bu salonda olanlar, 10 Ekim'de Ankara'da alana gelenler, 10 Ekim'de insanları alana çağırınlar ve ondan sonra mücadele edenlerin boynunun borcudur.

Benden sonra da konuşmacılar var, çok uzatmak istemiyorum. Bu yaşayacağımız iki günün hepimizin fikri dünyasında, politik hayatında önemli saptamalara değineceğini biliyorum. Kongreyi düzenleyen tüm TMMOB emekçilerine, Makina Mühendisleri Odası'nın emekçilerine bir kez daha partim adına teşekkür ediyor, saygılar sunuyorum.

MAHİR ULAŞ AKCAN / *Kongre Sekreteri*

Halkların Demokratik Partisi Milletvekili Mahmut Toğrul'u konuşmasını yapmak üzere kürsüye davet ediyorum.

MAHMUT TOĞRUL / *HDP Milletvekili*

Sayın Başkan, değerli milletvekilleri, sevgili konuklar; öncelikle, Halkların Demokratik Partisi adına hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Değerli konuklar; 10 Ekim'de Ankara'ya gelen emekçiler tek bir sloganla gelmişlerdi, "Barış Hemen Şimdi" sloganıyla Ankara'da buluşmayı gerçekleştirmek istemişlerdi. Maalesef, yıllardır bu ülkede savaşı eksik etmeyenler, IŞİD belasıyla aynı çuvala girip beraber iş tutanlar, onların ölümüne, katliamına sebep oldular.

100 yıl önce, 1915, Ortadoğu'da bir altüst oluş yaşandı. Tam 100 yıl sonra, 2015, tekrar Ortadoğu'da bir altüst oluş yaşanıyor değerli arkadaşlar.

Biz, Türkiye'nin çoğulcu ve yerinden yönetilme ilkesiyle, bu topraklarda çoğulcu, herkesin kendisi olarak yaşaması arzusunu savunmadan, bu barışı böylece kurgulamadan bir arada yaşama ve böyle zenginleşme, refahı artırma olanaklarını maalesef sağlayamayacağız.

Bugün, Ortadoğu'da, özellikle Kürtler lehine en ufak bir gelişmeyi bir düşmanlık sebebi sayan bir ülke yönetimiyle karşı karşıyayız. Rojava'daki gelişmelere IŞİD'i tercih eden, Azez'den Cerablus'a kadar 98 kilometrelik sınır komşumuzun IŞİD olmasını tercih eden bir yönetimin tartışıldığı ve bunun daha çok destek gördüğü bir iktidar döneminde sanayileşmeyi tartışmak zorunda kalıyoruz maalesef.

Tabii ki son derece önemli. Ama şunu da biliyoruz ki, ekme olmadan, barış olmadan sanayileşmenin çok bir getirisi yok.

Türkiye'deki sanayileşme; maalesef, o da toplumdan bağımsız ele alınıyor, üretimden bağımsız ele alınıyor, üretenden bağımsız ele alınıyor.

Bildiğiniz üzere, Türkiye, aslında üretmeyen ya da Batı toplumlarının artık vazgeçtiği teknolojilerle üretim yapan bir ülke konumunda. Yeşili, doğayı katleden sanayinin Türkiye'ye taşındığı bir dönemi

yaşıyoruz. Avrupa'nın artık miadı dolmuş, örneğin çimento sanayine dayalı, atıklarıyla ülkemizi her gün yok eden sanayinin buraya taşındığı ve bu sanayide maalesef emekçinin hiçbir pay almadığı bir dönemi yaşıyoruz. Sanayimiz, teknolojisini tamamen dışarıdan transfer eden bir yapıdadır.

Üniversitelerde eğitim bilimsel olmaktan çıkarılmış, tamamen yandaşlığa dayalı bir istihdam politikası benimsemiş, teknoloji üretmeyen, kâğıt üzerinde araştırma yapan bir durumdayken, teknolojiyi dışarıdan satın alan bir ülke konumuna geldik ve sanayi dediğimizde de büyük ölçüde aslında bir pazarlamayı tartışıyoruz. Türkiye, daha çok bir pazarlamacı ülke konumundadır. Üretmeyen ve kısmi olarak ürettiğini de maalesef emekçileriyle paylaşmayan bir ülke. Bugün gelirimizin yüzde 90'ının yüzde 5'lik kesimce alındığını biliyoruz. Yüzde 5'lik kesim, üretilenin yüzde 90'ını kullanırken; yüzde 90'lık kesim, geri kalan yüzde 10'la idare etmek ve her gün yoksullaşmak boğuşmak durumunda kalıyor.

Değerli arkadaşlar; bugün Kürt coğrafyasında sanayinin hiçbir eseri yok. Sadece Nusaybin örneğini vereceğim. Son 1 ay içerisinde 20 gün sokağa çıkma yasağının uygulandığı bir ilçe. Sur, Diyarbakır'ın, Amed'in ticaret kalbi; hiçbir hesap verilmeden, sadece ve sadece kanun dışı Saray'dan emirlerle 9 gün ablukaya alındı. Bu ülkenin sadece sanayisi, ticareti engellenmedi, bu ülkenin kültürel değerleri de yok edildi. Hepiniz basından okumuşsunuzdur değerli arkadaşlarım. Surp Gregoryos Kilisesi'nden tutun Dört Ayaklı Minare'ye, oradan 500 yıllık Kurşunlu Camii'ne, Paşa Hamamı'na, helikopterlerden ateşlerle yakılmak suretiyle, bu kültürel mirasın çocuklarımızla buluşması engelleniyor.

Sürenizi çok almak istemiyorum. Bunları hepimiz beraber yaşıyoruz, hepimiz beraber görüyoruz. Maalesef, sanayimizin de bölgeselleştiği, İstanbul ve Kocaeli'ne daraltıldığını, ama özellikle Kürdistan'ın sanayinin S'sinden faydalanmadığını da söylemeden geçemeyeceğim.

Bu kongrede tabii ki çok önemli şeyler tartışılacaktır. Ama bu ülkenin birlikte yaşamı çoğulcu bir anlayışla barış içinde gerçekleştirme ve yerinden yönetim anlayışına sahip olması için de bu kongrenin bir aracı olmasını arzu ediyorum.

Her şeyin birileri tarafından tespit edildiği, yerelin bundan nasıl etkileneceğinin konuşulmadığı, hak arama yollarının tamamen tıklandığı bir ülkede böyle bir kongreyi gerçekleştirmenin önemli olduğunun farkındayım.

Bir örnekle sözlerime son vermek istiyorum.

Gaziantep 4. Organize Sanayi Bölgesi'nin atıkları Nizip Çayı'na akıyor. Şu anda Nizip Çayı çevresinde yaşayan, oradaki üretimle beslenen yoksul köylüler artık ürettiklerini yiyemiyorlar; çünkü zehirleniyorlar, kansere yakalanıyorlar. Sanayinin çevreyle, ekolojiyle, üretkenle birleştirilemediği, tartışılmadığı bir yerde sanayileşmeyi tartışmak elbette zor. Ama ben, TMMOB'nin yıllarca demokrasiye verdiği katkının bir devamı olarak, burada bunların da tartışılacağına ve bu yönde önümüzdeki sürecin önünü açacağına inanıyorum. İnşallah bu kongre ülkemizde barışa vesile olur diyorum.

Hepinizi saygıyla selamlıyorum.

MAHİR ULAŞ AKCAN / Kongre Sekreteri

Şimdi, kongremize gönderilen mesajları okuyorum:

Düzenlemiş olduğunuz TMMOB Sanayi Kongresine davetiniz için teşekkür ederim. Kongrenin başarıyla tamamlanması temennisıyla, şahsınızda tüm katılımcılara selam ve saygılarımı sunarım.

Süleyman Soylu, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı

11-12 Aralık 2015 tarihlerinde gerçekleştireceğiniz Sanayi Kongresi etkinliğine, daha önceden ayarlanmış olan programım nedeniyle katılamıyorum. Nazik davetinize teşekkür eder, şahsınızda tüm katılımcılara sevgi ve saygılarımı sunarım.

Fethi Yaşar, Yenimahalle Belediye Başkanı

Kapitalist düzenin acımasız politikalarına maruz kaldığımız günümüz dünyasında özellikle ülkemiz adına sağlam temeller atılması gerekirken, her geçen gün üretimden uzaklaşan, taşeronlaşan ve ranta yönelmiş bir ekonomiye tanık oluyoruz. Bu anlamda, siz değerli meslek odalarının yol gösterici ve aydınlatıcı fikirleri bizim için kılavuzdur. Sanayi Kongrenizin ülkemiz adına hayırlı olmasını diler, selam ve sevgilerimi sunarım.

İbrahim Özdiş, 26. Dönem CHP Adana Milletvekili

Mesaj sahiplerine mesajlarından dolayı teşekkür ediyoruz.

Şimdi 15 dakikalık bir aramız olacak, ardından açılış oturumumuzla devam edeceğiz.

Teşekkürler.

**TMMOB
SANAYİ KONGRESİ
2015**

**1. Gün
11 Aralık 2015 Cuma**

AÇILIŞ OTURUMU SANAYİ; GEÇMİŞTEN GELECEĞE

Oturum Başkanı: Oğuz TÜRKYILMAZ
Prof. Dr. Bilsay KURUÇ

MAHİR ULAŞ AKCAN / Kongre Sekreteri

Değerli konuklar, sayın katılımcılar; kongremizin açılış oturumuna başlıyoruz.

Prof. Dr. Sayın Bilsay Kuruç Hocanın konuşmacı olarak yer aldığı açılış oturumumuzun başlığı, “Sanayi, Geçmişten Geleceğe.”

Oturumu yönetmek üzere, Sayın Oğuz Türkyılmaz’ı davet ediyorum.

Oğuz TÜRKYILMAZ / Oturum Başkanı

Merhaba. Hepinizi şahsım, Sanayi Kongresi Yürütme ve Düzenleme Kurulu ve Makina Mühendisleri Odası Yönetim Kurulu adına saygıyla selamlıyorum.

Demin bir arkadaş takıldı, “Senin sanayide ne işin var?” diye. Destek ekibinde, lojistik ekibinde yer alıyorum. Aslında benim konum enerji. Ben, Odanın Enerji Çalışma Grubu Başkanım. Yarın da zaten o konuda konuşacağım panelde.

İlk selamlamayı aslında hocalara yapmam gerekirdi, sırayı karıştırdım, kusurama bakmayın. Hepimizin bugüne gelmesinde emeği olan bütün hocaları ve siz değerli katılımcıları selamlamak istiyorum.

İlk oturumda Mehmet Başkan’ın gösterdiği videoyu ikinci kez izlemiş oldum; ilk kez geçen hafta Samsun’da TMMOB Enerji Sempozyumu açılışında izlemiştim. Dondum kaldım açıkçası.

Hem Ankara’da hem Suruç’ta, ülkenin ve dünyanın dört bir yanında ırkçı-faşist saldırılara, şeriatçı saldırılara kurban giden herkesi ve Güneydoğu’da, sorgusuz-yargısız, kör kurşunlara, keskin nişancı kurşunlarına kurban giden herkesi saygıyla anarak sözlerime başlamak istiyorum.

Bugün başka bir sanayileşme konuşacağız. Kongrenin teması bu. Geçen hafta Samsun’da, TMMOB Enerji Kongresi’nde başka bir enerjiyi konuştuk. Başka bir ulaşımı, başka bir kentleşmeyi, başka bir tarımı, başka bir sağlığı, başka bir eğitimi, toplumun bütün yaşam alanlarında başka alternatifleri konuşuyoruz, konuşmalıyız.

Başka bir Türkiye; özgür, demokratik, eşitlikçi, adil bir toplum kurmak doğrultusunda sürdürdüğümüz bağımsızlık, demokrasi, sosyalizm mücadelesinin 1970’lere düşen evresinde, önce kitaplarından tanıdığım, sonra, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı olduğu dönemde, dönemin yiğit, çalışkan, mütevazı, özverili Başkanı Teoman Öztürk’le birlikte ziyaret ederek şahsen tanışma fırsatı bulduğum Bilsay Hocayı birazdan dinleyeceğiz. Ben, onun, bugün nasıl bir başka sanayileşmeyi konuşuyorsak, nerde ise kırk yıl önce, başka bir yöneticiliği nasıl mümkün kıldığına, DPT Müsteşarlığı döneminde tanık olduğum için, sizinle paylaşmak istiyorum.

O dönem 4. Beş Yıllık Kalkınma Planı (BYKP) hazırlanıyordu. Planla ilgili bir sunumun tartışılacağı toplantıya o güne değin devletin yapmadığı, devletin muhalif gördüğü, düşman gördüğü örgütleri, Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu’nu, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği’ni, Tüm Memurlar Birleşme Dayanışma Derneği’ni, TÖBDER’i, TÜSDER’i, Tüm Teknik Elemanlar Derneğini, Tüm İktisatçılar Birliği’ni katılımcı olduğu, Devlet İstatistik Enstitüsünde yapılan bir toplantıya çağırılmıştı. O toplantıya sunmak üzere hazırlanan, TMMOB’in 4. BYKP ile ilgili görüş ve önerilerini içeren, 25 küsür sayfalık raporu çoğaltmak için sabah 03.00’e kadar Teoman başkanla birlikte teksir makinesinin üstünde kolumuz kopmuştu.

Başka bir yöneticiliğin de mümkün olduğunu gösterdi Bilsay Hoca. Kendisiyle, benim onur duyduğum 40 yıla yakın bir yol arkadaşlığımız söz konusu. Son yıllarda, Hocanın yönlendiriciliğinde, emekli öğretim üyesi olduğu Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin, Kamu Yönetimi Araştırma Uygulama Merkezi eliyle, "21. Yüzyıla Doğru Planlama" konulu bir dizi etkinlik yapıldı. Ben, bu etkinliklerin bir bölümünde hem kendi adıma hem Odam adına yer almaktan, bu etkinlikleri şahsen ve Oda adına desteklemiş olmaktan da onur duyuyorum. Ve biliyorum ki bunun devamı gelecek. Demin kısaca konuştuk. Yine konuşacağız, yine Hocanın kurmay heyetinin içinde yer aldığı etkinlikleri birlikte yapacağız.

İşin bir de mizah kısmı: Eskiden hocalar otururdu burada, biz çıkardık, derdimizi anlatmaya çalışırdık, ter dökerdik mikrofonun önünde. Bugün rolleri değiştik. Herhalde bana da böyle uygun gördüler. "Artık sen yaş grubu olarak o hale geldin," dediler. Şimdi, Hocayı biraz terleteceğiz..

Şimdi, Bilsay Hocayı, ellerinden öpülecek bir hocayı, değerli bir hocayı, bir yol arkadaşımızı, bir büyüğümüzü saygıyla buraya davet ediyor ve sözü kendisine devrediyorum.

Buyurun Hocam.

Prof. Dr. BİLSAY KURUÇ

Teşekkür ediyorum.

Değerli Başkan, değerli konuklar; sizleri saygıyla selamlıyorum.

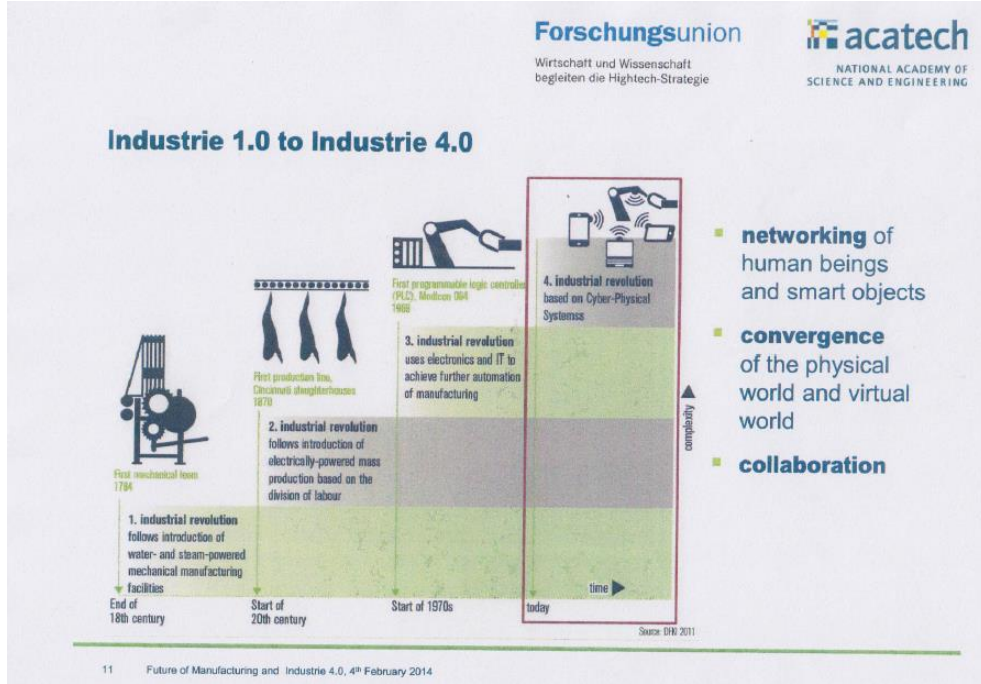
Efendim, sanayi kongreleri, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği sayesinde yapılıyor. Birinci saptamamız gereken şey bu. Her gün medyada, özel sanayi dünyasında birbirine ödülleri veren, parlak başlıklarla toplantılar düzenleyen organizasyonlar görüyoruz. Ama buradan, geçmişin muhasebesini yaparak, geleceğe ait bir sanayi profili, bizi umutlandıran teknik ve ekonomik çözümler çıkıyor mu; bundan çok şüpheliyim. Çok ödül dolaşiyor, çok ödül alınıp veriliyor. Ama bu ödüller, gerçekten, bize, hepimize, özellikle yarının kuşaklarına başka bir dünya, sanayinin ana gövde olacağı, ama başka bir dünya getiriyor mu; bundan şüpheliyim. Ama Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği'nin daima düzenlediği ve daima bizleri topladığı kongreler bana hep umut veriyor. Bu da verdi ve veriyor. Birinci nokta bu. Bunu saptayalım.

Ben, programa baktığım zaman, bunu bir sitem olarak söylemiyorum, bir ihtiyaç olarak düşündüm, bütün meslektaşlarımı burada görmekten çok memnunum. Daima buluşalım, böyle güzel platformlarda buluşalım. Ama burada sanayicileri görmüyorum. Yani Sanayi Kongresi, iktisatçılar için sanayi kongresi gibi. Tabii, bu çok güzel, bize yeni şeyler öğrenme fırsatını verecek. Çünkü sanayiyi düşündürüyor bize. Oysa iktisatçılar, biliyorsunuz, uzun süredir, moda akımlarla, döviz ve faizi düşünüyorlar. Medya da onlara, "Döviz ve faizi düşünün, gerisini merak etmeyin" diyor. Ama biz burada esas önemli konuyu, yani doğru teknik çözüm sayesinde iktisatçıların var olabileceğini, teknik çözümü doğru kavramak, iktisatçının doğru kavraması gerektiğini öğreniyoruz. Onun için, bu, hepimiz için konuşma fırsatıdır, ama aslında öğrenme fırsatıdır, sanayiden öğrenme fırsatıdır. Onun için, iktisatçıların sanayi kongresine başarılar diliyorum burada. Sanayicilerin görüşlerini merak etmeye devam edeceğiz.

İktisatçı, sanayiciye, onun mesleğini anlatamaz. Onun için, benden, sanayicilere, mühendislere, onların mesleğine ait şeyleri anlatmamı beklemeyin, lütfen beni öyle dinlemeyin. Çünkü iktisatçı bunu anlatamaz. Ancak, burada sanayiden bahsetmeye giriştiği zaman, neyi ne kadar anladığını,

sanayiye ne kadar kavradığını iktisatçı aklıyla ortaya koyabilir. Bu, bizim için, temelinde doğru algılama meselesidir. Doğru algılamış mıyız? Konuştuktan sonra, konuşurken bu ortaya çıkmalı.

Sizleri fazla yormadan, üç bölümlü anlatayım diye düşünüyorum. Tabii, zamana karşı bir yarıştı bu. “Kısa konuşacağım” diyenlerden sakınınız. Onun için, böyle bir vaatte bulunmuyorum. Üç bölümlü anlatayım. Bildiğiniz şeyleri aslında, bildiğiniz şeyleri, sizler için çok basit olan şeyleri konuşacağız.

Kaynak: Future of Manufacturing and Industrie 4.0, 4 Şubat 2014

Birincisi, sanayi, bir devrimdir.

Bu tablo, Almanya'nın 2013'te çıkardığı bir rapordan alınmış bir tablodur. Alman Ulusal Bilim ve Mühendislik Akademisi'nin önemli bir işin peşinde gibi göründü bana. Belki sizin bilginiz dahilinde bir tablodur. Sanayi devrimlerinin bir tarihçesi bu. Tarihleriyle, birinci sanayi devrimi, ikincisi (Madem geçmişten geleceğe konuşuyoruz, o zaman, bu tabloyu konuşmak zorundayız.), üçüncüsü ve geleceğin şekillendirilmeye başlandığını düşünürsek, dördüncüsü, yani genç kuşaklar için tasarlanacak dördüncüsü. Bir tarihçe falan gibi anlatmayacağım. Burada üzerinde duracağım, esas olarak biraz birinci sanayi devrimi (iktisatçı için ne kadar lazımsa) ve sonuncusu, yani gelmekte olan, gelmesi tasarlanan. Geçmişten geleceğe konuşacağımıza göre.

Bir temel özellik şu: Başka hiçbir büyük sektöre nasip olmayan bir şey. Sanayi, daima bir devrim boyutuyla ortaya çıkar. Eğer devrim boyutuyla ortaya çıkmıyorsa, o zaman, bir sanayileşme hareketinden bahsedemeyiz. Sanayilerden bahsedebiliriz; ama sanayileşmeden bahsediyorsak, sanayileşme ancak bir devrim boyutuyla; yani toplumu eskisine artık benzemeyen bir şekilde şekillendiren bir motor, bir lokomotif olmasıyla ortaya çıkar. O nedenle, sanayi dediğimiz zaman, yanı başında hemen devrim sözcüğünü kullanmak zorundayız ve tarihin akışında büyük bir değişim

yaratma görevini sanayi üstlenmiştir. Son iki yüzyıl, 18. yüzyılın sonundan itibaren son iki yüzyıl bize bunu gösteriyor ve kapitalizme içerik ve şekil vermiştir. Kapitalizm, sanayi sayesinde esas olarak var olmuştur. Yani modern, günümüzün kapitalizmi. Daha önce yok muydu? Vardı; ama bugün Türkiye'de ne kadar sanayi varsa, o kadar kapitalizm vardı dünyada.

Bu niteliğiyle İngiltere'de doğdu. Bu biraz şöyle: Atletizm yarışları var, kulvarlar var; böyle elips şeklinde stadyum, kulvarlar var. En iç kulvarda koşan, en büyük avantaja sahiptir. En kenar kulvardaki, en iç kulvardakine yetişmek için çok hızlı koşmak zorundadır; çünkü o handikaplıdır. İngiltere, bu pisti tanzim etti, tanzim eden ülke oldu. Yani kulvarı o açtı, sanayi devrimini o yarattı. Yani sanayi, İngiltere ile tanıyıp yorumladığımız bir şey oldu. Bu birinci sanayi devrimi İngilizlere ait bir şey. İlk sanayi modeli. Öğretici ve kalıcı bir etkisi var. Bu öğretici ve kalıcı etki, bizim bugün içinde bulunduğumuz durumu irdeleyebilmemiz için bize lazım. Onu düşünerek, biz bugün neredeyiz'i, İngiliz'in modelini akılda tutarak ve hep ona referans yapma ihtiyacı içinde konuşmalıyız.

Sanayi devrimini kömür ve buhar enerjisi yapmıştır dersek, dar anlamda konuşmuş oluruz, dar bir söylem olur. Ancak, bunların ikamesiyle olmuştur. Yani suyun yerine buhar, odunun yerine kömür falan gibi; onunla başladığını görüyoruz ve bu sayede, sizlerin benden daha iyi bildiğiniz gibi, makine imalat, çeşitli mühendislik sektörleri ve belki de en önemlisi, metalürji sahneye çıkıyor. Metalürji çıkıyor; çünkü metalürji ürünleri... Metalürji, kimyasal bir süreç, malum, onu size anlatmam ayıp olur. İşin teknik boyutu onunla çıkıyor. Çünkü cevheri metal haline, kullanılabilir metal haline getiriyoruz. Metal haline getirince, oradan makinelere gidiyoruz. Yani sanayi devriminin teknik boyutuna metalürji sayesinde gidebiliyoruz ve her şeyi mekanize etmeye başlıyoruz. O zaman toplum değişiyor. Metalürji ürünlerini çoğalttıkça sanayide geliyoruz, ağır sanayi dediğimiz şeyi yapıyoruz. İngiliz aklıyla şimdi konuşalım. Böylece, daha önce insanların düşüncelerinde tasavvur edilmeyen, düşüncelerine sığmayan bir çeşitlilik ortaya çıkıyor.

Burada iki nokta var öncelikle. Sanayi devrimi, devrim sözünü kullandığımıza göre, çok çeşitli etkenlerin bir araya gelmesiyle doğmuş olan bir şey. Tek boyutlu değil, çok çeşitli etkenlerle. İç kulvarda İngiltere bunlarla koşuyor. Teknik devrim ve teknik devrimin ana damarı yeni ekonomiyi belirliyor. Bu da bize bugün için lazım. Teknik devrim olmadan yeni ekonomi başka bir şey olur, sanayileşme olmaz. Onun için, mutlaka teknik devrim ve onun belirleyeceği, onun ana damarıyla veya damarlarıyla belirleyeceği bir yeni ekonomi çıkıyor.

Ben, sanayiden bahsederken, sanayiye anlatmaya çalışırken daima Selahattin Şanbaşıoğlu'na atıf yaparım. O bir sanayi kahramanıydı ve bize sanayileşmenin ne demek olduğunu öğretmiştir. Onun için ona atıf yaparım. Selahattin Bey derdi ki, "Sanayileşme, büyük bir malzeme hareketidir." İşin teknik boyutu. "Büyük bir malzeme hareketidir."

Demek ki birinci sanayi devrimi yepyeni bir teknik fotoğrafla ortaya çıkıyor. Bunu bir kenara koymak lazım. Sanayi, devrim ve yepyeni bir fotoğraf.

İkincisi, bunun bir ana damarı var. İngiliz, pistte koşarken, bir ana damar oluşturuyor. Ana yolu veya altyapısı. Demiryoludur bu. Demiryolu sayesinde. Yani metalürji, oradan demiryolu. Bize İngiliz örneği diyor ki, her sanayi devriminin bir ana damarı veya kalın damarları olmak zorundadır. Demiryolu, bir ana damardı ve oradan toplumu değiştiren birçok şey, teknik ve ekonomik birçok şey, yepyeni şeyler çıktı.

Kervana sonra katılan ülkeler için de model bu oldu. Kervana sonradan katılanlar, pistin ikinci kulvarından koşmaya başladılar. İkinci kulvardan koşanlar, birincisi kadar hızlı koşmak ve onun önüne geçmek zorundaydılar. Çünkü sanayinin devrim niteliği, onun vazgeçilmez vasfının mücadele olduğunu gösteriyordu. Sanayi, bir mücadeledir. İddiadır ve mücadeledir ve bu mücadele, mutlaka, en önde koşan kadar, en az onun kadar hızlı koşmayı şart koşar. Sosyal bilimlerde bazı arkadaşlarımız fanteziler yaparlar ara sıra; “Efendim, bu yakalama-geçme teması çok sosyal bir şey değildir; yani insanları böyle zorluyor” falan derler. Ama bu, fantezi düzeyinde kalır. Çünkü Marks’ın işaret ettiği en ileri toplum, yani herkese ihtiyacına göre olan toplum, ancak geçmiş kuşakların çok hızlı koşmasıyla gerçekleşebilecek, herkesin yüksek nitelik kazanmasıyla gerçekleşebilecek olan bir şey. Biz daha sekizinci kulvardayken, durup, “Efendim, biz o kadar hızlı koşmayalım; bu yakalama meselesi bir fantezidir” falan dersek fena halde yanılırız. Zaten bizi de yanılalım diye bu tarafa doğru sevk edenler az değildir. Yani çevrecilere laf atmış olmayayım şimdi, onlar da çok değerli işler yapıyorlar; ama çevre meselesinin böyle şeyleri de olabilir, ona dikkat etmek zorundayız.

Büyük malzeme hareketi, büyük emek hareketini yarattı ve büyük emek hareketi olmadan, sanayi, bir devrim olamazdı. İngiliz modeli bize onu gösteriyor. Sonsuz emek arzı, iktisatçıların sonsuz emek arzı dediği şey ortaya çıktı. Kırlardan insanlar kentlere aktı. Çiftçi olamayan veya çiftçilikle yaşayamayan insanlar kentlere geldiler, gecekonduları oluşturdular. Biz Türkiye’den de bu tabloları zaten biliyoruz. Değil mi? 1950’den beri bu tabloları biliyoruz. Geldiler; ama orada sanayi onları çekti, sanayi onlara iş verdi, talep yarattı kendine. Demek ki, teknik boyut, teknik damar işin arz tarafıysa, mutlaka bu taleple işler. Yani demiryoluna mutlaka bir talep olması lazımdır. Daha çok demiryolu yapabilmemiz için ve onu besleyen sektörleri yaratabilmemiz için mutlaka talep lazımdır. Hepsine birden. Yani vidasına, cevhere, cevherden başlayıp vagonun kapısına kadar, ahşap işlerine kadar mutlaka bir talebin doğmuş olması lazımdır. Bu insanlar kentlere gelince, yavaş yavaş, orada bir disiplin, yepyeni bir disiplin olduğunu gördüler. Bu, iktisatçılar için de önemli bir şeydi: Fabrika. Fabrika ortaya çıktı. Devrimin ekonomik ve teknik ünitesi, çalışma ünitesi, fabrika ilk defa ortaya çıktı. Büyük işyeri. Disiplinle çalışıyor ve belli bir zamanla çalışıyor. O halde, sanayi devrimi zaman kavramını değiştirdi. Yani zamana hâkim oldu, kendi zamanını dikte etti. Artık kilisenin zamanına göre yaşamıyor insanlar. Yani çan çalacağına göre yaşamıyorlar, düdüğü öteceğe göre yaşıyorlar. Çünkü sanayi onların çalışma ve yaşamalarını tanzim etmiş oluyor. Fabrika, ekonomiyi de değiştiriyor ve değişimi birlikte getiriyor.

Tabii, iktisatçı ve sosyolog için çok zengin bir malzeme var burada. Sosyolog, yine İngiliz örneğinden hatırlarsak, toplumsal değişmeyi, bunun yakıtı olan sınıfsal bilinçlenmeyi, kentleşmeyi falan merak ediyor, onları yepyeni şeyler olarak görüyor. İktisatçı ise emek gitgide nasıl uzmanlaşıyor, yeni yeni meslekler, istihdam artışı, gelir artışı, tüketim artışı falan gibi kavramlar üzerinde duruyor. Bu kavramlar buradan çıkıyor esas olarak. Sanayi devrimi olmasa, iktisatçı bu kavramları bulamayacak. Yani yeni bir jargonla iktisatçının konuşması bu devrim sayesinde oluyor ve “Sanayici kimdir?” sorusu geliyor; “Yatırımcı, işletmeci olarak sanayici kimdir?” İktisatçının bunu merak etmesi lazım. O günlerde merak etti. Bugünlerin Türkiye’sinde çok fazla merak edene rastlamıyorum meslektaşlarım arasında. Bu salonda bulunanları dışta bırakıyorum. Bu salonun dışındaki meslektaşlarım arasında, “Sanayici kimdir?”i pek merak edene rastlamıyorum.

Sanayici, yeniliği anlayarak, bularak, mutlaka yeniliği anlayarak ve bularak atılım yapabilen, uzun vadeli ufuk sahibi olabilen bir insandır. Yani tarihi misyona sahip. İngilizler buna bir isim de

verdiler: “Sanayinin kaptanları.” Sanayinin kaptanları dediler, yani misyon sahibi adam. Planlı olarak bakabilen, yani planlı düşünen adam.

Tabii, daha titiz iktisatçılar, buradan hareket ederek, ne kadar yatırım yapılması lazım, yatırım oranı; emek yoğun mu, sermaye yoğun mu, teknik seçimi falan, bunun üzerinde durmaya başladılar. İktisatçı için böyle alanlar açıldı. Bazı meslektaşlarımız, işyeri ölçeğine göre, ölçeği büyütürsek maliyetler düşer mi falan, böyle şeylere; işbölümü, işbölümü nedir, bunlara yoğunlaştılar.

Fakat burada en önemli nokta şu: Zaman yeniden tanzim edildi, yeni insan ortaya çıktı. Yeni insan, yeni zaman serisiyle çalışan insandır. Sanayi devriminin getirdiği insan tipi böyle bir insandır.

Tabii, burada, bilim adamları için, temel bilimlerden başlamak üzere, bilim insanları için de 1850’lerden başlamak üzere, bir mesele ortaya çıktı. Teknolojiyi siz mühendisler yaptınız. Yani geçmişte sizler, İngiliz olarak, değil mi, sizin rahmetli meslektaşlarımız, İngiltere’dekiler, onlar yaptı. Pratik olarak yaptılar. Fakat bir yere gelince anlaşıldı ki, artık bilime ihtiyaç var. 1850’lerden itibaren bilime ihtiyaç doğdu. Bunun altını çiziyorum; çünkü bugünün Türkiye’inde sanayici bilime ne için, ne kadar ihtiyaç duyuyor, onu bir yere yazmamız lazım.

Pratikten doğan bir teori ihtiyacı diyelim buna isterseniz. Ama bu, temel bilimleri körükledi. Bizim için önemli olan ve ondan sonraki gelişmeleri tanzim eden bir şey. Bu çeşitlilik ve çok yönlülük içinde, mühendisliğin ampirik-pratik gözlemleri ve bulgularından hareket ederek fizik ve termodinamiğe gelindi. Demek ki büyük bir şey; her şeyi, düşünce tarzını değiştiriyor.

Kısacası, ajanı sanayi olan devrim, büyük bir dönüşüm demek ve mutlaka buradan bakmak zorundayız, sanayinin getirdiği şeye bakmak zorundayız.

Bunun temelinde şu düşünce var: Bütün insanlar, yani seferber ettiği bütün insanlar ortak bir şeyde birleşiyorlar; “yapabiliriz” düşüncesi. “Yapabiliriz. Daha iyisini, daha büyüğünü yapabiliriz, yaratabiliriz.” Demek ki içinde mutlaka mücadele var, iddia var, bilgi var ve hareket var. “Yapabiliriz.” Bu, durdurulamayacak olan bir şey ve bunun için de bu arz kendi talebini yaratıyor. Demek ki işleyen bir ekonomi sistemi de getiriyor.

Şimdi ikinci parçaya geçelim. Neydi, ne oldu?

Bu mesele 19. yüzyıl ortalarına doğru gelirken dikkatimizi çekti. Bunu arkadaşlarımız anlatacakları için uzun uzun üzerinde durmuyorum. Ancak, Selahattin Bey’in bize anlattığı şekilde, onun ağzından birkaç şey söyleyeceğim.

Neydik, ne yaptık sanayide?

Biz, Almanya gibi bir zemine sahip değildik. Avusturya, Fransa gibi bir zemine, bir sosyal zemine sahip değildik. Çünkü bu iş geldi, ama eskiden beri olan şeylerle geldi. Eskiden beri olan bir birikim bir yerde sanayi devrim şeklinde doğurdu.

Şimdi Selahattin Bey konuşuyor:

“1820’lerde Tophane’nin kuruluşuyla başlayan 100 yıllık niyet ve çabaya rağmen, sanayi diye bir şey olmadığını Almanya’dan dönüşte gördüm” diyor ve şöyle devam ediyor:

“İkinci Dünya Savaşı içinde, Askeri Fabrikalar Umum Müdürü başkanlığında birkaç kişilik bir heyetle İngiltere’ye giderek askeri fabrikaları gezdik. Londra yakınlarında, Woorich’te (orası bizim Makine Kimya gibi bir yer –BK) bize enteresan bir şey göstereceklerini söylediler. Fabrikanın

büyük yeşil bahçesinde, mermerden yapılmış, etrafı zincirle çevrili, çok bakımlı bir mezar vardı. Mezarda diyordu ki, ‘İstanbul’dan buraya, staja gelmiş ve 28 yaşında ölmüş İbrahim’in mezarıdır. Bu garibin mezarına dokunulmasın. Tarih 1840.”

Demek ki İkinci Mahmut başlatmış bu işi. Yani dikkatimizi çekmiş.

Sonra herhalde Prusya’nın, özellikle Prusya’nın toplumu zorlayarak sanayileştirme çizgisi bizi etkiledi ki... Orada işadamlarını, soyluları, yerel yönetimleri fabrika kurmaya zorladılar Prusyalılar ve yüzlerce sanayi girişimi ortaya çıktı, iktisat tarihçilerinin gayet iyi bildiği gibi. Ama burada bir plan yoktu. Plan, 20. yüzyıl sanayi aklının ürünüdür. 20. yüzyıl aklının ürünü olarak ortaya çıkacak plan.

Şunu biliyoruz: Türkiye’de cumhuriyet başladığı zaman, birinci ve ikinci sanayi devrimlerine erişilememişti. Fakat Cumhuriyet şu düşünceye sahipti: “Yapabiliriz.” Cumhuriyetin özünde “yapabiliriz” düşüncesi var. Çünkü cumhuriyet bir iddiadır ve mücadele demektir. Mücadelesiz cumhuriyet bir anlam taşımaz. Cumhuriyet, “yapabiliriz” düşüncesi için mücadeledir. Sanayi meselesinde de hem bizden ileride olanlara, yani en iç kulvarda koşanlara (çünkü biz en kenar kulvardayız) hayranlık duyma, hem de onu yakalayıp geçme arzusu, daha doğrusu azmi vardı; hem de -bu nokta ilginç bence- 20. yüzyılın plan aklı vardı cumhuriyetçilerde.

Belki bu, askerlik mesleğinin, hele savaşlarla yaşayan askerlik mesleğinin strateji ve pratiği ve vatana sahip çıkma sorumluluğuyla gıda alıp büyüyenler için müstesna bir şeydi, böyle kimlik kazandılar ve 1920’lerin sonunda, önlerindeki örneği de doğru algıladılar: Sovyet planlaması. Sovyetler Birliği, dünyaya sanayileşmenin planlarla olabileceğini ve en dış kulvardan en iç kulvara ancak bununla gelinebileceğini gösterdi ve buradan 1930’ların sanayi programları doğdu. Ben onları anlatmayacağım, özellikle Serdar arkadaşım bunu gayet güzel bir şekilde verecektir. Ama bu, bir büyük sanayi ve merkezinde sanayi olan bir büyük ekonomik işler sektörü olarak, yani bir kamu, ekonomide kamu sektörü olarak çıktı; kendi kurumlarını kurdu, iktisadi devlet teşekkülleri, daha sonra KİT vesaire. Ama bu, “yapabiliriz” düşüncesinin bir örneği oldu.

Bunlara talep vardı, talep de yarattılar, yani arzu yarattılar. Kamunun, sanayinin omurga olduğu ekonomik ve teknik düzenlemesi, ekonomide talep de yarattı. Bildiğimiz gibi, çeşitli ürünler ve hizmetler kamu eliyle düzenlendi. Biri bu.

Bir de Cumhuriyetin Silikon Vadisi vardı. Onu da Selahattin Bey anlatıyor. İzin verirseniz, oradan da birkaç şey okuyayım. Silikon Vadisi bence.

Bunu daha önce belki bu toplantılarda bahsetmiş, anlatmış olabilirim. Onun için, daha önce dinleyenler kusura bakmasın.

Şöyle diyor Selahattin Bey:

Bu Silikon Vadisi askeri fabrikalardan oluşur, ama askeri bir katı disiplin içinde çalışmaz, Silikon Vadisi gibi çalışır. İlk teşebbüs 1924’te. Bu bir sanayi sitesidir; Kırıkkale.

“1932’de Kırıkkale’de askeri fabrika sahası dışında sadece 13 ev vardı. Meyhane, kahvehane ve kasap dükkanı aynı yerd. Yol yoktu, haftada iki tren geçerd. Gazete gelmezdi. Fabrikaya trenle ya da çamur tarlalardan geçerek gidilirdi. İşçi tamamen oranın köylüsüydü. 2-3 saatlik köyünden eşekle veya yaya gelirdi. Fabrikada eşeklere ayrı yer vardı.” Yani park yeri de var.

“29’da Kırıkkale Çelik Fabrikasının temeli atıldı. Fabrika 32’de tamamlandı. 32’de imalat çok azdı; 100 ton çelik çıkarıyordu. Başlangıçta hepimiz acemiydik. Doğru dürüst kütle halinde üretim yapamıyorduk. O esnada, Harlas isminde bir ustabaşı geldi. Skoda firmasının ustabaşıydı. Oraya (Çekoslovakya’ya) 15’lik top imalatı için tekemmüle (yani geliştirmeye) gitmiş olanlar alıp geldiler. Ray imalatını aşağı yukarı ondan öğrendik. İlk defa ray 32 Haziran’ının 4’ünde Kırıkkale Çelik Fabrikası’nda yapıldı. Sonra 34’e kadar çelikhane çalışmadı; çünkü Demiryolları sipariş vermiyordu. Bakanlık Ali Çetinkaya’ya bağlanınca, Çetinkaya emir verdi; Demiryolları, istemediği halde, ray siparişini Kırıkkale’ye vermek zorunda kaldı. Yapılan rayın kalitesine inanamadılar. İnşaat Dairesi, bizim rayları Alman raylarıyla mukayese için İsviçre’ye gönderdi. Bizimkiler Alman raylarından dört kat daha dayanıklı çıktı. Çıkınca, herkesin sesi kesildi. Ray imalatı 1940’a kadar Kırıkkale’de devam etti, sonra Karabük’e geçti.

“İmalathaneler Ankara ve civarında kuruldu. Önce Fişek Fabrikasıyla başladı. Ardından kapsül, maske fabrikaları. Çelik Fabrikası’nda 1935-50 arasında 150 çeşit çelik yapılmıştır. 150 çeşit çelik. Bugün (1995’te bunu anlattı –BK) Türkiye’de bunların dörtte biri bile yapılmıyor. Uçak çeliği, kalem çeliği, paslanmaz çelik, semantasyon çeliği...” falan diye sayıyor ve birçok örnek veriyor.

“38’de tanksavar toplarının yapımı başladı. Bu, üstün teknik isteyen bir şeydir. Lisans alınmadı. Top ebadı bilinerek, takriben yapıldı. Savaş başlayınca artık dışarıdan hiçbir şey gelmedi. Umum Müdürü Eyüp Paşa (Durukan), krom nikelli çelik gerektiren ileri top namlusu istedi. Guleman’dan kromu getirdim, Maliye Bakanlığı’nın nikelli bozuk paralarına da el koydum. Böylece 39-45 arasında 3.7’lik ve sonra 5.7’lik tanksavar topu için 500 namlulu çelik çıkardık” diyor.

Devam ediyoruz.

“1940’ta kendi girişimimizle tank yaptık. Bunun sadece Ford motoru dışarıdan geldi, dizaynı bizimkilerindir, tipi kendimize mahsustur.” Böyle önemsiz bir şey gibi anlatıyor. “Kâmil, Necati falan yaptılar. Zırh levhası, topu, paleti, aktarma organları, hepsi bizim üretimimizdir. Bu tank 1946’da Cumhuriyet Bayramı töreninde geçti; ancak, sipariş gelmedi ve tek tank olarak kaldı. Amerikan yardımı başlayınca, hazırcılık ve kolaya kaçma başladı” diyor.

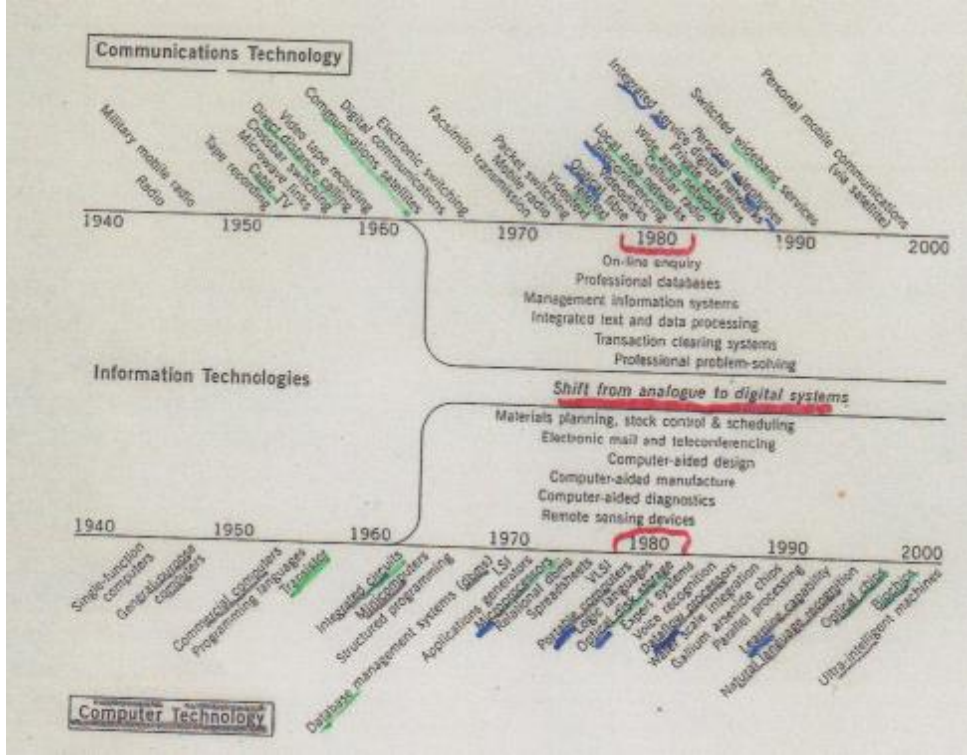
Bir başkası:

“1925’te Kayseri’de Uçak Fabrikası kuruldu. Almanya Junkers uçakları getirildi. Sonra, İkinci Dünya Harbi içinde, Tayyare Cemiyeti’nin Etimesgut’taki tesislerinde, yurtlarından kaçmış Polonyalılar, PST tipi, 7-8 kişilik sivil keşif uçağı yaptılar. Bunlar da Danimarka’ya satıldı. Ama daha önemlisi, dizaynı bize ait olan, kesik kanatlı, Uğur tipi talim uçaklarının imalidir. Motoru İngiliz Havilland’dır. Uçuş tecrübeleri iyi sonuç verdi. Bu fabrika 1951’de Makine Kimya Endüstrisi’ne intikal etti. Orada 54 uçak yaptık, motorlarını işledik. 4’ünü törenle Türk pilotlarıyla uçurarak, 1954’te Ürdün’e hediye gönderdik, gerisini Milli Savunma’ya verdik. Daha sonra Milli Savunma’nın siparişi kesildi. Uçağı artık Amerikan askeri yardımından alacaklarını söylediler. Böylece uçaktan vazgeçerek, bu tesislerde kuluçka makinesi yapmaya başladık. Aynı yer daha sonra Türk Traktör Fabrikası oldu” diye anlatıyor.

Bu kadarı yeter herhalde. Çünkü zaman belirli; sanayi zamanına uymak zorundayız, değil mi?!

Yalnız, burada şu ortaya çıkıyor: “Yapabiliriz” düşüncesi var, ama talep yok. O zaman sanayi devrim boyutuna ulaşamıyor. Talep yok. “Amerikan yardımı var, teşekkür ederiz” diyorlar.

1980’ler bir dönüm noktası. Arkadaşlarımız anlatacaklar, benim yeniden anlatmama gerek yok. Sanayi hareketinin durduğu tarihtir, sanayi hareketinin durmaya başladığı tarihtir 1980’ler. Daha doğrusu, sanayi tutkusunun. Öyle diyelim. Çünkü hareket bir şekilde devam eder. İttiğiniz zaman raylı sistem devam eder. Ama tutkusu, o tutku durur. Tutkuyu aldığınız zaman, yavaşlaya yavaşlaya gider.

Kaynak: Freeman, 1987

Bunlar, zamanın kaybedilmeye başlandığı yıllardır. Çünkü dış dünyada sanayinin tanzim ettiği zaman işlemeye devam etmektedir. Dünya iki koldan ilerlemeye devam ediyor. Dolayısıyla, dış dünya, zamanı değişik bir teknikle, yeni bir teknik yolla tanzim etmeye başlıyor. Yani iletişim teknolojisi ile bilgisayar teknolojisinin birleştiği dijital bir dünya başlıyor. Biz bu dünyanın gerisinde kalıyoruz. Birinci kulvar hızlı gidiyor, biz sekizinci kulvarda yavaş bir şekilde devam ediyoruz.

Bu dönemde iki şey ortaya çıkıyor.

Birincisi, sanayi tutkusu bitince ikinci el sermaye malı ithalatı ortaya çıkıyor. 1980’lerin belgelerini incerseniz, yani gazeteleri inceleyin, göreceksiniz. İkinci el sermaye malı ithalatı başlıyor. Teknik seçiminde, “Ucuz teknik seçelim, pahalı olur ileri teknik”, bu başlıyor. Bilgisayar alanındaki, bilgi işlem alanındaki gelişmenin farkında olmama, daha sonra moda olarak bunu alma başlıyor ve bu şekilde, Türkiye ekonomisinde de ithalatçılığın tohumunun atıldığı, ithalatçılığın yükselmeye başladığı, ithalatçılığın sanayinin damarına girmeye başladığı tarihler 1980’le başlıyor.

İkinci önemli nokta, bunu tamamlayan ikinci önemli nokta; Türkiye sermaye sınıfının vazgeçmediği alışkanlığı, yani sanki birinci sanayi devrimi yıllarında yaşıyormuş gibi, vazgeçmediği alışkanlığı:

“Emek ucuzdur ve ucuz kalacaktır.” Birinci sanayi devriminde emek ucuzdu. Çünkü adamlar kırdan geliyorlardı, yepyeni bir dünyaya giriyorlardı. Kırdaki gelirinden daha yüksek ücret alıyordu, ama ucuzdu o. Ortaya çıkan kâra, katma değere göre ucuzdu. 1980 sonrasında Türkiye’de sanayiciye de hâkim olan düşünce, yani ithalatçılık merakının hâkim olduğu sanayiciye de hâkim olan başka bir şey: “Emek ucuzdur ve mutlaka ucuz kalmalıdır” düşüncesi.

Bu bizi geleceğe taşımaz. Geleceğe taşımadı ve bu düşünce bizi geleceğe taşımayacaktır.

Sanayide makine parkı yenilenmedi. Değerli Yavuz Bayülken, bana ara sıra bilgiler gönderir. Gönderdiği son bilgi burada, slaytlarda var. Ama gerek yok anlatmaya, zaten kendisi anlatacak. Yavuz Bey’in 2011 tarihinde gönderdiği son verilerde, imalat sanayinde makine parkının ortalama 10 yıllık olduğu ortaya çıkıyordu. Yenilemiyorlar. İthalat merakı artık damarlarımıza iyice işlemiş vaziyette.

Bu dönemde sanayi kurma düşüncesinin yerini dövize kavuşma, bir an önce kestirme yoldan dövize kavuşma, nereden gelirse gelsin dövize kavuşma düşüncesi aldı. Dolayısıyla, “Sanayi dövizsiz olmaz, ama sanayi döviz getirmez” anlayışı yaygınlaşmaya başladı.

Bence en önemlisi, devlette yetişmiş sanayi kadrolarının erimeye başlaması. Tabii, insanlar yaşlanıyorlar ve kendi bilgilerini-görgülerini aktaracakları yeni kuşaklar olmazsa, eriyor, bilgi gidiyor. İnsanlar yaşlanır ve kendi bilgi-görgülerini sanayi ortamında yeni kuşaklara aktaramazlarsa, sanayi düşüncesi de yavaş yavaş kaybolmaya başlıyor.

İkincisi, o dönemde başlayan ve özel sektörümüzün çok sevdiği modalardan biri olan özelleştirme. Tesisleri veriyoruz, 30’lardan başlayarak kurduğumuz, her yıl kurduğumuz tesisleri veriyoruz. Kim alıyor? Biraz önce konuştuğumuz gibi, Konya Krom Manyezit’i otelci alıyor. Alıyor da, ne yapıyor; cevher yatağını bırakıyor, diğerleri de otel yapmaya falan niyetleniyor. Adamın işi o çünkü. Dolayısıyla, “Bize yeni sanayici değil, yeni kapitalist lazım” düşüncesi 80’den itibaren egemen olmaya başladı. “Biz bu ülkeyi kapitalizmle şekillendireceğiz. Onun için, bize yeni kapitalist lazım. Siyasi kadrolarımız için de bunlar lazım, bu düşünce lazım” dediğimiz zaman, 50 yılda birikmiş ve birikmeye devam eden sanayi bilgisi, görgüsü, çözümleri, yaratıcılığını da eritmeye başlıyoruz.

Özelleştirme, Türkiye’nin sanayisine bir savaş gibi etki yapmıştır. Yani düşüncüyü yıkmıştır.

Almanya, İkinci Dünya Savaşı’nda donanmasının galiba yüzde 30’unu falan kaybetti. Ama Almanlar bilgi-görgüyle devam ettiler ve 1950’lerde Alman ekonomisi yıllık ortalama yüzde 9-10’la büyüdü. Ne sayesinde? Sanayi sayesinde. Sanayi bilgisi-görgüsü sayesinde Almanya yeniden doğdu. Çünkü insanların bilgilerini yok etmediniz, onları buharlaştırmadınız, ama donanımları ortadan kaldırdınız.

Bizde donanımlar giderken, bilgi-görgü de gidiyor.

Özel sektör belki sıfır maliyetle devletten alıyor şeyi, yetişmiş insanı sıfır yetiştirme maliyetiyle alıyor, kullanıyor; ama özel sektörün ortamında bu bilgi-görgü ne kadar devam ediyor, bilmiyorum.

1980 öncesi iki sanayici tipinin biri yine Şanbaçoğlu’dur. Burada yer olmadığı için, yani zaman olmadığı için değinmiyorum. Onun bir mermi imalatı teklifini nasıl imzaladığı örneği vardır, girişimci öyle olur. Bir Amerikalı gelir Almanya’dan, “Bize şu kadar mermi lazım” der, çok büyük miktarda, “Yapabilir misiniz?” der. Selahattin Bey de Makine Kimya’nın Genel Müdür Yardımcısı. Sanayi Müsteşarına gider, Yönetim Kurulu üyelerine gider; hepsi, “Vallahi işim var, karım hasta, oğlumu bir yere götüreceğim; ne iş yaparsan yap, sana kalmış” falan derler, kararı ona bırakırlar.

Göz göre göre gidecek. Maliyet hesabı tutmuyor. Yani diyelim ki mermiler 3 dolardan yapılacaksa, ilk hesap 5 dolar gösteriyor. Dolayısıyla, siparişi alamayacağız.

Şöyle anlatmıştı: “Adamı uğurlamak için gara götürdüm. Gar lokantasında adam çantasından şeyi çıkardı, ‘Yazık, siparişi size veremiyoruz’ dedi.”

Selahattin Bey, o anda, sanki işin sahibi oymuş gibi, dedi ki, “Aldım adamın önünden şeyi, bastım imzayı altına ve sonradan, değil 5 dolar, 2 dolara getirdik ve o sayede yeni bir sipariş aldık, her siparişe yeni bir fabrika yaptık.”

Bu, tipik bir sanayi kahramanı.

Başka bir sanayi kahramanı, özel sektörden; öldü 1979’da, yani sanayi tutkusunun sona ereceğini adeta sezerek öldü: Mümtaz Zeytinoglu. Özel sektörden. “Yapabiliriz” düşüncesinin kahramanlarındandı. Özel sektörün bir sanayi kahramanıydı. Onu anlatmayayım. Ama bulursanız, “Ulusal Sanayi” diye ince bir kitap vardır; Tahsin Yücel, Mümtaz’ın ölümünden sonra derledi. Tavsiye ederim.

Şimdi, birçok şeyi atlayalım ve sonuna gelelim. Başkanın da ikramıyla, son 10 dakikada...

Benim Aslı Hanım’dan rica ettiğim bir şey vardı; Obama’nın ve muhterem bir zatın konuşmaları. Doğrudan doğruya son bölüme atlayalım.

Buraya geçince, tabii, bıraksanız çok konuşurum da...

Oğuz TÜRKYILMAZ / Oturum Başkanı

Hocalar konuşmayı sever Hocam.

Prof. Dr. BİLSAY KURUÇ

En çok sevdikleri şeydir.

Evet, şu konuşmayı bir dinleyelim. (ABD Başkanı Barack Obama ve dönemin Ulaştırma Bakanı Binali Yıldırım konuşuyor)

Oğuz TÜRKYILMAZ / Oturum Başkanı

Bir başka Bakan da “Bizden bilim adamı çıkmaz, çıksa çıksa ara teknik eleman çıkar” demişti. Ben de ona cevap vermiştim; “O sizin kendi düzeyinizle ilgili bir husus” diye. Aynı şey.

Prof. Dr. BİLSAY KURUÇ

Bu zatla alay etmek niyetim yok. Yalnız, bakışımızı yansıtıyor bu. Bunu kişiselleştirmeyelim. Burada değerli milletvekilleri de var, kimseye de laf atmak istemiyorum. Ama bütün siyaset sınıfımız acaba geleceğin dünyası için, sanayinin merkez olacağı, ama nasıl bir sanayinin olacağı; Obama’nın dediği gibi, “Kimsenin sana yapamazsın demesine izin verme” çizgisinde düşünüyor mu? “Kimsenin sana yapamazsın demesine izin verme.” Cumhuriyetin şiarını hatırlayalım: “Yapabiliriz.” Sanayi bu demek.

Ben, anlamlı bulduğum Almanya’daki gelişmelerden, daha çok sizlerin dünyasına, yani mühendis ve sanayici dünyasına ait çarpıcı gelişmelerden çok kısaca söz etmek istiyorum.

Değerli Aykut Göker, Aykut Bey, bizim, “21. Yüzyıl İçin Planlama” başlığı altında 2011’den itibaren yılda bir, bazen iki kez yaptığımız toplantılarda (şimdi iki kez yapıyoruz; yani ilkbahar ve sonbaharda) anlatmıştı. 2006’da, Alman Hükümeti, Almanya İçin Yüksek Teknoloji Stratejisi saptadı. Bu bana çok önemli göründü, gelecek için. Yani 80 milyonluk Türkiye gibi bir ülke ve sekizinci kulvarda koşmakta olan, yarı sanayileşmiş bir ülke... Birçok şeyi fason olarak yapıyor, ama yarı sanayileşmiş, ithalat olmazsa yapamıyor. AR-GE’si içinde gelen ithalat, değil mi; AR-GE’si içinde gelen ithalat olmadan yapamıyor.

Aykut Bey’in izniyle okumak istiyorum. Şöyle diyor Almanya İçin Yüksek Teknoloji Stratejisinde: “Vizyonumuz, bilim ve sanayideki başarıya saygı duyan, ödüllendiren bir ülkedir.” Şurası önemli: “Merak eden, öğrenen bir toplum istiyoruz.” Sayıyor, doğa bilimlerinden beşeri bilimlere diye ve “Almanya için başarıda bir sınır olmayacaktır. Yeni fikirlere, yeni ürünlere, yeni sistem çözümlerine ihtiyacımız vardır” diyor. Devam ediyor: “Rekabet üstünlüğü yarışı düşük işçilik ücretlerine dayanarak kazanamayız. Bu yarışı ancak fikirlere, ama en iyilerine dayanarak mutlaka kazanırız.”

Bu satırları okuyunca, “Düşük işçilik ücretlerine dayanarak kazanamayız” satırlarını okuyunca, insan, 2015 yılı seçimlerinde, siyasi partilerimizin esas seçim platformuna ne getirdiklerini, üzerinde en çok konuşulan şey olarak ne getirdiklerini hatırlıyor. “Asgari ücret 1300 lira mı olacak, 1500 lira mı olacak?” Şimdi özel sektör sıkıntıya düştü, 1300’ü vermemek istiyorlar. Değil mi? Yani Türk sanayisi, 1300 lira asgari ücretten rahatsız durumda. Victoria Dönemi’ndeki gibi. Bunda bir tuhaflık yok. Çünkü bugün Türkiye’yi yöneten zihniyet... Tabii, bunu iktidar partisinden ayıralım isterseniz. Yani muhalefet partilerinin ve Parlamentoda olan ve dışındaki muhalefet partilerinin başka düşünceleri olabilir gibi kendimize bir umut ışığı açalım ve şunu hatırlayalım: İktidar partisi, yaptığı referanslarda hep birinci sanayi devrimi dönemi İngiltere’sine ait düşüncelerle hareket ettiğini gösteriyordu. Soma faciasından sonra, günün Başbakanı, maden ölümlerinde hangi örneği verdi? Victoria Dönemi. Victoria Dönemi madenciliğinde, oradaki kuyu çöküşlerinde 300 ölü, 500 ölü oluyordu. “Bu işin fitratında var bu, oluyor” dedi yani. Verdiği örnek, ucuz emek, “Emek mutlaka ucuz olacaktır” dönemine ait olan emektir. Eğer biz gelecekte bahsetmek istiyorsak, o zaman, Almanya’ya bakmak zorundayız. Yani Yüksek Teknoloji Stratejisine.

Almanya İçin Yüksek Teknoloji Stratejisi şöyle devam ediyor: “Bu yarışı düşük işçilik ücretlerine dayanarak kazanamayız. Bilim ve teknoloji tabanlı çözümler üreten, önder ülke yapmak istiyoruz Almanya’yı” diyor ve “Somut durumlarda bunların gerçekleşmesine yönelik adımlar planlanacaktır” diyor.

Bunun üzerinde bunlar çalışmaya devam ettiler ve orada bu çalışmalar ve bunun gerektirdiği araştırmalar Federal Almanya Eğitim ve Araştırma Bakanlığına verildi. Eğitim ve Araştırma Bakanlığı, diğer bakanlıklarla işbirliği halinde bu Yüksek Teknoloji Stratejisini yürütecek. Çünkü geleceğin sanayisi, geleceğin insanıyla beraber oluşacak. Dolayısıyla, Eğitim Bakanlığının sorumluluğuna verildi bu. Yani o zavallı Almanlar bilmiyorlardı ki; 4+4+4’le falan uğraşsalar daha iyi olacak. Değil mi?! O da Victoria Dönemi’ne ait bir düşünce. “İşçiler kiliseye gidin” deniyordu Victoria Dönemi’nde. Bizimki de “Herkes camiye gitsin” diyor. Yani zamanı sanayiye göre değil, zamanı ezana göre belirlemek istiyorlar. Orada da kiliseye göre. Çünkü büyük kitleleri kontrol altına almak lazım. Biz, büyük kitleyi yeni insan yapmak istemiyorsak; yepyeni bir sanayi devriminden, dönüşümden geçirerek yeni insan yapmak istemiyorsak, o zaman, 4+4+4’ten geçireceğiz. Ama Almanlar başka yoldan gidiyorlar.

2010'un Temmuz ayında bu Yüksek Teknoloji Stratejisini Alman Hükümeti gözden geçirmiş, 2020 hedefi koymuş, 2020'de gerçekleştirilecek hedefler koymuş ve bunun 2 yıl sonra, 2012 Martı'nda eylem planını ortaya çıkarmış. Eylem planı. Bu eylem planında 10 proje var. Bu 10 projeden en önemlisi, siber fizik; yani gerçek dünya ile sanal dünyanın birleştirileceği bir sistemi kurmak, nesnelere interneti dünyasını kurmak. Çünkü buradaki hâkim fikir şu: "Almanya olarak biz zaten klasik sanayi üretiminde bir numarayız. Ama siber sistemler, sanal sistemlerde de öncü düşünceye sahibiz. Yani siber fizik sistemlerin bilgi hazinesi, bu da bizdedir. O zaman, bu ikisini birleştirelim. Bu ikisini nasıl birleştiririz? Yüksek nitelikli insanlarla. Emek yüksek nitelikli olacak ve yüksek ücret ekonomisi olacak. Ekonominin bir kesiminde değil, yayılacak, bütün topluma yayılacak. Yeni sanayi devrimi böyle oluşur, dördüncü sanayi devrimi böyle oluşur" diyor Almanlar ve "Biz dördüncü sanayi devriminin öncüsüyüz" diyorlar.

Dördüncü sanayi devrimi gelmektedir. Gerçek üretim dünyası ile sanal dünyanın birleştirileceği bir sistem. Bunu sizlere anlatmama sanırım gerek yok. Yani her şeyin dijital bir rafınaja tabi olacağı, nesnelere birbirleriyle konuşabildiği, kitle halinde üretimin yanı sıra, son dakika değişikliklerin de yapılabildiği bir esnekliğe sahip... Çünkü bütün nesnelere ve hizmetlere yeni gelmekte olan sistemin bilgisayarlılığıyla, bilgi işlemciliğiyle düzenlenmiş olacak.

O halde, yeni insan, bütün bunlara hâkim olan ve mutlaka yaratıcı olan; insan robot olmayan, fakat mutlaka yaratacağı yeni robotlara hâkim olan, yenilerini yaratabilen, yüksek akla, yepyeni yaşama biçimlerine sahip (yani diyebilir ki, "Ben bir hafta gideceğim, istirahat edeceğim, tekrar geleceğim.") dolayısıyla, ücretlerde esneklik değil, ama yaşama biçiminde esneklik getirebilen yeni bir dünyayı kurgulamak üzereyiz.

"2020'de 40 milyar Euro'luk piyasa, bu işin piyasası gerçekleşmiş olacak" diyor.

Bu yoldan giderek,

Efendim, bu tabloyu sık sık, her yerde göstermeye çalışıyorum. Bir ekonomide imalat sanayinin payı. Sanayileşmenin bir fotoğrafıdır bu. Gayrisafi yurtiçi hasıla, ancak imalat sanayinin payı artırıldıkça artırılabilir. Sanayileşme budur ve ortalama yüzde 40'a varınca bu pay; yani sanayileşmiş ülkelerde (İngiltere, Amerika, Almanya; bu üçünü akılda tutalım. Bunlara Fransa'yı, hatta İtalya'yı bile katabiliriz.) imalat sanayinin payı, ekonomiye katkısı diyelim buna, yüzde 40'a vardığı zaman, 1990 verileriyle 10 bin dolar gelire erişirsiniz. Norm budur. 10 bin doların anlamı şu: "Bu 10 bin dolar, yüzde 40 imalat sanayi payıyla gerçekleşmiştir. Çünkü biz bir sanayi toplumuzuz."

Peki, Türkiye'de, Türkiye'yi yönetenlerin bol bol sözünü ettiği 10 bin dolarda imalat sanayinin payı ne kadar? Bu pay artıyordu. Serdar Şahinkaya arkadaşım çok daha ayrıntılı ve güzel gösterecek. Bu pay yüzde 25'lere falan gelmişti. Sonra, 2000'lerden itibaren indi. Şimdi yüzde 15 civarında. Yani yüzde 15'ten ibaret sizin payınız.

O halde, ben yine sitem olsun diye değil, ama Sanayi Kongresi'nde bu noktada şunu şakayla karışık söyleyeyim isterseniz: Slogan çok güzel, "Başka Bir Sanayileşme Mümkün" diye. Ama ortada bir sanayileşme yok ki. Bir sanayileşme mümkün. Esas sloganımız galiba bu. Esas kastettiğimiz bu. Bir sanayileşme mümkün. Çünkü şu anda yok.

Yüzde 15 ve bugününün sanayici kartviziti taşıyan, ki yeni sanayiciler arasında çok değerli insanlar var; merak eden, çalışan, çok çok değerli insanlar var; ama sınıf olarak veya sanayicileri temsil eden organlar olarak ortaya ne gibi talepler çıkıyor diye baktığım zaman, acaba bu Almanya'daki gelişmelerden falan haberdar mı diye merak ettiğim zaman, pek merak etmediklerini görüyoruz.

Ama reform istiyorlar Hükümetten. “Reform yapın, reform yapın; reform talep ediyoruz, yapmıyorlar” diyorlar. Oysa son 30 yıldır, hele 2000’lerden sonra, birinci sanayi devrimi döneminde İngiltere’de, Fransa’da, Almanya’da kapitalizmin öne ne kadar açıldıysa, Türkiye’de açılmadı mı, bütün serbestliklere kavuşmadılar mı?! Her şeye kavuştular. Daha da reform istiyorlar. Reform nedir? Yani biraz daha verin demek istiyorlar. Reformun ne olduğunu bilmiyoruz. Sanayide reform değil, reform istiyor. Reform, başka bir şeyin adı burada.

Dolayısıyla, tablo bu. Biz, 10 bin dolara eriştik diye övünüyorsak, maalesef, bu sanal bir 10 bin dolardır. İnşaatla, turizmle, bildiğimiz ve bilmediğimiz ticaretle erişilmiş bir 10 bin dolarsa, bu, sanayi toplumunun 10 bin doları değildir.

Şimdi son fotoğrafı koyalım.

Efendim, bu, Prof. Henrich Kagermann. Almanya’daki işin başında olan adam. Bunları okuyunca, yani Almanya’nın raporunu okuyunca, aklıma şöyle bir kara fantezi geldi: Diyelim ki Prof. Kagermann uçağa biniyor, yanındaki koltuğa da biraz sonra bizim değerli Bakanımız gelip oturuyor. Kaç dakika ve ne konuşabilirler acaba? Kaç dakika ve ne konuşabilirler? Eğer bu iki kişi... Tabii, bizim Bakanımızı şahıs olarak söylemiyorum yine; temsili olarak, yani bugünün dünyasının siyaset sınıfının temsilcisi olarak, karar mekanizmalarının başında olan birisi olarak söylüyorum. O bir simge sadece. İkisi ayrı dilden konuşuyorlar. Çünkü ikisi ayrı dünyaların insanı. Biri gerçekten dördüncü sanayi devriminin insanı; öteki belki birinci sanayi devriminin bile değil. Dolayısıyla, ortak dilleri yok. Her sanayi devriminin getirdiği, zenginleşen bir dil var, merakları var, sorunları var, çözümleri var, çözüm olmayan tarafları var; kısacası, Almanya’nın dediği gibi, merak eden toplumun insanı var. Bu ikisi, korkarım ki, bir şey konuşamazlar. Ama biz, mutlaka, yarın Kagermann’ın yanındaki boş koltuğa oturan ve onunla bütün yolculuk boyunca konuşan insanı yaratmak zorundayız. Başka türlü bir saniyeleşme mümkün değil.

Teşekkür ederim.

Oğuz TÜRKYILMAZ / Oturum Başkanı

Bilsay Hocaya, bu retrospektif, ufuk açıcı konuşması için teşekkür ederiz.

Soruları yazılı olarak alacağız.

Bu sanayici meselesiyle ilgili birkaç söz söylemek istiyorum.

Biz, Makina Mühendisleri Odası olsun, TMMOB olsun, düzenlediğimiz toplantılara ilgili bütün tarafları çağırıyoruz. Geçen hafta Enerji Kongresi için Samsun’daydım. “Devlet nerede?” diye sordular. Devlet yoktu, gelmedi. Nezaket gösterip gelen bir vali yardımcısı dışında devlet yoktu orada. Çağırduğumuz Enerji Bakanlığı, çağırdığımız Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu gelmemişti. Bugün de mutlaka çağrıldılar. Sanayi Bakanlığı nerede?! Hocanın dediği gibi, sanayi yok ki, bakanlığı olsun. Nerede? Adı, Sanayi Bilim Teknoloji Bakanlığı.

İkincisi, 2 sene önce bir rapor yayımladık Makina Mühendisleri Odası olarak, “Enerji Ekipmanlarının Yerli Üretimi” diye. Biz meslek örgütüüz, mühendis odasıyız, bu raporun çıkarılması için göbeğimiz çatladı, sanayinin bilgilerine ulaşamadık. Sanayiciler bakıyor, uzaktan trene bakar gibi. Yani adam sanayici, kendisiyle ilgili bir rapor çıkarıyoruz, ne olduğunu anlamaya çalışıyor.

Böyle bir düzeyin olduğu bir yerde, tabii, biz vazgeçecek değiliz elbette. Keşke gelseler, keşke bulunsalar, keşke olsalar, keşke konuşsalar, keşke paylaşsalar. Bizim yüreğimiz de zengin, kapımız da açık, zihnimiz de açık; bizimle konuşmak, tartışmak isteyen herkesle yan yana gelebiliriz.

Şimdi, varsa yazılı olarak soruları alacağız.

Soru yok galiba.

Bilsay Hocam; sizin eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Prof. Dr. BİLSAY KURUÇ

Yok. Şimdi bir başlarsam, yarıklık olur, ayıp olur. Tadında keselim.

Teşekkür ederim.

Oğuz TÜRKYILMAZ / Oturum Başkanı

Evet, bu oturumlar devam edecek. Konuşulanlar ve konuşulmayanlar bugün ve yarın diğer oturumlarda konuşulacak.

Teşekkür ederiz.

MAHİR ULAŞ AKCAN / Kongre Sekreteri

Teşekkür ediyoruz.

Şimdi yemek arası veriyoruz. Saat 14.00'te birinci oturumla devam edeceğiz.

**TMMOB
SANAYİ KONGRESİ
2015**

**1. Gün
11 Aralık 2015 Cuma**

I. OTURUM

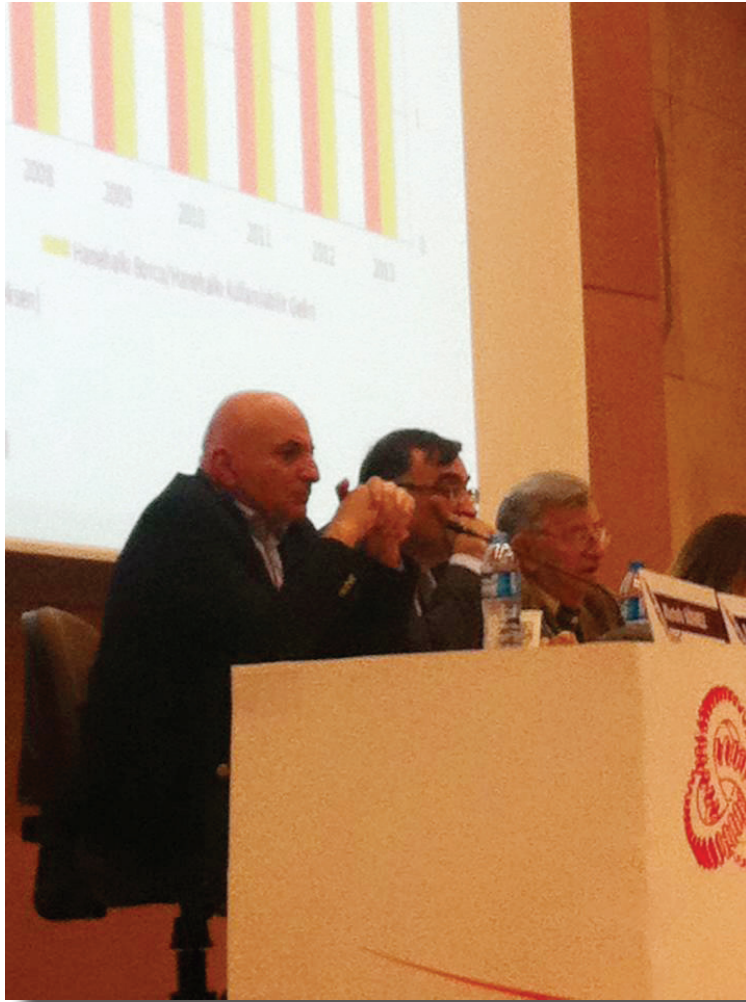
DÜNYA VE TÜRKİYE'DEKİ GELİŞMELER

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Korkut BORATAV

Küresel Ekonomide Yeni Güç Dengeleri ve Sanayileşme
Prof. Dr. Hayri KOZANOĞLU

Türkiye Kapitalizminin Açmazları ve İhtimaller
Mustafa SÖNMEZ

Türkiye'de Finansallaşmanın Değişen Dinamikleri: Şirket ve Hanehalkı Borçlanması
Yrd. Doç. Dr. Elif KARAÇİMEN

MAHİR ULAŞ AKCAN / Kongre Sekreteri

Sayın konuklar, değerli katılımcılar; “Dünya ve Türkiye'deki Gelişmeler” konulu birinci oturumumuzu başlatıyoruz.

Oturumu yönetmek üzere, Sayın Prof. Dr. Korkut Boratav'ı buraya davet ediyorum.

Konuşmacılar; Sayın Prof. Dr. Hayri Kozanoğlu, Sayın Mustafa Sönmez ve Sayın Yrd. Doç. Dr. Elif Karaçimen.

Kendilerini davet ediyorum.

Prof. Dr. Korkut BORATAV / Oturum Başkanı

Değerli dostlar, 2015 Sanayi Kongresi'nin birinci oturumunu açıyorum.

“Dünya ve Türkiye'deki Gelişmeler” başlıklı oturumda üç arkadaşımız sunuş yapacak.

Programdaki sırayı izlemeyi uygun bulduk. Hayri Kozanoğlu'nun sunacağı “Küresel Ekonomide Yeni Güç Dengeleri ve Sanayileşme” ile başlayacağız. Mustafa Sönmez'in “Türkiye Kapitalizminin Açmazları ve İhtimaller” bildirisiyle devam edeceğiz. Elif Karaçimen arkadaşımız da üstten, tepeden bakışları biraz ayağı yere basar hale getirecek. Finansallaşmanın değişen dinamiklerini, özellikle borç ekonomisine insanlar, bireyler, haneler düzleminde nasıl savrulduk, onu anlatacak.

Arkadaşımız, yönetim adına, yazılı soru hazırlamalarını rica etti izleyicilerden. Süre sorunumuz var, bir sonraki oturuma zamanında başlamak için.

Ben oturumu açıyorum.

Hayri Kozanoğlu ile başlayalım.

Buyurun.

Prof. Dr. HAYRİ KOZANOĞLU

Değerli arkadaşlar, hepinize merhaba.

Yemek sonrası ayakta olmak biraz daha güvenceli, öbür türlü uyuklama durumu olabilir. Sizlerin uyuklama hakkı var da, konuşmacı için olmaması gerekir.

Öncelikle, her sanayi kongresinde söylüyorum, ama bir kere daha altını çizmek gerekir: Ben, örgütsel fikri takip diye adlandırıyorum. Gerçekten, bir demokratik kitle örgütünün bir kavramın peşini sürmesi, Türkiye'de sanayileşme kavramını ve sanayileşme gereğini canlı tutması çok anlamlı ve önemli. Bizler açısından da böyle bir kongreye katkıda bulunmak gerçekten onur verici.

10 Ekim katliamının görüntülerini birlikte izledik. İnsan, acıyla, elemle o günü tekrar hatırlayınca, böyle sanayileşme, katma değer falan, bunların ne önemi varmış diye düşünebiliyor. Böyle düşürsek de aslında haklıyız. Ama diğer taraftan, biz solcular, sosyalistler, emekten yana, demokratik-özgür bir toplumdan yana olanlar için umutsuzluk söz konusu değil. Tam tersine, kaybettiğimiz arkadaşlarımız için, Türkiye'yi, dünyayı değiştirmemiz gerekiyor. Ben bu toplantıyı da bu anlamda değerlendirmemiz gerektiğini düşünüyorum.

Burası kişisel mesajlar vermenin yeri değil; ama ben bunun bir toplumsal boyutu, örgütsel boyutu olduğuna da inandığım için şu cümleleri söyleyeceğim: Oturumu İzlediğini duyduğum sevgili

arkadaşımız, bu kongrelerin vazgeçilmez unsuru olan Emin Koramaz'a buradan sevgilerimi iletiyorum, geçmiş olsun dileklerimi iletiyorum. Gerek TMMOB Makina Mühendisleri Odası için, gerekse tüm demokratik mücadeleler için kendisi çok önemli. En kısa zamanda aramızda göreceğimize inanıyorum. Katılan arkadaşlar biliyordur, her kongrenin ayrılmaz bir parçasıydı kendisi.

Evet, şimdi asıl konumuza gelelim.

Ben genellikle yazılarımı 10 maddede toplamayı tercih ediyorum veya böyle yaptığım yazılar çok oluyor. Bunu da biraz böyle tasarladım. Böyle, üstünde tartışmaya zemin hazırlayacak tek tek anekdotlar diye de düşünebilirsiniz.

Öncelikle, dünyadan bahsederken şunu vurgulamamız gerekiyor: Kapitalizm, 2007-2008'den beri içine girdiği krizi atlattırmamış durumda. Bu, tabiri caizse, organik bir kriz. Ekolojik, ekonomik, politik, toplumsal, bütün yönleriyle yansıyor insanların hayatlarına. Artık kapitalizmin, kapitalist küreselleşmenin inandırıcılığını yitirdiği, ideolojik hegemonyasını kaybetmeye başladığı bir dönemden geçiyoruz. Evet, biz bunları hep söyleriz; şimdi artık bunları Ali Koç da dile getiriyor, "Kapitalizm yıkılmadan bu dünya düzelmez diyor; Papa, bütün dünyayı dolaşıyor, neoliberalizmin adaletsizliklerinden bahsediyor. Ama sadece bunları söylemek yeterli değil; bunları değiştirecek bir güce, iradeye, örgütlenmeye de gerek var.

Çünkü hepimiz şunu görüyoruz: Emperyalizm, iki boyutuyla, yani daha çok ekonomiye yansıyan neoliberalizm boyutuyla da, askeri ayağı, savaş ve işgal politikalarıyla da varlığını hissettiriyor. Önümüzdeki dönemde dünyada şu tartışmanın gündeme geleceğini ve sonuçlarını vereceğini öngörebiliriz:

Birincisi, borçlar. Özellikle finansal olmayan şirketlerin borçları sadece Türkiye'de değil, bütün dünyada çok artıyor. Son raporlar 4 trilyon dolardan 18 trilyon dolara çıktığını gösteriyor. Bu bir gündem maddesi olacak.

İkincisi, özellikle Almanya, ama genel olarak Avro Bölgesi, dünyanın en fazla cari açık veren bölgesi haline geldi. Hep Çin bu nedenle suçlanırdı. Buralarda sosyal devletin gerilemesi, emeğin karşılığını alamaması ve üretim tabanlarını, özellikle imalat sanayindeki altyapılarını dünyaya satmalarına, iç talebi bir türlü geliştirememelerine neden oluyor. Bu da önümüzdeki günlerin tartışma konularından biri olmaya aday.

Başka bir sanayileşme mümkün diyoruz, bunu tartışıyoruz. Hepimiz biliyoruz ki, konuşmasında, sanayileşme, planlama, kalkınma sözlerini kullananlar, bu terminolojiye prim verenler, dinazor, çağın gerisinde kalmış gibi sunuluyor. Konu biraz daha teknik boyuta indirildiği zaman; bir sanayi politikasını önerdiğinizde, şirketleri veya sektörleri özellikle desteklemeyi sanayi politikasının bir parçası haline getirdiğinizde, size hep şunlar söyleniyor: "Artık dünyada ekonomi büyük ölçüde hizmetlere yöneliyor, sanayinin payı düşüyor. Sizin sanayi politikasıyla değil de altyapı yatırımları, eğitimi reforme etme çabalarıyla yetinmeniz gerekir." Bunların yeterli olmadığını vurgulamak, altını çizmek gerekiyor.

Bir kere, dünyada sanayileşmeye dayanmayan hiçbir kalkınma öyküsü yoktur. Bilsay Hocanın çok güzel bir şekilde, tarihsel ayrıntılarıyla yansıttığı gibi, birinci sanayi devrimi de böyledir, en son başarı öyküsü, kalkınmış ülkeler arasına katılan Güney Kore örneği de böyledir.

Kaldı ki, imalat sanayinde verimliliğin yükselmesi, bunun sonucunda fiyatların düşmesi sonucunda belki ekonomik pastada sanayinin ağırlığı azalıyor; ama sanayi, bir taraftan araştırma-geliştirmeye

en yatkın, bilimle bağlantısı en güçlü, ekonominin dış dengeleri açısından ihracat kazandırıcı niteliği olan bir sektördür. Diğer taraftıyla, birçok hizmet sektörleri, mesela mühendislik de hizmetlerin bir parçası olarak gösteriliyor, yönetim danışmanlığı, tasarım, bunların hepsi imalat sanayinden beslenir. O bakımdan, sanayileşme fikrini bir tarafa bırakarak, rafa kaldırarak, bir ülkenin bir yere gelmesi mümkün olmaz.

Üstünde duracağım üçüncü nokta şu: Bilsay Hocanın yine detaylı bir şekilde anlattığı gibi, dünyada “endüstri 4.0” veya “internetin sanayisi” gibi teknolojik atılımlardan bahsediliyor. Robot teknolojileri geliyor, Türkiye’de büyük holdingler son dönemlerde bu konulara el attılar. Tabii ki, biz teknolojiye yanayız, teknolojinin insanlık için kullanılmasından yanayız. Bilgisayarlaşma, robotlaşma, insan emeğinin makinelerle yer değiştirmesi, bir noktaya kadar kabul edilebilir. Hatta ileri yapay zekayla, sadece şimdi olduğu gibi kol emeğinin yerini robotların alması değil, orta kademe düşünsel yaratıcı işlere de robotların müdahale etmesi söz konusu. Ama ekonomi cephesinden baktığımız zaman, şunu bilmemiz gerekiyor: Bir talep unsuru olarak insanlar beslenmedikçe, insanlara üretim sürecine emekleriyle katılma fırsatı tanınmadıkça, kapitalizm içerisinde bu teknolojik gelişmeler daha büyük bunalımlara neden olur; işsizlik artar, çok sınırlı kesimler dışında -ki şimdi bütün dünyada gördüğümüz gibi, gelir ve servet dağılımının bozulması artar- bu gelişmeler insanlığa mutluluk getirmez. O bakımdan, teknoloji ile insan ihtiyaçlarının birleştirilmesi, teknolojinin kârın hizmetine değil de insan ihtiyaçlarının hizmetine sunulması, bunun da bir toplumsal planlamayla yapılmasından başka bir çıkış yoktur.

Bildiri özetlerinden biliyoruz, bugünün devamında ve yarınki bildirimlerde daha detaylı bir şekilde incelenecek; küresel üretim zincirleri veya küresel tedarik zincirleri, küresel üretimde çok önemli bir pay taşıyor. Burada üretimin gerçekleşmesi, montajı, Çin başta olmak üzere, büyük ölçüde Güney ülkelerine yığılmış durumda. Sanayinin işgücünün yüzde 78’i Güney kaynaklı. Ama daha ana akım iktisat terminolojisine bakılırsa, katma değer çok büyük bir kısmı yine Kuzey ülkelerinde, gelişmiş metropollerde kalıyor. Şöyle ki: Bunu bir eğri şeklinde ifade edersek, buna gülen eğri denilebiliyor. Çünkü yukarıdan başlıyor; ilk planlama aşaması, tasarım aşaması, buluş, yenilikçilik, AR-GE hizmetleri büyük ölçüde metropol ülkelerde. Sonra üretim Güney ülkelerine geliyor. Ardından, ürün ortaya çıktıktan sonra, bunun markalaştırılması, pazarlanması gibi faaliyetler yine büyük ölçüde Kuzey ülkelerinde gerçekleştiriliyor. Rakamlara baktığımız zaman, okuyanlar vardır, bunun en iyi örneklerinden biri Ipad. Ipad’in yanılmıyorsa 35 dolarlık kadar kısmı montajın yapıldığı Çin’de kalıyor; satış fiyatı, çocukları olanlar daha iyi biliyorlar, 500 doların üzerinde. Yani bu, dünyada eşitsiz bir ilişki yaratıyor. Bu şekilde, ülkelerin, bu üretim zincirlerinin bir parçası olarak kalkınmalarını gerçekleştirmeleri mümkün değil demeyeyim, ama kolay değil. Çünkü bunlara dahil olmak, genel olarak neoliberal sistemin bir parçası haline gelmekle mümkün. Siz de böyle şirketlere yönelik, sektörlerle yönelik desteklerden vazgeçmek, neoliberalizmin kurallarına büyük ölçüde uymak zorunda kalıyorsunuz.

Çin dedik. Evet, dünyada Çin’in ve Hindistan’ın dünya ekonomisinde daha belirleyici bir hale gelmesi olgusu var. Burada iki noktayı vurgulamak gerekiyor. Bir tanesi şu: En genel hatlarıyla, bunlar, IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü ve benzeri neoliberalizmin genel kurallarına bağlı kalarak, büyük ölçüde -Çin’de özellikle- büyük bir emek sömürüsü, buna dayalı yüksek bir birikim temelinde hızlı büyümelerini gerçekleştirdiler. İşin bir bu yönü var. Ama öbür taraftıyla, sosyalizm iddiası bulunan, Komünist Partisinin iktidarda olduğu bir ülke olduğunu bir yana bırakın, bir ulusal kalkınma örneği olarak Çin oldukça başarılı bir örnek. Bunu kabul etmek zorundayız. Çin ve Hindistan’a baktığımız zaman, özellikle bankacılık sektörünü kontrolleri altında tuttıkları, dizginsiz finansın reel ekonomiye hükmetmesine izin vermedikleri için de bu başarıyı

yakaladıklarını görüyoruz. Onun için, bu örnekleri artularıyla eskileriyle birlikte değerlendirmek mümkün.

Şöyle de bir gerçek var: Türkiye'nin de bugün içinde bulunduğu, dünyada jeopolitik çelişkilerin arttığı bir dönemde, evet, Çin, bir taraftan dünyanın iki numaralı ordusuna sahip olduğu söyleniyor; ama baktığımız zaman, gayrisafi milli hasılası içerisinde en fazla askeri harcamaların yer aldığı ülke hâlâ Amerika Birleşik Devletleri. Amerika Birleşik Devletleri, gayrisafi milli hasılasının yüzde 4.6'sı kadarını silahlanmaya harcıyor. Her zaman özel dostu olan İngiltere'de bu oran yüzde 4.2. Çin'de sadece yüzde 2. Hindistan'da ise yüzde 1'lerde seyrediyor. Yani emperyalizm, ekonomik gücü geriledikçe, dünyadaki hegemonyasını sağlama alabilmek için, askeri harcamalara, silahlanmaya ağırlık veriyor ve ekonomik mekanizmalar içerisinde de Çin ve benzeri ülkelerin öne çıkmasına çok imkân tanımıyor.

Çin'in ve benzer ülkelerin sanayileşmesine baktığımız zaman şöyle bir farklılık görüyoruz: Batı dünyasında, sanayi devrimi sonrasında, bütün sanayileşme örneklerinde, kapitalist modernleşmenin örgütlü ve sendikalı bir işçi sınıfının varlığında, onun sosyal talepleriyle birlikte gerçekleştiğini görüyoruz. Dünyada şimdi Güney ülkelerinde bu örnekle karşı karşıya değiliz. Her ne kadar ekonominin hızlı büyümesi, sanayinin üretimdeki payının artması söz konusuysa da; bildiğimiz o büyük çelişkiyi, yani üretim güçlerinin toplumsallığı ile üretim araçlarının özel mülkiyeti arasındaki büyük çelişkiyi sorgulayan, bunun üzerinden genel olarak emekçiler adına, işçi sınıfı adına mücadele veren önemli bir güç söz konusu değil. İşte bizdeki Gezi benzeri, aynı dönemde Brezilya'da patlak veren, şehir hakkı üzerinden yapılan mücadeleler çok önemli, değerli; ama emekten ve işyerinden kaynaklı mücadeleler dünyada çok çok belirleyici değil.

Baktığımız zaman, Çin, Bangladeş, Endonezya gibi ülkelerin imalat sanayinde daha büyük bir ağırlık aldığını görüyoruz. Dünyada Brezilya, Güney Afrika, Güney Kore gibi göreceli olarak emeğin iyi örgütlendiği ve siyasi anlamda ağırlığını koyma potansiyeli olan ülkeler var. Bunların her biri ayrı ayrı konuşulabilir; ama hiçbir örnekte, istendiği ölçüde, emekçilerin, işçi sınıfının siyasi bir alternatif olarak varlığını hissettiremediğini görüyoruz.

Dünyaya ilişkin projeksiyonlar; Dünya Bankası yapıyor, en son PriceWaterhouse gibi özel kuruluşların projeksiyonu yayınlandı. Ama hangisine bakarsanız bakın, Çin'in şu anda satın alma gücü paritesi anlamında Amerika'yı geride bıraktığını, 2020'lerde piyasa ölçütlerinde de birinci ülke olacağını, 2030'dan itibaren Çin ve Hindistan'ın dünyada ilk iki sırada yer alacağını gösteriyor. Ama bu projeksiyonlara baktığımız zaman, kişi başına gelir anlamında, hiçbir ülkenin, mevcut trendler devam ederse, Bilsay Hocanın da vurguladığı o yarış, öndekini yakalama anlamında ciddi bir mesafe kat edemeyeceğini görüyoruz. Çünkü Çin 1 milyar 350 milyon nüfusu olan bir ülke, Hindistan onu yakın dönemde geride bırakacak. Bu anlamda baktığımız zaman, genel olarak Batı dünyası daha önde. Buna rağmen, Çin'in bu konumunu geriletmeye yönelik Amerika'nın planları biliniyor. Jeopolitikte Çin'i çevreleme planı, özellikle Obama döneminde Asya'yı merkez yapma planını, bu bağlamda yapılan Trans Pasifik Yatırım Antlaşması biliyoruz. Bu, özellikle Çin'i hedef alan, aslında diğer ülkelere de bir avantaj getirmeyeceği hesaplanan bir plan. Genel olarak Çin'in, Japonya, Kore başta olmak üzere, diğer Asya ülkeleriyle çok girift ekonomik ilişkileri var. Trans Pasifik Yatırım Antlaşması, büyük ölçüde Çin'i devre dışı bırakan, dış ticareti Amerika ve müttefiklerinin tekeline alan bir anlayışa sahip. Bu, genel olarak dünyanın büyümesi açısından da ciddi bir sıkıntı.

Onları ne endişelendiriyor? 2009'da, Çin, dünyanın bir numaralı ihracatçısı haline geldi. Geçtiğimiz yıl, ihracat artı ithalatta, dünya ticaretinde yanılmıyorsam 4.2 trilyon dolarla dünyanın bir numaralı ülkesi oldu. Bu, ister istemez, Çin'in cazibesini de artırıyor, Çin mucizesinin başka ülkelerde daha

fazla konuşulmasını getiriyor. Çünkü emperyalizm, sadece ekonomik gücüyle değil -ki o geriliyor- sadece askeri gücüyle değil, ideolojik ve politik gücüyle de var olmaya çalışır. İdeolojik hegemonyadaki gerileme de geri bir adım atmalarını getiriyor.

Her şeye rağmen (Elif arkadaşımızın sunuşunda muhtemelen daha detaylı bir şekilde izleyeceksiniz.) küreselleşmeye büyük ölçüde finans damgasını vuruyor. Finans da Amerika başta olmak üzere, kapitalist metropollerin büyük ölçüde egemenliği altında. Örnek vermek gerekirse: Dünyada günlük döviz işlemleri 5.3 trilyon dolar civarında. Bunun yüzde 85'inin bir ayağı Amerikan doları. Rezerv politikalarında, dünyadaki rezervlerin yüzde 63'ü dolar cinsinden tutuluyor. Dünyadaki döviz mevduatlarının yüzde 57'si dolar cinsinden. (Bu rakamları niye ezber biliyorum? Derste de anlattığım için; özellikle ezberlediğimden değil.) Dünya ticaretinin faturalandırılmasında doların ağırlığı yüzde 50 civarında ve dünya tahvil ihraçlarında da avro ile başa baş gidiyor, yüzde 40 civarında. Ve genel olarak dünyada sermaye akışının ve malların serbest olduğu, emeğin ise ulusal sınırlara hapsedildiği bir dünyada yaşıyoruz. Bu anlamda, Güney ülkeleri, ancak ucuz emek, düşük katma değerle ayakta durabiliyorlar. Ama bu da bir kalkınma öyküsü yaratmak için yeterli olmuyor.

Tabii ki başka bir sanayiye düşünmek, düşlemek durumundayız. Ama şunu da biliyoruz: Başka bir sanayi ancak başka bir dünyayla mümkün. Çünkü Marks'ın dediği gibi, ancak verili koşullar içerisinde örgütlenmemiz, mücadele etmemiz söz konusu. İşte o başka koşulları yaratmak da; daha özgür, daha demokratik, daha paylaşımcı bir dünyayı, gelir ve servet dağılımının bunca bozuk olmadığı bir dünyayı yaratmak da bizim ellerimizde.

Türkiye özeline gelirsek; bu dünya koşullarının hepsinden olumsuz etkileniyor, periferide yer alan bir Güney ülkesi, emperyalizmin tahakkümünde bir ülke olarak. Ama diğer ülkelere de farklı, kendi dinamizminin de gerisine düşerek. Türkiye'de sanayileşmeyi konuşacaksak, şimdiye kadar vurgulananlar, sanayi politikalarının büyük ölçüde neoliberal politikalara bağımlı olduğu gibi, bundan sonraki aşamalarda da vurgulanacak genel temaların üzerine iki konuyu daha unutmamamız gerekiyor.

Birincisi, başka bir sanayileşme için veya Bilsay Hocanın dediği gibi, bir sanayileşme için eğitim önemli. Böyle gerici, ortaçağ zihniyetine dayalı bir eğitim sistemiyle bu söz konusu olamaz. İkincisi de liyakat. Evet, Türkiye'de liyakat hiçbir zaman belirleyici bir unsur olmamıştı; "Dayın mı var?" sorusuna muhatap olurduk. Ama Cumhuriyetin bir dönemini yaşayan bizler açısından, işte Korkut Hocalar gibi daha geniş bir dönemine tanık olanlar açısından, liyakatin bu kadar ayaklar altına alındığı; mühendisler dahil, profesyonel meslek sahiplerinin bilgilerinin, diplomalarının bu kadar itibarsızlaştırıldığı; cemaat, tarikat, Hükümete yakın olmanın bu kadar belirleyici olduğu bir dönem olmamıştı. Hani iyimser olmamız gerekir diye söze başladım; ama kusura bakmayın, Türkiye'nin bu ortamında çok iyimser olmayan cümlelere takıldık kaldık belki. Ama yine de umudumuzu kaybetmemek; TMMOB gibi, Makina Mühendisleri Odası gibi örgütlülüklerimizi ayakta tutmak; ürettiğimiz alternatifleri sadece bu salonlarda konuşmanın ötesinde, halka mal etmek, toplumu, dünyayı değiştirmek zorundayız. Başka çaremiz yok.

Dinlediğiniz için teşekkür ederim.

Prof. Dr. Korkut BORATAV / Oturum Başkanı

Sevgili Hayri Kozanoğlu'na teşekkür ediyorum.

Söz sırası Mustafa Sönmez'de.

Buyurun.

MUSTAFA SÖNMEZ

Herkese merhaba.

Kongreye hazırlıklar konusunda emeği geçen bütün dostlara, arkadaşlara teşekkürler.

Bu tür kongreler, etkinlikler, yurt ve dünya gerçeklerini dile getirme, bulunduğumuz yerden gerçeklerimizi anlama ve onları tabii ki dönüştürme konusunda bize bir fırsat veriyor. Dönüştürme meselesi burada olmasa bile, en azından anlama meselesi çok önemli. Karşı karşıya bulunduğumuz şey nedir, nasıl tanımlayabiliriz; bunu doğru tespit etmek gerekiyor. Çünkü doğru teşhisi koymadığımız sürece doğru tedavi de mümkün olmaz.

Kongrenin ana teması olan, “Başka Bir Sanayileşme Mümkün” başlığına gireceğim; ama ben biraz daha kendi konu başlığım olan “Türkiye Kapitalizminin Açmazları ve İhtimaller” konusuna yoğunlaşacağım. Oradan sanayileşmeye gelmek mümkün.

Niye açmazlar? Bir kere, onu tarif etmemiz gerekiyor.

Bizim bu son 15 yılda başımıza gelenler, tabii ki Cumhuriyet döneminde yaşadıklarımızın çok özel bir dönemi, bunu hepimiz yaşayarak görüyoruz. Burada çok ilginç şeyler oldu, yani Türkiye'nin son 15 yılında çok ilginç şeyler oldu. Bir kere, tarihinin en büyük krizi yaşandı, 2001 krizi yaşandı. O 2001 krizi, beraberinde çok önemli ekonomik ve siyasi sonuçlar yarattıktan sonra, ortaya AKP denilen bir siyasi rejimi çıkardı ve o rejimin tırmanmasında, giderek bir islamofaşist rejim haline gelmesinde bu 15 yılda yaşadığımız ekonomik serüvenin de çok önemli bir payı olduğunu ifade edelim. Ama şunu da ifade edelim: Bu tırmanış, son yıllarda yerini hem siyaseten hem ekonomik olarak düşüşe bırakmıştır. Şimdi birileri diyecek ki, “Yahu, ne düşüşü; adam daha yeni yüzde 49 aldı, bunun neresi düşüş?!” Onun da herhalde bir açıklaması olacaktır.

Bu 2001 krizi gerçekten çok tarihi ve her anlamda, ekonomik, siyasi sonuçları olan bir kriz oldu. 1970'lerde uygulanan ithal ikameci politikanın sonuna gelinmesinin ardından, 80'de yürürlüğe sokulmak istenen bu kez yeni bir birikim rejimi, ihracata dönük birikim, hatta ihracata dönük sanayileşme, yani sanayileşme iddiasıyla başlayan serüven, 80'li, 90'lı yıllarda düşe kalka ilerledi. 80'li yıllarda, bunu, hem Dünya Bankası hem içerideki uzantıları, Türkiye için uluslararası işbölümünde ihracata dönük sanayileşme olarak tanımlıyorlardı ve hatırlayacaksınız, “Serbest bölgeler kurulsun, o serbest bölgelerde tamamen ihracata dönük sanayi üretimleri yapılsın” gibi projeler vardı, hayaller vardı. Bunun için, “Bir kere, şu devlet bir aradan çekilsin, yani bu devleti bir ekonomik aktör olmaktan çıkaralım; devletin elindeki bu varlıkları atalım, tasfiye edelim, işe yarayanları satalım ve bunu tamamen yerli-yabancı özel sektörle yapalım” hayali vardı. “Sanayileşme olacak, ama ihracata dönük olacak. İhracatçı olabilmesi için de, döviz kuru gibi kilit bir aracı dalgalanmaya bırakalım. Yani zaman zaman devalüasyon, ama bir süre sonra tamamen piyasalara bırakalım. Oradan bir rüzgâr alsın ihracatçı ve sanayi yapsın” diye.

Tam öyle olmadı. Yani bu iş 12 Eylül sonrası, onun öncesinde 24 Ocak kararları ve 12 Eylül sonrası Özal ekonominin başına getirildiğinde tam da böyle istendiği gibi olmadı. İhracatçılara falan aslında teşvikler verildi, ihracat biraz kıpırdadı; ama beraberinde çok öyle aman aman bir sanayi yatırımı, bu sanayi yatırımı yapmaya gelecek yabancı sermaye girişi filan olmadı. Çünkü hakikaten de hedeflenen ve istenen şey, bir kere, gümbür gümbür yeni bir sanayi yatırımı olması gerekiyordu. Yatırımı kim yapacak? Devlet değil, özel sektör. Peki, özel sektör nerede, yani kaynak nerede? İç

tasarruflar. İç tasarruflar yetmez, yabancıların gelmesi lazım. Yani yabancı sermaye gelmesi lazım herhangi bir şekilde, ki yatırım yapılsın, yatırımdan üretim olsun, üretimden ihracat olsun. Bunun tam şeyi oturtulamadı 80’li yıllarda, formatı yaratılamadı. Yani ne özelleştirmeler tam yapılabildi ne de ihracat tam teşvik edilebildi. Hatırlayacaksınız, o dönemlerde sermayenin bir kesimi ayak sürüdü. Koç gibi gruplar bile. Çünkü uzun yıllar iç pazara dönük örgütlenmiş ve kendini konumlandırmış olanlar, bir anda dış rekabet ve dış pazara dönük iş yapma konusunda uyum problemleri yaşadılar ve bu da politik sürece yansdı. Bir anda ANAP’ın karşısına merkez sağdan başka bir seçenek arayışına girdiler ve o sırada yasaklı Demirel, ama arkasında bir merkez sağ Adalet Partisi bakiyesi vardı, oradan bir alternatif örgütlemeye başladılar. Bu kez kafalarındaki model çatallandı. Yani ne ihracata dönük bir sanayileşme olabiliyor, ne eskisi olabiliyor. Bu arada, tabii, bu siyasi rekabet, beraberinde aslında azaltmak istedikleri kamu maliyesi açıklarını büyötmeye başladı. İşte Demirel’in şey lafı; “O bir veriyorsa, ben de üç veririm” hikayesi. Oysa kurmak istedikleri model, tersine, bütçe disiplini adı altında kamu maliyesini daraltmayı, kamunun ekonomiye yükünü küçöltmeyi ve kamuya giden kaynakların aslında özel sektörde kalarak, ona birikim konusunda kaldıraç olmasını öngörüyordu.

Dolayısıyla, 90’lı yıllarda da bu süreç epey bir sulandı. Ama beraberinde bir devasa kamu maliyesi problemi de yaratarak. Yani yine Demirel’in meşhur “beş kara delik” diye tanımladığı bir sorun yumağı oluşturarak. Neydi onlar? Bütçe açığı, sosyal güvenlik açığı, KİT açığı, belediyelerin açıkları, tarım satış kooperatiflerinin açıkları. Bütün bu kamu kesimindeki açıklar ekonominin ana gündemini oluşturdu yıllarca. Tabii, o sırada bir de Kürt savaşı başladığı için, oradan kaynaklanan bir savaş bütçesi yükü bindi. Bu kez kamu bir anda ana borçlanıcı haline geldi ve tamamen kaynakları kendisine borç olarak almaya çalışan bir ana aktör durumuna geldi. Bu da yine Türkiye’de bir üretimsizlik yarattı ve başta konulan o ihracata dönük sanayileşme vesaire ezberini bir kenara alıp attı. Türkiye bu yıllarını büyük ölçüde böyle geçirdi. Ama bu, beraberinde, dediğim gibi, kamu maliyesi problemi yarattı, kamu borç yükünü inanılmaz boyutlara çıkardı. Kamuya borç vermek müthiş kârlı bir şey olduğu için, şirketler, sanayi şirketleri, yatırımı bırakıp, ellerindeki fonları devlet tahvillerine yatırıp, oradan elde ettikleri faiz gelirlerini şirketin birikimi olarak büyötmeye koyuldular; üretim olmadan, sadece faiz geliri elde eden. Hatta bunun için bankalar ele geçirilmeye çalışıldı. Bankası olanlar zaten bundan yararlanıyorlardı. Ama bankası olmayanlar da özelleştirilen bankaları ele geçirmek, bunun için gerekirse mafyatik yöntemler kullanmak ya da yeni bankalar kurmak için lisans elde etmek üzere bir yarışa girdiler ve ele geçirilen bankalar da bütün o hayhuy içerisinde, bir anda, ele geçirenlerin içini boşalttıkları, banka kaynaklarını kendi şirketlerine yönlendirdikleri bir başka sorun yumağı haline geldi.

Yani Türkiye, 1990’ların sonuna yaklaştığında, 2000’e yaklaştığında iki ana sorun alanıyla karşı karşıyaydı. Bir yandan inanılmaz bir kamu maliyesi yükü ve öte yandan inanılmaz bir banka problemi.

Bakın, kamu maliyesi yükünü şu grafikte tarif ediyoruz. Böylesi devasa açıklar vardı. Ne zamana kadar? 2001’e kadar birikmiş olan.

Bu iki ana yumak, yüksek bir enflasyonla beraber ilerlediği için, aslında birikim ve üretim için gerekli olan yabancı kaynak girişini de soğutuyordu. Yani yabancılar Türkiye’ye o sırada ilgi göstermiyorlardı. Ortalama yüzde 60-70, bazı zaman yüzde 100’leri bulan bir enflasyonunuz var, devasa bir kamu kamburunuz var, banka sisteminiz hiç güvenilir değil, denetim dışında ve benzeri gibi nedenlerle yabancılar Türkiye’den uzak duruyorlardı, Türkiye bu 2000’li yıllara böyle gerdi. 2001 kriziyle birlikte, yine hatırlayacaksınız, çok radikal, dehşetli, yüzde 6’ya yaklaşan bir daralma, onun arkasından büyük bir IMF operasyonu ve o operasyonla beraber ekonomide uygulanan çok acı

reçeteler ve faturası ağırlıkla emek sınıflarına çıkarılmış olan bir önlemler dizisi. İşe yaradı mı? Evet, yaradı; yani sistemin önünü açmak açısından işe yaradı. Bir kere, bir yandan kamu maliyesinde ayak bağı görülen, kamu bütçesinin açıklarını daraltmaya yarayacak önlemler; tarıma tırpan vurarak, tarımdan kaynaklanan kamu açıklarını önleme; belediyeler, sosyal güvenlik sistemini elden geçirmeler, özelleştirmenin önündeki bütün engelleri açmalar vesaire. Bunlarla beraber, 2001 krizi, bu sorun alanını kendince bir temizledi.

Banka sistemi; banka sisteminde de batmanın eşiğine gelmiş, aslında bırakılsa iflas etmesi gereken 20 banka, iflas etmek yerine, alınıp kamunun kucağına bırakıldı ve onun yaratmış olduğu 30 milyar dolar, bir hesaba göre 40 milyar dolar bir yük de IMF'den alınan krediyle tasfiye edildi. Bankalar birbirleriyle birleştirildi, kapatıldı, yeniden özelleştirilmeye çıkarıldı. Neyse. Bu iki ana sorun alanı böylece 2001 krizinde temizlenmiş oldu.

Tabii, bunlar çok ciddi, çok radikal ekonomik önlemlerdi ve bunun bir siyasi bedeli de olması gerekirdi. Nitekim, aslında 2004 yılına kadar zamanları olmasına rağmen, aceleyle 2002 erken seçimine giden Koalisyon bileşenleri, 2002 Kasım ayında, o canı çok acımış olan seçmenlerin hıncıyla, seçimleri kaybettiler. O Koalisyonda yüzde 22 oyla Koalisyonun lideri olan DSP'nin oyu 1'e indi, 22'den 1'e indi. Bütün diğer koalisyon ortakları yüzde 10 barajının altında kaldılar ve 2002 Kasım seçimlerinden AKP tek başına iktidar çıktı. Üstelik böyle iyice rektifiye edilmiş, sorun alanları temizlenmiş, yabancıların uzak durduğu sorunların ortadan kaldırıldığı bir ekonomiyi de altın tepsi içinde bularak.

Ondan sonra ne oldu? Ondan sonra bu sarı çubukların gösterdiği yabancı sermaye başladı, yabancı kaynak girişi diyelim. Bu kah doğrudan yabancı sermaye, kah portföy yatırımları ve dış borç biçiminde.

Bir kere, yabancı para girince ekonomi büyür; büyüdü. O zaman, birden gümbür gümbür, 2007'ye kadar, Korkut Hoca'nın "lale devri" dediği dönem yaşandı. Ortalama yüzde 7'yi bulan bir büyüme.

Aslında AKP bununla ilgili hiçbir şey yapmadı. Bazen şöyle cümleler duyuyoruz: "AKP'nin ekonomi politikası nedir? AKP'nin sanayileşme politikası nedir?" falan. AKP'nin hiçbir ekonomi politikası olmadı, olmasına gerek olmadı. Bir sanayileşme politikası olmandı, olmasına da gerek olmadı. Çünkü kurulmuş, kurgulanmış bir şey vardı zaten. Yani neoliberalizmle beraber, 80 sonrası, bir yol haritası zaten çıkarılmıştı. 80'li, 90'lı yıllarda o yol haritası bir türlü işler hale getirilemiyordu, deminden beri anlattığım nedenlerden dolayı. Ama 2000'den sonra, o 2001 krizinin büyük operasyonundan sonra işler hale geldiğinden, artık AKP'ye sadece ona nezaret etmek kaldı.

Bu giren paranın, yabancı kaynağın aslında iki tür kullanılış yöntemi olabilirdi. Bu para, Türkiye'de olan bitenlerle ilgili geldiği gibi, o sırada dünya konjonktürü de bir anda kendisine adres arayan bir para bolluğuyla karşı karşıyaydı. Yani dünyada bir likidite bolluğu vardı, gidecek yer arıyorlar ve Türkiye gibi ülkelere yöneldiler. Tabii, baktılar ki, 2001 krizinden öyle büyük IMF operasyonlarıyla çıkmış, arkasından bir tek parti iktidarı var ve bu iktidar, ilk başlarda biraz temkinli yaklaştılar, ama sonra anladılar ki hiç de öyle korkulacak bir iktidar değil. Ondan sonra, kimisi özelleştirilen KİT'leri almak üzere, diyelim TEKEL'i, PETKİM'i vesaire geldi; kimisi borsaya geldi, hisse senedi aldı, devlet tahvili aldı; bol bol dış borç vermeye başladılar. Türkiye'de TÜPRAŞ'ı, ERDEMİR'i alan holdingler bile kendi kasalarından almadılar o kuruluşları; gittiler, dışarıdan borçlandılar, o parayla bu özelleştirmeleri yaptılar. Dolayısıyla, burada bir büyüme hikayesi başladı ve onunla beraber, tabii, onun AKP'ye bir siyasi neması oldu. Çünkü büyüme dediğiniz, hele ki iç pazara dönük bir büyüme, arkasından vergi, artan vergiler demektir. Artan vergilerle beraber o iktidara sağlık

dönüşümü adı altında operasyonlar, kent yatırımları, otoyollar, ulaşım yatırımları, sivil havacılık vesaire, bütün bunların imkanını verir ve bunların hepsini AKP kullandı. Tabii ki bunları yaptıkça; seçmene, çok çalışkan, çok iş bilir, iş bitirir bir iktidar imajı verdikçe, yüzde 30'larda başlayan oyları izleyen seçimlerde yüzde 40'lara, 45'lere çıkmaya başladı.

Bu “dolçe vita” 2007'ye kadar geldi. Sonra ne oldu? 2008-2009 krizi kapıya dayandı. Doğrusu, 2008-2009 krizi o sıra çok fena sıkıştırdı iktidarı; ama yönetmeyi bildiler. Yönetmeyi nasıl bildiler? O mali disiplin ya da denk bütçe adı altında hiç sulandırmadıkları araç, onlara, kah vergi indirimleri yapma, kah harcamalar yapma, böylece krize bir dayanma imkânı verdi. Yani hiç etkilenmedi değil; ekonomi daraldı, küçülme yaşandı, işsizlik 4-5 puan normal seyrinden üste çıktı. Ama 2009'un ikinci yarısından itibaren, bu yönetiyoruz imajıyla beraber, dışarıya çıkmış olan yabancılar tekrar gelmeye başladılar. Arkasından tekrar, 2010 ve 2011 yıllarında yüksek bir büyüme ve arkasından tekrar bir daralma meydana geldi. Neden?

Çünkü bu paradigmanın en önemli problemlerinden birisi, beraberinde müthiş bir dışa bağımlılık yarattı. Yani kazandırdığı döviz ile harcadığı döviz arasında inanılmaz bir uçurum olmaya başladı ve bu dış kaynağa bağımlılık beraberinde kronikleşmiş cari açıklar getirdi. Bakınız, 2002'den itibaren cari açık denilen problemin boyutları, büyümeyle eşzamanlı olarak giden bir şekilde arttı. Böyle bir açmazla beraber yaşamaya çalıştı ve tabii ki beraberinde çok yüksek dış borç stokları oluşmaya başladı. Bu, milli gelirin hiçbir zaman yüzde 50'sinin altına düşmeyen, hızla yükselen, ama bu kez kamu-özel arasında da bir bileşim farklılığı ortaya çıkaran, daha çok özel sektörün borçlandığı bir dönem olmaya başladı. Bugün itibarıyla 405 milyar doları bulan dış borç stokunun yüzde 70'e yakını özel sektör borcu, kamu borcu yüzde 30'a düşmüş durumda ve bunun da yüzde 40'a yakını 12 ay içerisinde çevrilmesi gereken borçlar. Hele ki özel reel sektörün borçları daha devasa boyutlarda.

Mesela bu grafik, özel reel sektörün, yani sanayinin de içinde olduğu özel sektörün borç artışını ortaya koyuyor. Gördüğünüz gibi, bu mavi çizgi, sanayinin de dahil olduğu reel sektörün kısa vadeli borçları. Onun üstündekiler uzun vadeli borçları ve toplam borç.

Yani bu büyüme paradigması, bir dış kaynak girişi, dış kaynak girişinin de borç olanı, yani doğrudan yatırım değil de, borç yaratan türü sayesinde gerçekleşince, dolayısıyla şu anda sırtta devasa bir borç yükü var, çevrilmesi kolay olmayan.

2007'ye kadar süren bu tatlı hayat, ondan sonra 2008-2009 küçülmesi, arkasından 2010-2011 bir geçici büyüme. Ama sonra, 2012'den itibaren ne yaşamaya başladık? 2012, 2013, 2014, 2015, birdenbire büyüme ortalaması yüzde 3'lere düştü. Yani o tatlı hayat dönemi bitti; şimdi böyle sürünen, yüzde 3 bir büyümeye şapka çıkaran, buna sevinen bir ekonomi olmaya başladı.

Yüzde 3 büyüme Türkiye'yi kesmez. Çünkü Türkiye'nin şu anda resmi işsizliği yüzde 10. Katılmış, yüzde 10. Tarım dışı işsizliği yüzde 12-13. Bunlar yüksek. Bunları yüzde 5'lere falan çekebilmeniz için, ekonominin mutlaka istikrarlı bir şekilde yıllık yüzde 6-7 büyümesi lazım. Onun için, bu yüzde 3'ler kesmiyor.

Yeni bir şey daha oldu 2003'ten itibaren; bu döneme ait, önceki döneme ait Türkiye'ye akmakta olan sermaye yavaş yavaş tempo kaybetmeye başladı. Bunun hem içeride olan bitenlerle ilgisi var hem dışarıda olanlarla ilgisi var. İçeride, tabii ki, böyle bir cari açık kamburu, her an bir kazaya yol açabilecek; bunu görmeye başladı yabancılar. Devamında bir politik risk görmeye başladılar. Gezi isyanıyla beraber bu toplumda her an patlamaya yakın bir şey olduğunu hissettiler. Arkasından 17-24 Aralık yolsuzluk operasyonları yaşandı. Bunlar, içerideki politik ve ekonomik riskleri yükselten, dolayısıyla yabancıları soğutan şeyler oldu. Dışarıda da ne oldu? Dışarıda da işte o 2008-2009

krizini aşmak için genişlemeci para politikası uygulayan Amerika, yavaş yavaş bundan vazgeçeceğinin, faizleri artıracığının sinyalini verince, bütün yabancı fonlar yüzlerini o tarafa doğru dönmeye başladılar ve eskisi gibi para gelmemeye başladı.

Şimdi artık çok yalın bir gerçeklik var: Türkiye ekonomisi, dışarıdan para gelirse büyüyebiliyor, gelmiyorsa büyümüyor. Dışarıdan gelmediği takdirde, hemen döviz kuru yukarıya doğru tırmanmaya başlıyor ve şimdiye kadar ucuz kur üstüne bina edilmiş olan yapı çatırdamaya başlıyor. Nitekim, 2013 yılında dolar kuru 1.80'di, 2014'te yıllık ortalama 2.20'ye çıktı, 2015'te de 3 liralara gördüğü oldu. Bütün bu üst üste artışlarla beraber, şimdi özel sektörün özellikle de sanayi sektörünün, borçlu kesimin yüreği ağzında; yani bu borç nasıl çevrilecek, bunun ortaya çıkarmış olduğu şeyler nasıl döndürülecek diye.

Dolayısıyla, şu anda Türkiye ekonomisi üstünde, bir açmaz olarak, çok önemli bir risk yumağı var. Seçimler yapılmış olmasına rağmen, bakın, bugün 2.96 falan gördüm, herhalde yine 3 liraya doğru gidiyor dolar. Denildi ki, "Bu seçimlerden sonra politik risk kalmayacak." Yok öyle; hâlâ politik risk olduğu ortada. Ekonomik risk devam ediyor. Bunun üstüne bir de jeopolitik risk çıktı, bütün Ortadoğu'da, Suriye'yle, Irak'la, İran'la yaşanan ve şimdilerde Rusya'yla zirveye çıkan bir bunalım, bir risk hali. Bu, tabii ki, ortada epey bir belirsizlik yaratıyor.

Buradan nasıl bir çıkış yolu bulunacak, doğrusu belli değil. Bu, bir kere, özelde bütün şeyleri etkilemeye başlıyor, ekonomik aktörleri etkilemeye başlıyor.

Bakın, şimdi sanayiyle ilgili iki tane grafik göstereceğim.

Prof. Dr. Korkut BORATAV / Oturum Başkanı

Bağlayabilersen seviniriz Mustafa.

MUSTAFA SÖNMEZ

Toparlıyorum Hocam.

Sanayiye en son baktığımda, 2014 yılı, şöyle bir çarpıklık baş göstermiş. Tıpkı 90'larda olduğu gibi. 90'larda, bahsetmişim ya, faizler birden yükselince, devlet faizleri, sanayi şirketleri, yatırım yapmak yerine, gidip faizlere yatırım yaptılar ve bir anda, bakın, şu grafikte görüyorsunuz, sanayi şirketlerinin kârlarının zaman zaman dört katı üretim dışı alanlardan gelmeye başladı. Yani sanayiciler bir anda rantiyeye oldular. Bu, 2001 krizi sonrası dengeler biraz yerine oturunca azaldı; ama 2014 yılında, bakın, bu kez de dövize yatırımdan dolayı kazançlar, üretimden gelen kazançlara eşitlenmiş durumda. Yani sanayi şirketi, elindeki fonlarla yatırım yapmak yerine, onunla artacağını öngördüğü döviz alıyor ve döviz artışından dolayı bir üretim dışı kazanç elde ediyor ve bu miktar, şu anda üretimden elde ettiği kâra eşit durumda, 2014 yılı itibarıyla. 2015'te de farklı olacağını sanmıyorum. Yani böyle bir çarpıklığa geldi çattı sanayi. Burada, dün de açıklandı büyüme verileri, sıfır yatırım neredeyse, yatırım yok, bekle-gör hali var. Tabii, sanayinin uğradığı çarpıklıkları Makine Mühendisleri Odasıyla beraber bir başlık altında anlatmaya çalışıyoruz, dışarıda da onu kitaplaştırmış arkadaşlar, oradan bakabilirsiniz. Sanayi, gerçekten, özellikle bu AKP iktidarı döneminde lime lime, bin bir sorunla yüz yüze getirildi, tamamen inşaat ve kent rantının peşine takıldı ve bu anlamda geleceğe dönük potansiyelleri büyük ölçüde heder edilmiş oldu.

Noktalamak zorundayım. Soru olursa, söyleyemediklerimi orada söyleyebilirim.

Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Korkut BORATAV / Oturum Başkanı

Teşekkürler Mustafa Sönmez.

Buyurun Elif Hanım.

Yrd. Doç. Dr. ELİF KARAÇİMEN

Hepiniz hoş geldiniz.

Öncelikle, çok değerli hocalarımla aynı panelde sunum yapmaktan dolayı hem gurur duyduğumu, hem de heyecanlı olduğumu belirtiyim ki sürçülisan edersem af ola.

Ben bugün Türkiye'de sanayileşmenin dinamiklerinden bahsedeceğim. Son dönemle ilgili olarak da bu dinamiklerin kendini gösterdiği yer olarak hanehalkı ve şirket borçlanmasını anlatmaya çalışacağım.

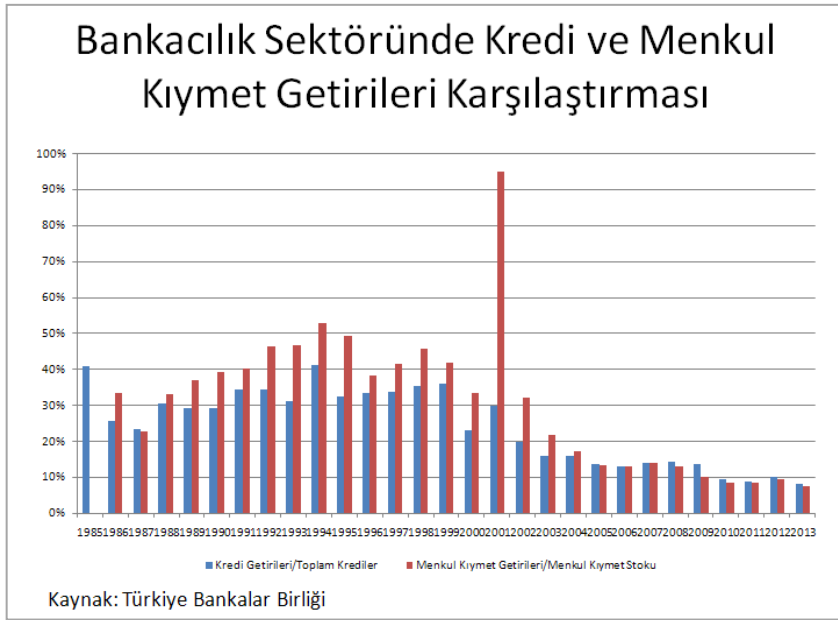
Öncelikle, finansallaşma deyince ne anlıyoruz, bundan bahsedeyim kısaca. 2000'li yıllarda ilk kez kullanılmaya başlanmış bir kavram bu. Fakat kökenine baktığımız zaman, aslında 1970'lerden beri, geç kapitalizmin geldiği aşamada finansın oynadığı artan rol incelenmeye başlanmış durumda. Özellikle Amerika'ya baktığımız zaman, Amerika'da Monthly Review dergisi çevresinde Marksist iktisatçılar, Amerika'daki durağanlaşma ve kârların azalmasıyla birlikte sermayenin de giderek finansal alana yönelmeye başladığını söylemişlerdi. O günden bugüne finansallaşma diye tarif ettiğimiz süreç hız kazandı ve bununla ilgili analizler de giderek arttı.

Finansallaşma Amerikan ekonomisindeki durağanlaşmaya bir cevap olarak çıkmış olsa da sonrasında pek çok farklı fenomeni incelemek için kullanıldı. Bankaların azalan rolü, türev araçların artması, sekürütizasyon, hanehalklarının borçlanması, finansın giderek gündelik hayatın bir parçası haline gelmesi gibi pek çok konu finansallaşma kavramıyla birlikte ele alınmaya başlandı. Bu anlamda, aslında finansallaşma kavramının tanımının da biraz muğlaklaştığını söylemek yanlış olmaz sanırım.

Benim bugün bu sunumda finansallaşma kavramını ele alırken yapmaya çalışacağım şey, finansal kurumların da kendine özgü dinamikleri olduğunu göz ardı etmeden, finans ve finans dışı kurumlar arasındaki ilişkilerin nasıl şekillendiğini analiz etmek olacak. Başlangıçta şunun altını çizmek gerekiyor; finansallaşma esasında reel ekonomiden kaynaklanan bir dönüşüm; fakat buraya odaklanırken reel ekonomideki dönüşümle birlikte, finansal kurumların dönüştüğünü de göz ardı etmemek gerekiyor. Bu sunumda ben (Türkiye açısından finansal sistemin çoğunluğunu oluşturdukları için) bankaların ve bankaların reel kesimle olan ilişkilerinin nasıl dönüştüğü üzerinden Türkiye'de finansallaşmayı ele almaya çalışacağım.

Mustafa Hocamın yaptığı sunum benim yapacağım şeyi de bayağı kolaylaştırdı aslında. Türkiye'de finansallaşma dediğimiz zaman, iki dönem tarif edebiliriz. İlk dönem 1990'lı yıllar. Diğeri 2000'lerin başından itibaren içinde yaşamakta olduğumuz süreç. Bu iki dönemde de finansallaşma aslında sermayenin krizine bir cevap olarak ortaya çıkmış süreçler. 1980'lerde sanayi yatırımlarının azalması, ücretlerin baskılanmasıyla beraber kendini gösteren kriz sonucunda, 90'larda finansallaşma nasıl şekillendi diye baktığımızda, artan kamu açığı üzerinden özellikle bankaların devlet iç borçlanma senetlerine yatırım yaptığını gözlemliyoruz. Özellikle de 89 sonrası sermaye hareketlerinin serbestleşmesiyle yurtdışından elde edilen ucuz fonların Türkiye'de devlet iç borçlanma senetlerine yatırıldığını ve buradan ciddi kazançlar elde edildiğini görüyoruz. Bunun

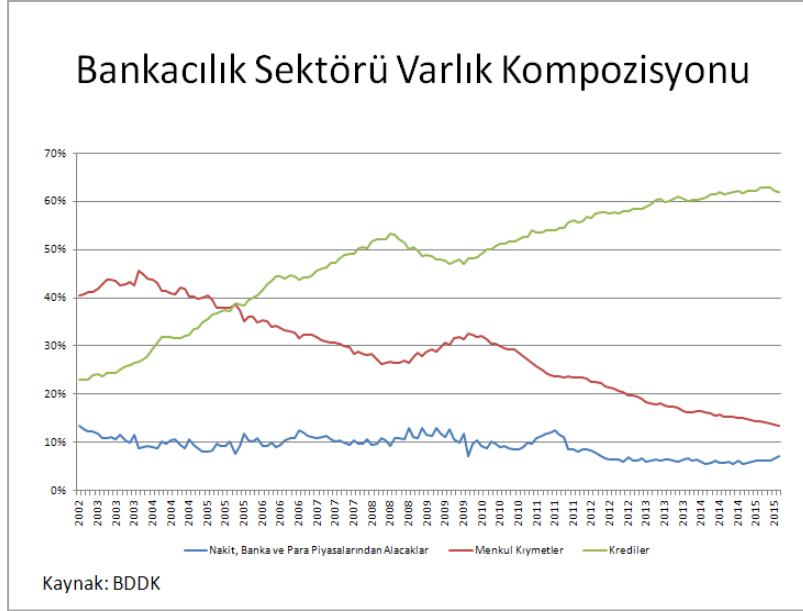
önemi, bunun kamudan özel sektöre bir kaynak transferi anlamına geliyor olması. Bu süreç 1990'ların sonuna geldiğimizde aslında tıkanmaya başladı. Yani yüksek kamu açığı, yüksek enflasyon ve faiz artık sürdürülemez bir boyuta gelmişti. Tüm bu süreçte bankaların da faaliyetleri dönüşmek durumunda kaldı. Bankaların kârları kısıtlandı çünkü. Bankalar o döneme kadar daha çok devlet iç borçlanma senetlerine yatırım yaparak kâr etmeye alışmışlardı. Yani geleneksel bankacılık faaliyetlerinden uzaklaşmışlardı. Geleneksel bankacılık faaliyeti diye tarif ettiğimiz şey, bankanın mevduat toplayıp, ticari kredi açması. Oysa 90'lar boyunca bankalar daha çok devlet iç borçlanma senetlerinden kâr elde etmeye başlamışlardı.

Grafikte, bu sürecin 2000'lerde nasıl baskılandığını görüyoruz. 1980'lerin ortasında başlayan finansallaşma süreciyle birlikte, 2000'li yıllara kadar, bankalar, kredilerden elde ettikleri getiriye oranla menkul kıymetlerden daha fazla getiri elde ettiler. Fakat 2001 krizi sonrasında Türkiye'nin uygulamaya başladığı sıkı para ve maliye politikasıyla birlikte, bu devlet iç borçlanma senetlerinden, yani kamu açığını finanse etmek üzerinden elde edilen kârlar baskılandı. Dolayısıyla, bankalar tekrar esas işlevleri olan kredi verme faaliyetine ağırlık vermek zorunda kaldılar.

İkinci döneme geçmeden şunu da belirtelim. Bu süreç sadece Türkiye'de olan bir şey de değil aslında. Türkiye'de finansallaşmanın ilk dönemi olarak tarif ettiğimiz süreç Latin Amerika ülkelerinde de 1982 borç krizine cevaben yine kamu iç borç piyasası üzerinden yaşanmış olan bir şey.

Dediğim gibi, 2000'li yıllarla birlikte bankaların kârları baskılandı. Bu süreçte bankaların faaliyetlerinde de bir dönüşüm yaşandı. Bunu bankacılık sektörü varlık kompozisyonuna baktığımız zaman görebiliyoruz. Grafikte gördüğümüz gibi, 2002-2015 yılları arasında banka varlıkları içerisinde menkul kıymetlerin payı giderek azalırken, yani devlet iç borçlanma senetlerinin payı azalırken, kredinin payı çok ciddi şekilde artmış durumda. Yani 2000'li yıllarda Türkiye'de kredi genişlemesi hızla arttı.

Burada dikkatimizi çekmesi gereken şey, bu kredi genişlemesinin aslında çok da geleneksel bankacılığa dönüş anlamına gelmediği. Çünkü bu kredi genişlemesinde çok önemli rol oynayan şey, bankaların tüketicilere yönelmiş olmaları. 2000’li yıllar boyunca, son birkaç yıl hariç, tüketici kredileri ticari kredilerden çok daha hızlı bir şekilde arttı Türkiye’de. Dolayısıyla, tüketici kredilerinin toplam krediler içerisindeki payı da arttı. 2012’ye geldiğimizde tüketici kredilerinin toplam krediler içindeki payı yüzde 33’e çıktı. Bu oran 2002 yılında yüzde 13’tü. Yüzde 13’ten yüzde 33’e bir artış var yani.

Bu hızlı artış tabii birtakım riskleri de beraberinde getirdi. Özellikle cari açığı artırıcı bir etkisi var tüketici kredilerinin bu kadar hızla artmasının. Dolayısıyla, 2014 yılında birtakım düzenlemeler yapıldı. BDDK, kredi kartı taksitlerini sınırlandırdı, kredi kartı limitlerine sınır getirdi. Böylelikle tüketici kredileri artış hızında görece bir yavaşlama gözlemlendi. Bugün tüketici kredilerinin toplam krediler içerisindeki payı yüzde 28.5’e düşmüş durumda.

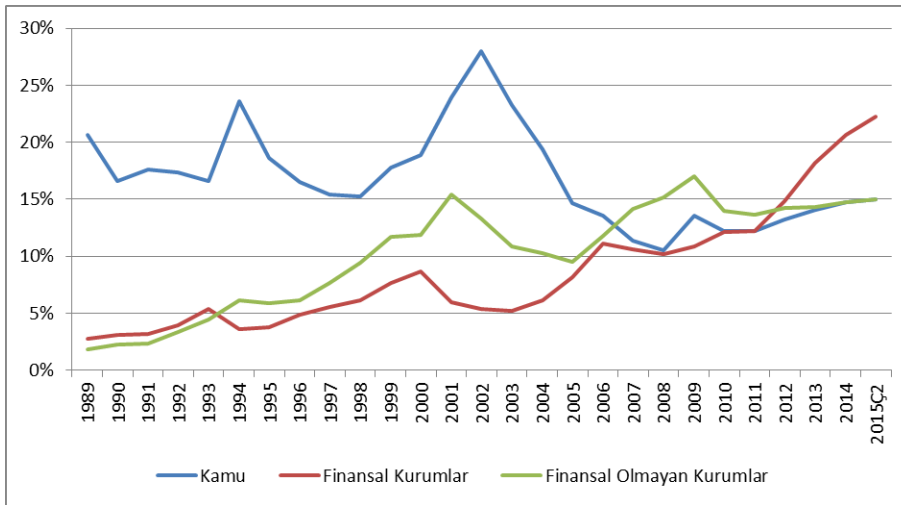
Şunu da söylemekte fayda var: Tüketici kredilerindeki bu hızlı artışı BDDK ve Merkez Bankası bir taraftan yavaşlatmak istiyor; ama bir taraftan da bunu yavaşlattığınız zaman iç talebi daraltmış oluyorsunuz ve bunun büyümeye de olumsuz bir etkisi oluyor. Dolayısıyla çelişkili bir durum var. Birkaç gün önce, BDDK, yeni bir düzenlemeyle bazı kredi kartı alışverişleri için taksitleri tekrar uzattı. Yani dayanıklı tüketim eşyalarını geçtiğimiz yıl en çok 9 taksitle alabiliyorduk; iki gün önce yapılan düzenlemeyle, bundan sonra 12 taksitle almaya başlayabileceğiz. Yani iç talebi canlandırmaya yönelik yeni düzenlemeler de yapılmak durumunda kalındığını görüyoruz.

Bankaların tüketicilere yönelmesi sadece krediler üzerinden olan bir şey değil; aynı zamanda ücret ve komisyon gelirleri de çok hızlı bir şekilde arttı Türkiye’de. Bu da yine bizim gündelik hayatımızda da gözlemlendiğimiz bir şey. EFT gibi, daha önceden bankaların hiç ücret almadığı işlemler ücrete tabi kılındı. 90’lı yıllarda bu tarz hizmet ücretleri alınmazken, 2000’li yıllarda farklı farklı işlemlerden 65 adet ücret tahsil edilmeye başlandı hane halklarından. Bu durum kamuoyunda

artan bir rahatsızlığa sebep olunca, 2013'te bununla ilgili de bir düzenleme getirildi ve bu ücret ve komisyon alınabilecek hizmet kalemleri sayısı 20'ye düşürüldü. Ama bankalar bunun yolunu buldular; ya ücret tarifeleri artırıldı, yani zam yapıldı ya da bu ücretlerin isimleri değiştirildi, birkaç ücret bir isim altında birleştirildi. Sonuçta bankaların ücret ve komisyon gelirlerinde bir azalma olmadı. Yani bankalar, hem tüketici kredileri yoluyla hem de farklı hizmetlerden aldıkları ücretlerle hane haklarından üzerinden yüksek kâr elde etmeye başladılar.

Neden hane halklarına döndüler özellikle? Yine Hayri Hoca'nın da, Mustafa Hoca'nın da bahsettiği gibi, Türkiye'de, 2000'li yıllar, şirketlerin daha çok yurtdışından borçlandığı, yani şirketlerin yurtdışı borçlanmasının çok hızlı bir şekilde arttığı yıllar. Dolayısıyla, bunun şöyle bir etkisi oldu: Şirketlerin, özellikle büyük şirketlerin yerel bankalara olan bağımlılıkları görece azaldı. Neden? Çünkü yurtdışından borçlanmak çok avantajlı hale geldi. İşte bu durum bankaların kar elde etmek için bir başka alana yönelmeleri için üzerlerinde bir baskı oluşturdu.

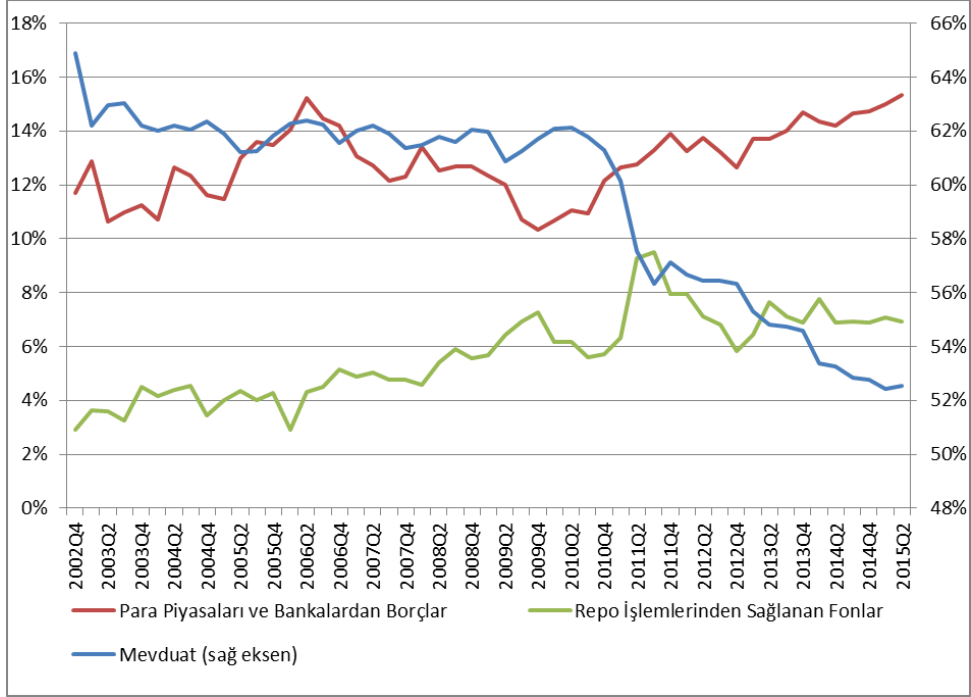
Dış Borcun GSYH'ye Oranı, Borçluya Göre

Kaynak: TCMB ve TÜİK

Grafikte görüldüğü gibi, finansal olmayan kurumların özellikle yurtdışı borçlanmaları hızla arttı 2000'li yıllarda. Son 2 yılda finansal kuruluşların da özellikle yurtdışına tahvil ihraç ederek borçlanmalarında önemli artış olduğunu görüyoruz. Bu da aslında şu anlama geliyor bankaların yükümlülük yapıları da değişti. Önceden, dediğim gibi, bankalar daha çok mevduat toplayıp, ticari kredi verirken; şimdi sadece mevduat toplamıyorlar, yurtdışından sendikasyon, sekürütizasyon kredisi temin ediyorlar ya da yurtdışına tahvil ihraç ediyorlar. Böylelikle yurtdışından ciddi fon sağlıyorlar. Bunun yanı sıra, son dönemde Türkiye'de bankaların yükümlülükleri içinde repodan sağladıkları gelirleri artmış durumda.

Bankacılık Sektörü Yükümlülük Yapısı

Kaynak: BDDK

Not: Para piyasaları ve bankaların borçlarının çoğunluğu yurt dışından alınan borçlar oluşturmaktadır.

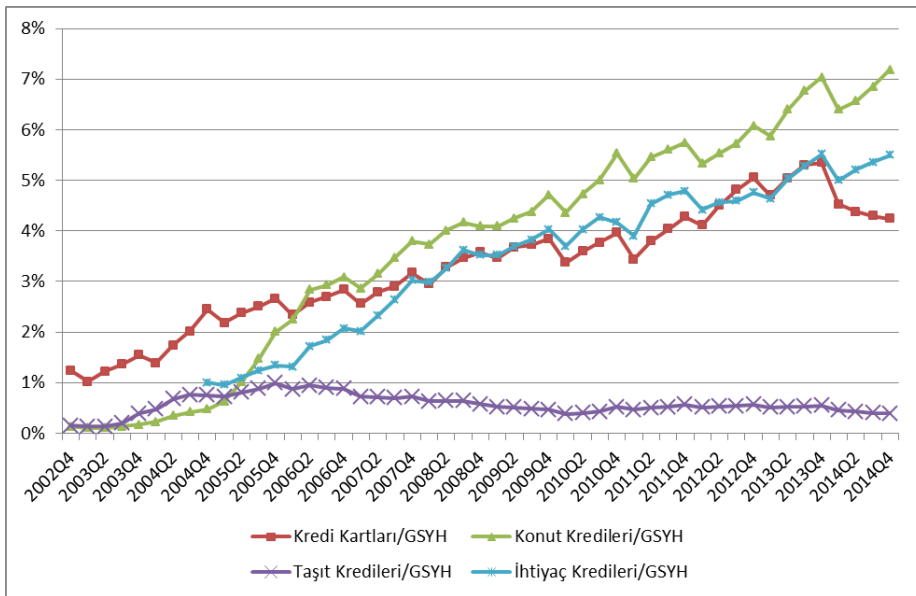
Grafikte sağ taraf, Türkiye'de mevduatların düştüğünü gösteriyor. 2002 yılında mevduatların banka yükümlülükleri içerisindeki payı yüzde 64-65 civarındayken 2015'e geldiğimizde bu oran yüzde 52'ye düşmüş durumda. Mevduatların payındaki düşüşün bir nedeni diğer yükümlülük kalemlerinin artmış olması. Bunun yanı sıra, Türkiye'de tasarrufların çok ciddi bir şekilde düşmüş olması da mevduatların yükümlülükler içerisindeki payındaki düşüşte rol oynamakta. Daha önce belirttiğim gibi ve grafikte de gördüğümüz üzere, bankalar hem yurtdışından daha fazla borçlanıyorlar (para piyasaları ve bankalardan borçlanmalar, daha çok yurtdışı borçlanmasını gösteriyor) hem de repo işlemlerinden sağladıkları fonlar artmış durumda. Repo işlemlerinden sağlanan fonların artmış olmasının da bir önemi var. Repo işlemlerinden sağlanan fonlar kısa vadeli olduğu için, tüketici kredisi finansmanında kullanılmaları da daha avantajlı. Bu anlamda, bu tür kısa vadeli finansman kaynakları bankaların da kısa vadeli tüketici kredilerine yönelmelerini teşvik ediyorlar aslında.

Sonuç olarak, bankaların varlık ve yükümlülük yapısındaki bu dönüşümle birlikte bankaların giderek tüketicilere yönelmiş olduklarını görüyoruz. Peki, hane halkları cephesinde ne oldu? Yani arz bu kadar artarken talepteki bu artışa neden olan etmenler nelerdi? Neden hanehalkları tüketimlerinin daha yüksek bir oranını krediyle karşılamak durumunda kaldılar?

Bunu anlamak için öncelikle tüketici kredisinin kompozisyonuna bakmak lazım. Burada gördüğümüz gibi, Türkiye'de son on yılda özellikle konut kredileri, taşıt kredileri ve ihtiyaç kredileri artmış durumda. Gayrisafi yurtiçi hasılaya oranla en yüksek artış konut kredilerinde. Konut

kredilerinin niye bu kadar arttığı aslında oldukça açık. Bu dönem, inşaata dayalı büyümenin giderek ön plana çıktığı bir dönem; inşaat sermayesinin teşvik edildiği, farklı sektörlerde faaliyet gösteren sermayenin giderek inşaata yöneldiği bir dönem. Bunun karşılığında, tabii, talebin de yaratılması gerekiyordu. Hanehalkları açısından konuta alternatif erişim haklarının giderek kısıtlanmasıyla bunun önemli bir aracı oldu. Önceden Türkiye'de kooperatifler, lojmanlar, gecekondular daha yaygınken, yani insanlar konuta farklı şekillerde erişebiliyorlarken, şimdi artık özel mülkiyet giderek ön plana çıkarılmış durumda. Bu özel mülkiyet de nasıl teşvik edilecek? Gelirlerde önemli bir artışın olmadığı durumda elbette özel mülkiyet borçlanmayla teşvik edilmek durumunda.

Tüketici Kredilerinin GSYH'ye Oranı, 2002Q4-2014Q4

Kaynak: BDDK ve TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.

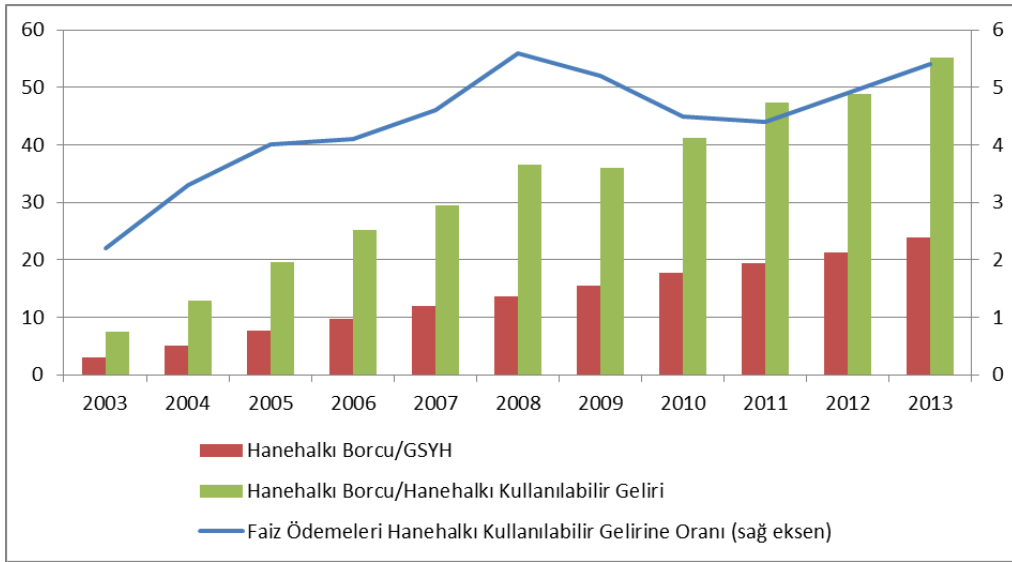
İhtiyaç kredilerinin artması özellikle ele alınması gereken bir durum. İhtiyaç kredilerinin artmasında zorunlu ihtiyaçların giderek krediyle karşılanması ve aynı zamanda tüketim artışı önemli rol oynamakta. 1990'lar boyunca tüketime gayrisafi yurtiçi hasılaya oranı yüzde 68'ken, 2000'lerde bu oran yüzde 71'e çıkmış durumda. Yani tüketim harcamaları giderek artmış durumda. Gelirlerin artmadığı bir durumda harcamalar bu kadar hızlı bir şekilde artıyorsa, borçlanma artışı da kaçınılmaz hale gelmekte. İhtiyaç kredilerinin artmasının yine önemli bir sebebi de kredi kartı borçlarının da ihtiyaç kredisyle kapatılıyor olması. Bu durum Merkez Bankası'nın finansal istikrar raporlarında da dile getirilmekte.

Yine bu tüketici kredilerinin artmasıyla ilgili biraz göz ardı edilen, ama üzerinde durulması gerektiğini düşündüğüm bir konu da emek piyasalarındaki dönüşüm. Yani emek piyasalarındaki dönüşümü ele almadan, Türkiye'de borçlanmanın neden bu kadar arttığını doğru bir şekilde analiz etmek mümkün değil diye düşünüyorum. Özellikle esnekleşmenin, iş ve gelir güvencesizliğinin hızla arttığı bir ortamda, tüketici kredileri giderek bir ücret ikamesi gibi kullanılmakta. 2010 yılında bir

alan çalışması yapmıştım. Alan çalışmasında, farklı istihdam koşullarında çalışan emekçilerle görüştüğümde gördüğüm şey, özellikle yevmiyeli çalışanların ya da iş güvencesi olmayanların tüketici kredisini ve kredi kartlarını, dediğim gibi, bir ücret ikamesi gibi kullanmalarıydı. Ücretlerin geç ödendiği durumda ya da kısa dönemli işsiz kaldığı durumlarda hemen tüketici kredisine başvuruluyor olması, tüketici kredi borcunu hızla artmasının önemli bir sebebi.

Özellikle emekçiler açısından borçlanma artışının önemli bir sonucu bu durumun emekçilerin finansal kurumlara ve genel olarak sermayeye olan bağımlılıklarının arttırıyor olması. Bu kadar borçlu olununca, ne fazla mesaiye hayır denilebiliyor; ne de iş ararken, vasıflı işçiler, kendi vasıflarına uygun işleri bekleyebiliyorlar. Dolayısıyla, borçlanmadaki bu hızlı artışın doğrudan bir sonucu emeğin sermayeye olan bağımlılığının artması.

Hanehalkı Borçlanma Göstergeleri

Kaynak: TCMB Finansal İstikrar Raporları

Genel olarak baktığımız zaman, hanehalkların borçlanmalarındaki artış, aynı zamanda hane halklarından finansal kuruluşlara, yani bankalara çok ciddi bir gelir transferi yaptıkları anlamına geliyor. Grafik bize hanehalkı borcunun hanehalkı kullanılabilir gelirine oranını gösteriyor. 2013 sonrası Merkez Bankası bu şekilde vermeyi kesti verileri, o yüzden 2013'e kadar getirebildim. Burada gördüğümüz şey, 2002 ve 2013 yılları arasında hanehalkı borcunun hanehalkı kullanılabilir gelirine oranının yaklaşık 8.5 kat arttığı. Bu artışla birlikte şekilde görüldüğü gibi hanehalklarının faiz ödemeleri de artıyor. Gerçi 2008'den sonra görece bir azalma var. Bunun temel sebebi, kredi kartı yüksek faizlerinin ciddi bir sıkıntı oluşturması ve BDDK'nın ve Merkez Bankasının bununla ilgili düzenlemeler yapmış olmaları. Fakat sonraki yıllarda borç stoku artmaya devam ettikçe, faizler bir nebze düşmüş de olsa, bankalara transfer edilen gelir artmaya devam ediyor.

Kısaca toparlayacak olursam; yani bu finansallaşma dediğimiz süreç, Türkiye'de neoliberal politikaların uygulanmasıyla birlikte şiddetini arttırmış, hanehalkı ve şirket borçlanması olarak

kendisini göstermiş bir süreç. Bahsettiğimiz kredi genişlemesi oldukça hassas dengelere dayanmakta. Bir tanesi, Türkiye'nin yabancı sermayeye olan bağımlılığı ve bunun getirdiği kur riski. IMF ve Uluslararası Ödemeler Bankası gibi uluslararası kuruluşların son raporlarına baktığımız zaman, gelişmekte olan ülkelerin çok riskli ülkeler olarak gösterildiklerini ve Türkiye'ye de bu anlamda özellikle dikkat çekildiğini görüyoruz. Bu raporlarda bahsedilen özellikle şirketlerin yurtdışı borçlanmalarındaki artışın beraberinde getirdiği riskler.

Hanehalkları açısından bunun getireceği riskler de öncelikle kendini tahsili gecikmiş alacaklardaki bir artışla kendini gösterecek, göstermeye de başladı. Merkez Bankasının geçen hafta yayımladığı raporda gördüğümüz şey, tahsili gecikmiş alacakların artmakta olduğuydu. 2013'ten beri özellikle bireysel kredilerin geri dönmeyen kısmı zaten artıştıydı. Bu artışa karşılık bir önlem alma gereksinimi de yeni düzenlemeleri beraberinde getiriyor. Türkiye'de artık varlık yönetim şirketleri var. Borçlar ödenmediği zaman, bankalar bu kredi borçlarını varlık yönetim şirketlerine satıyorlar. Varlık yönetim şirketleri, icra, dava, avukatlık vb. konularda bankalardan çok daha uzmanlaşmış kurumlar. Diyelim ki 1000 lira borcunuz var, ödeyemediniz. Banka bunu 400 liraya satıyor varlık yönetim şirketine, artık uğraşmıyor; 400 lirayı cebine koyuyor. Varlık yönetim şirketi de bu 1000 liralık borcun alabildiği kısmı bir şekilde adli yollarla tahsil ediyor borçludan ve buradan bir kâr elde etmiş oluyor. Son dönemde bankaların bu varlık yönetim şirketlerine devrettikleri borçlar da artmış durumda. Şu anda Türkiye'de 1 milyon 200 bin kişinin borcu varlık yönetim şirketlerine devredilmiş durumda. Tüm bu gelişmeler giderek riskli bir döneme girdiğimizi gösteriyor.

Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Korkut BORATAV / Oturum Başkanı

Teşekkürler Elif Karaçimen.

Şimdi, arkadaşımızın oturum başında söylediği gibi, yazılı olarak sorularınız varsa lütfen toparlamaya çalışın. Arkadaşlar bize taşıyacaklar herhalde.

Oturum bitimine kadar 25 dakikamız var. Ben bir-iki katkı yahut eklenti yapayım.

Esas olarak, dünyaya bakıyoruz, tabii ki dünya, bir emperyalist sistemin dünyası. Hayri arkadaşımız kuşbakışı değindi, kritik unsurlara vurgulama yaptı. Tabii, emperyalizmin gücünde, yani emperyalizmin hegemon gücünde bir aşınma ve zayıflama var, bunu da vurguladı. Ekonomik gücü zayıflıyor; ama acaba ekonomi dışı gücü de frenleyerek, yeni bir hegemonya paylaşımına geçiyor mu, geçmiyor mu? Bunu düşünmemiz, irdelememiz, tartışmamız lazım.

Benim kendi değerlendirmem şu: Bunu algılayan belki son Amerikan Başkanı Obama olacak. Sahneden çekilmek istemiyor; fakat gücünün sınırlarını, nerede kullanacağını belirlemeye çalışıyor. Ortadoğu'dan Pasifik'e, Asya'ya kayıyor. Ortadoğu'da da yarattığı kargaşanın denetimini sürdürmeye çalışıyor, ama yapamıyor; sadece yıkıyor. Şöyle bir şey var: İstemediği şeyleri önlemeye ilişkin kadir bir güç; ama istediklerini hayata geçirmeye kadir değil. İşte içinde yaşadığımız kargaşanın bir yansıması bu.

Bu kargaşalı dünya içinde "Başka bir sanayi mümkün mü, başka bir sanayileşme mümkün mü?" sorusunu elbette doğru yanıtladığını düşünüyorum Hayri arkadaşımızın. Başka bir dünya mümkün olursa, başka bir sanayileşme de mümkün olur.

Peki, Türkiye'nin sınırları nedir? Emperyalist sistemin sınırları içinde ulus-devletlerin yahut ülke ekonomilerinin hareket serbestisi ne kadardır? Bu konuda Mustafa arkadaşımız Türkiye'nin sınırlarını belirledi, vurguladı. Ve vurguladı ki, Türkiye, hareket alanı çok daha sınırlı bir ekonomi. Çok daha sınırlı bir ekonomi; çünkü büyümesi tamamen dış kaynak girişlerine bağlı esas olarak. Bunun yarattığı bağımlılıktan bir türlü kurtulamıyor. Bazı bakımlardan neoliberal reçeteyi tam uyguluyor. Mesela, devlet borçlarını ve devlet açıklarını kontrol ediyor. Fakat kontrol edemediği bir alan var; diğer borçlar, özel borçlar.

İşte o noktada da Elif arkadaşımızın katkılarına geliyoruz. Doğrudan doğruya sanayileşmeyle ilgili görülmebilir; ama bana göre, tam aksine, çok önemlidir, büyümeyle ve sanayileşmeyle ilgili bir olaydır.

Türkiye ekonomisinin makroekonomik dengelerine baktığımızda şöyle bir tablo çıkıyor, AKP'li yıllar bize şu özelliği veriyor: Bu ekonomi, toplam tüketim oranını gelirlerinden daha fazla artırabilmiştir. Yani özel ve kamusal tüketimin milli gelire oranı artmıştır. Bu ne demek? Sermaye birikimi artmamıştır demek. Sermaye birikimi artmıyor. İşte bu sanayileşmenin tıkanmasıdır. Sermaye birikiminin en stratejik hedefi sanayidir. Sermaye birikimi artmıyor. Yani Türkiye ekonomisi yüzde 20'lik bir sermaye birikim oranıyla durumu idare ediyor. Ama iki oran artıyor; kamu ve özel tüketim. Bu ne anlama geliyor? İnsanlarımız gelirlerinin üstünde tüketme imkanına sahip oluyor. AKP'li yılların sihirli anahtarı budur. Yani sınıf mücadelesinde kaybeden işçi sınıfı ve emekçi sınıf, tüketimde kazanmaktadır. Peki nasıl kazanıyor? Mustafa arkadaşımızın vurguladığı dış borçlanma ve dış kaynak akımı ve özel sektör borçlanmasıyla. Özel sektör borçlanması kaynağı şirketlere ve tüketicilere taşıyor. Elif arkadaşımız bu vurgulamayı yaptı. AKP'li yıllarda tüketici kredilerinin milli gelire oranı yüzde 2'lerden yüzde 20'lere çıkıyor. Bu ne demektir? Bireysel geliri aşan tüketim imkânı. Bir diğer ifadeyle, battığı zaman sorumlusu tüketicinin kendisidir; "Aptallık etmiş, borçlanmış" denilir. Batmadığı zamanlarda hayatından memnundur. Eğer sınıf mücadelesi doğru bir şekilde yürütülüyorsa, problem kabaca bu kulvardadır.

Bu iş ne kadar sürer, çark ne kadar devam eder? Bu konuda tartışılacak konular açık, hepimiz düşünüyoruz. Biraz önce değindiğim emperyalizmin Ortadoğu'da yarattığı sorunların Türkiye'ye vahim bir şekilde yansımakta olduğunu görüyoruz. Kilit nokta, belki de bu iktidarın geleceğini belirleyecek kritik nokta, bu Suriye ve Irak macerasının nereye yöneleceğidir.

Şimdi arkadaşlarımız eksik kalan noktaları tamamlayacaklar, yazılı sorularımız varsa onları cevaplayacaklar.

İlk söz hakkını tekrar Hayri'ye vereyim.

Prof. Dr. HAYRİ KOZANOĞLU

Gündem oldukça yoğun. Onun için, eksik kalan noktalar var, ama tekrar bir konuşma yapmayayım. Belki bir tek noktanın üstünde durmak gerekiyor.

Gerek Mustafa Sönmez'in, gerek Korkut Hocanın yorumları, yani kamu borçlarının son dönemde daha az artması, ağırlığın özel sektör borçlarına yığılması belki yanlış bir izlenim uyandırabilir. Geçmiş dönemde, yani AKP iktidarı devraldığı zaman, 2002 yılında iç borçların faizlerinin çok yüksek olması ve ağırlığının fazla olması daha çok şundan kaynaklanıyordu: Ben de bir kamu çalışanıyım. Bizlerin ücretleri arttığı, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik hizmetleri ileriye gittiğinden değil; daha çok 1994 ve 2001'deki banka kurtarma operasyonlarından kaynaklanıyordu. Hem

Mustafa Sönmez'in hem de Elif Karaçimen arkadaşımızın sergilediği gibi, riskleri devletin üstlenmesinden kaynaklanıyordu. Dünyada da şimdi kamunun borçlarının arttığından söz ediliyor. Amerika, Avro Bölgesi ve özellikle Japonya gibi ülkelerde kamu borçları krizden itibaren çok ciddi sıçramış durumda. Bunun bir nedeni, ekonominin duraklaması, vergi gelirlerinin azalması, özellikle Avrupa'da sosyal devletin kalıntıları nedeniyle sosyal harcamaların artmasıdır. Ama en büyük nedeni, oralarda da benzer şekilde, bankacılık, finans sistemini kurtarma operasyonlarının devletin borçlarını bir anda sıçratmasıydı.

Bir tek bu noktaya değinmek istedim.

Prof. Dr. Korkut BORATAV / Oturum Başkanı

Teşekkürler.

Buyur Mustafa.

Mustafa SÖNMEZ

Basri Yılmaz Bey'in sorusu var. Yabancı sermayenin orijinini soruyorsunuz, değil mi; “Batı mı, Arap kaynağı mı?” şeklinde.

Basri YILMAZ

Sonuçta bir yabancı sermaye girişi var. Bu yabancı sermayenin orijininin farklılaşması hangi orandadır? Dolayısıyla, bu yabancı sermaye nedir? Kısa sürede rant mı elde etmeye gelmektedir; yoksa yatırım sermayesi midir?

Mustafa SÖNMEZ

Yabancı kaynak girişi üç şekilde oluyor. Bir, doğrudan yabancı sermaye. Yani geliyor, yeni yatırım yapıyor ya da bir şirkete ortak oluyor ya da özelleştirmeden, devletten bir şey alıyor. Bunu yapmasındaki amaç ne? Türkiye'deki bir şirketin faaliyetine girmek, onu işletmek, oradan elde edeceği kârı transfer etmek. Diğer iki tür portföy yatırımının da hisse senedine yapılanını aslında biraz borç yaratmayan diye görebiliriz. Sonuçta geliyor, örneğin risk alarak hisseye yatırım yapıyor, kamu kağıdına yatırım yapıyor, yani kısa veya uzun vadeli değişik şekillerde borç veriyor. Bunlar borç yaratan, dolayısıyla karşılığını faiz olarak alıp götüren türden yatırımlar.

“Orijin olarak nedir?” dersiniz; vallahi, paranın dini, imanı, milleti olmaz tabii. Ama biliyoruz ki, Türkiye dahil olmak üzere, benzer ülkelere gelen bu sermayelerin orijini ya da hâkim bileşeni Batı'dır. Yani Londra piyasası... Yani dünya kapitaline hâkim olanlar kimlerdir, hangi banka sistemi, fon sistemi vesaire? Bunlar ağırlıkla tabii ki para sermayesine de hükmeden Batı; başta da Amerika ve Avrupa olmak üzere ülkelerdir. Ama şu da var tabii: Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar vesaire; bunlar da petro-dolarlarını, Türkiye dahil olmak üzere, nerede bir avantaj varsa oraya götürüyorlar.

Yalnız, bizde böyle biraz da medyanın şeyiyle bir çarpıtma var, yanlış olgu oluşuyor: Yani “Bu Arap sermayesi Tayyip'le dayanışıyor” türünden gündemde söylentiler var. Böyle bir şeye ben çok fazla ihtimal vermiyorum. Para, sonuçta bir menfaati yoksa, öyle sırf dayanışma için ve de bu meblağlarda bir ülkeye gelmez. Çünkü yılda 40 milyar doları bulan bir para var ortada. Yılda 40 milyar dolar bakım altını çiziyorum. Yani son 12-13 yıldır, yani AKP döneminde 500 milyar bulan bir paradan

bahsediyoruz. Burada dayanışma amacıyla gelen paranın olmadığını söylemiyorum; vardır, ama bence işe rengini veren şey bu değildir. Dolayısıyla, bu petro-dolar ya da Arap dünyası kökenli sermaye de bir çıkarı, bir menfaati olduğu için geliyor. Yoksa öyle kara kaş, kara göz için çok fazla geldiklerini sanmıyorum. Ama politik etkilerle zaman zaman bir dayanışma da söz konusu olabilir.

“Tüketime yönelişte bireysel veya toplumsal olarak katkılarımız nedir?” diye sormuş bir arkadaşımız.

Şeyi mi diyorsunuz; yani tüketici kredisi kullanarak biz de hizmet etmiş olmuyor muyuz?

SALONDAN

Evet. Sırf o değil Hocam. Yaşananlar var. Önündeki 3-5 senesini şimdiden borçlanarak bloke etmiş geniş bir kitle var. Çok somut örnek vermek istiyorum. Yani asgari ücretle çalışan veya hiç işi olmayan bir kişinin 2 bin liralık cep telefonu kullanması ve bunu da 6 ayda bir, 8 ayda bir yenilemesi.

Mustafa SÖNMEZ

Evet, tüketici kredilerinde... Bir kere, şunu ayırt etmek lazım: Konut kredisi, bence, alt sınıfın cesaret ettiği bir kredi değildir. Yani orada iyi kötü belli bir gelirin varlığı söz konusudur. Aksi halde bankalar konut kredisi veremez. Hatta konut kredilerinin bir kısmını kullananlar, bunu barınma amaçlı konut edinmenin ötesinde, yatırım yapayım diye alıyorlar. Adam diyor ki, “İstanbul'da fiyatlar yüzde 30 artıyor. Yüzde 30 ne getirir; hiçbir şey getirmez. 200 bin liram var, 200 bin lira da bankadan kredi alırım, 400 bin liraya bir daire alırım, seneye 500 küsur bin liraya satarım ve bu işten kâr ederim.” Etrafımızda sizin de gözlemlediğiniz böyle bir şey oldu. Yani konuta bu kadar talep sadece barınma amaçlı değil. Bu, parayı değerlendirmenin ve o konutun sağlamış olduğu ranttan faydalanmanın aracı olmaya başladı ve tüketici kredisi olarak konut kredilerinin bir kısmı da böyle kullanılıyor.

Otomobil kredileri de büyük ölçüde öyle, orta sınıfa ait. Burada ihtiyaç kredileri daha önemli, Elif Hocanın bahsettiği konu. İhtiyaç kredileri hakikaten yüksek ve kredi kartına sıkışanların çare olarak başvurdukları türden bir kredi olarak önümüzde duruyor.

Esasında bakıldığında, bizim Türkiye toplumu olarak borçlanma diye bir kültürümüz yoktu. Anamız babamız bize, “Aman borçlanma, ayağını yorganına göre uzat” falan derlerdi. Böyle bir kültürle büyümüş olan toplum, bir anda krediye erişebilme gibi bir lüksü ve bir lütfü önünde buldu. AKP bunu güzel bir şekilde kullandı. Bir anda bunu kullanan insanları hem rehin aldı hem de bu sayede çarkı döndürdü. Borçlanıyorum, ondan sonra ödüyorum; borçlanıyorum, ödüyorum. İşini kaybetmemek için işverenine teslim oldu, sendikalaşmadı, risk almadı, örgütlenmedi. Yani bunun bir sürü boyutları var tabii ki.

Önlenebilir mi böyle şeyler? Vallahi biraz toplumların kültür düzeyiyle ilgili bir hâdise bu. Ama sistem beraberinde de bir risk yüklenmiş durumda. Hiçbir şey karşılıksız değil. Şimdi gerçekten de tahsili zorlaşan kısımlar artmaya başlıyor ve zaman zaman bankaların da uykularını kaçırabiliyor.

Bir arkadaşımız da “Küresel rüzgarın her alanda Türkiye'yi etkilediği bir ortamda, siyasal iktidarın değişmesi, ekonomik durum ve modelin değişmesine de yol açar mı?” demiş.

Siyasal iktidara alternatif olacak kim, ona bakmak lazım. CHP mi kastediliyor? CHP bu paradigmanın dışına çıkabilir mi, yeni bir paradigma yaratabilir mi? Bunlar uzun tartışmalar, konuşmalar.

Bir soru daha var: “Birikim rejimi, sanayide süregiden yoğunlaşma, AKP iktidarı bağlantısını nasıl değerlendirirsiniz?”, “Orta sınıf ve yükselen yeşil sermaye, KOBİ’ler, bu sermaye temerküzünü ve birikim rejimini nasıl etkilemiştir?”

Aslında bu Anadolu kaplanı denilen hikâye, KOBİ hikayesi bir şehir efsanesi gibi gelir bana. Bütün bu paradigmayı taşıyan ana aktör hiçbir zaman böyle Anadolu sermayesi, KOBİ’ler falan olmadı. Çünkü bu şöyle bir şeydir: Karşısına hâkim, egemen diğer holdingleri, grupları falan almamıştır; onlardan sadece duruma uyum sağlamalarını, itiraz etmemelerini, biat etmelerini istemiştir. Ki hâkim sermaye de doğrusu hiçbir zaman ayak sürümemiştir. Hele ki o dolçevita, tatlı hayat, lale devrinde teşekkürlerini sunmuşlardır. Yani, “biz sizden IMF ile sürtüşme falan bekliyorduk. IMF ile en ufak bir problem çıkarmadınız, çok güzel bir ekonomi yönettiniz ve bu sayede büyük birikimler sağladık” diye teşekkürlerini sunmuşlardır. Sürtüştikleri çok azdır. Lakin AKP’nin iyice biat istediği dönemlerde ya da kendi sermaye sınıfına ayrıcalıklı davranmak istediği zamanlardaki mızımızlanmalarına karşılık da tokat yiyerek oturmuşlardır, yani ciddi bir itirazları olmamıştır.

Bu KOBİ’ler ve Anadolu sermayesi, bütün bu kayırmacı sistemde tabii ki AKP’nin özel himayesiyle biraz daha palazlanma, biraz daha büyüme şansı bulmuşlardır. Hem Anadolu’da sanayi kesimi olarak, hem de inşaat kesimi olarak. Ama zaten bunlar artık iç içe girmeye başlamıştır; yani sanayi faaliyeti gösterenin inşaat faaliyetinden geri kalması diye bir şey söz konusu değil. Hatta Anadolu’da AVM’ler, bu yeni rant alanlarında özellikle hâkim oldukları belediyeler ve merkezden sağladıkları himayeler sayesinde büyümeye başlamışlardır.

Yani özet olarak; bunu böyle tarif etmek yerine, Türkiye’deki TÜSİAD’da örgütlenen geleneksel hâkim sermayenin yanı sıra, AKP’nin özel olarak kayırdığı irili ufaklı bir sermaye fraksiyonu oluştu diye tarif etmek daha doğru. Ama dediğim gibi, AKP bunları da böyle biat ettikleri sürece dışlamıyor, biat etmeyenleri dışlıyor. Kendi çok güvendiklerine ayrı görevler veriyor, zimmetler yapıyor hatta. Bu anlamda aslında AKP iktidarı, geçmişten gelen iktidarlardan da ayrılmalı. Yani sermayeyle olan ilişkileri açısından daha Bonapartist, daha hegemon ve yaratmış olduğu sermayeye daha hükmeden bir özelliği olduğunu da hatırlatmamız lazım.

Benden bu kadar Hocam.

Prof. Dr. Korkut BORATAV / Oturum Başkanı

Teşekkürler.

Buyurun Elif Hanım.

Yrd. Doç. Dr. Elif KARAÇİMEN

Ben de iki soruyu birleştirerek yanıtlamaya çalışayım.

Sorulardan bir tanesini Yavuz Bey sormuş; hanehalkı borçlanmasının 2012 ve 2013’te hızla artmasının ve bununla birlikte faiz ödemelerinin de artıyor olmasının bir ekonomik sorun yaratabileceğinden bahsederek bu konudaki görüşlerimi dile getirmemi istemiş.

Bir başka soruda da tüketici kredilerinin gayrisafi yurtiçi hasılaya oranının dünyadaki durumla karşılaştırılması ve Türkiye'nin durumunun ne kadar farklı olduğunun açıklanması istenmiş. Bir de “Finansallaşma, tasarruf oranı artışı getiremez mi?” diye eklenmiş soruya.

Bu borçlanma artışının Türkiye’de gelişmekte olan ülkelerdeki artış seviyesine çıması mümkün bir şeymiş gibi görünmüyor aslında. Yurtdışıyla karşılaştığımız zaman, Türkiye’de borçlanma görece düşük. Amerika’ya baktığımız zaman, gayrisafi yurtiçi hasılaya oranı yüzde 100’ün üzerinde hane halkı borçlanmasının. Türkiye’de yüzde 20’nin üzerinde. Ama zaten bir yakınsama beklemek de olası değil. Çünkü orada borçlanma artışında önemli rol oynayan şey menkul kıymetleştirmeydi. Yani orada o borçlanmanın kaynağı da menkul kıymetleştirmeye yaratılmıştı, seküritizasyon dediğimiz şey. Türkiye’de böyle bir piyasa, çok şükür ki gelişmedi, onun getirdiği krizlere şahit olmadık. Ama bunu söylemekle birlikte şunu da eklemek lazım: Bu çok hızlı bir artış. Yani hanehalkı borçlanmasının kısa dönemde böyle hızlı artmış olması toplumda kültürel olarak bir dönüşüme karşılık geliyor ve bir bağımlılık da yaratıyor. Bu anlamda ideolojik bir işlev de görüyor iktidar açısından.

Burada çok uzun uzun bunu anlatmaktansa, geçen haftalarda Evrensel gazetesinde bir işçi mektubu yayımlanmıştı ondan bahsetmek istiyorum. Belki karşılaştınız, belki karşılaşmadınız, bilmiyorum, ama orada aslında çok net bir şekilde tarif ediliyordu borçlanmanın emekçiler açısından ne ifade ettiğini. Kısaca birkaç cümleyle özetleyeyim. 20 yıldır Gebze Organize Sanayi’de çalışan ve aylık 1600 TL kazanan iki çocuklu bir kişinin Evrensel gazetesine yazdığı bir mektup: “TOKİ yönetimi, bizlere, yaptıkları toplantılarda sürekli olarak, ‘İstikrar bozulursa, AKP tek başına hükümet kuramazsa taksitleriniz çok artar. Bakın, döviz fırladı gitti, faizler arttı, zar zor ev sahibi oldunuz. Yanlış yaparsanız, eviniz de elinizden gider’ dediler. Ben fabrikaya geldiğimde kendimi güvende hissederken, yaşadığım konutlara gittiğimde kendimi yalnız, çaresiz hissetmeye başladım” diye devam ediyor mektup.

Bu mektup bence çok açıkça bu borçlanmanın ne anlam ifade ettiğini ortaya koyuyor. Son derece çarpıcı bir mektup olduğunu düşünüyorum. Zaten ilgili kurumlarda hanehalkı borçlanmasındaki bu hızlı artışın bir sorun oluşturacağını farkındalar. Onlar da bahsettiğim gibi, birtakım önlemler almaya çalışıyor. Hem Merkez Bankası, dönem dönem faizleri indirerek; hem de BDDK, doğrudan düzenlemelerle kredi kartı harcamalarını kısıtlamaya çalışıyor. Ama bunun da getirdiği açmazlar var. Bir taraftan dış kaynak girişine bağlı, inşaat ve tüketime bağımlı bir büyüme modeli üzerinden büyümüş Türkiye. Şimdi tüketimi kısıtlamaya çalışırsak, bu sefer büyüme de sıkıntıya girecek. Ki zaten büyüme oranları düşmüş durumda Türkiye’de. Bunun böyle süremeyeceğini düşünüyorum.

“Finansallaşma, tasarruf oranı artışı getiremez mi?” getirebilir. Yani eğer finansal varlıklarda bir artışa karşılık gelirse finansallaşma, o zaman tasarruf artışına da karşılık gelebilir. Ama Türkiye’de ve Amerika gibi gelişmiş ülke örneklerinde de gördüğümüz şey, hanehalkı kaldıraç oranının çok hızlı arttığı. Yani Türkiye’de borçlanma, varlık artışından çok daha hızlı bir şekilde artıyor. Dolayısıyla, tasarruf artışını beraberinde getirmiyor.

Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Korkut BORATAV / Oturum Başkanı

Teşekkürler.

Efendim, üç arkadaşıma da teşekkür ederim.

Ben, bir ara soru var, ona da değineyim, bir-iki açılım yaparak.

“Net hata noksandan bahseden bir konuk olmadı, açarsanız iyi olur” diyor arkadaşımız.

Mustafa arkadaşımız, Türkiye'nin dış kaynak girişleriyle ilgili bağımlılık derecesinin, bir soruya cevap verirken, alt unsurlarını belirledi. Kayıtlı yabancı sermaye, dış kaynak girişlerinin doğrudan yatırım, kredi, portföy yatırımı var. Portföy yatırımı, kısa vadeli kredi biçimi de alabilir; ama ikili saymıyoruz, onları ayırtabiliyoruz. Ama bir de kaynağı belirsiz dış kaynak girişi var. Yani net hata noksan denilen o.

Bunu açıklamaya çalıştı Merkez Bankası, uluslararası istatistiklere döndü, “Oranları çok fazla değil” dedi, “Bizimki de ötekilerden fazla fark etmiyor” dedi. Ama bir tek şeyi vurgulamadı: Türkiye, özellikle AKP’li yıllarda sistematik olarak fazla veriyor. Önceki yıllarda sifira dönerken, artılar eksileri götürürdü. Hesap hatası olağandı, neticede dünya yine karıştı. Yani bir yerden giren öbür tarafa kaydolmadan çıkabilirdi. Şimdi de öyle ama Türkiye şimdi sistematik olarak artı kaydediyor. Özellikle son yıllarda bu durum oldukça dikkat çekici. Örneğin kayıtlı Arap sermayesi girişinin şekli bellidir; gayrimenkul alırlar veyahut şirket satın alırlar. Digtürk’ü satın almış bir Katar sermayesi var, kaçta aldığı ayrı bir konu; ama kayıtlı. İşte bir de kayıtlı olmayanlar var.

Değerli arkadaşlar; şu anda aşağı yukarı herkesin bildiği bir olay var. Türkiye sınırı, binlerce cihatçı geçiminin ve binlerce cihatçı geçimini besleyen silah akımının geçiş noktası olmuştur ve bu, siyasi iktidarın onayı, bilgisi, hatta katkısıyla olmuştur. Bunların finansmanının büyük ölçüde, özellikle silah ve mühimmat finansmanının büyük ölçüde Katar ve Suudi Arabistan’dan olduğu biliniyor. Bu tür bir operasyon kayıtlı olamaz zaten, mümkün değil, olduğu gibi kayıtlı olamaz. Elbette bu şekilde girişler oluyor.

Onun için, bu kargaşa içinde önemle üzerinde durmamız lazım. Bu olay er veya geç siyasi bir şey olarak da bir büyük patlak veriş olgusuna dönüşecektir. Şu veya bu şekilde -konumuzla dolaylı ilgisi var, ama açılış oturumunda biraz geniş de konuşabiliriz- faşizme geçiş, bir dış macerada zafer tacına ihtiyaç duyar. Gerçek veya hayali. Gerçek zordur. Hayali olan ise imar edilebilir, inşa edilebilir. Hayali zaferler inşa ederek, o meşhur özlemde olan “başkanlık rejimi” ve onun bağlantısı olan faşizan dönüşümün tüm unsurlarının kapısını açma gayreti içinde. Başaramazsa... Türkiye'nin emek güçlerinin ileri, aydınlık öğeleri, bu geçişi önleyecek bir katkı yapabilirlerse, yapmaları gerekir. Aksi halde durum bizim kontrolümüz dışındadır. Bunu özellikle vurgulayarak bu oturuma son veriyorum.

Herkese teşekkürler.

Prof. Dr. Hayri KOZANOĞLU

İsterseniz bir de şunu ekleyelim: Genelde savaşlardaki yenilgiler, başarısızlıklar da devrimin önünü açar dünya tarihinde. Onu da bir hatırlayalım.

**TMMOB
SANAYİ KONGRESİ
2015**

**1. Gün
11 Aralık 2015 Cuma**

II. OTURUM

SANAYİNİN SORUNLARI (MAKRO ANALİZ)

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Aziz KONUKMAN

Türkiye, Sanayileşmek Mecburiyetindedir

Dr. Oktay KÜÇÜKKİREMITÇİ

Dr. Serdar ŞAHİNKAYA

Türkiye'de Sanayileşme ve Yapısal Dönüşüm

Prof. Dr. Erol TAYMAZ

Belgelerde Sanayi ve Gerçekler

Yavuz BAYÜLKEN

MAHİR ULAŞ AKCAN / Kongre Sekreteri

Kongremizin ilk gününün son oturumu, “Sanayinin Sorunları (Makro Analiz)” başlıklı.

Oturumu yönetmek üzere, Oturum Başkanı Sayın Prof. Dr. Aziz Konukman’ı ve konuşmacılar; Prof. Dr. Erol Taymaz, Dr. Oktay Küçükkiremitçi, Dr. Serdar Şahinkaya ve Sayın Yavuz Bayülken’i davet ediyorum.

Prof. Dr. AZİZ KONUKMAN / Oturum Başkanı

Değerli arkadaşlar, hepinize hoş geldiniz diyorum.

Ben bu saatte biraz salon boşalabilir endişesindeydim. Ama şu an gayet moralimiz düzgün, herhangi bir sorun yok. Çünkü akşama doğru olan oturumlarda bir dağılma söz konusu oluyor. Şimdi gayet iyi durumda salon.

Efendim, bu oturumumuzun konusu, sanayinin sorunları. Bir makro bakış açısıyla meseleler ortaya konulacak.

Sıralamada ufak bir değişiklik yaptık; sağ olsun, Erol Hocamızın da olaya sıcak bakmasıyla. Şimdi iki konuşmacımıza, Oktay Küçükkiremitçi ile Serdar Şahinkaya’ya söz vereceğim.

Gelmeden önce şöyle bir eski sanayi kongrelerine baktım yine. İnanılmaz bir şekilde, hep birbirini takip eden, sanayi üzerine iki konuşmacı tespit ettim. Biri Oktay, biri Serdar ve o kadar bütünlük içerisinde bugüne kadar gelmişler ki. Bu kongrede de ortak bir tebliğ sunuyorlar.

İlk tebliği onlar sunacak. Tebliğlerinin başlığı, “Türkiye, Sanayileşmek Mecburiyetindedir” Çok net bir mesaj var.

25 dakika veriyorum Serdarcıgım.

TÜRKİYE SANAYİLEŞMEK MECBURİYETİNDEDİR

Dr. SERDAR ŞAHİNKAYA
Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi-Mülkiye

Dr. OKTAY KÜÇÜKKİREMITÇİ¹
Türkiye Kalkınma Bankası Hazine Daire Başkanı

Efendim, merhabalar.

Sevgili Aziz Hocamızın dediği gibi, öğleden sonranın son oturumu olsa da salon oldukça dolu. Demek ki “sanayileşmeye” olan ilgi hâlâ canlılığını koruyor, ciddi sevinç duymamız gerekiyor.

Dr. Küçükkiremitçi ile bildiri başlığımızı Kongremizin “*Başka bir sanayileşme mümkündür*” mottosu ile birlikte düşünürken biraz kendi tarihimize dönelim ve oradan esinlenelim istedik.

“*Türkiye, sanayileşmek mecburiyetindedir*” cümlesi, Türkiye Cumhuriyetinin 1930 yılında topladığı *ilk Sanayi Kongresinin* temel düsturudur. 1930 yılında Cumhuriyetin kadroları 1. Sanayi Kongresini toplamıştır. “*Türkiye sanayi, Türkiye devleti gibi yeni ve ileri olmalıdır*” sloganıyla toplanan Kongre’den bir yıl sonra 1931’de tüm sektör ve il raporları ve bu raporlar üzerindeki tartışmaların tümünün dökümlerinin de yer aldığı 888 sayfalık bir kongre kitabı yayımlanmıştır. İşte aşağıda, solda gördüğünüz görsel, o kongre kitabının kapağıdır.

Sunumumuzun kurgusu; üç eksenslidir.

¹Buradaki görüşler, yazarın çalıştığı kurumu bağlamaz.

- 1923 – 2014 Dönemi GSYİH'nın Sektörel Serencamı ve İmalat Sanayi
- İmalat Sanayi Sektörlerinin İthalat Bağımlılığına Yakın Bakış
- Sonuç ve Bir Model Önerisi

İlk eksenimizde, 1923-2014 döneminde gayrisafi yurtiçi hasılanın, yani milli gelirin sektörel dağılımından hareketle, imalat sanayinin serencamına odaklanıyoruz. Yani nedir bu imalat sanayi ya da sanayi deyince aklımıza iktisadi büyüklük olarak ne geliyor, biraz ondan bahsetmeliyiz.

Oturumumuzun başlığı “Sanayinin Sorunları”, sevgili Aziz Hocamızın girişte de vurguladığı gibi, gerçekten de bugüne kadar benzer konuları çok anlattık; ama bugün, yeni ve değişik bir veri seti ile çalışıp ulaştığımız yeni bulgularımızı sizinle paylaşacağız.

Peki, nedir o yeni bulgular?

Efendim, ilk defa imalat sanayi 23 alt sektörünün NACE sınıflandırması temelinde ithalata sentetik bağımlılığını hesapladığımızı düşünüyoruz. Farklı bir ifadeyle, klasik ihracat/ithalat rakamı değil, başka bir şey. Bu bağımlılık hesapları bildirimizin ikinci eksenini oluşturmaktadır.

Üçüncü eksenimiz de başka bir sanayileşme nasıl olabilir? Bunun için yeni bir model önerimiz var, o modeli tartışacağız.

2011'den bu yana hem Oktay anlatıyor hem ben anlatıyorum. Önce bir teşhis koyduk, dedik ki “*imalat sanayinde gerileme dönemi*”. İki yıl sonra teşhisin adını “*Sanayisizleşme*” olarak değiştirdik. Sonra da “*Sanayileşmekten Vazgeçen Türkiye'nin Hali Pür Melali*” diyerek sorunun giderek ağırlaşmakta olduğuna dikkat çektik. Bu teşhislerin benzerleri, sabahki ve bizden önceki oturumda da belirtildi. Sevgili **Bilsay Kuruç** Hocamız da çok isabetli bir biçimde dedi ki; “*Sanayi yok ki, başkasını yapalım. Bizler, kamu öncülüğünde yeni bir sanayi kurmalıyız, kuracağız da...*”.

1927 – 2013... Bazı Sayılar

1927	2013
Cumhuriyet, 4 yaşında...	Cumhuriyet 92 yaşında...
1927, ilk nüfus, tarım ve sanayi sayımları yapılıyor. 13,648,270 kişiyiz.	Nüfus: 77,695,904
Sanayi İşkolundaki İşletme Sayısı: 65,245. Sanayi İşkolundaki Çalışan Sayısı: 256,855	İmalat Sanayindeki İşletme Sayısı: 375,277 Çalışan Sayısı: 3,529,277
Yaratılan Sanayi Katma Değeri: 200 Milyon Lira	Yaratılan İmalat Sanayi Katma Değer: 162 Milyar Lira
Sanayi Katma Değeri / Milli Gelir: % 11.8	İmalat Sanayi Katma Değeri / Milli Gelir: % 15.3

Yukarıdaki tablo yardım ile bir karşılaştırmada bulunalım.

Bir tanesi şu: dört yaşındaki Cumhuriyet ilk defa kendisini sayıyor: 1927'de tarım sayımı yapıyoruz, nüfus sayımı yapıyoruz ve sanayi sayımı yapıyoruz. 1927'de 13,648,270 kişilik bir ülkeyiz.

Dört yaşında Cumhuriyet; yorgun, ama kurumsallaşmasını hemen hemen tamamlamış. Sanayi işkolundaki işletme sayısı 65,245, çalışan sayısı da 256,855. Yani 65 bin işletme var, 250 bin çalışan var ve sanayi 200 milyon liralık da katma değer yaratıyor. O dönemin milli gelirine böldüğümüzde – *aşağıdaki grafikten de görülebilir-* yüzde 11.8'e denk geliyor.

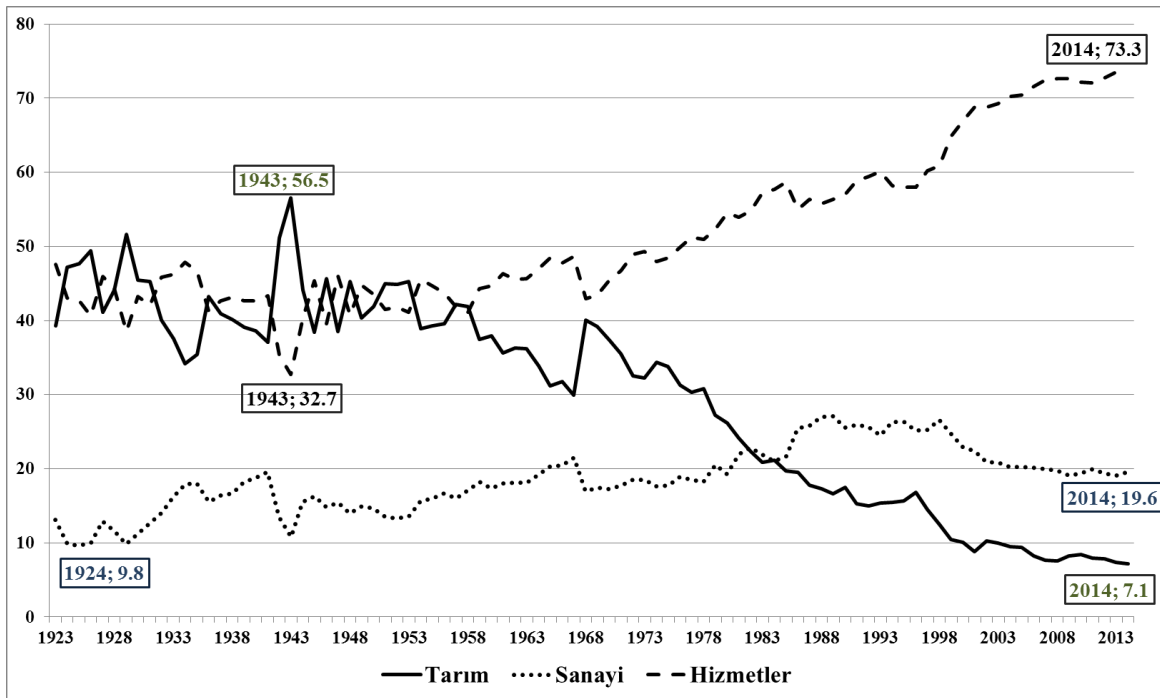
2013'te Cumhuriyet 92 yaşında, nüfus 13 milyondan 77 milyona çıkmış. 2013 TÜİK Sanayi ve Hizmet İstatistiklerine göre, imalat sanayinde 375,277 işletme var. Konuştuğumuz, dert ettiğimiz işletme sayısı budur, 375,277.

Sanayi işkolunda çalışan sayısı da 256,000'den 3,500,000'e çıkmış. Yaratılan katma değer de yine 2013 verilerine göre, 162 milyar lira. Milli Gelirin yüzde 15.3'ü.

GSYH, Sektörler ve Uzun Serencam

Evet, gelin hep birlikte bu uzun serencama aşağıdaki grafik yardımı ile biraz daha yakından bakalım:

Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (%)

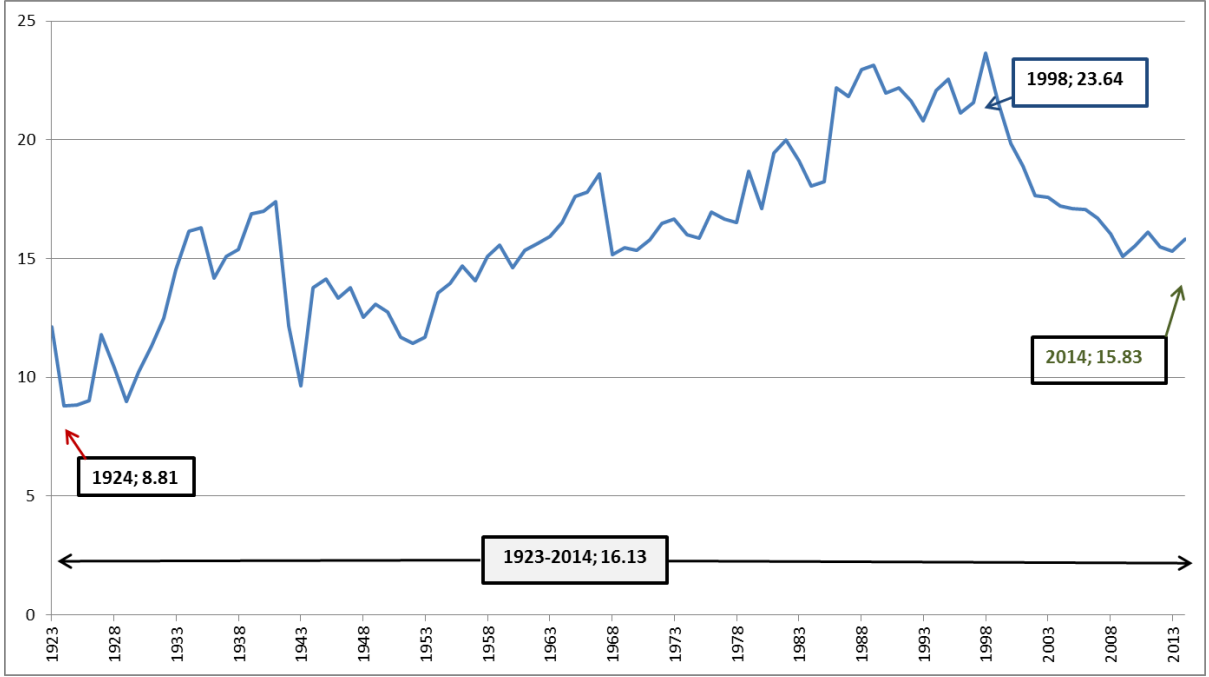

Bu uzun serencama, yani 90 yıllık Cumhuriyete baktığımızda, en kritik gözlemlerden bir tanesi bize tarımdaki ciddi çöküş. 1940'lı yıllarda tarımın payı yüzde 56.5 iken, 2014'e geldiğimizde yüzde 7.1. Bu, vahim bir şey ve sanayideki gerilemelerden de daha trajik bir durum. Yani kendimizi doyuramaz hale geliyoruz. Hatta geldik de. Tarımsal sanayi adına kendimize ait neredeyse tesis de kalmadı. Salça ve konserve fabrikalarını, süt ve süt ürünlerini tesislerini ve su dolum işletmelerinin önemli bir bölümünü yabancılar aldı. Böyle bir durumun telafisi de çok çok zor görünüyor. Bir de, her geçen gün tarımsal arazilerin nasıl yok edilip ranta, inşaata kurban edildiğini de birlikte düşünürsek gerçekten kritik bir tablo ile karşı karşıyayız.

Üretici sektörler paterni terk ederken, öyle söyleyelim, hizmetler sektörü almış başını gitmiş ve 2014 itibarıyla yüzde 73.3'e ulaşmış. Sanayinin (*imalat sanayi + enerji + madenciliği topladığımızda sanayiye ulaşıyoruz*) payı da 1924'lerde 9.8'den 2014'te yüzde 19.6'ya geliyor.

Şimdi de imalat sanayine biraz daha yakından bakalım.

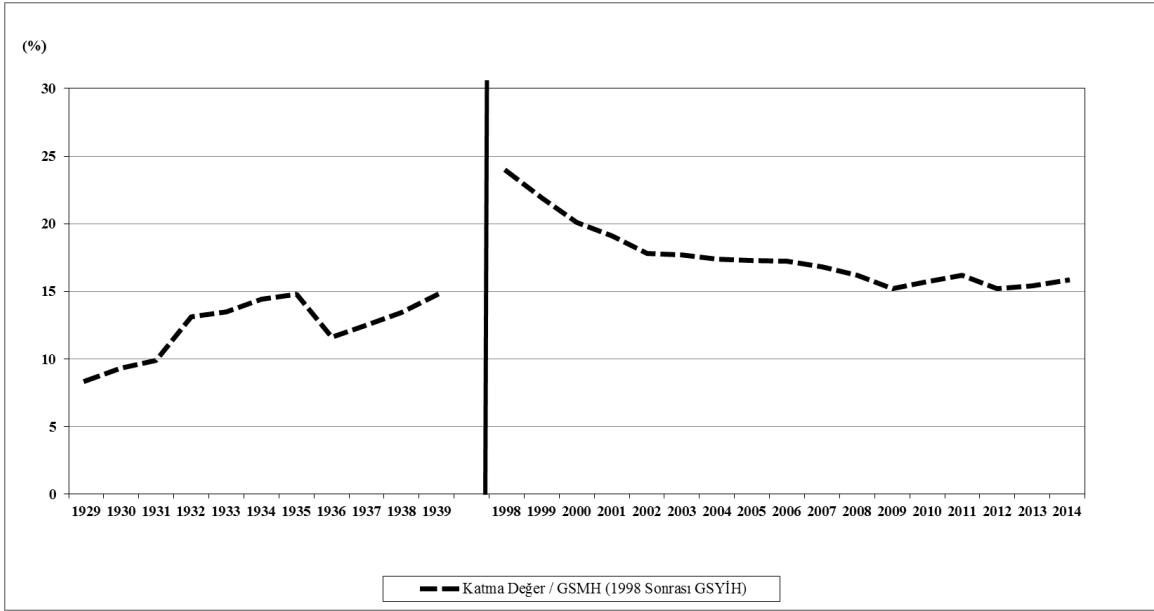
İmalat Sanayi Katma Değeri / GSYH (%)

Bu grafik daha da çarpıcı. 1924'te yüzde 8.81 imalat sanayinin payı. 1930'lu yılların içindeki imalat sanayinin ihtiraslı, hırslı ve Bilsay Hocanın dediği gibi, "**yapabiliriz**"in simgesi olan sanayi politikalarıyla ciddi bir yükselme yaşıyor.

1923-2014 arasında yüzde pay olarak ortalama, yani 90 yaşındaki Cumhuriyetin ortalaması yüzde 16.13. Hatırlarsanız, Bilsay Hoca, konuşmasını bitirirken bir grafik gösterdi ve dedi ki, "*İmalat sanayi katma değerinin payı, o ülkenin milli geliri içinde eğer yüzde 40'a ulaşırsa kişi başına gelir de 10 bin dolar sınırını geçebilir, yeni moda tabir ile orta gelir tuzağı aşılabılır*" Bakın, 90 yıllık Cumhuriyet içinde bu pay ortalama yüzde 16.13. Dolayısıyla da bizim hakikaten yeniden sanayileşmemiz gereklidir. Mecburiyet hâli bu. 1998 yılına baktığımızda, imalat sanayi katma değerinin Milli Gelir içindeki payı yüzde 23 – 24 bandında. Ama 1998'den sonra dramatik bir biçimde yüzde 15'lere kadar geriliyoruz.

İmalat Sanayi Katma Değeri / Milli Gelir: İki Dönem

1930'lu yılların çıkışı, 1990'lı ve 2000'li yıllardaki çöküş. Bu 90'lı ve 2000'li yıllardaki çöküşün geri dönüşü, en başta yığınsal işsizlik ve yurtiçi katma değer zincirinden bize bir şey kalmayışı ile kendini gösteriyor. ***Türkiye, gerçekten de nerede ise sanayileşmekten vaz geçmiştir.***

Biraz mizahi gelebilir ama olsun varsın. İçimizde ben ve Oktay gibi gözlüklü olanlar var ya da lens takanlar da vardır. Biliyorsunuz, göz doktorları takarlar bunu, farklı numaralı camlarla bize “çatalın yönünü” sorarlar, “Böyle mi güzel, şöyle mi güzel?” derler.

Biz de şimdi “böyle mi güzel, şöyle mi güzel” yapalım, o grafiklere büyüme tablolarıyla eşlik edelim.

Gayri Safi Yurt İçi Hasılanın Gelişimi

Dönemin Niteliği	Kapsanan Yıllar	GSYİH Yıllık Ortalama Büyüme (%)
Cumhuriyetin 90 yılı	1924-2014	4.9
1. İlk 25 yıl	1924-1948	5.5
<i>1a. Yeniden inşa ve devletçilik</i>	1924-1939	7.8
<i>1b. Savaş yılları ve sonrası</i>	1940-1948	1.4
2. Öncesi, sonrasıyla DP	1949-1961	5.4
3. Karma, müdahaleci ekonomi	1962-1978	5.7
4. Neoliberalizmin aşamaları	1980-2014	4.2
<i>12 Eylül – ÖZAL Dönemi</i>	1980-1988	4.5
<i>Neo Popülizm</i>	1989-1997	4.5
<i>IMF ve AKP Dönemi</i>	1998-2014	3.8

Kaynak: Dönemlerin isimlendirilmesinde Prof. Dr. Korkut Boratav’ın yaklaşımı esas alınmıştır. Tarafımızdan yapılan dönemsel büyüme hızları hesaplamaları için, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-2014, TC Kalkınma Bakanlığı, Temmuz 2015.

Bakin, Cumhuriyetin 90 yılında yıllık ortalama milli gelir büyüme hızımız yüzde 4.9. Yani, Cumhuriyetin ortalaması bu.

Peki, bu yüzde 4.9’u aştığımız yıllar hangi yıllar?

Yeniden inşa ve devletçilik dediğimiz 1924-39 döneminde yüzde 7.8’ dir. Dolayısıyla, bu mu güzel, şu mu güzel diye, milli gelir büyümesi açısından baktığımızda, yüzde 7.8’in çok başarılı bir performans olduğunu belirtebiliriz.

Daha sonra yine Cumhuriyet ortalamasının, yani yüzde 4.9’un üzerine çıkan iki dönem var. Birinci alt dönem, 1949 – 61 yılları, yani **Öncesi ve sonrası ile DP dönemi**. Bu dönemde savaş sonrası genişleme konjonktürü, sağlanan dış yardımlar ve büyük hacimli alt yapı ve imar yatırımları sayesinde ortalamanın üzerinde büyüme hızları yakalanmıştır.

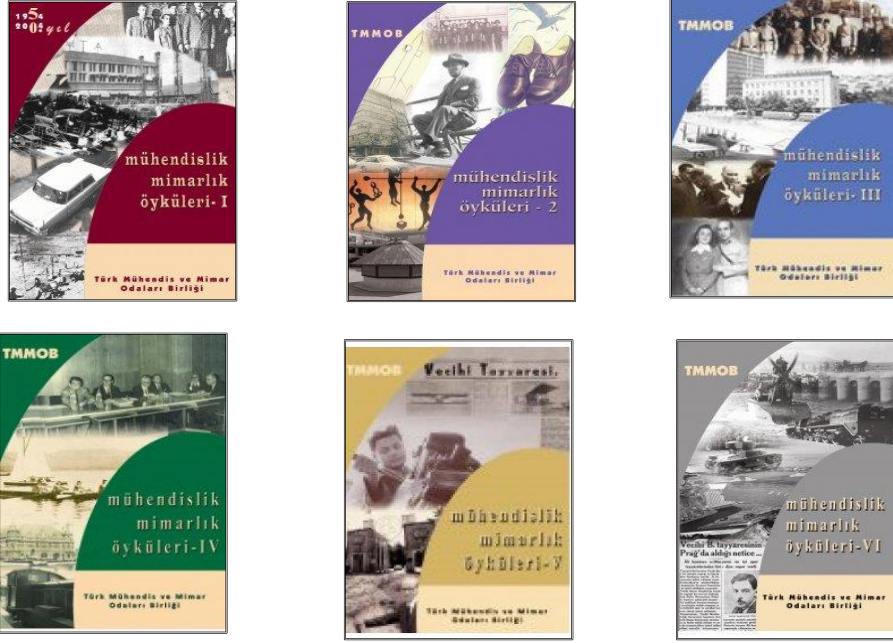
Ortalamanın üzerindeki ikinci alt dönem ise 1961 – 1978 yıllarını kapsayan **karma müdahaleci ekonomidönemi**dir ve yıllık ortalama büyüme hızı, petrol krizleri, iç politikaya dair iç istikrarsızlıklara rağmen yüzde 5.7’dir.

Gerek *Yeniden inşa ve devletçilik* gerekse de **karma müdahaleci ekonomi** dönemlerinde de kendi aklımızın ürünü olan strateji, yani ayakları Türkiye’ye basan stratejiler ve planlar eşliğinde yakalanan büyüme hızlarıdır.

Neoliberal dönemin bütününde, yani 1980-2014 yıllarında büyüme hızı yüzde 4.2. IMF ve AKP döneminde de 1998-2014 yüzde 3.8’lik bir büyüme yakalamışız.

Bu yüzde 7.8 ile yüzde 5.7 büyüme hızlarına ulaştığımız dönemlere ait ilginç, zorlu ve onurlu gayretlere ait örneklerin nerede ise tamamını TMMOB'nin aşağıdaki yayınlarında bulabilmek mümkündür.

TMMOB'nin, O Planlama ve Sanayileşme Dönemlerine Dair Anlatıları...

Bu yayınları, özellikle gençler bilmiyorlarsa hatırlatmak ve tavsiye etmek durumundayız. Evet, o yüzde 7.8 ve 5.7'lik başarılı mühendislik ve mimarlık, yani sanayi, reel sektördeki bütün yatırımlar bu kitaplarda monografi şeklinde anlatılıyor. Özellikle gençlere, Türkiye ekonomisi dersi veren hocalara tavsiye ediyoruz; okuma listelerine ilave etmelerinde müthiş yarar görüyoruz. Çok şey öğreniyor ve çok heyecanlanıp, sürekli abdest tazeleme durumunda hissediyoruz kendimizi.

İlk yayın, **Kaya Güvenç** ağabeyin TMMOB Başkanlığı döneminde, sanıyorum TMMOB'nin 50. Yılında çıktı. Daha sonra **Mehmet Soğancı** Başkan çalışmaları sürdürdü. Aşağı yukarı 6 cildin toplamı yaklaşık olarak 1,375 sayfadır.

Altıncı ve son cilt için **Mahmut Kiper** Hocanın isteği üzerine bir **“kapanış”** makalesi yazdım ben geçen sene ve şöyle bir şey söyledim: *“Eğer bu eğilim, yani sanayisizleşme eğilimi” devam ederse, TMMOB 7. cildi çıkaramaz. Çünkü sanayi adına tüm birikim nerede ise tarumar ediliyor.”*

TMMOB'yi özellikle kongreleri için zaten kutluyoruz, ama bu yayınları için de bir kere daha huzurunuzda yürekten kutluyoruz.

İthalat ve Sentetik Bağımlılık...

Konuşmaya başlarken demiştim, biz bu defa bir miktar farklı veriler kullandık. Niye mi?

Efendim, imalat sanayinin ya da herhangi bir sektörün ithalata bağımlılığını ölçmek için genelde o sektörün ihracatın ithalatı karşılama oranını hesaplanır ve **bağımlılık oranı** diye takdim edilir. Oysa bu, aynı sektörden ne kadar dışarıya ürün sattığımız ve ne kadar ürünü dışarıdan aldığımızla alakalı bir analizdir. Bu nedenle de herhangi bir ürünü üretmek için dışarıdan ne kadar ithalat yapmak

zorunda olduğunuz göstermez. Bu “bir maldan bu kadar yurtdışına sattım ama şu kadar da yurtdışından almışım demek ki” değerlendirmesidir.

Adı dış ticaret de olsa sonuçta bir *ticari analiz*dir, içinde üretimle, üretimin aşamalarıyla, üretimde kullanılan ara girdilerle, üretim teknolojisiyle vb değerlendirmeleri içermez. Bu nedenle *esas olarak*, sektörlerin üretimlerine bakmak ve bu üretimi yaratırken kullandığı ara girdilerin ne kadarının ithal girdilerden edinildiği saptanırsa, sektörün ne kadar dışa bağımlı olduğu ancak o zaman tam manasıyla ortaya çıkartılabilir.

Biz, sektörel üretim değerleri için TÜİK’in Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistiklerinden yararlandık. Üretim Değerlerini USD’ye çevirmek için, TCMB EVDS’den elde ettiğimiz USD döviz alış yıllık ortalama kurlarını kullandık.

Hesaplarımızı hem ihracat için hem ithalat için yaptık. Ama burada ihracat ile ilgili hesaplarımızı vermeyeceğiz, zira süremiz sınırlı olduğu için ithalatın vahim durumuna daha çok zaman ayırmanın isabetli olacağını düşünüyoruz.

Dış ticaretle ilgili tüm verilerimizi de TÜİK’ten aldık. Ancak, sektörel bazda NACE 2 kırılımında TÜİK’in okuyucuya veya ilgililere bir anlamda kamuya açık ampirik malzemesi yok. Biz bu ampirik malzemeyi *Türkiye Kalkınma Bankası*’nın Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürü, meslektaşımız ve dostumuz sayın **Ömür Genç**’ten tedarik ettik. Kendisine burada huzurlarınızda bir kez daha teşekkür ediyoruz.

İthalat Bağımlılığının Genel Görünümü

Oranlar (%)	2012	2013	2014	2015 / 9
İmalat Sanayi Aramalı İthalatı / Toplam Aramalı İthalatı	66.3	71.0	56.4	63.8
İmalat Aramalı İthalatı / İmalat Sanayi İthalatı	65.6	66.0	65.7	62.6
Aramalı İthalat Toplamı / Toplam İthalat	74.0	73.0	90.7	79.0
İmalat Sanayi İthalatı / Toplam İthalat	74.7	78.5	77.8	80.5

Bakın, imalat sanayi ara malı ithalatının toplam ara malı ithalatı içindeki payı aşağı yukarı yüzde 65-66 civarlarında.

İmalat sanayinin ara malı ithalatının imalat sanayi ithalatına oranı yine yüzde 65-66’lar bandında. Ara malı ithalatı toplamının toplam ithalat içindeki payı 70’ler, hatta 80’ler bandında. Hani Cumhuriyet Gazetesi’nin bir zamanlar reklamı vardı ya, “*Tehlikenin farkında mısınız?*” diye; durum o. Yani ortalama yüzde 75-80 bandında ara malı ithalatı var toplam ithalatımız içinde. Müthiş yüksek bir oran. Bu, yerli aramalı üreten işletmelerin de nerede ise yok olduğunun somut kanıtlarından biri olarak yorumlanmalıdır.

İmalat sanayi ithalatının toplam ithalat içindeki payı da yüzde 80. Üretim cephesi açısından baktığımızda da neredeyse ihracata konu 100 birim mal üretebilmek için yüzde 65-70 oranında ithal ara malı kullanıyorsunuz. Bu kadar somut bir durum, ciddi bir **sentetik bağımlılık**. Böyle bir sanayi yapısını değiştirmeden, ne yeni bir sanayi kurabiliriz ne de başka bir sanayiye mümkün, imkânlı

kılabiliriz. O nedenle de son 15 yıldır açıklanan büyüme rakamları, refah yansıtmamaktadır ve o rakamlar, “*yoksullaştıran büyüme*”nin bizatihi kendisidir.

Biraz da Oranlar Yerine Tutarları Konuşursak;

2014 yılı için toplam aramalı ithalatı 220 milyar USD’dir. Bunun 124 milyar USD’lik kısmı imalat sanayine aittir. Türkiye’nin toplam ithalatı 242 milyar USD, imalat sanayi toplam ithalatı ise 189 milyar USD’dir. Üretim değerleri ekseninden bakıldığında, Türkiye İmalat Sanayi 2013 yılı üretim değeri 449 milyar USD’dir. Aynı yıl için gerçekleştirilen imalat sanayi toplam ithalatı 198 milyar USD, aramalı ithalatı ise 130 milyar USD’dir. ***Dikkat ediniz: bu değere enerji ithalatı dâhil değildir.*** 2013 yılı itibariyle toplam imalat sanayi üretiminin 345 milyar USD’lik kısmı (yüzde 77) 10 sektör tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu sektörlerin toplam ithalatı 110 milyar USD, aramalı ithalatı ise 84 milyar USD olmuştur.

Sizleri çok fazla rakam ve oranlarla sıkmadan durumu özetleyelim: Türkiye üretmek için ara malı ithal etmek zorundadır. Ara malı üreten sektörler, özelleştirmeler ve özelleştirilenlerin çalıştırılmaması ve yerlerine yenilerinin yapılmaması neticesinde ülke üretimini karşılamada yetersiz kalmışlardır. Bu konunun sektör bazındaki detayına birazdan değineceğiz.

Şimdi imalat sanayinin 23 alt sektörüne bakalım.

Ne hazindir ki, 2015 yılını bitirmek üzere iken hâlâ 2002 model ***input-output*** tablosuyla analiz yapıyoruz. Bunu da son beş senedir yeri gelse de gelmese de söylüyoruz, 2011’den bu yana. Ne yazık ki TÜİK hâlâ Input-Output Tablosunu(*Girdi – Çıktı Tablosunu*), yani sektörlerin birbirleriyle ilişkisini gösteren matris tabloyu yayımlamadı ve biz, 2015 yılını analiz ederken, elimizde 2002 yılının sektör ilişkileri var, ona göre yapıyoruz. Çok sağlıklı olduğunu söyleyemem. Şöyle bir benzetim daha zihin açıcı olabilir: *2002 yılında bir sağlık sorunu nedeniyle doktora gittiniz. Doktor, size bir takım tahlil ve tetkikler yaptırdı. Röntgen ve MR’da çekildi. Ve teşhisi koyup ilaçlarımızı yazdı. Yıl 2015, tekrar doktora gitmeniz gerekti ve doktorunuz herhangi bir yeni tetkik istemeden 2002 tetkikleri üzerinden size yeni ilaçlar yazdı.* Nasıl ama?

Bakın, burada sektörlerin imalat sanayi ithalatı içindeki payında kimyasalları görüyorsunuz. Birinci sırada ***kimyasallar*** var. Sonra ***ana metal*** var, sonra da ***makine teçhizat*** var. Kimyasallar, ana metal ve makine teçhizat dediğimizde, imalat sanayinin aşağı yukarı sürükleyici lokomotif alt sektörleri. Hani bir aralar televizyonda reklamlar vardı ya, biraz böyle r’leri de söyleyemeyen bir fonetikle, “***Türkiye'nin makinelevi tukul tukul çalışıyor***” diye. Türkiye'nin makinelerinin tıkr tıkr çalıştığı falan yok. Ayrıca, böyle bir ithalat bağımlılığıyla Türkiye'nin makineleri çalışsa ne olur ki?

Sektörlerin İmalat Sanayi İthalatı İçindeki Payları (%)

Sektörler/Yıllar	2012	2013	2014	2015/9	Ortalama	Sıra
Gıda	3.1	2.9	3.1	3.1	3.0	8
İçecek	0.1	0.2	0.2	0.2	0.2	22
Tütün	0.3	0.2	0.3	0.3	0.3	21
Tekstil	2.9	2.8	3.0	2.9	2.9	9
Konfeksiyon	1.4	1.5	1.6	1.7	1.6	16
Deri	0.9	0.9	0.9	0.9	0.9	18
Ağaç Ürünleri	0.8	0.7	0.7	0.8	0.8	19
Kâğıt	2.0	1.9	2.1	2.1	2.0	15
Medya	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	23
Petrol Ürünleri	10.9	9.6	10.0	6.9	9.3	5
Kimyasallar	15.5	14.7	16.0	15.5	15.4	1
Eczacılık Ürünleri	2.4	2.3	2.5	2.6	2.5	13
Kauçuk&Plastik	2.5	2.5	2.7	2.8	2.6	12
Mineral Ürünler	1.0	1.0	1.2	1.2	1.1	17
Ana Metal	15.0	17.8	14.0	13.4	15.1	2
Metal Eşya	2.6	2.8	2.6	2.8	2.7	11
Elektronik	7.2	7.5	8.3	8.6	7.9	6
Elektrikli Teçhizat	5.1	4.8	4.7	5.1	4.9	7
Makine&Teçhizat	11.1	11.3	11.0	11.0	11.1	3
Otomobil vb	9.7	10.1	10.0	12.0	10.4	4
Diğer Ulaşım Araçları	2.7	2.1	2.4	3.6	2.7	10
Mobilya	0.4	0.4	0.4	0.5	0.4	20
Diğer	2.3	2.0	2.2	2.1	2.2	14
İmalat Sanayi Top.	100.0	100.0	100.0	100.0		

Aşağıdaki tabloda sektörlerin ara malı ithalatının toplam ithalat içindeki payına baktığımızda, gıda mesela yüzde 69.4'le dokuzuncu sırada. Ama ana metale bakalım. Ana metal yüzde 100, neredeyse dışarıdan mal almasa üretim yapamaz durumda. Yine kimyasallar, baktığımızda, yüzde 94.5. Bu noktanın altını defalarca çizmeliyiz. Yani ana metal sektöründeki bu yapı kırılmadan ya da kimyasallar sektöründeki bu yapı kırılmadan durum ne yazık ki değişmeyecek ve giderek daha da kötüleşecektir. Ağaç ürünlerine bakın. Çok ilginç. Bilinmez mesela, ağaç ürünlerinde sektör ara malı ithalatının toplam ithalat içindeki payı yüzde 96.9.

Sektörlerin Aramalı İthalatının Toplam İthalatları İçindeki Payları (%)

Sektörler/Yıllar	2012	2013	2014	2015/9	Ortalama	Sıra
Gıda	72.5	71.3	69.6	64.0	69.4	9
İçecek	34.4	48.0	38.7	39.4	40.1	14
Tütün	20.5	21.0	22.3	21.5	21.3	19
Tekstil	91.9	91.7	91.0	91.7	91.6	6
Konfeksiyon	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	23
Deri	23.4	21.8	19.7	14.7	19.9	20
Ağaç Ürünleri	97.4	96.8	96.8	96.5	96.9	2
Kâğıt	93.0	93.2	93.3	94.2	93.4	4
Medya	40.3	34.8	31.0	39.3	36.4	15
Petrol Ürünleri	91.3	92.6	94.4	93.0	92.8	5
Kimyasallar	94.8	94.8	94.6	93.8	94.5	3
Eczacılık Ürünleri	41.6	41.9	44.7	46.5	43.7	12
Kauçuk&Plastik	83.1	83.4	82.7	82.1	82.8	8
Mineral Ürünler	84.7	85.0	84.1	82.6	84.1	7
Ana Metal	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	1
Metal Eşya	66.1	62.9	67.0	68.3	66.1	10
Elektronik	22.3	21.3	22.5	23.5	22.4	18
Elektrikli Teçhizat	47.2	51.4	53.7	53.5	51.5	11
Makine&Teçhizat	29.8	28.7	30.8	30.6	30.0	16
Otomobil vb	42.9	41.4	44.1	40.7	42.3	13
Diğer Ulaşım Araçları	18.7	21.1	20.9	18.1	19.7	21
Mobilya	24.7	21.8	21.8	21.6	22.5	17
Diğer	15.3	16.0	17.5	18.8	16.9	22

Bu iki tablodan hareketle yeni bir tablo yapmaya gayret ettik.

Aşağıdaki tabloda imalat sanayi ithalatı içinde sektörlerin payları var. Toplamları 100 yapıyor. Daha sonra sektör ara malı ithalatı kolonu var. En sondaki kolonda, *üretimin ithal ara malına bağımlılık oranı*, 2013 verileriyle. Meselenin “*iğne deliği*” bu. Hani amiyane tabiriyle, “*zurnanın zırt dediği yer*”. Çünkü üretimin ithalata ara malı bağımlılık tablosuna baktığımızda, durum gerçekten vahim. Mesela, kimyasallar yüzde 126.4, eczacılık ürünleri 42, kauçuk-plastik yüzde 17.5.

**Sektörlerin İthalattaki, Üretimdeki Göreli Büyüklükleri ve
Aramalı İthal Bağımlılık Oranları (%)**

Sektörler	İmalat Sanayi İthalatı İçindeki Payı	Sırası	Ara Malı İthalatı/ Sektör İthalatı	Sırası	Üretimdeki Payı	Sırası	Üretimin İthal Ara Mala Bağımlılık Oranı (2013)
Gıda	3.0	8	69.4	9	14.7	1	6.1
İçecek	0.2	22	40.1	14	0.8	22	4.9
Tütün	0.3	21	21.3	19	0.5	23	3.9
Tekstil	2.9	9	91.6	6	8.6	3	17.7
Konfeksiyon	1.6	16	0.0	23	6.2	6	0.0
Deri	0.9	18	19.9	20	0.9	19	9.3
Ağaç Ürünleri	0.8	19	96.9	2	1.3	16	24.1
Kâğıt	2.0	15	93.4	4	2.1	13	36.9
Medya	0.0	23	36.4	15	0.9	20	0.4
Petrol Ürünleri	9.3	5	92.8	5	5.0	10	78.9
Kimyasallar	15.4	1	94.5	3	4.9	11	126.4
Eczacılık Ürünleri	2.5	13	43.7	12	1.0	18	42.0
Kauçuk & Plastik	2.6	12	82.8	8	5.3	9	17.5
Mineral Ürünler	1.1	17	84.1	7	6.3	5	6.0
Ana Metal	15.1	2	100.0	1	11.5	2	83.6
Metal Eşya	2.7	11	66.1	10	5.8	7	13.5
Elektronik	7.9	6	22.4	18	1.3	17	56.8
Elektrikli Teçh.	4.9	7	51.5	11	5.6	8	19.6
Makine & Teçh.	11.1	3	30.0	16	4.5	12	31.3
Otomobil vb	10.4	4	42.3	13	8.4	4	22.1
Diğer Ulaşım Ar.	2.7	10	19.7	21	0.9	21	21.5
Mobilya	0.4	20	22.5	17	2.1	14	1.9
Diğer	2.2	14	16.9	22	1.4	15	10.3

Kimyasallar falan denildiğinde, özelleştirmenin sanayileşme hamlesini nasıl durdurduğunu da hatırlamalıyız. **Bilsay Kuruç** ve **Mustafa Sönmez** hocalarımız da sunumlarında bu konuya değinmişlerdi. Bakın, bu yapıyı değiştirmeden, ama bu yapıyı kamunun öncülüğüyle değiştirmeden bir arpa boyu yol almak mümkün değil.

Özel sektörün falan yapacağı işler değil. Kimyasallar ve ana metale girecek özel sektörden babayiğit aramak boşuna. Kamu yapacak bunu, başka çaresi yok. Kamunun ciddi sorumluluğu var. Dolayısıyla da bu yapı değişecek; ama bu yapı mutlaka kamu işletmeleri tarafından değiştirilecek. Yani, yeniden KİT'ler kurulacak...

Şimdi KİT'ler olmayınca, yani günümüz Türkiye'sinde, sektörlerin üretim değerleri ile bu sektörlerde gerçekleştirilen ara malı ithalatı büyüklüklerine mukayeseli olarak bakalım. Bunun için

de az önce verdiğimiz tablonun son sütununu yeni bir tablo yardımıyla biraz daha detaylı inceleyelim. Aşağıdaki tabloda 2012 ve 2013 yılları için imalat sanayi sektörlerinin üretim değerlerinin aynı sektörlerin ithal ara girdi ile karşılaştırması yer alıyor. Elbette, daha önce de değindik, üretimin ithalata bağımlılığını ve hangi sektörün ne oranda ithal girdi kullanarak üretim yaptığını bilebilmek için elimizde bir Girdi-Çıktı tablosu olması lazım, ama bizim elimizdeki tablo 2002 model olduğundan, en azından daha kabaca da olsa güncel değerlerle bir değerlendirme yapalım istedik. Tabloda yüksek ve orta yüksek teknolojiyi sektörlerin satırlarını gölgelendirerek *Ar-GE, inovasyon ve yüksek teknoloji* içeren sektörlerde Türk imalat sanayinin durumunu vurguladık.

Teknoloji Düzeyine Göre Sektörlerin Üretimdeki İthalat Bağımlılığı

NACE Rev 2	Sektör Adı	Ara Mal İthalatı / Üretim (%)		Teknoloji Düzeyi
		2012	2013	
10	Gıda	6	6	Düşük
11	İçecek	2	5	Düşük
12	Tütün	3	4	Düşük
13	Tekstil	17	18	Düşük
14	Konfeksiyon	0	0	Düşük
15	Deri	10	9	Düşük
16	Ağaç Ürünleri	26	24	Düşük
17	Kâğıt	38	37	Düşük
18	Medya	0	0	Düşük
19	Petrol Ürünleri	75	79	Orta-Düşük
20	Kimyasallar	131	126	Orta-Yüksek
21	Eczacılık Ürünleri	40	42	Yüksek
22	Kauçuk&Plastik	17	17	Orta-Düşük
23	Mineral Ürünler	6	6	Orta-Düşük
24	Ana Metal	71	84	Orta-Düşük
25	Metal Eşya	13	13	Orta-Düşük
26	Elektronik	52	57	Yüksek
27	Elektrikli Teçh.	20	20	Orta-Yüksek
28	Makine&Teçh.	31	31	Orta-Yüksek
29	Otomobil vb	23	22	Orta-Yüksek
30	Diğer Ulaşım Ar.	25	21	Orta-Yüksek
31	Mobilya	2	2	Düşük
32	Diğer	12	10	Düşük

Tablo bize aslında iki şeyi gösteriyor: Bunlardan ilki cesur bir varsayım ile sektörlerin kullandığı ara girdilerin yine ağırlıklı olarak bu sektörün ara mallarından oluştuğunu düşünürsek, sektörlerin üretimdeki ithal ara girdi bağımlılığının düzeyi, ikincisi de sektörlerin üretim değerlerinin ara malı ithalatını karşılamada ne kadar yeterli olduğu. İkisi açısından da bakalım:

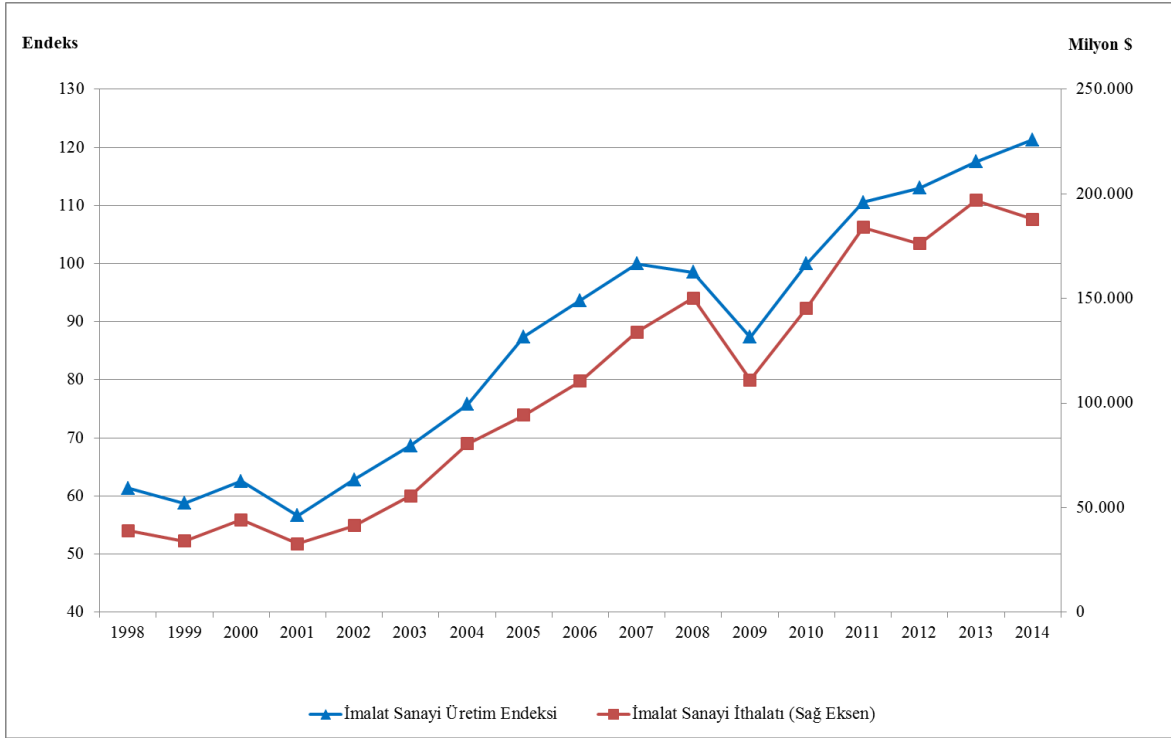
▪ **Sektörlerin ithal ara girdiye bağımlılık düzeyi:** Az önce de belirttim. Burada hemen göze çarpan sektörler kimyasallar ve ana metal sektörleri. Sektörlerin ithal ara girdi bağımlılık oranları çok yüksek. Neden? Önce bu sektörün altında hangi ürünler var, kısaca belirtelim: Boya maddeleri, kimyasal gübre, sentetik kauçuk, boya-vernik, mürekkep, sabun, deterjan, uçucu yağlar, sentetik elyaf, plastik hammadde, tutkal. Biz kimyasallar sektörünü tamamen özel sektöre bıraktık, özel sektör de yüksek yatırım tutarları gereken bu sektörler için yatırım yaparak riske girmek yerine, düşük kurla ucuz ithalat yapmanın avantajını kullanarak ithalatı tercih etti. Sonuçta geldiğimiz noktada da ülke olarak üretimimiz bu sektörün ithal gereksinimini karşılamaya bile yetmez hale geldi. Ana metal, yani demir çelikte de aynı şey geçerli. Cevher işleyen tesislerimizi hurda işleyen tesislere dönüştürdük, böylece dünyanın en büyük hurda demir çelik ithalatçısı durumundayız. Ülkemizde bir geri dönüşüm ve hurda işleme kültürü ve altyapısı olmadığı için, sektörün ara malı ithalatı üretimin yüzde 80'lerini aşmış durumda. Tablodan görülen diğer bir nokta da orta yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerinin neredeyse tamamında ara malı ithalatının üretime oranının yüksekliği, bu sektörlerin önemli ölçüde ithal ara girdiye bağımlılığı. Geleneksel ihracat sektörlerimizde (*gıda, tekstil, konfeksiyon, deri ürünleri gibi*) ithal ara girdi bağımlılığı çok düşük, bu elbette iyi bir şey ama ne yazık ki bu sektörlerin tamamı da ya düşük ya da orta düşük teknoloji. Bu sektörlerde uzmanlaşarak imalat sanayine çağ atlatılacak, yapı değiştirecek, yüksek teknoloji ve inovasyona dayalı sektörler evrilecek bir geleceği nasıl yaratacağız?

▪ **Sektörlerin üretim düzeyleri ve ithal ara girdi karşılaştırması:** Burada aslında ülkede yatırım ihtiyacı gösteren sektörleri görüyoruz. Kimyasallar, ana metal başta. Bu sektörlerdeki üretim kapasitemizi geliştirmemiz lazım, aksi takdirde imalat sanayi (*ve hatta inşaat, ulaştırma, haberleşme, oteller gibi hizmetler sektörleri de*) büyüdükçe diğer sektörlerin önemli girdi tedarikçisi konumunda olan bu sektörlerin ara malı ithalatı daha da artacak. Hemen yüksek teknoloji sektörlerine yatırım yapalım, iyi güzel. **Peki, bu sektörlerin ihtiyaç duyacağı ara girdileri sağlayan kendi sektörünün ve diğer alt sektörlerin üretim kapasitesi yeterli mi, değilse biz sadece montaja, nihai ürünü ortaya çıkarmaya yönelik bir yüksek teknoloji sanayi yapısına mı dönüşürüz, bu riski göz ardı edebilir miyiz? Ağırlıklı olarak ithal girdi kullanıp “yerli” bir nihai ürünü üretmiş olmak başarı mıdır? Bu durumda ülkenin net kazancı ne olacak, ihracatta yüksek teknoloji ürünlerin payını yükseltmiş olmak mı?**

Bu soruların tamamının olmasa bile en azından bir kısmının yanıtını verebilmek için mevcut durumumuza bir de zaman boyutunu dikkate alarak bakalım. Ve görelim, mevcut durum ve yakın geçmiş bize bu konuda bir fikir veriyor mu, yoksa az önce sordüğümüz sorular bizim “istifhamlar ve kuruntular”ımız mı?

Üretim – İthalat Senkronizasyonu

Seviyesiz Birliktelik: Üretmek için ithalata mahkûm bir imalat sanayi yapısı...

Grafiğe baktığımızda, iki tane birbiriyle adeta tango yapan eğri görüyorsunuz. Biz bu eğri çiftine “**seviyesiz birliktelik**” diyoruz. İmalat sanayinin üretim endeksi ile imalat sanayi ithalatı.

Bakın, çok açık ve yeterince çarpıcı, ithalat yapmadan üretim yapmanız mümkün değil. Bu, onun en tipik göstergesi.

Bu yapıyı kırmadan, bu yapıyı kırarak herhangi bir model tasarlamadan, sanayileşmenin S’sini bile konuşamayız. En önce buradan başlayacağız. Buradan başlanmalı ve bu ilişkiyi dağıtmalıyız. Çünkü bu, sonuçta cari açığı, o ödemeler bilançosu açığınızı, o da dolayısıyla döviz açığınızı çığ gibi büyüten bir ikili yapı. Bu yapının mutlaka değişmesi lazım.

Sonuç ve Bir Model Önerisi

Artık toplarlar ve model önerimizi takdim etme zamanıdır.

Ülkemizde yaklaşık olarak 35 yıldır sürdürülen insan zayıtı yüksek neoliberal politikalar, uygulandığı diğer ülkelerde olduğu gibi bizi de düşük büyüme batağına saptırarak, ekonomiyi sadece rant yaratma kurnazlığından ibaret bir iş haline getirmiş, sanayi sektörünü de nerede ise *Hong-Kong*’un ilk dönemlerindeki *antrepo tipi sanayiye* dönüştürmüş/dönüştürmektedir.

Bu neoliberal tutuculuğun finansal serbestleşme programları, reel sektör tasarruflarını uzun vadeli sabit sermaye oluşumu yerine kısa vadeli spekülasyon yatırımlarına kanalize olmasının bir aracına dönüştürerek başta sanayi olmak üzere, reel sektördeki sermaye birikim modelini değiştirmiş/tahrip etmiştir.

Ve Türk İmalat Sanayini yüksek oranlı ithalata bağımlı hale getirmiştir.

Bu durumu aşabilmek için.....

İyi tasarlanmış **Seçici Sanayi Politikaları** setinin, iktisadi geleceği olumlu anlamda dönüştürdüğüne dair çok sayıda ülke örneği mevcuttur. Ve bu örneklerin hemen hepsinde *devletin niteliği kalkınmacı/gelişmecidir*.

Evet, **Seçici Sanayi Politikaları** (*Selective Industrial Policy*) ihtiyacı açıktır.

Eğer «Türkiye Sanayileşmek Mecburiyetinde» ise bu mecburiyet ancak seçici sanayi politikaları ile gerçekleşebilir. **Başka bir ifadeyle, «yeni bir sanayileşme mümkündür».**

Seçici Sanayi Politikası, ulusal iktisadi refahı uzun vadede artırma amacıyla belirli sektörleri geliştirmeye öncelik verir.

Bunda başarı olabilmek;

Başta dış ticaret olmak üzere yeni sübvansiyon ve lisanslar, kredi ve sermaye tahsisleri ve fiyatlar ve yatırımları yönlendirmek gibi çeşitli araçları birlikte kullanabilmek ile mümkündür.

Devlet, sanayinin yapısını modernleştirmek ve üretkenliği artırmak için;

- Rasyonel korumacılık
- İhracat ve diğer sübvansiyonlar
- Yönlendirilen krediler (*ki bunlar kamu bankalarınca kullanılacak düşük faizli kredilerdir*)
- Ve en önemlisi de **Yol Gösterici Yatırım Planlaması** (*Indicative Investment Planning*). Farklı bir ifadeyle açıkça ilân edilen bir plan aracılığıyla devletin yatırımları özendirmek istediği alanları **‘işaret’** ettiği uygulamalardır. Bir anlamda **sinyal etkisi** yaratmaktır. Bu plan, yatırımları devletin belirlediği öncelikli hedeflere yönelmesini sağlayacaktır.
- Özellikle sanayi sektörü yatırımlarının denetlenmesi ve eşgüdümlü yürütülmesi.
- AR-GE ve Mesleki Eğitime, hem hedef olarak hem de genel destek verilmesi,

gerekmektedir.

Bunun için de yeni bir «model»e ihtiyaç var.

Böyle bir model, yakın tarihimizdeki 1930’ların müstesna sanayileşme hamlelerinin başlangıç tasarımıdır ve modelin adı **Mustafa Şeref Özkan Modeli**’dir. **Mustafa Şeref Özkan**, Lozan’daki Türk Delegasyonundaki etkili müzakarecilerden, 1930 - 1932 döneminde İktisat Vekili.

Model, iç içe geçmiş **iki çarktan** ibarettir:

Çarklardan *birincisi*, *Devlet Sanayi Ofisi (DSO)*. 5 Temmuz 1932’de kurulur. Yönetiminde bağımsız, denetiminde İktisat Vekâleti yolu ile TBMM’ye hesap verir. *İkinci çark*, 11 Temmuz 1932’de kurulan *Türkiye Sanayi Kredi Bankası*.

Bu model, **görelî geri kalmışlık tezinin** kuramcısı ve 1960’larda sanayi tipolojileri konusunda yazdıkları ile literatürde *halen* ciddi ağırlığı olan Rus asıllı Amerikalı iktisatçı **Prof. Dr. Alexander Gerschenkron**’un dört tipolojisinden, **“bankalar tarafından kredi ihdası yolu ile sağlanan sanai gelişme”** ile de bire bir örtüşmektedir.

Evet, Mustafa Şeref Özkan Modeli, bir anlamda sanayi ön plana çıkaran, kredi düzenini, fonların kullanımını ve kurumsallaşmayı buna göre düzenleyen bir tasarımdır.

Bunun için de Türkiye'nin kendi ufkunu çizebilen, strateji oluşturabilen, dünya ekonomisinden ve dünyanın örgütlü baskısından neler gelebileceğini kestirmek, esnekliğe sahip olmak ve bir takım *kırmızı çizgilerini* çizebilmek, toplumun üretici ve yaratıcı güçlerini harekete geçirmek için mutlaka tüm dogmalardan (*iktisadi dogmalar da dâhil*) arınarak bir anlamda **aklın seferberliği olan planlamayı yeniden düşünmeli ve 2016'da yeniden iki çark modelini kurmalıdır.**

2016'da çarklardan birincisi, tarihi iyi özümsemiş, dersler çıkarmış, birikimi ile 21. yüzyılı da kavrayan **Devlet Planlama Teşkilatı** olmalıdır.

İkinci çark da kırk yıllık birikimi ile **Türkiye Kalkınma Bankası**. Zira, Banka'nın kuruluşunu düzenleyen 4456 Sayılı Yasanın 3. maddesinin girişi *aynen* şöyledir:

«**MADDE 3.-** Bankanın amacı; Türkiye'nin kalkınması için, anonim şirket statüsündeki teşebbüslere kârluluk ve verimlilik anlayışı içinde kredi vermek, iştirak etmek suretiyle finansman ve işletme desteği sağlamak, yurtiçi ve yurtdışı tasarrufları kalkınmaya dönük yatırımlara yöneltmek, sermaye piyasasının gelişmesine katkıda bulunmak, yurtiçi, yurtdışı ve uluslararası ortak yatırımları finanse etmek ve her türlü kalkınma ve yatırım bankacılığı işlevlerini yapmaktır.

Banka bu amaçları gerçekleştirmek üzere;

(...)»

Bu **iki çarklı modelle**, meraklar dünyasını, bir büyük malzeme hareketini, yani sanayileşmeyi yeniden yaratabilmek, yeniden toplumsallaştırabilmek için, **ülkemizde eğitim alanını her düzeyde yeniden inşa etmek** vazgeçilmez bir önceliktir.

Evet, ilk hareket noktası **eğitim** olmalıdır.

2012 yılında üniversitelerimizde boş kalan temel bilim alanları kontenjanları:

Matematik yüzde 51.2

Kimya yüzde 66.0

Fizik yüzde 76.0

Biyoloji yüzde 71.0

Nasıl?

Durum yeterince vahim değil mi?

Ama umutsuz olmamak gerekiyor.

Yeri gelmişken **Ha Joon Chang**'a kulak verelim;

“(…) iktisadi kalkınmada yararlı olan davranış özelliklerinin teşviki için; ideolojik telkinin, iktisadi kalkınmanın önünü açacak; politik önlemlerin ve istenilen kültürel değişimleri hızlandıracak kurumsal değişikliklerin kombinasyonu gerekir. Bu karışımı elde etmek kolay değildir. Fakat bunu bir kere başardığınızda kültür normalde varsayılandan çok daha hızla değiştirilebilir.(…) Kültür değişmez değildir. İktisadi kalkınma, ideolojik ikna ve belirli davranış tarzlarını özendirmek için bunlara eşlik eden politikalar ve kurumlarla takviye edildiğinde değiştirilebilir.”

Bitiriyoruz efendim...

- Artık Türkiye merkezli, ülke içinde iktisadi bütünleşmeyi sağlayan, adaletli bölüşmeyi amaçlayan bir iktisadi kalkınma perspektifi, çok daha kritik bir önem taşımaktadır. Türkiye’de planlama yeniden bir toplumsal hedef haline getirilmeli, dış dünya ile ilişkilerin ve bu alandaki kontrol mekanizmalarının «yeniden» ve «akıllıca» tasarlanması gerekmektedir.
- Bu tasarımın başlangıcı, Gümrük Birliği Anlaşması’nın askıya alınmasına dayanmalıdır. Ayrıca sermaye hareketlerinin sınırsız serbestisi ile planlama çelişeceğinden, sınırlamalar da getirilmesinin kaçınılmaz olduğu unutulmamalıdır.
- Sektör planlaması, ithal ikamesi ve selektif korumacılık yeniden tartışılmalı, ciddiye alınmalıdır. Böyle bir perspektifin ana omurgası, başta İstanbul olmak üzere, kentsel rantlara odaklanmayı alıkoyan/imkân vermeyen bir anlayış temelinde, kendilerini yenileme kabiliyeti olan, ileri teknoloji içerikli sektör ve faaliyetler oluşturmalarıdır.
- Bununla birlikte, «KİT’ler zarar eder» zırvasının yarattığı kompleksten bir an önce arınmalı ve yeni işletmeciler KİT’ler sektörel temelde kurulmalıdır
- Mali Sektörü (*başta bankacılık kesimi*) reel kesimin emrine koşmanın gerekleri, yeniden tanımlanmalı ve yerine getirilmelidir.
- Kaybedeni seçmek ile sonuçlanan hatalara artık bir son verilmez.

Sabrınız için teşekkürler...

Prof. Dr. AZİZ KONUKMAN / Oturum Başkanı

Biz teşekkür ediyoruz.

Sunuş yaparken, sunuşta o iki çark anlatılırken, bir ara böyle telaşlandım; “KİT’lerden hiç söz edilmiyor, eyvah” dedim. Sonuna doğru KİT’ler, yeniden KİT’ler denilmeliydi. Şundan dolayı: Belki şu ifade yanıltıcı olabilir. DPT eski Müsteşarı olarak Hoca da buradayken söyleyelim. Dedin ki, “Yol gösterici planlama.” Yatırımlar planlaması, yol gösterici planlama. Zaten planın kendisi endikatif plandır. Yani kapitalist ekonomilerdeki planın adı endikatif plandır. Ne demek o? Kamu kesimi için emredici, özel kesim için yol gösterici. Onu dedikten sonra artık yatırımını da planlarsın, üretimini de planlarsın, hepsi onun içine girer. Dolayısıyla, fotoğraf gayet güzel tamamlandı. Oraya belki de iyi bir şey monte ettiniz, çark olarak; Kalkınma Bankasını. Belki eskinin Devlet Yatırım Bankasını da burada formüle edebiliriz. Eski bir Devlet Yatırım Bankası çalışanı olarak söylüyorum. Ben de bir dönem orada KİT’lerin finansmanında ciddi görev aldım. Yani onu da bir hatırlatalım orada. Herkes kendi kurumlarını şöyle nostaljik bir şekilde hatırlama gereğini hissediyor.

İkinci konuşmacımız, yine hepimizin yakından tanıdığı Erol Taymaz hocamız. Benim bilebildiğim kadarıyla, yine o geçmiş sanayi kongrelerinde önemli katkıları var. Son zamanlarda da zaten bunun üzerine kafa yoruyor.

Size dağıtılan kitaplardan birinin içinde de Ebru Hocayla beraber, Ebru Voyvoda’yla beraber Hocamızın yaptığı bir çalışmanın da orada biraz kısaltılmış haliyle bir sunuşu var.

Buyur Hocam.

Prof. Dr. EROL TAYMAZ

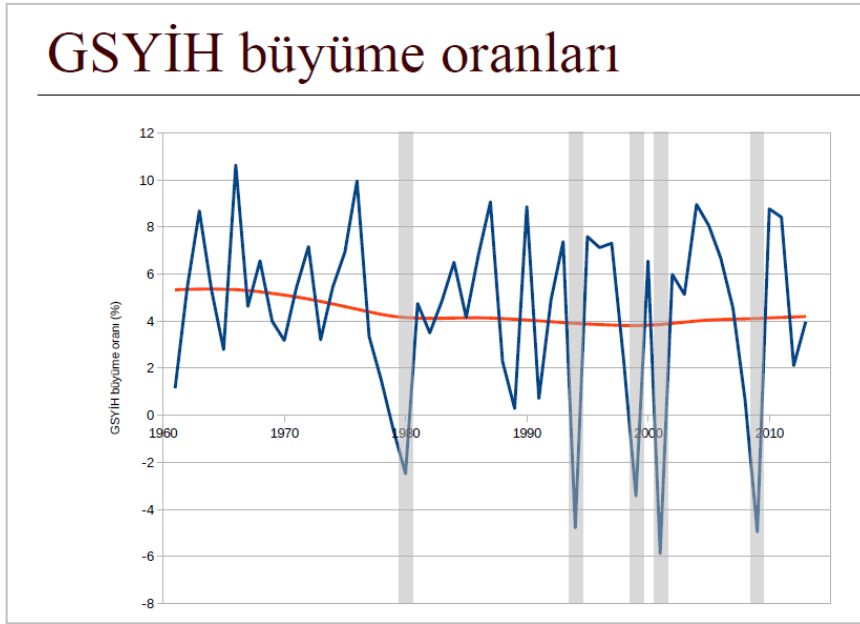
Herkese iyi günler.

Öncelikle, bu sanayileşme konusunu sürekli gündemde tuttuğu için Makina Mühendisleri Odasına teşekkür ediyorum. Ben de Odanın bir üyesiyim, çok eski bir üyesiyim. Böyle bir Odaya üye olmaktan da mutluluk duyuyorum.

Aziz Hocanın dediği gibi, bu sunacağım konuşmanın bir özeti kitapçıkta yer alıyor. Sunuşta biraz daha başka noktalara değinmeye çalışacağım.

Fazla vakit kaybetmeden hemen başlamak istiyorum.

Konuşmamda dört konuya kısaca değinmek istiyorum. Bir tanesi, Türkiye'nin uzun dönemli büyüme performansı. Çünkü sanayileşme performansını anlayabilmek için uzun dönemli bir karşılaştırma yapmak gerekli. Biraz önce Hocamız da benzer bir karşılaştırma yaptı; o yüzden daha hızlı geçeceğim o kısmı. İkinci olarak, ekonomide yapısal dönüşüm nasıl gerçekleşti, ona değineceğim. Üçüncü olarak, sanayinin kendisine bakacağım. Çünkü sanayinin içindeki yapısal dönüşüm de önemli. Daha sonra sanayileşme sürecindeki bazı sorunlara değindikten sonra, belki sonuçlarımız benzer olacak, kendi politika önerilerimi özetlemek istiyorum.

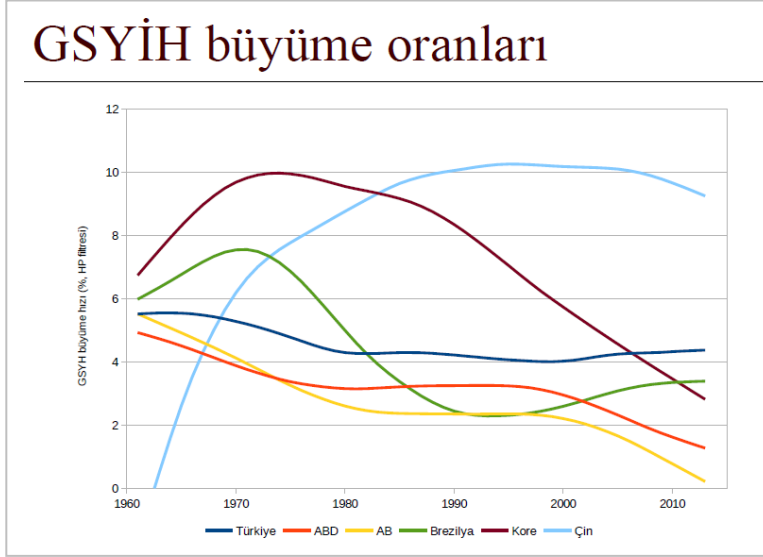

Öncelikle uzun dönemli büyümeye bakalım.

Bu grafikte 1960'tan sonra Türkiye'deki büyüme hızı görülüyor. Mavi çizgiler, milli gelirdeki yıllık büyüme hızları. Bu, hepimizin artık ezberlediği bir grafik zannederim. Fakat bütün dünya ülkelerinde benzer bir şey görmek mümkün; yıllık büyüme hızları çok dalgalanıyor. Bu yüzden, uzun dönemli eğilimi görmek lazım. Bunun için de çeşitli filtreleme yöntemleri kullanılıyor. Burada bir filtreleme yöntemi kullanarak, uzun dönemli büyümede eğilim nedir, onu bulmaya çalıştım. Buradaki kırmızı çizgi de aslında uzun dönemli büyüme gösteriyor.

Burada gördüğümüz gibi, 60'larda ve 70'lerde yüzde 5 civarında olan uzun dönemli büyüme daha sonra bir miktar düşüyor ve olağanüstü istikrarlı bir şekilde devam ediyor. Yani 70'lerin sonundan itibaren yılda yüzde 4-4.5 civarında devam ediyor.

Türkiye gibi, her şeyin istikrarsız olduğu bir ülkede bunun bu kadar istikrarlı olması çok çarpıcı. Diğer ülkelerle karşılaştığımız zaman bile aslında bu çok istikrarlı bir gelişme.

Türkiye'yi uzun dönemli büyüme hızı açısından diğer ülkelerle hemen bir karşılaştıralım. Amerika, Avrupa Birliği, Brezilya, Kore ve Çin'le karşılaştırıyorum. Amerika ve Avrupa Birliği, gelişmiş ülke örnekleri olarak şekilde yer aldı. Brezilya, Türkiye'ye çok benzeyen bir ülke, pek çok açıdan benziyor. Kore ve Çin de çok hızlı büyüyen ülkeler; büyüme performansı açısından dünyada en başarılı ülkeler arasında olduğu için aldım.

Gördüğümüz gibi, burada da Türkiye gerçekten çok istikrarlı, diğerlerine göre. Hep yüzde 4-4.5 civarında büyüyen, bir türlü büyüme hızını artıramayan bir ülke.

Amerika ve Avrupa Birliğine bakarsak, özellikle Amerika'nın büyüme hızı Türkiye'nin yaklaşık 1 puan altında. 2000'lerden sonra Amerika'daki büyüme hızı düştüğü için, aradaki fark Türkiye lehine açılıyor.

Kore'nin büyüme hızı çok çarpıcı, 60'larda ve 70'lerde olağanüstü bir hız; fakat 80'lerden itibaren sürekli bir şekilde düşüyor ve 2000'lerin sonuna doğru Kore'deki uzun dönemli büyüme hızı Türkiye'nin biraz daha altında kalmış durumda.

Çin, bildiğimiz gibi, olağanüstü hızlı büyüme performansı gösteren bir ülke. Son 20 yıldır yüzde 10 civarında büyüyen bir ülke. Fakat son yıllarda Çin'de de hafif bir düşüş var. Büyük ihtimalle o düşüş önümüzdeki yıllarda da devam edecek. Bir ülkenin sürekli yüzde 10 büyümesi çok da kolay değil.

Burada Türkiye ile Amerika karşılaştırmasına dönersek; Türkiye, Amerika'dan bütün bu dönem boyunca yılda yaklaşık yüzde 1 daha hızlı büyümüş. Fakat Türkiye'deki nüfus artışı da Amerika'dan yaklaşık 1 puan daha yüksek. Bu ne anlama geliyor? Türkiye'deki kişi başına düşen milli gelirin Amerika'daki kişi başına düşen milli gelire oranı değişmiyor çok fazla. Bütün bu 50 yıl boyunca Türkiye'deki kişi başına düşen milli gelir, Amerika'nın yaklaşık yüzde 25'i civarında. Yani Türkiye bu farkı bir türlü kapatamamış durumda. 1960'larda Kore'deki kişi başına düşen milli gelir

Türkiye'den daha düşüktü, ama şu anda Amerika'nın yüzde 70'i düzeyine gelmiş durumda. Yani Kore bu farkı çok hızlı kapatırken, Türkiye bu farkı kapatma yolunda başarılı olamamış.

Peki, niye böyle oldu? Niye Kore ve Çin bu kadar hızlı büyürken, Türkiye hızlı büyüyemedi?

Bunun için standart olarak büyümenin kaynaklarına bakmamız lazım. Büyümenin kaynakları da aslında çok bilinen bir şey. 150 yıldır, belki 200 yıldır bilinen bir şey. Üç temel kaynağı var ve özellikle üç büyük iktisatçı bu kaynaklara özellikle vurgu yapmış durumda. Bir tanesi, ta 200 yıl önce söylenen, Smith'in söylediği; uzmanlaşma ve işbölümünün gelişmesi, bunun sonucunda üretkenliğin gelişmesinin büyümeye pozitif etkisi var. İkinci olarak özellikle Marks'ın vurguladığı; sermaye birikiminin, yatırımların büyümeye pozitif bir etkisi var. Son olarak da yüzyıl başında Shumpeter'in vurguladığı; teknolojik yeniliklerin önemli bir etkisi var.

Bu üç etkiye baktığımız zaman, ülkeler arasındaki büyüme farklılığının niye bu kadar çok olduğunu görmek mümkün. Yani Kore ile Türkiye'yi karşılaştırırken, bu üç ölçüt açısından bakarsanız, bu farklılıkları net olarak görebiliyorsunuz. Örneğin sermaye birikimi derken, yatırım oranları çok önemli. Türkiye'de yatırım oranları yüzde 20-25'ler civarında kalmış. Son yıllarda yüzde 20, hatta daha da aşağı inme eğiliminde. Ama Kore, özellikle hızlı büyüdüğü dönemlerde, yatırım oranını yüzde 40'lar düzeyinde tutabilmiş bir ülke; orada da son yıllarda düştü. Çin'de son yıllardaki yatırım oranı yüzde 40-45 düzeyinde. Yani milli gelirin yaklaşık yüzde 40-45'i yatırımlara ayrılıyor. Bu yüzden de çok hızlı bir büyüme performansı sağlayabiliyor.

Ben bu sunuşta özellikle ilk noktaya eğilmek istiyorum; işbölümü ve uzmanlaşma. Fakat bunu yaparken, sektörler arası uzmanlaşma anlamında uzmanlaşmaya bakacağım; yani firma içi uzmanlaşma değil, sektörler arası uzmanlaşma anlamında uzmanlaşmaya bakacağım. Bu da ekonominin yapısıyla ilgili bir analiz gerektiriyor.

Büyüme açısından sektörel yapı çok önemli. Niye önemli? Çünkü sektörlerin büyümeye etkileri, katkıları çok farklı. Özellikle beş etkenden bahsetmek mümkün burada.

Birincisi, sektörlerin üretkenliğine baktığımız zaman, çok farklı üretkenlik düzeyine sahip olduklarını görüyoruz. Örneğin sanayi, tarımdan çok daha üretken. Bu yüzden, üretken olan sektörün ekonomi içindeki payı arttıkça, ortalama üretkenlik de artıyor ve onun büyümeye pozitif bir etkisi oluyor.

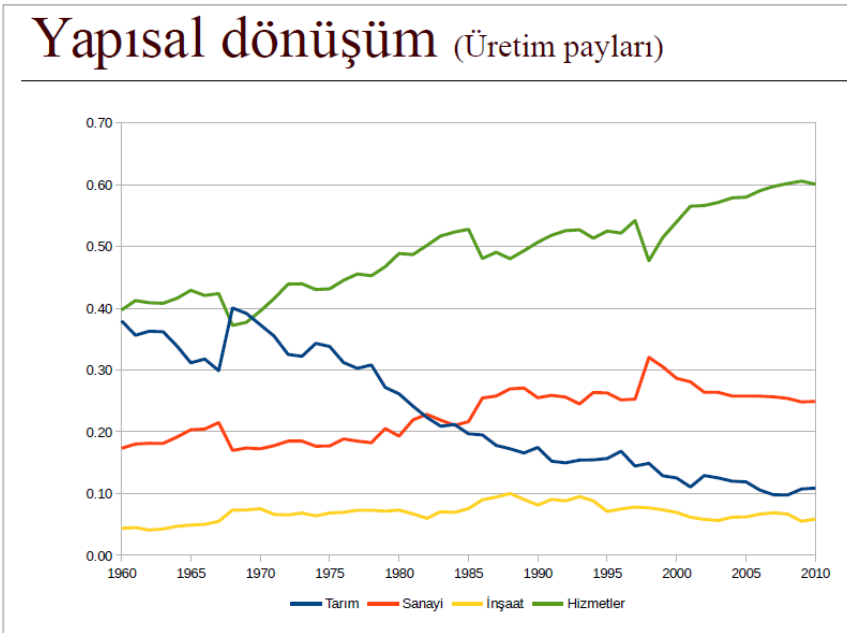
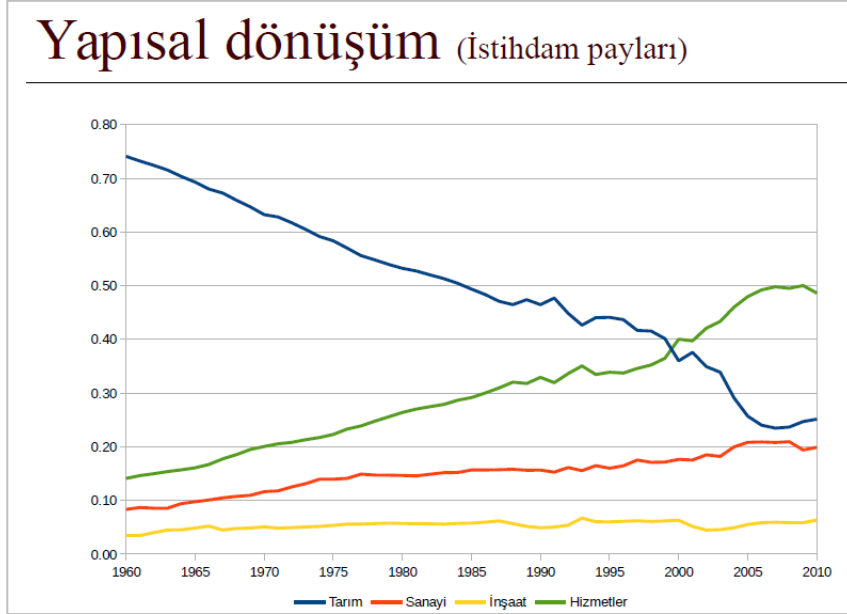
İkincisi, sektörlerin büyüme hızları farklı. Bunu iktisatçılar olarak gelir esnekliği kavramıyla açıklıyoruz. Ülkenin geliri arttıkça, belirli ürünlere olan talep daha fazla artıyor, bu yüzden o sektörler daha hızlı büyüyor. Bazı sektörlerin geri bağlantıları daha güçlü; bu yüzden, geri bağlantısı güçlü olan sektörler büyüdüğü zaman, diğer sektörlerde de bir büyüme etkisine yol açıyor.

Fakat özellikle benim vurgulamak istediğim son iki etki.

Bazı sektörler teknolojik olarak daha dinamik. Bu, tabii, dönemsel olarak değişebiliyor. Diyelim ki 18. yüzyıl sonu ile 19. yüzyıl başlarında tekstil sektörü belki dinamik bir sektördü, ama artık tekstil sektörü dinamik bir sektör değil, diyelim ki elektrik sektörü artık dinamik bir sektör. O yüzden de teknolojik olarak dinamik sektörlerde uzmanlaştığımız zaman, bunun büyümeniz üzerinde pozitif bir etkisi var.

Bir de belli sektörler yeni teknolojileri bütün ekonomiye yayma konusunda daha başarılı. O da dönemsel olarak değişebiliyor. Günümüzde elektronik sanayi bu konuda güzel bir örnek.

Bu beş faktörden dolayı, bir ülkenin sektörel yapısı, ekonomisinin yapısı, özellikle sanayinin kendi içerisindeki yapısı ve bunun dönüşümü, o ülkenin büyüme hızını önemli ölçüde etkileyen, belirleyen bir faktör.

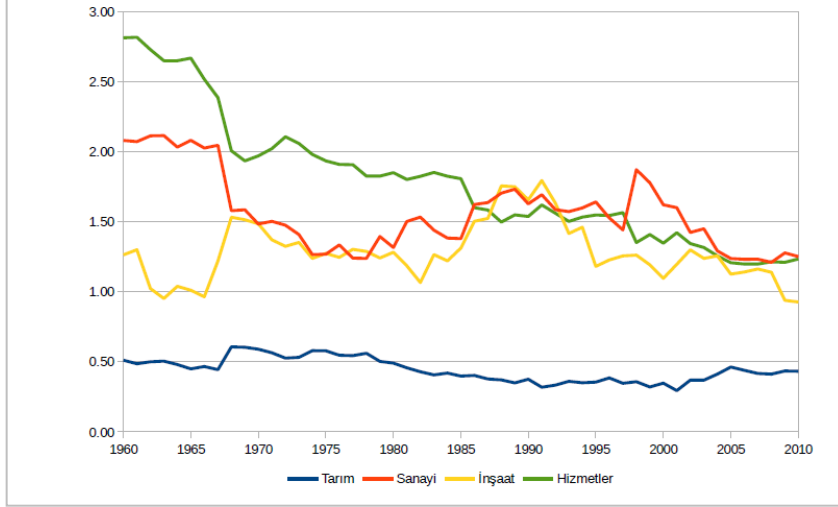

Bu grafikleri Serdar Hoca da göstermişti, o yüzden çok kısa geçeceğim.

60'lardan sonra Türkiye ekonomisine baktığımız zaman, hepimizin bildiği gibi, tarımın payı çok hızlı azalıyor. Bu grafikte istihdam payı var. Hizmetler ve sanayi payı artıyor, özellikle hizmetlerin payı artıyor. Türkiye'de çok tartışıldığı için, inşaat sektörünü de koydum buraya. En alttaki çizgi inşaat. İnşaatın istihdam içindeki payı yüzde 5 civarında. Bütün bu dönem boyunca değişiyor.

Üretim paylarına bakınca da benzer bir şey görüyoruz. Hemen hızlıca geçeyim.

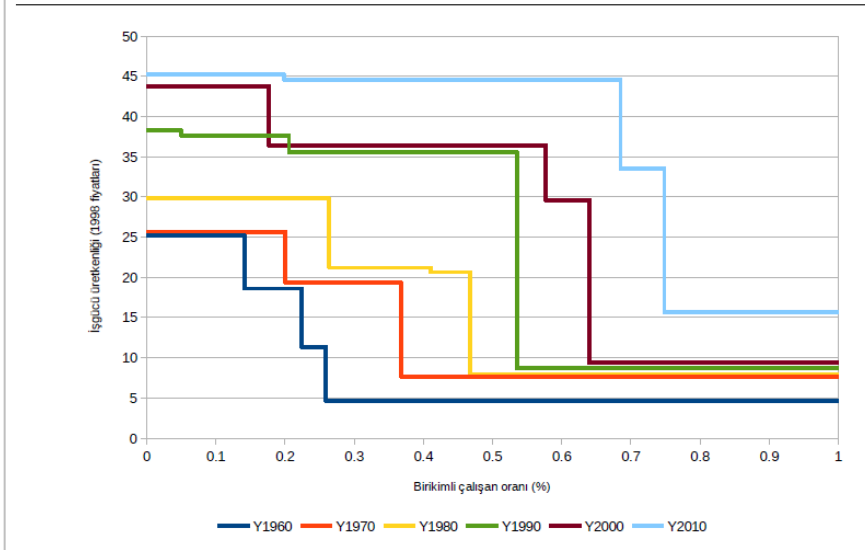
Görelî işgücü üretkenliği

Üretkenliğe baktığımız zaman da yine tahmin edeceğimiz gibi, tarımın üretkenliği çok düşük. En alttaki mavi çizgi. Türkiye ortalamasına oranlı olarak verilmiş durumda bu. Yani tarımın üretkenliği, tarımda üretilen kişi başına katma değer Türkiye ortalamasının yarısı civarında. Sanayi, hizmetler ve inşaatınki daha yüksek tabii ki tarıma göre. Fakat diğer ülkelerde genellikle sanayinin payı hizmetlerden daha fazla olur; Türkiye'de, özellikle son 30 yıldır hizmetler ve sanayinin üretkenliği birbirine yaklaşıyor.

Bu niçin önemli? Daha önce söylediğim gibi, yapısal dönüşüm açısından önemli.

Ekonomik yapı, 2010

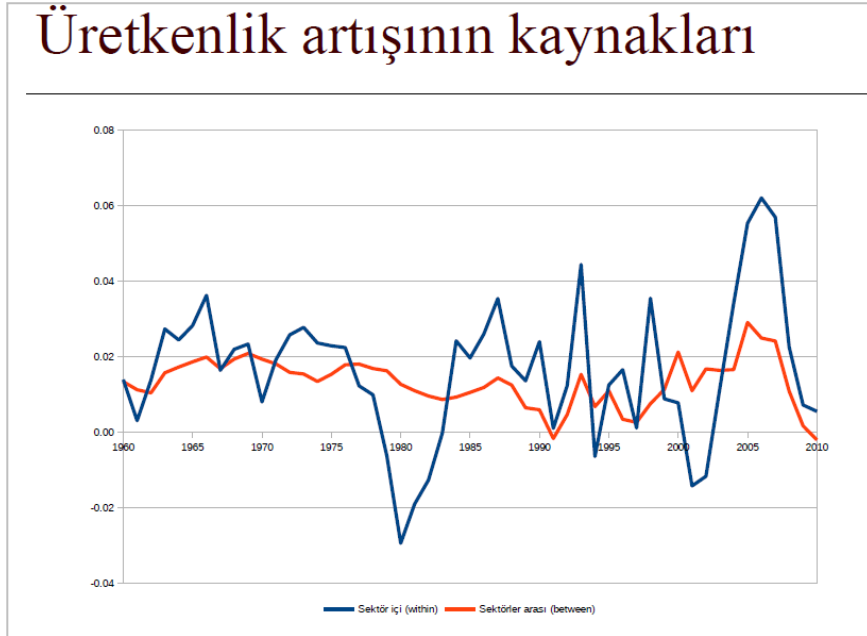
Yapısal dönüşümün üretkenliğe katkısını bu grafikte görmek mümkün. Bu grafikte, 1960 yılında Türkiye'deki istihdamın dağılımını görüyoruz. Yatay eksenle istihdam dağılımı var, düşey eksenle

de dört sektörün üretkenlik düzeyi görülüyor. En soldaki düz çizgi hizmetler sektörü. Hizmetler sektöründe 1960 yılında kişi başına üretkenlik 25 bin TL civarındaymış, 98 fiyatlarıyla. İkinci yatay çizgi sanayi; 15 bin lira civarında. Daha sonra inşaat geliyor. Uzun olan düz çizgi de tarım. Gördüğümüz gibi, 1960 yılında hizmetler sektörü tarımın beş katı daha üretken, sanayi de yaklaşık dört katı daha üretken.

Hizmetlerin ya da sanayinin payı artarsa yahut onların payı sağa doğru uzarsa, ülkenin üretkenliği daha fazla artacak, daha fazla olacak, her bir sektör içinde üretkenlik artışı olmasa bile. Bu, 60'tan 70'e gözlemlediğimiz bir durum. Bu şekilde 60 ile 70 farkını görüyorsunuz.

Gördüğümüz gibi, hizmetlerde ve sanayide üretkenlik çok fazla artmıyor; fakat onların payı arttığı için ekonomi içinde, Türkiye ortalamasını da yükseltmiş oluyorlar. İşte bu, yapısal dönüşümün üretkenlik üzerindeki ilk etkisi. Statik etki diyebiliriz.

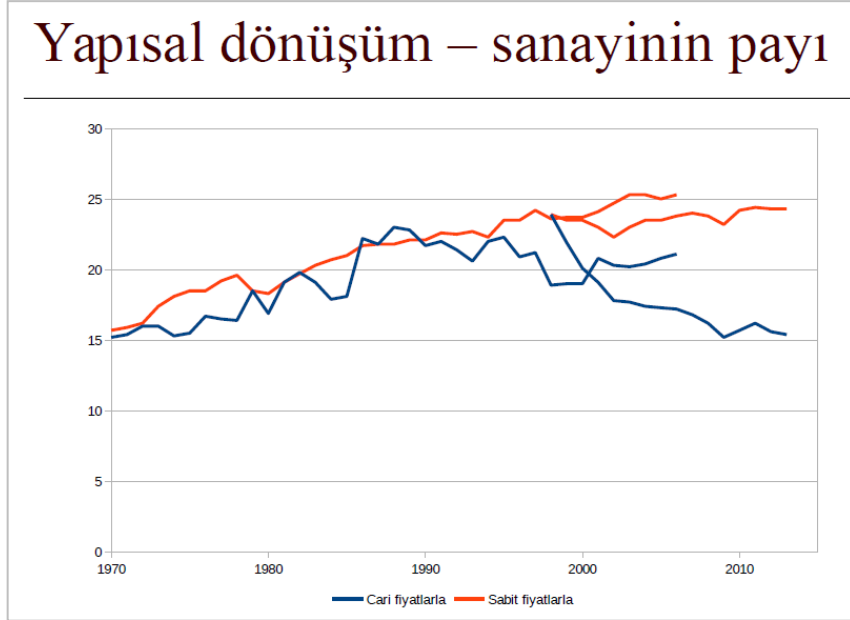
Daha sonraki yıllarda ne oluyor? 80'lerdeki durumu görüyorsunuz. Sanayinin ve hizmetlerin üretkenliği bir miktar artıyor, payları da artıyor. Tabii, zaman içinde, daha önceki şekillerde görüldüğü gibi, diğer sektörlerin payı artıyor. Bu da 2010 yılındaki durum, en yukarıdaki açık mavi çizgi. Görüldüğü gibi, burada artık tarımın payı oldukça küçülmüş durumda. Tarımın payı küçüldüğü için, bundan sonra yapısal dönüşümü sağlayarak üretkenliği artırmak çok kolay değil. Yani tarımdan sanayiye ya da hizmetlere geçiş yoluyla üretkenliği artırmak mümkün değil. O sektörlerin, yani sanayi ve hizmetlerin kendi içinde üretkenliğinin artırılması gerekiyor bundan sonraki dönemde.

Bu grafikte de iki etkiyi birbirinden ayırttık. Kırmızı çizgi, bu yapısal dönüşümün üretkenliğe katkısını gösteriyor. Mavi çizgi de her sektörün kendi içindeki üretkenlik artışının toplam üretkenlik artışına etkisini gösteriyor.

Gördüğümüz gibi, 60'larda ve 70'lerde yapısal dönüşümün etkisi oldukça yüksek. Yani kırmızı çizgi mavi çizgiye yakın, ortalama olarak. Fakat daha sonra yapısal dönüşümün etkisi düşmeye başlıyor. Özellikle de son yıllara bakarsanız, 2005'ten sonra yapısal dönüşümün etkisi hemen hemen hiç

kalmıyor. Bu, tabii, Türkiye açısından bir gariplik. Türkiye’de, biliyorsunuz, son 5-6 yılda tarımsal istihdam arttı gibi görünüyor. Bunun da getirmiş olduğu bir çarpıklık var. Fakat sonuç olarak bu tip yapısal dönüşümün, artık tarımdan sanayiye ya da hizmetlere geçişin bir etkisi olmayacak. Türkiye bu potansiyelini artık tüketmiş durumda.

Burada sanayinin payına daha detaylı bakıyoruz. Daha önceki sunuşta da vardı, ama burada şuna dikkat çekmek istiyorum: Sanayinin payı; tabii, biz cari fiyatlarla hesaplayarak kullanıyoruz. Bu mavi çizgi, cari fiyatlarla yapılan hesaplamamızın sonucu. Biliyorsunuz, 2005 yılında hesaplama yöntemimiz değişti, milli gelir hesapları değişti; arada sırada revizyonlar oluyor. O yüzden, 98’den 2005’e kadar iki mavi çizgi var. İlk çizgi, soldan itibaren devam eden, eski milli gelir seviyesi. Sağdaki, yeni milli gelir seviyesi. İkisi arasında da hem trend olarak, hem düzey olarak çok büyük bir farklılık var. Tabii, bu da uzun dönemli karşılaştırmalar yapmak açısından Türkiye için bir sıkıntıyı gösteriyor. Hani veriler değişirse, sayılar değişirse, pek çok şey değişebilir.

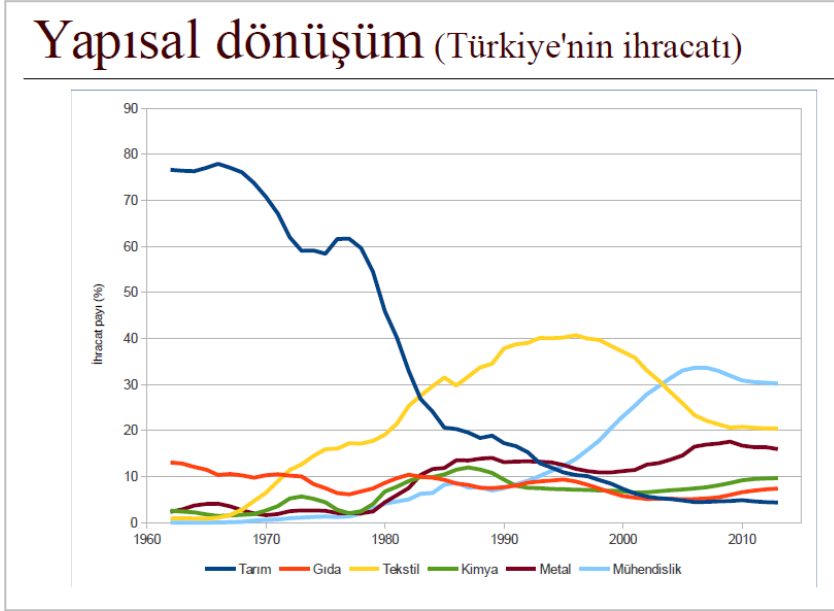
Fakat yeni sayıyı ele alacak olursak; Serdar Hocanın da göstermiş olduğu gibi, 98’den itibaren çok hızlı bir düşüş var, cari fiyatlarla hesapladığımız zaman. Yukarıdaki kırmızı çizgi de sabit fiyatlarla hesapladığımız zamanki oranları gösteriyor. Orada bir düşüş yok, o sabit kalıyor. Bu farklılık nereden kaynaklanıyor? Bu, sınai üretim fiyatları ile diğer fiyatlar arasındaki farklılıktan kaynaklanıyor. Sınai ürünlerin fiyatı diğer fiyatlara göre daha az arttığı zaman bu durumla karşılaşabiliriz. Fiyatların bu şekilde değişmesinin iki nedeni olabilir. Bir tanesi üretkenlik. Sınai üretkenlik daha fazla artarsa, fiyatları daha az artacaktır. O yüzden bununla karşılaşmak mümkün. Ya da ithal edilen sınai ürünlerin fiyatlarının baskıcı bir etkisi olabilir.

Sonuç olarak burada söylemek istediğim şu: Sabit fiyatlarla hesapladığımız zaman sanayinin payı aslında sabit. Fakat sınai ürün fiyatları düştüğü için, daha doğrusu diğer fiyatlara göre daha az arttığı için, cari fiyatlarla hesapladığımız zaman, sanayi fiyatlarında bir düşüş görülüyor.

Genel olarak sanayinin yapısından sonra, şimdi de sanayinin kendi içindeki yapısına değinmek istiyorum. Sanayileşme süreci açısından bu daha da önemli bir konu. Çünkü daha önce de söylediğim gibi, artık tarımsal üretimin payı Türkiye’de çok azaldığı için, sanayinin kendi içindeki

yapısal dönüşüm çok daha önemli oluyor. Özellikle yeni teknolojilerin geliştirilmesi ve yayılması açısından.

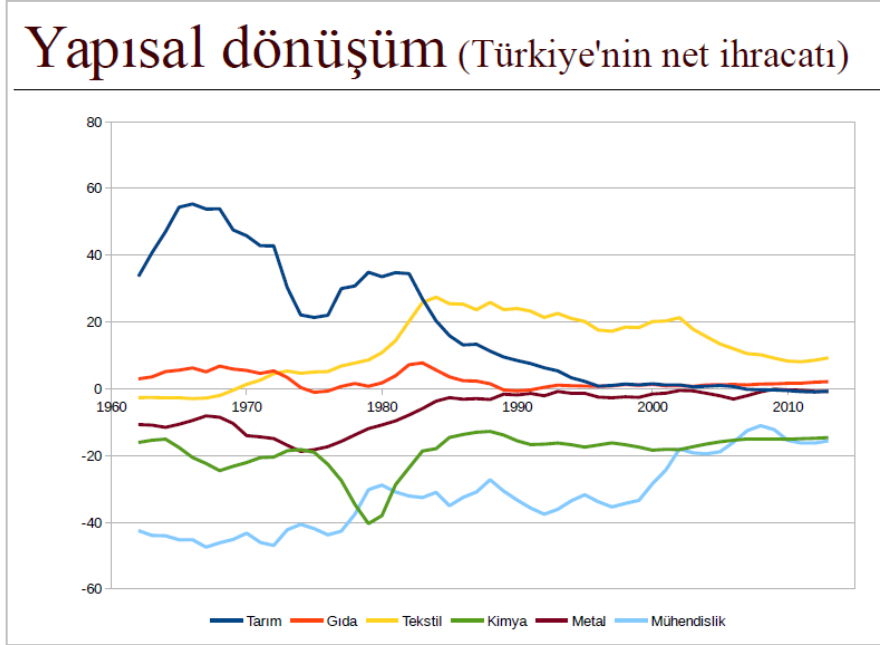
Daha önce yaptığımız analizde (burada sadece özetleyeceğim, zamandan kazanmak için onun grafiklerini göstermek istemiyorum) sanayi yapı ile büyüme arasındaki ilişkiye baktığımız zaman şunları görüyoruz: Yüksek teknoloji, orta teknoloji ve düşük teknoloji diye üç gruba ayırırsak, sanayide yüksek teknoloji ve orta teknoloji sektörlerinin payının gelişmiş ülkelerde daha yüksek olduğunu görüyoruz. Türkiye gibi, gelişmekte olan ülkelere orta teknoloji sanayilerin payı son yıllarda daha fazla artıyor. Hızlı büyüyen ülkelere; örneğin Kore gibi, şimdi Çin gibi, Malezya gibi, hızlı büyüyen ülkelere, ülkenin sanayi yapısındaki dönüşüm daha hızlı ve daha çok yüksek teknoloji sektörlerine doğru dönüşüm gerçekleşiyor.

Sanayi içerisindeki yapısal dönüşümü, bir, sanayi içindeki sektörlerin payına bakarak da görmek mümkün, ki Serdar Hocanın sunuşunda o vardı; bir de dış ticaret verilerine bakarak mümkün. Dış ticaret verilerinin avantajı, uzun bir süre daha tutarlı sayılar var. Biliyorsunuz, 2002 yılında anket yöntemimiz değiştiği için, 2001 öncesi ve sonrasını karşılaştırmamız mümkün değil. Ama dış ticaret istatistiklerinde bu sorun olmuyor.

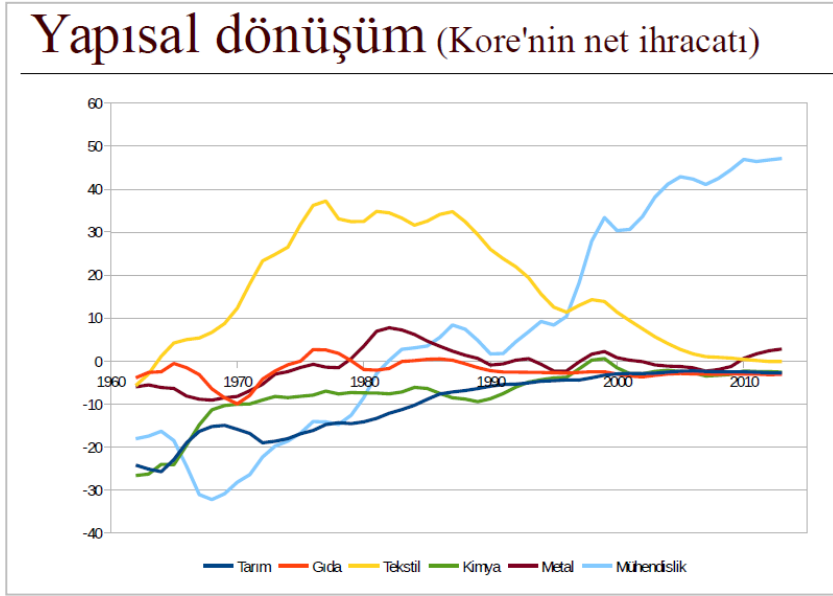
Bu grafikte Türkiye'nin ihracat yapısı görülüyor. Her ürünün toplam ihracat içindeki payı. Mavi çizgi, tarımsal ürünler. Tarımsal ürünlerin payı 60'lar ve 70'lerde hızlı bir şekilde düşüyor. Sarı çizgi, tekstil ve hazır giyim dış ticaret içindeki payı. Gördüğümüz gibi, 70'lerde hızlı bir şekilde artıyor ve 80'lerde, 90'ların başında yüzde 30'lar gibi bir düzeye ulaşıyor ve daha sonra düşmeye başlıyor. 90'larda da açık mavi çizgi artıyor. Açık mavi çizgi, mühendislik sanayileri dediğimiz sanayiler. Türkiye örneğinde bu, makine ve ulaşım araçları, otomobil aslında. Makine ve otomobil ihracatı arttığı için, onların payı artıyor ve yüzde 25 civarına geliyor. Fakat ondan sonra artışta tempo duruyor. Son 5-6 yıldır bu ürünlerdeki ihracat artışı, özellikle dünyadaki krizle birlikte durma eğiliminde. Altta kahverengiyle görülen çizgi de metal sanayi, özellikle metal ürünlerin ihracatı; 90'lardan itibaren artmış durumda.

Bununla ilgili olarak Kore ile ilgili de benzer bir grafik var, onu buraya koymadım. Kore ile Türkiye'yi karşılaştırırsanız, benzer bir örüntü görüyorsunuz. Tek farkla: Türkiye 20 yıl geriden geliyor. Kore'de de mesela ilk önce tekstil sanayi tarımsal ürünlerin yerini alıyor; fakat Türkiye'de bu 90'larda en üst noktaya ulaşırken, Kore'de 70'lerde en üst noktaya ulaşıyor. Daha sonra yine Kore'de mühendislik ürünlerinin payı hızlı bir şekilde artıyor ve şu anda galiba yüzde 50-60 civarına ulaşmış durumda Kore'de.

Deminki grafiği ithalatı da göz önüne alarak tekrarlayacak olursak, bu şekli elde ediyoruz. Buradaki her çizgide aynı sektörler yer alıyor; fakat net ihracata bakıyoruz. Yani ihracat eksi ithalat ve bunu normaliz etmek için toplam ithalata bölüyoruz.

Yukarıda görülen sarı çizgi, tekstil ürünleri. Onun bir altında, biraz az farkla görülen, gıda. Türkiye, sadece tekstil ve gıda ürünlerinde net ihracatçı durumunda. Diğer bütün sektörlerde net ithalatçı durumunda. Örneğin şu mavi çizgiye bakarsak, mühendislik sanayileri dediğimiz sektörler önemli; Türkiye'nin son yıllardaki ihracat artışına rağmen, Türkiye bu sektörlerde hâlâ net ithalatçı konumunda. Bu, Türkiye'nin aslında bir yapısal dönüşüm gerçekleştirdiğini, ama çok da başarılı olamadığını gösteriyor. Yani makine ve ulaşım araçları gibi orta teknoloji sektörlerin payı artıyor; fakat bunlarda dünya ekonomisi içerisinde çok da rekabetçi değil, hâlâ net ithalatçı konumunda kalmaya devam ediyor.

Aynı grafik için Kore'ye bakarsak, çok daha farklı bir durum olduğunu görüyorsunuz. Kore, tekstil sektöründe özellikle 70'lerde bir artış sergiliyor. Yani Kore'deki ihracat artışını 70'lerde sağlayan sektör tekstil. Fakat 80'lerden sonra özellikle bu mühendislik sanayilerinin artışı çok çarpıcı ve görüldüğü gibi, Kore, bu mühendislik sanayileri dediğimiz sektörlerde yüzde 40'lara varan bir net ihracata ulaşıyor. Türkiye'den tabii ki çok daha başarılı ve Kore'deki hızlı büyümede de bu dönüşümün çok büyük bir etkisi var.

Son olarak, bu yapısal dönüşümün etkisine ilişkin olarak şöyle bir analiz yaptık: Ülkelerin sanayi yapıları nasıl dönüşüyor ve birbirlerine benziyor mu, benzemiyor mu? Bunu yaparken, faktör analizi kullandık; 5'er yıllık ortalamalar alarak, 1960'lardan 90'ların sonuna kadar.

Bu analizi yaptığımız zaman, her dönem için ülkeleri üç gruba ayırmanın mümkün olduğunu gördük. Birinci grup, sanayileşmiş, gelişmiş ülkeler. İkincisi, geçiş grubu diye tanımladığımız grup. Üçüncüsü de gelişmemiş ve sanayileşmekte olan ülkeler.

Tabii, her ülkenin sanayi yapısı değişiyor. Yani gelişmiş ülkelerin de sanayi yapısı dönüşüyor. Fakat gelişmiş ülkeler hep birbirlerine benzer şekilde değişiyorlar. Gelişmemişler de yine dönüşüyor, ama kendilerine benzer bir şekilde dönüşüyorlar ve gelişmemiş ülkelerin sanayi yapısı gelişmişliği yakınsamıyor, yani o farklılık her zaman için devam ediyor.

Örnek olarak burada ilk iki grubu gösterebiliriz. Birinci grup, gelişmiş ülkeler. 60'lardan 90'lara kadar belli bir grup ülke hep o grup içinde kalıyor. Örneğin Avusturya, Kanada, Amerika gibi, Batı Avrupa ülkeleri gibi, bildiğimiz gelişmiş ülkeler bütün bu dönem boyunca gelişmiş ülke grubu içinde kalıyor. Bazı ülkeler bütün bu dönem boyunca gelişmemiş ülke grubunda kalıyor. Örneğin, Şili, sanayisi açısından, 60'lardan günümüze kadar hep gelişmemiş ülke grubunun içinde kalıyor. Kolombiya, Sri Lanka falan gibi ülkeler yine öyle. Bazı ülkeler de grup değiştiriyorlar. Grup değiştiren ülkeler hangi ülkeler? Burada maviyle gördüğümüz ülkeler. Örneğin Kore, 60'larda üçüncü gruptaydı, yani gelişmemiş ülke grubundaydı; 70'lerde ikinci gruba geldi, yani bu geçiş grubu diye tanımladığımız gruba geldi ve 90'ların başından itibaren de gelişmiş ülke grubu içinde yer aldı. Bu maviyle işaretlenen ülkelerin hepsi dünya ekonomisinde son 50 yılda en hızlı büyüyen ülkeler.

Sınai yapıya göre ülke grupları

	1965-69	1975-79	1985-89	1995-99
Grup 1	Avusturya Kanada ... ABD G.Afrika	Avusturya Canada ... ABD G. Afrika Singapur	Avusturya Canada ... ABD G. Afrika Singapur Kore İrlanda Malezya	Avusturya Canada ... ABD G. Afrika Singapur Kore İrlanda Malezya Hindistan Endonezya
Grup 2	Singapur Malezya	Kore Türkiye	Hindistan Endonezya Türkiye	Türkiye
Grup 3	Kore İrlanda Hindistan Endonezya Türkiye Şili Colombiya Sri Lanka	Malezya İrlanda Hindistan Endonezya Şili Colombiya Sri Lanka	Şili Colombiya Sri Lanka	Şili Colombiya Sri Lanka

Gördüğünüz gibi, son 50 yılda dünya ekonomisinde hızlı büyüyen ülkelerin sanayi yapıları, dönem başında gelişmemiş ülkelerin sanayi yapısına benzerken, artık onların sanayi yapısı gelişmiş ülkelerin sanayi yapısına benziyor. Yani bunlar yapısal dönüşümü gerçekleştirmiş ülkeler.

Türkiye'ye bakarsanız, Türkiye çok çarpıcı. 60'larda gelişmemiş ülke grubundayken, 70'lerde geçiş grubuna geçebiliyor, bunu başarıyor bir anlamda. Ama ondan sonra sürekli o geçiş grubunda kalmış, bir türlü, diğer ülkeler gibi üst gruba geçememiş bir ülke.

Tabii, burada Hindistan çok çarpıcı. Hindistan'ı görüyorsunuz, ilk iki dönem gelişmemiş ülke grubunda, daha sonra geçiş grubuna geçiyor ve son dönemde gelişmiş ülke grubuna geçiyor. Yani Hindistan'ın sanayi yapısı, Türkiye'den daha fazla, gelişmiş ülkelerin sanayi yapısına benziyor. Bu, oldukça çarpıcı.

Çin'in verileri eksik olduğu için buraya koymadık. Ama Çin için de aynı şeyi yapsak, eminim, son yıllarda Çin de birinci gruba geçmiş olacak.

Sonuç olarak, sanayinin yapısındaki dönüşüm, o ülkenin büyüme performansını etkileyen çok önemli bir faktör. Dünyada hızlı büyüyen bütün ülkeler, bu dönüşümü çok hızlı yapmış ve sanayi yapılarını gelişmiş ülke sanayi yapılarına benzetebilmiş ülkeler.

Sonuçları özetlersek;

Türkiye'nin performansını 60'lardan itibaren değerlendirirsek, iki önemli sonuca ulaşmak mümkün.

Bir tanesi, Türkiye, görece konumunu koruyabilmiş bir ülke. Yani Amerika'nın yüzde 20'si civarında bir milli gelire sahipti kişi başına, hâlâ o civardayız. Bu bir anlamda başarı. Çünkü bunu başaramayan dünyada çok ülke var, yani görece konumu çok daha kötüleşen ülkeler de var. Bu anlamda başarılı diyebiliriz. Fakat uluslararası işbölümü içerisindeki konumunu da değiştirememiş bir ülke. Bu da bir başarısızlık tabii ki. Bunu değiştiremediği için de zaten görece konumunu iyileştirememiş. Yani o yakınsamayı, Kore'nin başardığı ya da diğer ülkelerin başardığı yakınsamayı başaramamış durumda.

Türkiye'deki büyüme hızı yetersiz. Türkiye'deki milli gelirin büyüme hızı yılda yaklaşık 4.5-5 düzeyinde. Bu, Türkiye gibi bir ülke için düşük bir oran. Özellikle nüfus artış oranına bakarsanız, kişi başına milli gelir artış oranı yüzde 2.5-3 civarında kalıyor ki, bu gerçekten düşük. Bunun nedenlerinden bir tanesinin yapısal dönüşümün yavaş olması olduğunu söylemem mümkün.

Peki, ne yapılabilir?

Bu kongrenin teması, “Başka Bir Sanayileşme Mümkün” Aslında kongrenin başlığı biraz iyimser. Yani sanki sanayileşme var da bunun başka bir biçimi olabilir mi gibi bir şey. Daha önceki sunuşlarda görüldüğü gibi, aslında Türkiye sanayileşme amacını, hedefini 80'lerden itibaren kaybetmiş bir ülke. Yani artık Türkiye'nin bir sanayileşme perspektifi yok. Bu perspektifin yeniden kazanılması gerekli. Bunu kazanmak için de tabii, nasıl bir sanayileşme olacağını da söylemek mümkün.

Burada sanayi politikalarını bence kabaca iki gruba ayırmak mümkün. Bir tanesi, pasif savunmacı diyebileceğimiz sanayi politikaları. Bunun bir politika olup olmadığı tartışılabilir. Ama bu politikalarda temel amaç, düşük maliyetler temelinde bir rekabet gücü elde etmek. Düşük maliyet dediğiniz zaman da ilk vurgulanan şey, düşük ücretler temelinde. Yani ücretleri düşürerek, baskı altına alarak maliyetleri düşürmek ve bu düşük maliyetler temelinde uluslararası piyasalarda rekabet gücü kazanmak hedefleniyor. Bu, tabii ki belli bir dönem o ülkeye rekabet gücü sağlayabilir; fakat uzun dönemde bir rekabet gücü sağlaması mümkün değil. Çünkü düşük ücret dediğiniz zaman, işgücünün niteliğinin de baskı altına alınması gündeme geliyor. Türkiye'de işverenlerin yapmış olduğu anketler dahil, her türlü ankette, işverenlere, “Rekabet gücünüzü en olumsuz etkileyen faktör ne?” diye sorulduğunda, ilk başta gelen faktör ne finansman, ne girdiler, ne çıktılar; ilk faktör niteliksiz işgücü. Yani istedikleri nitelikte işgücü bulamadıklarından şikâyet ediyorlar bütün firmalar. Ama hiçbir firma işgücü eğitimine kaynak da ayırmaz Türkiye'de. Niye ayırmaz? Çünkü asgari ücretin 1000 lira olduğu bir ülkede, işgücünü eğittiğiniz zaman, o işgücünün başka bir firmaya geçme olasılığı çok yüksektir, onu kaybedersiniz, yani yaptığınız yatırımı kaybedersiniz böyle bir ortamda. O yüzden, ne firmalar eğitime kaynak ayırır, ne de devlet zaten yeteri kadar ayırıyor. Bu yüzden, düşük rekabet temelindeki politikalar sürekli ücretleri baskılayarak bu konumunu korumaya çalışmak durumunda kalıyor. Bu nedenden dolayı da daha nitelikli işgücü gerektiren sektörlere doğru bir yapısal dönüşümün gerçekleşmesi mümkün değil. Yani sanayi yapınız sürekli izleyen bir sanayi yapısı olmak durumunda. Gelişmiş ülkelerin terk etmeye başladığı sanayileri ancak adapte ederek, o sanayilerde rekabet gücü sağlayabilirsiniz; daha hızlı gelişen, daha yüksek ücret veren sanayilere doğru bir dönüşüm yapamazsınız.

Bunun alternatifi tabii ki proaktif sanayi politikaları. Yani düşük ücretler temelinde değil, üretkenlik ve yenilik temelinde rekabetçi gücünü kazanan bir politika izlemeniz lazım. Bu politikanın da birinci amacı, sanayinin yapısında bir dönüşüm gerçekleştirmek olmalı. Çünkü daha önce söylediğimiz gibi, her sektörün büyümeye etkisi farklı.

İkinci olarak, teknoloji politikaları açısından, talep yönlü teknoloji politikaları uygulamak lazım. Türkiye, uyguladığı teknoloji politikalarında araştırma-geliştirme faaliyetlerine oldukça büyük oranlarda destek oluyor, yüzde 50'ye ulaşan, hatta geçen destekler söz konusu. Ama bunlar çok başarılı olamıyor. Çünkü firmaların araştırma-geliştirme faaliyeti yapmaya destekleseniz bile, firmalar bunun sonucunda bir getiri görmedikleri için, bu faaliyete yeteri kadar kaynak ayırmıyorlar. Bunu sağlayacak olan da talep yönlü, özellikle kamu satın alma politikaları yoluyla bu politikaların izlenmesi.

Üçüncü olarak, teknolojilerin geliştirilmesini ve nitelikli işgücü istihdamını destekleyen teşvikler ve zorlamalar olmak zorunda. Bu zorlamalardan bir tanesi standartlar. Türkiye'de çok ihmal edilen bir konu. Yani firmalar ürünlerini belli niteliklerde üretmeye zorlanmadıkça, bu konuda standartlar konulmadıkça, elbette ki sürekli düşük kalite dengesine ulaşacaklar.

Son olarak, Aziz Hoca biraz değinmişti, ama biraz farklı mı düşünüyorum bilmiyorum; bence kamu girişimciliği çok önemli bu konuda. Tabii, kamu girişimciliğinin modası geçti Türkiye'de, dünyada da belki geçti; ama kamu girişimciliği olmadan, Türkiye gibi bir ülkenin proaktif sanayi politikası izlemesi mümkün değil. Yani sadece kamunun teşvik eden, yol gösteren bir konumda olmaması gerekiyor. Tabii ki onlar önemli. Ama siz ne kadar teşvik etseniz de, yol gösterseniz de, özel sektör kendi bildiğini yapacaktır doğal olarak. Bu yüzden, kamu girişimciliği bence hâlâ önemli; gündeme getirilmesi gereken, belli yerlerde, belli dönemlerde kullanılması gereken bir politika aracı. Türkiye'nin şu anda başarılı olduğu sektörlerle bir bakın, çoğunda aslında kamu girişimciliği en azından başlangıçta çok önemli bir rol oynamıştır. Türkiye koşullarında bir ülke için, bence, kamu girişimciliği, hâlâ önemli bir politika aracı.

Zannediyorum süremi doldurdum. Hepinize teşekkür ederim.

Prof. Dr. AZİZ KONUKMAN / Oturum Başkanı

Vallahi o kadar güzeldi ki ben hiç durdurmak istemedim; ama yapacak bir şeyimiz yok, zaman kısıtlı.

İki tebliğden de hakikaten umutlandık, bir şeylerin yapılabileceği anlaşılıyor.

Yeni belediyeçilik hareketi diye bir hareket başladı Avrupa'da. Daha önce, kanalizasyon, içme suyu, anonim şirketlere verildi, biliyorsunuz, çoğu özelleştirildi. Şimdi bunların sözleşmeleri sona erdi ve bütün performans kriterleri bozuldu. Yani özelleştirilirken hangi kriterler vardıysa, onların hiçbirini başaramamışlar. Şu an tek tek onlar tekrar belediyelere geçiyor. Yani onlara geçiyorsa, yeniden kamuculuk niye olmasın, yeniden kamu işletmeciliği niye olmasın?!

Güney Kore'de mesela, üçüncü sanayi devrimiyle ilgili bir sürü ürünlerde devlet hep öncü. TEPAV'in web sayfasına bakın, orada Güney Kore'deki bir sürü yeniliklerin devlet tarafından yapıldığını görürsünüz, örnekler var. Hatta yeni korumacılıkla üstelik; yani kendine özgü bütün koruma duvarlarını aşarak, böyle bir formülasyona gitmişler. Spesifikasyon yapıyor mesela, dışarıdan ithali yasaklıyor. Bu mümkün.

Üçüncü konuşmacımız, sizden birisi. Yavuz ağabeyin tebliğinin başlığı, "Belgelerde Sanayi ve Gerçekler."

Yavuz ağabey; öyle demişsin, ama sen sahada da bu gerçekleri gördün. Oraya istersen "Belgelerde, Sahada Sanayi ve Gerçekler" diyelim.

Buyurun ağabeyciğim.

BELGELELERDE SANAYİ VE GERÇEKLER (NASIL BİR SANAYİLEŞME İSTİYORUZ?)

YAVUZ BAYÜLKEN

Kongre Yürütme Kurulu Üyesi

ÖZET

Bu bildiri, Orta Vadeli Program (2016–2018), Türkiye Sanayi Strateji Belgesi (2015–2018) ve 10. Kalkınma Planı (2014–2018) incelenerek analiz edilmiş, gerçekleşmiş değerler ile hedeflenen ve öngörülen değerler karşılaştırılarak sanayinin bütünlüğü ve orta vadeli dönemdeki durumu ortaya konulmuştur. Şu andaki sanayileşme politikaları, hedefleri ile olması gereken (mümkün olan sanayi durumu) sanayileşme değerlendirilmeye esas alınarak, “Başka Bir Sanayileşme Mümkün” denilmiştir.

1. TÜRKİYE SANAYİNİN YAPISAL ÖZELLİKLERİ

Türkiye sanayinde üretim, çoğunlukla KOBİ’ler tarafından yapılmaktadır. İşletmelerin % 98,5’i orta ve küçük işletmeler (10–249 personel) olup, bu yapısal özellik yatırımları, üretimin niteliğini, katma değer oranını, satış miktarlarını, istihdamı, AR-GE ve inovasyonu da belirleyici bir sanayi sektörü oluşturmaktadır. Bu firmaların sermayesi 350 bin–10 milyon TL, satış hasılatları 1 milyon–40 milyon ve personel sayısı ortalama 50–75 arasında olmaktadır. Organize sanayi bölgeleri 77 ilde 210 birime ulaşmış ve katma değerli (yüksek katma değer yaratan) işletme sayısı aynı kalmıştır. Bu bölgelerde işletme sayısı 38.300 civarındadır. 2015 yılında Türkiye rekabet gücü sıralamasında 144 ülke arasında 45’inci sırada yer almaktadır. ArR-GE oranı %0,95’e yaklaşmış, tasarruflar (yurtiçi) GSYH içinde %15,4 oranında kalmıştır. Büyüme oranı aynı yıl (2015) %3,9 olarak gerçekleşecektir. Planda saptanan oran ise %4,21’dir. İmalat sanayinin GSYH içindeki oranı ise %20,5’tir.

2. TÜRKİYE İMALAT SANAYİNDE TEMEL GÖSTERGELERİN GEÇMİŞTEN BUGÜNE ANALİZİ

Aşağıdaki tablolarda imalat sanayinin son on yıllık ya da beş yıllık göstergeleri sunulmuştur. Bu bölümde ayrıca, seçilmiş ülkelerin değerleri ile de kıyaslama yapılmış, Türkiye’nin bu ülkeler içindeki konumu ve sıralaması ortaya konulmuştur.

Türkiye imalat sanayinde teknoloji yoğunluğu da gerek üretim, gerekse ihracat içindeki oranlarıyla analiz edilmiş ve bu oranların yıllara göre artış göstermeyip yerinde saydığı (hatta düştüğü) saptanmıştır. Bu tabloların çoğunlukla Türkiye Sanayi Strateji Belgesi’nden alındığı, ancak bazı düzeltme ve eklemeler yapıldığı belirtilebilir:

Tablo 1. 2015 Yılında Seçilmiş Ülkeler GSYH Artışı (%)

OECD	2,2	Japonya	1,0
Avro Bölgesi	1,4	G. Kore	3,8
Fransa	1,1	İspanya	1,6
Almanya	1,6	Türkiye	2,9
Yunanistan	1,3	İngiltere	2,6
İtalya	0,8	ABD	3,0
Brezilya	-0,3	Çin Halk Cumhuriyeti	6,9
Hindistan	7,7	Rusya	0,5

Kaynak: OECD

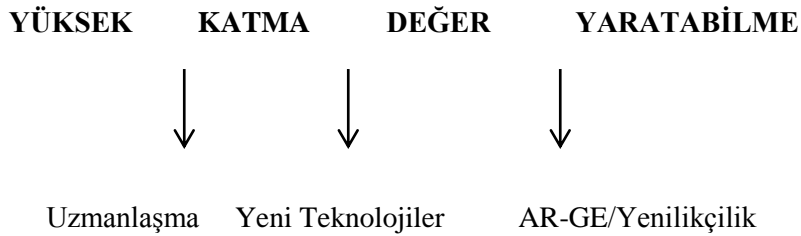
Bu tabloda hızlı gelişen, teknoloji geliştiren ve Yüksek Katma Değerli ürün üreten ülkeler, Çin H. C., Hindistan, G. Kore olmaktadır.

Tablo 2. 2015’de Rekabetçi Ülkeler Sıralaması
(144 Ülke İçinde)
(2012–2015 Sıralamasına Göre)

İsviçre	1-1	Almanya	6-5
Singapur	2-2	ABD	7-3
Finlandiya	3-4	İngiltere	8-9
İsveç	4-10	Hong Kong	9-7
Hollanda	5-8	Japonya	10-6

Kaynak: The Global Comp. Report.

Rekabetçilik Endeksi: Türkiye 45. Sırada.

Tablo 3. AB Ülkeleri Borç Stokları (% GSYH) (2015)*

Avro Bölgesi (17 Ülke)	96,7	İspanya	99,7
Avro Bölgesi (25 Ülke)	91,2	Fransa	98,1
Yunanistan	196,3	İngiltere	87,3
İtalya	151,2	Avusturya	85,6
Portekiz	149,9	Macaristan	87,4
Belçika	115,3	Almanya	77,3
		Hollanda	70,5
Türkiye 37,9			

Kaynak: Enrostat, *Ekim ayı itibarıyla.

Tablo 4. Seçilmiş Ülkelerde İşsizlik Oranları (%) (2015)*

Fransa	9,9	Yunanistan	27,5
Almanya	5,2	A. Birliği	10,5
İtalya	12,9	OECD	7,6
Portekiz	14,0	Türkiye	10,5
İspanya	24,1		

Kaynak: OECD, *2015 Ekim ayı itibarıyla

AB Sanayi Politikası 2013 sonu itibarıyla, yaklaşık 315.000 KOBİ'ye 30 milyar Avroluk bir finansman sağlamıştır. Böylece 380.000 kişilik istihdam yaratılmıştır (Girişimcilik Eylem Planı).

Tablo 5. Türkiye Sanayi Üretim Değeri, GSYH İçindeki Payı ve Büyüme Oranı

Yıllar	Üretim Değeri (Milyar TL)	SANAYİ	
		GSYH % Payı	Büyüme Oranı (%)
2002	22.002	30,3	4,7
2004	26,444	31,7	11,6
2006	31,722	32,8	10,2
2008	33,111	32,5	-1,3
2009	30,263	31,2	-8,6
2011	37,920	32,9	10,0
2013	40,073	32,7	4,0
2015 (T)	43.510	32,9	3,9

Kaynak: TÜİK, 1998 Yılı Sabit Fiyatlarla

Tablo 6. Türkiye İmalat Sanayi Üretim Değeri, GSYH İçindeki Payı ve Büyüme Oranı

Yıllar	Üretim Değeri (Milyar TL)	İMALAT SANAYİ	
		GSYH % Payı	Büyüme Oranı (%)
2002	16,033	22,1	3,1
2004	19,392	23,2	11,7
2006	22,760	23,5	8,5
2008	24,015	23,6	-0,1
2009	22,274	23,0	-7,3
2011	27,890	24,2	10,0
2013	29,425	24,0	3,7
2015 (T)	31,306	24,2	3,9

Kaynak: TÜİK, 1998 Yılı Sabit Fiyatlarla

Cari Fiyatlarla GSYH içindeki sanayi payları düşmektedir.

Tablo 7. Türkiye İstihdamında Sektörel Dağılım (Son Üç Yıl, % Payı)

Yıllar	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmet
2013	21,2	20,7	7,2	50,9
2014	21,1	20,5	7,4	51,0
2015 (T)	20,0	20,4	7,5	51,1

Kaynak: TÜİK

Tablo 8. Türkiye Sanayinde İstihdam (Milyon Kişi)

Yıllar	Sanayi	Toplam
2013	5,101	24,601
2014	5,316	24,933
2015	5,426	25,322

Kaynak: TÜİK

Sanayide fason çalışma oranı artmakla, sendikalaşma giderek hız kaybetmekte, taşeronlaşmada ücretlerdeki azalma sürmektedir. Sanayide kadın işçi istihdamı düşüktür. Tüm sanayi içinde kadın çalışanların oranı % 19,2 civarındadır. 2015 yılında TÜİK Ekim verilerine göre 3.015.000 işsiz vardır. İşsizlik oranı % 10,5 olup, erkeklerde % 9,1 kadınlarda % 12,3'tür.

Türkiye, **Rekabet Endeksi**'nde 144 ülke arasında 45. sırada olup, bileşenlere bakıldığında;

Kurumsal yapılarda	64. sırada
İşgücü piyasasının etkinliğinde	132. sırada
İnovasyonda	56. sırada
Sağlık ve İlköğretimde	69. sırada
Makro ekonomik ortamda	58. sırada
Mali piyasaların gelişmişliğinde	58. sırada
Alt yapıda	51. sırada.

Tablo 9. Son Beş Yılın Dış Ticaret Verileri (2011–2015): Milyon \$

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Hacmi	Karşılama Oranı (İhr/İth. %)
2011	134.906	240.541	-105.935	375.747	56,0
2012	152.462	236.545	- 84.083	389.007	64,5
2013	151.802	251.661	-99.659	403.463	60,3
2014	157.642	242.183	-84.541	399.825	65,1
2015 (T)	160.300	248.610	-88.310	408.910	64,5

Kaynak: TÜİK

Tablo 10. Ülke Gruplarına İhracat % Payları (2015)

Avrupa Birliği	46,5	Orta Amerika ve Karayipler	0,6
Serbest Bölge	1,6	Güney Amerika	1,3
Diğer Avrupa Ülkeleri	10,3	Yakın-Orta Doğu	24,1
Kuzey Afrika	6,6	Diğer Asya	7,9
Diğer Afrika	2,7	Avustralya, Yeni Zelanda	0,4
Kuzey Amerika	5,0	Diğer Ülkeler	0,2

En Fazla İhracat Yapan Sektörler:

1. Motorlu Kara Taşıtları, Treyler vs.	19,4 Milyar \$
2. Ana Metal Sanayi	16,9 Milyar \$
3. Tekstil Ürünleri	15,5 Milyar \$

İmalat Sanayi Bazı Alt Sektörlerinin İthalat İçindeki Payları (2015, %)

Kok, Rafine Petrol ve Nükleer Yakıtlar	(10,0)
Kimyasal Ürünler	(18,4)
Ana Metal Sanayi	(14,5)
Makine Sektörü Teçhizatı	(11,8)
Motorlu Kara Taşıt ve Römorklar	(9,9)
Diğer Alt Sektörler	(35,4)

Tablo 11. İmalat Sanayi Üretim ve İhracatında Ürün Teknolojik Yapısı (%) (2003 ve 2015 Yılları)

Teknoloji Yoğunluğu	ÜRETİM		İHRACAT	
	2003	2015	2003	2015
Yüksek	5,7	2,9	5,6	2,9
Ortanın Üstü	21,9	24,7	22,8	30,1
Ortanın Altı	25,5	32,5	23,9	28,0
Düşük	46,9	39,9	47,7	39,0
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TÜİK ve MMO, 2015 Ekim sonu

Görüldüğü gibi, Türkiye imalat sanayi yapısı, üretimde %72,4; ihracatta ise %67,0 payları ile “düşük + ortanın altı” teknoloji yapısına dayanmaktadır.

Ülkede AR-GE’ye dayalı bir yapılanma olmadan ve AR-GE harcamalarının payı GSYH’de %2,5’e ulaşmadan yüksek katma değerli ürüne dönük “yüksek + ortanın üstü” teknolojileri egemen kılmak mümkün değildir.

2015 tahminlerine göre ülkeye giren 11,2 milyar dolarlık yabancı doğrudan sermaye yatırımlarının, 2,7 milyar doları imalat sanayi sektörü yatırımlarına dönüşmüştür. Bu durum imalat sanayinin doğrudan yabancı sermayeye cazip gelmediğini göstermektedir. Doğrudan yabancı sermaye

yatırımları, inşaat, bankacılık, finansman, ulaşım, sigortacılık vs. gibi alanlarda yoğunlaşma göstermektedir.

SANAYİ STRATEJİ BELGESİNDE;

Vizyon: “Orta-Yüksek ve Yüksek Teknolojileri Ürünlerde Avro-Avrasya’nın tasarım ve üretim üssü olmak” şeklinde belirlenmiştir. Yukarıda verilen tablo ve bilgilerden de görüldüğü gibi bu vizyon gerçekçi değildir.

STRATEJİK HEDEFLER İSE;

- A. Sanayide Bilgi ve Teknolojiye dayalı katma değerli yerli üretimin geliştirilmesi,
- B. Kaynakların etkin kullanıldığı, daha yeşil ve rekabetçi sanayi yapısına dönüşümün sağlanması,
- C. Sosyal ve bölgesel gelişmeye katkı sağlayan ve nitelikli işgücüne sahip sanayinin geliştirilmesi.

Bunların gerçekleşmesi için;

- AR-GE ve inovasyon alt yapısı, GSYH’den alınan AR-GE harcamaları payı, patent, faydalı ürün sayısı, üniversitelerin bugünkü bilimsel yapısı,
- Yatırımların sanayide hangi sektörlere yapıldığı, teknoloji geliştirme durumu ve enerji verimliliği ve çevreyi koruma durumu,
- Kalkınma ajanslarının bugünkü bölge planlaması ile nasıl bir kalkınma yapılacağı, sanayinin GSYH’deki payının bunun için yeterli olup olmadığı sorulmalı, analiz edilmeli ve gerçek belirlenmelidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yukarıda çizilen sanayi tablosu ile Türkiye’nin GSYH büyümesini, kişi başına gelirini, gelir dağılımını OECD ortalamalarının üstüne çıkarması, teknolojisini geliştirmesi, eğitim düzeyini bilimsel esaslara göre yeniden düzenlemesi ve çalışmalarının çağdaş düzeyde haksız gelirden istenilen payı alması mümkün görünmemektedir. Başka bir Türkiye, başka bir sanayileşme ise yarının gerçek Türkiye’si yaratılmalıdır. Bunun için;

- Ülke kaynaklarının etkin ve bilimsel kullanımı ile GSYH içindeki imalat sanayi üretiminin payı %30’lara çıkarılmalıdır.
- Katma değerli ürünler sanayi üretimi ve ihracatının temeli olmalı ve yüksel teknolojik ürünlerin payı en az %10’a çıkarılmalıdır.
- AR-GE oranı %2,5’i hedef alınarak, bilim ve teknoloji politikası buna koşul olarak düzenlenmeli, eğitim, çalışma koşullarını, üniversite yapısı buna uyarlanmalıdır.
- Çalışanların GSYH dağılımından aldığı pay artırılmalı ve gelir uçurumu kapatılmalıdır. Sendikal faaliyetlere engel olan tüm yasalar buna göre düzenlenmelidir.
- Meslek Odaları, sivil toplum kuruluşları ve bilim kurumları üzerindeki baskılar kaldırılmalı ve yasal düzenlemeler buna göre yeniden düzenlenmelidir.

SORULAR VE CEVAPLAR

Prof. Dr. AZİZ KONUKMAN / Oturum Başkanı

Vallahi Yavuz ağabey; harikası yahu! O kadar güzel bize zaman bıraktın ki ve çok özlü bir şekilde bitirdin. Hatta şöyle dedin; “İşte alternatif” dedin, önümüze attın yani. Sağ ol, var ol.

Efendim, şimdi salona dönüyoruz. Merak etmeyin, vaktimiz var. Yani ben öyle biraz despot davrandım; ama süreme bakayım şimdi, daha 20 dakikamız var.

Evet, salondan sorular bekliyoruz. Sorular yazılı alınacak herhalde.

Evet, Erol Hocaya iki tane soru var.

Buyurun.

Prof. Dr. EROL TAYMAZ

Haluk Bey’in iki sorusu var.

Bir tanesi şu: “Sanayide gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmemiş tanımları neye göre yapılmakta? Örneğin Hindistan hangi kriterlere göre gelişmiş ülke statüsüne girmiş? Aynı şekilde, Endonezya da böyle tanımlanmış. Endonezya bir gelişmiş ülke mi?”

Şöyle: Gelişmişliği tamamen gelir durumuyla tanımladık. Geliri yüksek olan ülkeler gelişmiş ülkeler. Yani o son tablo kastediliyor. O son tabloda üç ülke grubu var. O üç ülke grubu, sanayi yapıları birbirine benzeyen ülkeler. Yani birinci gruptaki ülkeler birbirine benziyor, ikinci gruptaki ülkeler birbirine benziyor, üçüncü gruptaki ülkeler birbirine benziyor, o şekilde. Biz orada, birinci gruptaki ülkelerin çoğunluğu gelişmiş ülkeler olduğu için, kısaca ona gelişmiş ülke grubu dedik. Bu, şu anlamda değil tabii: Mesela, Endonezya’da kişi başına düşen milli gelir diğer ülkelerin çok altında olabilir; ama sanayi yapısı itibarıyla birbirine benziyor. O yüzden biz kısaca gelişmiş ülke grubu dedik; çünkü çoğunluğu gelişmiş ülkelere oluşuyor. O anlamda bir tanım o.

İkinci soru: “Gelişmiş ülkelerin aynı şekilde kültürde ve yaşam biçiminde de gelişmiş olması gerekmez mi? Hindistan örneğine bakarsak, medyaya yansıdığı kadarıyla, hâlâ kastların belirgin olduğu, yoksulluğun yüksek olduğu, kadın-erkek eşitliğinin oldukça geri olduğu, kadına tecavüzün en yüksek olduğu ülkelere biri. Bu haliyle nasıl gelişmiş bir ülke olabiliyor?”

Bunun da cevabı aynı şekilde yani sanayi yapıları birbirine benzediği anlamında söyledim.

Sinan Bey’in bir sorusu var: “Yakınsama şansımızı artırmak için uluslararası zincirlerde ne gibi bir role aday olunmalıdır?”

Tabii, uluslararası zincirlerdeki konumla ilgili olarak, daha doğrusu uluslararası işbölümündeki konumla ilgili olarak bizim kastettiğimiz, yine o son tabloda gösterdiğim üzere, Türkiye’nin o geçiş grubunda yer alması ve bir türlü üst gruba çıkamamasıydı. Yani sanayi yapısı anlamında kastettik. Uluslararası zincirlerle ilgili olarak da yine aynı şeyi söylemek mümkün; çünkü uluslararası üretim zincirlerindeki uluslararası firmalar, bu üretim zincirini bölerek, hangi kısım nerede daha kârlı yapılırsa oraya transfer ediyorlar. Türkiye gibi ülkelerin kalkınabilmesi için -aşlında bütün ülkeler için geçerli olan bir şey- bu üretim zincirinde kişi başına katma değer daha yüksek olduğu alanlarda uzmanlaşması gerekiyor. Üretim zincirinin kişi başına katma değer düşük olduğu

kısımları, düşük ücret temelinde rekabetçi olunan kısımlar. Yani sonuç olarak söylemek gerekirse, Türkiye, kişi başı katma değeri yüksek olan faaliyetlerde uzmanlaşabilirse, yakınsama şansını artıracaktır.

Bana yöneltilen sorular bunlardı.

Prof. Dr. AZİZ KONUKMAN / Oturum Başkanı

Peki, teşekkür ederiz Hocam.

Başka soru var mı?

Buyurun.

MUZAFFER BEY

Öncelikle, siz akademisyenlerimize teşekkür ediyoruz. Sanayimizin durumunu genel hatlarıyla özetlediniz. Yeni bir sanayileşme hamlesini nasıl gerçekleştireceğiz? Önümüzdeki darboğazlar neler? Üretime yönelik ithalatı nasıl keseriz? Tabii, sizin özetlediğiniz şeyde içinde çözüm yolları da var. Bunu akademiye alacağınız doktora yapacak öğrencilere veriyorsunuz. Bunu ne ticaret odaları yaptırıyor, ne devletimiz, Hükümet yaptırıyor. İthalatı nasıl keseriz, azaltırız? Ben, 45 yıllık mühendisim ve imalat sanayinde çalışıyorum, anahtar teslim tesisler üretiyorum. 18 yıl da Demir-Çelik Genel Müdürlüğü'nde çalıştım. Yüksek teknolojiyi nasıl uygularız? Somut olarak, 5-10 yılda. Teknolojik araştırmalar yapıyor; ama biz bu dışarı mı gidiyor, yoksa içerideki sanayimize uygulayabiliyor muyuz? Sanayicinin kalifiye eleman sıkıntısı var. İşsizlik diz boyu, ama CNC tezgahını çalıştıracak eleman bulamıyorlar. İşsiz mühendisimiz de var, sanayiye adapte olamıyor. Onu da söyleyeyim. Filmi 1970'e çevirelim. Ben, perşembe günü mezun oldum, cuma günü Karayolları'nda işbaşı yaptım. O zaman talep çok fazlaydı.

Tabii, bunun dışında da çok geniş kapsamlı ele almamız lazım konuyu. Burada devlet kurumlarından kimse yok, varsa da çok az kişi var. Sanayiden de kimse yok. Sanayici de problemini ne üniversiteye getiriyor, ne de devlete. Üzerinde durulan şey, vergiler, asgari ücret. Artık ücretle kimse oynayamaz, yani ücreti tırmandırıcaksın. Ama makinelerin verimini artırmamız lazım, otomasyonu artırmak zorundayız, rekabet gücünü artırmak için. Size geçmişten de bir misal vereyim.

250 kişiyle çalışan iplik fabrikası, yeni teknoloji geldi mi, 45 kişiyle çalışıyor. Beşte bire düşüyor çalışan sayısı. Her şey otomasyonla oluyor. Bu da 80'li yılların sonunda oldu, eski çalışmalarımın bahsediyorum.

Bu konuda önerilerinizi bekliyorum. Yani anlattıklarımız güzel, önemli; ama çözüm yolları neler? Kısa ve öz olarak söylerseniz sevinirim.

Prof. Dr. AZİZ KONUKMAN / Oturum Başkanı

Tabii, bu sürede onlara yanıt vermek zor. Ama doktora öğrencilerine Erol Hoca herhalde bundan sonra sizin bu sorularımızı da çalışma alanına koyarak inşallah katkı sunacak.

Şimdi ben, son sözleri almak üzere, sevgili Serdar'a söz vermek istiyorum. Sana da tabii Oktay.

Dr. SERDAR ŞAHİNKAYA

Oktay önce konuşsun, sonra ben konuşayım. Malum, Oktay hiç konuşmadı.

Dr. OKTAY KÜÇÜKKİREMITÇİ

Teşekkür ederim.

Aslında ben Muzaffer Bey'in söylediklerine de biraz cevap vererek, söyleyeceklerimi de o bağlamda belirlemiş olayım. Böylelikle iki işi bir arada yapmış olalım.

Bu darboğaz nasıl aşılacak? Üretimin ithalata bağımlılığını nasıl engelleyeceğiz?

Serdar ağabeyin çok renkli, çok keyifli sunumunda, aslında hızlı gitmek zorunda olduğu için kaçırılmış olabilirsiniz, verdiği şeylerde vardı bunlar.

Bu şöyle aşılr: Çok basit söyleyeyim. Kim aşacak meselesi var. Devlet aşacaksa bunu, bizim gösterdiğimiz slaytlardaki alanlarda yatırım yapılarak aşılacak. Özel sektör o alanlarda yatırım yapmaz. Özel sektör aşacaksa bu işi, özel sektör şöyle aşacak: O daha uygun kaynaklar ithal etme imkanlarını araştırarak, daha ucuza ithal etme imkanını araştırarak. Üretim değerini daha yüksek, yani daha pahalıya satma imkanlarını sağlayarak, bir matematik denklik olarak üretimdeki ithal payını düşürmeye bakacak.

Bizim yargımız hep şu ya da bizim yaklaşımımız şu: Motivasyon unsuru eğer kâr, verimlilik, yüksek katma değer ise özel sektörün bu saiklerle girdiği şeylerde kamu yararına bir şey yaratmasını beklemek safdillik olur. Özel sektörün böyle bir misyonu da yoktur, böyle bir şey yükleyemezsiniz de. Bu nedenle, hedef fonksiyonunuz eğer kamu hizmeti, kamu yararı, insanların daha refah içerisinde, daha iş bulabilecek ve uygun koşullarda çalışabilecekleri bir yer diyorsanız, o zaman, bunu özel sektörden değil, kamudan bekleyeceksiniz. Serdar ağabeyin gösteremediği... Ama nasıl olsa bunlar web gibi bir ortama konularak herhalde efkârı umumiyenin hizmetine açılacaktır. Hangi sektörler diyorsanız, aslında ipuçları var. Tabii, ben bir kâhin değilim, şu sektöre yatırım yapılırsın diyemem. Ama Türkiye'nin ihtiyacının hangi sektörler olduğunu söylemek mümkün. Ara malları sektörü, Türkiye'de özelleştirilen en büyük sektörlerdir. Yani kimyasallar, petrol ürünleri, demir-çelik tesisleri. Burada siz özelleştirme yaparsanız, hurda demire bağlı bir demir-çelik sektörü haline getirip... Tabii, ben mühendis değilim; ama insanın bilmediği bir konuda ahkam kesmesi daha keyifli bir şey. Hurda demire bağlı bir demir-çelik sektörü oluşturup, madenlerimizi demir-çelik sektörüne yöneltecek imkanları ortadan kaldırırsanız, buradan ne istihdam beklemek mümkün ne de Türkiye için bir gelecek beklemek mümkün.

Yüksek teknoloji, katma değer; bunlar benim kafamda en azından istifhamlar yaratan şeyler, soru işaretleri yaratan hadiseler. Ben, yüksek katma değer meselesinin o kadar önemli bir şey olmadığı kanaatindeyim. Katma değer, bir ticari kavramdır. Kabaca söyleyeyim, ucuza üretip, pahalıya satmak demektir. Çin'in, Kore'nin... Kore aslında iyi bir örnek değil. Ama Çin'in, Hindistan'ın, daha az insani gelişmişlik vasıflarına sahip ülkelerin ihracatına bakın, yüksek katma değerli, yüksek teknoloji ürünler ağırlıktadır. Ama gidin, o ülkelerdeki yaşam koşullarına bakın. Transistorun çipini ülkede üretirseniz, yüksek katma değerli bir ürün üretmişsinizdir. Transistorun çipinin parçalarının yüzde 90'ını yurtdışından ithal ederseniz, yüksek katma değerli ve yüksek teknoloji bir ürün üretmenizin o ülkeye sanıldığı kadar büyük faydası yoktur diyeyim.

Teşekkür ederim Hocam. Ben de korsan bir bildiri sunuyordum gibi oldum, ama kusura bakmayın.

Prof. Dr. AZİZ KONUKMAN / Oturum Başkanı

Belki Erol Hoca, yüksek katma değerli ürünler derken başka bir şey anlatmak istiyordu. O yüzden, ona kısa bir söz verelim. Hani cevap hakkı değil, ama belki kısa bir açıklama yapmak ister.

Buyurun Hocam.

Prof. Dr. EROL TAYMAZ

Önce ücretle ilgili şöyle bir örnek vermek istiyorum.

“Dünyada en gelişmiş, kadın-erkek eşitliği falan dahil, tüm alanlarda en gelişmiş ülkeler hangileridir?” deyince, hepimizin aklına ilk olarak İsveç, Norveç, Finlandiya, Danimarka falan gibi İskandinav ülkeleri geliyor. Bu İskandinav ülkelerinden özellikle İsveç, sanayi açısından çok gelişmiş bir ülke, diğerlerinden daha başarılı. Orada 60’larda ve 70’lerde sosyal demokrat hükümetlerin izlemiş olduğu bilinçli bir politika var, bunu sendikaların da desteğiyle uygulamışlar. Zaten İsveç’te bu politikayı öneren de iki sendikacı aslında. O da şu: “Ücret pazarlıkları yapılırken, bütün sektör düzeyinde, hatta ulusal düzeyde ücretler saptansın ve zor durumda olan bir firma, ben zor durumdayım, rekabet edemiyorum, batacağım deyip de ücretleri düşürmeye kalkmasın.” Mantık da vurgulamaya çalıştığım yapısal dönüşüm olayıyla ilgili. “Bir firma o ücreti veremiyorsa o batsın zaten, ki onun yerine işçiler gidip o ücreti verebilecek daha iyi bir yerde çalışsınlar.” Bu, 60’larda, 70’lerde 80’lerin başına kadar uygulanan bir politikaydı İsveç’te. Bunun da gerçekten üretkenlik artışına çok olumlu bir etkisi olduğu artık herkesin kabul ettiği bir gerçek. Tabii, daha sonra İsveç’in içine girmiş olduğu başka problemler var iktisadi olarak; ama o dönemlerde başarılı bir politika ve yapısal dönüşümü sağlayan bir politika. Yani İsveç’in rekabetçi olamayacağı sektörleri bırakıp, o sektörlerde düşük ücret temelinde rekabetçi olalım gibi bir kaygı gütmeyen, daha yüksek katma değerli sektörlerle geçişini sağladığı bir şey.

Buradan katma değer konusuna geçerseniz; belli bir ürünü, bu ürün katma değeri yüksek bir üründür, bu ürün katma değeri düşük bir üründür diye tanımlamak mümkün değil. Yani cep telefonu, katma değeri yüksek bir üründür; elbise, katma değeri düşük bir üründür demek doğru değil bence. Çünkü bu, faaliyet bazında tanımlanan bir şey. Cep telefonunu üretirken çok çeşitli faaliyet yapıyorsunuz. Bu her bir faaliyetin katma değeri farklı farklı. Tekstil ürünlerinde de öyle. Diyelim ki gömlek satıyorsanız, gömlek üretiminde farklı faaliyetler var ve bu faaliyetlerin her birinin katma değere katkısı da farklı farklı.

Benim konuşmamda değindiğim ve bu tip bağlamlarda söylenen katma değeri yüksek derken, katma değeri yüksek faaliyetlerden bahsediyoruz biz. Cep telefonu montajı, katma değeri yüksek olmayan bir faaliyet olabilir, bu yüzden de o ülkeye fazla bir şey getirmeyebilir. Ama cep telefonunu tasarlamak, onu geliştirmek, katma değeri yüksek bir faaliyettir. O zaman, o farklı bir faaliyet, yani nitelikli işgücüyle yaptığınız bir faaliyettir.

Sonuçta, katma değer en büyük bileşeni ücrettir. Katma değeri yüksek faaliyet dediğimiz zaman da kastettiğimiz, ücreti yüksek olan faaliyettir. Milli gelirin de büyük bir kısmı ücrettir aslında. Gelişmiş ülkelerde milli gelirin yüzde 70’i ücretlerden oluşur. Bizim gibi ülkelerde ise daha küçük bir oranda, yüzde 50’si, yüzde 40’ı ücretlerden oluşur. Bu yüzden, katma değer artırılması, aslında

ücretlerin milli gelir içindeki payının artırılmasıdır, kişi başına ücretlerin artırılmasıdır. Ücreti artırmanın tek yolu da budur, yani bundan başka yolla artıramazsınız. Ücretin fazla olması... Türkiye'de asgari ücret tartışması şu günlerde çok popüler. Diyelim ki asgari ücret 1000 lira. Bunu 2000 liraya çıkarsak ve o ürünleri hâlâ satabiliyorsak, bütün insanlarımızın yaşam standardını iki katı artırmış oluruz, ki amacımız da budur. Peki, o 2000 lira ücret verdiğiniz ürünü nasıl satacaksınız yurtdışında? Onu satılabilir bir hale getirmeniz lazım. O ürüne eğer satılabilir nitelikler kazandırabiliyorsanız, o ürünü satarsınız. Bunu satanlar da var. Fransa'nın tekstil sanayinde fazla bir üretimi yok, ama pek çok tekstil firması, bilinen marka diyelim, Fransa'dadır ve o ürünlerdeki katma değer de büyük bir kısmını aslında Fransa almaktadır. Aynı şey İtalya için de geçerli. Benzer örnekleri bulabilirsiniz. Yani tekstil sektörü her zaman çok kötü bir sektör demek değil; tekstil sektörünün payı azalmak konumundadır, azalması da gerekiyor zamanla, ama azaldığı halde, var olan ürünlerde siz katma değeri yüksek faaliyetler yapabilirsiniz. Ancak bunu yaptığımız zaman zaten o ülkenin kalkınmasını sağlayabilirsiniz.

Prof. Dr. AZİZ KONUKMAN / Oturum Başkanı

Aslında bir seminer konusu yapmamız lazım; çünkü çok tartışmalı bir alana girdik. Çünkü katma değer dediğimiz zaman, üretim faktörlerine yapılan ödemeler; bunun içinde ücret de var, diğer faktörler de var. Ücretin payı bazen düşük de olabilir. Neyse.

Serdar'ın da bu konuyla ilgili değil, ama bir-iki lafı var. Sözü ona bırakıyorum.

Dr. SERDAR ŞAHİNKAYA

Bir defa, bu ithalatı kesme meselesiyle ilgili olarak sizin konuşmanızda söylediğiniz, 70'li yıllarda, perşembe okulu bitirdim, cuma işe başladım gibi bir genişleme konjonktürü lazım. Erol Hoca ile Fikret Şenses Hocanın sanıyorum 2005 ya da 2006'da yaptıkları bir sanayileşme çalışmasında şöyle bir cümle vardı: "Sanayileşmeyi yeniden toplumsal amaç fonksiyonu haline getirmeden bu işler olmaz" gibi. Yani önce sanayileşme ruhu ve rüzgarını ülke üzerinde, bu coğrafyada estirmeden, böyle basit tedbirlerle, idari tedbirlerle bu yapıyı birdenbire değiştirmek oldukça hayalci olur.

Ama söyleyeceğim bir başka şey var. Sunumda tek cümle olarak bahsettim, ama üzerinde bir-iki cümle etmek lazım.

Müzakere masasındaki bürokrasinin kendi reflekslerine sahip çıkması lazım gelir diye bir cümle kullandım. Hikâye şudur: "Dünya Ticaret Örgütü ya da uluslararası diğer ticaret örgütleri; onların kuralları var, bu kuralları aşamadığımız için kendimize özgü bir şey yapamıyoruz" diyorlar. Bakın, Aziz Hoca, çok iyi hatırlayacaktır, Avrupa Birliği gürültüsü koptuğundan bu yana bizde kimse Roma Antlaşmasını okumuyor. Roma Antlaşması'nın 222. maddesi var, topluluğa üyeliği düzenliyor. İkinci paragrafında şöyle bir lakırdısı var: Avrupa Birliği Anayasası diye bir anayasa taslağı, biliyorsunuz, Valery Giscardesten zamanında hazırlandı, ama çöktüler, Fransızlar ve Hollandalılar reddetti, dolayısıyla da kadük kaldı. Ne var ortada? Bir tek Roma Antlaşması var. 222. madde aynen şunu söylüyor: "Topluluk üyeleri ya da topluluğa üye aday ülkeler, ekonomilerini düzenlerken, kamu mu, özel sektör mü tartışmasında topluluk nötrdür, yansızdır." Buraya kimse atfı yapmamıştır Türkiye'de. Bu bir. İki, Dünya Ticaret Örgütü'nün kendi kuralları içinde dava edilemeyen hususlar var. Bir tanesi AR-GE yatırımları. Diğerleri de gerice bölgeleri kalkındırmak için kamusal harcamalar, bölgesel kalkınma için. Bu iki kalemde, yani AR-GE'de ve bölgesel kalkınma

yardımlarında kamusal hibelerde, Dünya Ticaret Örgütü'nün kendisi diyor ki, "Bunu yapabilirsiniz ve biz dava ettirmeyiz bunu."

Biz bunları da yapmadık. Bir de Batı'nın, özellikle Avrupa Birliği'nin gelişmiş ülkelerinin, o Milano'daki sanayicilerin, Avrupa Birliği sanayicilerinin şöyle bir tezgahı var: Onlar, bir, tarife dışı engelleri çok iyi kullanıyorlar. İki, bu AR-GE ve bölgesel gelişme paketleri adı altında aslında muvazalı bir biçimde kendi yerli sanayilerini koruyorlar.

Erol Taymaz Hoca Fransa'dan bir örnek verdi, ben de Fransa'dan bir örnekle tamamlayayım.

Fransa'nın en önemli elektronik firmalarının başında Thomson Elektronik geliyor. Kamusal bir işletme neredeyse. Bakın, Fransa'ya herhangi bir ülke, Çin de dahil, elektronik bir ürün göndersin, ihraç etsin, Fransa nereden alıyor biliyor musunuz; "Ben sizin ürününüzü ancak Dijon gümrüğünden alırım" diyor, "Marsilya'ya getirip malı yıkarsan, oradan almam" diyor. Marsilya ile Dijon arası 476 kilometre. Navlunu var, bilmem nesi var. Adam, Avrupa Birliği'nin sürükleyici ikinci ülkesi. Serbest ticaret falan filan. O, bize anlatılan hayaller, gerçek öyle değil. Biz gerçeğin peşinde olursak, altından kalkarız diye düşünüyorum.

Teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. AZİZ KONUKMAN / Oturum Başkanı

Biz teşekkür ederiz.

Serdar'ın bu anlattığıyla, ilgili şey, Mülkiyeliler Birliği Dergisinin eski sayılarından birinde var, 86'da. Bu Roma Antlaşması'nın ilgili maddesine gönderme yapıyor. Bir kez daha hatırlattı. Teşekkür ediyoruz.

Yavuz ağabey, son söz senin.

YAVUZ BAYÜLKEN

Ben de son olarak, AR-GE ve inovasyonla ilgili birkaç şey söyleyeceğim.

Bunlar gerçek veriler. KOBİ'lerde yapılan bir araştırma şunu gösteriyor; ki ciddi bir araştırma, Türkiye çapında yapılan bir tarama: Tüm KOBİ'lerin ancak yüzde 12.4'ünde AR-GE bölümü var. AR-GE merkezi demiyorum, AR-GE bölümü. "Kaç kişi çalışıyor?" dersiniz; en fazla 5 kişi çalışıyor bu AR-GE bölümlerinde. Onlar da çok uzun süre yaşamıyor, yani bir süre sonra Ar-Ge'nin dışında başka işler yapmaya başlıyorlar ve o AR-GE bölümü ölüyor. O açıdan, KOBİ'lerdeki AR-GE'yi teşvik edecek her türlü unsuru çalıştırmak gerekiyor. Gerekirse Avrupa Birliği projelerine bu konuda ortak olmak gerekiyor.

Bir de başka bir konu var. Ben bu AR-GE projelerinde danışmanlık yaptım çok uzun süre. Mesela, yabancı sermayeyle ortak olan firmalarda şöyle bir şey var: Alarko bunlardan bir tanesidir. 15 yıl Alarko'da danışmanlık yaptım. AR-GE'ye başladık, 8 tane AR-GE projesinden teşvik aldık. Ciddi olarak başladı. Fakat sürekli olarak Carrier firmasının, yabancı firmanın Alarko üzerinde baskısı vardı. Sürekli, "Siz AR-GE'den vazgeçin, bizim zaten büyük AR-GE departmanımız var, her yerde yapıyoruz, siz bu kadar parayı boşa harcamayın" dediler ve ben Alarko'dan ayrıldıktan sonra bütün projeleri devre dışı oldu ve Alarko resmen AR-GE'yi bıraktı. Bu bir teslimiyet durumu. Piyasada pazar payı düştüğü gibi, ısıtma-iklimlendirme sektöründe hiçbir yeni ürün yapma şansına sahip olamadı. Bu çok önemli bir olay. Eğer hakikaten işletmelerde bunu yapmak istiyorsak, özellikle yeni

teknolojileri geliştirme, teknoloji geliştirme, süreç geliştirme, yeni üründe mutlaka AR-GE olayının yeniden Türkiye'de ele alınması gerekiyor. Çünkü bu haliyle yürekler acısı bir durum var. Dediğim gibi, yüzde 1'e bile henüz ulaşmış değil.

Son olarak bir de başka bir önemli şey söyleyeceğim.

Yine KOBİ'ler için söylüyorum. İşletmelerin birçoğunda ihracat arttıkça ciro artıyor, fakat kârlılık düşüyor. İç pazar daha cazip. Ama iç pazar kapanmış durumda. İç pazarda ithalata saplanılmış durumda. Dışarıya ihracat yapmak zorunda kalıyorlar ve her ihracat yılında, ihracat arttıkça, ciro artıyor, ama kârlılık düşüyor, dolayısıyla katma değer aşağıya doğru iniyor. Böyle bir şeyin içindeyiz. Onu da söylemekte yarar var.

Prof. Dr. AZİZ KONUKMAN / Oturum Başkanı

Hem tebliğ sahiplerine hem bizi sabırla dinleyen dostlarımıza teşekkür ediyoruz.

Yarın saat 10.00'da burada buluşmak üzere saygılar dilerim.

**TMMOB
SANAYİ KONGRESİ
2015**

**2. Gün
12 Aralık 2015 Cumartesi**

III. OTURUM

GEBZE ALAN ARAŞTIRMASI

Oturum Başkanı: Yunus YENER

Üretim Zincirlerinde Mühendislerin Yeri ve Yaşam Koşulları / Gebze Havzası Örneği
Yrd. Doç. Dr. Serkan ÖNGEL

YUNUS YENER / Oturum Başkanı

Sayın TMMOB Başkanı, Oda Başkanım, sevgili arkadaşlar, değerli misafirler; “Başka Bir Sanayileşme Mümkün” başlığıyla yaptığımız Sanayi Kongresi’nin 2. gününe hoş geldiniz. Kendim ve Yönetim Kurulu adına hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Bu oturumu ben yöneteceğim.

Sunumunu yapmak üzere Serkan’ı kürsüye davet ediyorum.

Oturum konumuz, Gebze Alan Araştırması.

Kısaca bir giriş yapayım buradan, ondan sonrasında Serkan’a sözü vereceğim. Bu alan araştırmasına nasıl başladık, sürece kısaca değineyim.

Gebze’de 1 senelik tam zamanlı bir çalışmam oldu. O süre içerisinde değişik geldi bölge. Kocaeli kent nüfusuyla aynı nüfusa, hatta alan olarak baktığımızda neredeyse 2.5 katı bir alan, bir havza. Gebze dediğimizde, bu alan araştırmasını yaptığımız alan olarak, Dilovası, Gebze, Darıca, Çayırova, Tuzla olarak, bir bölge olarak baktığımızda, orayı aldık. Nüfus olarak baktığımızda, 750 bin, 800’bine yaklaşan bir nüfus var bu bölgede. Kocaeli’nin kent merkezinde nüfus 330 bin. Gebze’nin ilçe merkezi olarak nüfusu da aynı. Günlük oynamalar oluyor orada, birisi 100 aşağısı, birisi 100 yukarısı; ama o anlamda baktığımızda, Kocaeli bir kent, orta büyüklükte bir kent diyebileceğimiz bir yer. Ama Gebze, arkadaşların deyimiyle iri bir kasaba; yani sosyal alan olarak baktığımızda, yaşam alanı olarak baktığımızda, bir kentte arayacağımız şeylerin birçoğunu, birçok şeyi bulamayacağımız bir yer. O süreç içerisinde baktığımızda da özellikle 50’lerden sonra başlayan, 60’larda hızlanan Türkiye’de sanayileşme tarihini rahatlıkla izleyebileceğiniz bir bölge ve bunu yollarla ifade edebiliyoruz. Yani Ankara-İstanbul Yolu, sanayileşme şeyinde baktığımızda bir çizgi. Sonrasında, özellikle 60 sonrasında baktığımızda, E-5’in etrafında dizilen büyük sanayi kuruluşları ve sonrasında TEM’in açılmasıyla beraber organize sanayi bölgeleriyle beraber bir başka sanayileşme dalgası ve bir sanayi bölgesi. Serkan biliyordur herhalde sayısını, yani 13 tane organize sanayi bölgesi var Gebze’de. Bir sanayi havzası ve o anlamda baktığımızda, Gebze, diğer taraftan bakıldığında da özellikle mühendisler açısından baktığımızda, tercih ettiği bir yer değil. O anlamda Gebze, özellikle beyaz yakalılar açısından, mühendisler açısından, gündüz çalışmaya gelinen, akşam da İstanbul veya Kocaeli’nde yaşam sürdürülen bir bölge olarak öne çıkıyordu.

Böyle bir şey içerisinde Gebze Temsilciliğimizin Eğitim Merkezi’nin açılışında arkadaşlarla sohbet ederken, “Nasıl bir şey yapabiliriz burada, bir alan araştırması? Kent ve mühendis ilişkisi nasıl olabilir alanla, kentle?” vesaire derken, “Bir anket çalışması yapabiliriz” fikri ortaya çıktı. Bu noktada da orada benim daha önceden arkadaşım Serdar, dikkatli, Eğitim-Sen üyesi, orada bir eğitim çalışmasında bulunan bir arkadaş, “Serkan Öngel var; onunla konuşalım. Beraber daha önce bir şeyler yaptı” dedi ve sürece bu şekilde başladık. “Böyle bir alan araştırması yapalım” yine Yönetim Kuruluna getirdim. Yönetim Kurulunun onayı ve ayrıca Yürütme Kurulunda da değerlendirdik, bu çalışmaya başladık.

Süreç içerisinde baktığımızda, öncesinde İstanbul’da, metodoloji üzerine ve neyi tartışacağımız üzerine bir yuvarlak masa toplantısı yaptık. Ertesi gün daha geniş kapsamda, nasıl bir metodoloji izleyebiliriz ve onların talepleri nedir noktasında, Gebze’deki demokratik kitle örgütleri, siyasi parti temsilcileri, muhtarlar vesaireyle bir çalıştay düzenledik, sonrasında da anket çalışmasına başladık.

Bu anket çalışması süreci içerisinde özellikle Kocaeli Şube Müdürümüz Gültekin Keskin'e ve o süreçte destek veren Denetleme Kurulu üyemiz Hasan Yetim'e ayrıca teşekkür ediyorum.

Bu anket çalışması süreci içerisinde, Merkez çalışanlarımız Aslı'nın koordinatörlüğünde Yılmaz ve Ömer çok büyük bir destek verdiler ve bu çalışmanın sona erdirilmesinde, başarıyla bitirilmesinde önemli katkıları oldu. Adlarını sayamayacağım o anketör gençlerimize de ayrı ayrı buradan çok teşekkür ediyorum.

Bu çalışma içerisinde, bir de ayrıca bu çalıştay sonrasında, 28 Kasım'da, Gebze'de bir sempozyum düzenledik. Bu anketin ilk sonuçlarını, ham verilerini sunduğumuz Türkiye'deki sanayileşme konusu ve Gebze'yi de ayrıca tartıştığımız bir sempozyum düzenledik. Sonrasında da burada bu anket değerlendirmesini daha olgunlaşmış haliyle Serkan size birazdan sunacak. Bu sunuştan sonrasında da planlamamız, Ocak ayı sonlarında da PDF ortamında, elektronik ortamda ve kitap şeklinde bir yayın olarak sizlere sunacağız.

Evet Serkan. Kolay gelsin diyorum.

Yrd. Doç. Dr. SERKAN ÖNGEL

Herkese merhaba.

Tabii, bu Gebze Bölgesi'ne benim ilgim daha önceye dayanıyor. Gaziantep Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktayım. Uzun süre sendikalarda görev yaptım. KESK'te, Birleşik-Metal-İş'te ve DİSK'te görevimi sürdürdüm. Birgün gazetesinde bir çalışma deneyimim oldu daha önceki süreçte; ekonomi sayfasını yürütmüştüm. Uzun zamandan beri de sanayi alanı, emek süreçleri, bunlara ilgi duyan bir arkadaşınızım. Bu alanda, özellikle Gebze bölgesi üzerine, "Gebze Bölgesindeki Küresel Değer Zincirlerinin Emek ve Mekan Üzerinde Etkileri Nedir?" başlıklı bir doktora tezim ve oradan üretilmiş "Kent ve Emek" başlıklı bir kitabım var Gebze bölgesini inceleyen. Aslında bu çalışmanın bir şekilde bana gelmesi de böyle bir dolayım oldu. Yani bu bölgeyi bilen, bu bölgede daha önce saha çalışması yapmış olan biri olarak bu çalışmaya başlamış olduk.

Tabii, üretim zincirleri, değer zincirleri kavramsallaştırması bugünün sanayi politikalarının hâkim unsurlarından biri haline gelmiş durumda. Bunu incelerken, Gebze bölgesine özellikle tarihsel gelişim süreçlerinde bakmak gerektiğini ve bunun emek süreçlerine nasıl etki ettiğine bakmak gerektiğini irdeleyen bir çalışmaydı o dönem ve özellikle sanayideki tipolojiler ve işçiler üzerinde bu sürecin etkilerine biraz bakmıştık. Aradan geçen 5-6 yıl sonra buna bir de mühendisler üzerinden tekrar okumak, tekrar bakmak önemli bir fırsat oluşturdu.

Tabii, ben teşekkür ediyorum. Böyle bir çalışmada gerçekten Makina Mühendisleri Odası çok disiplinli bir şekilde, bir mühendis örgütüne yakışır bir şekilde, incelikli bir şekilde bu süreci yürüttüler. Yunus Bey'in de anlattığı gibi, uzun bir ön çalışma aşamasından sonra iki tane çalıştay yapıldı. Ne kadar uygulanabilir bir anket, ona dair bir çalışma yaptık. Mühendis arkadaşlarla, 20 civarı mühendis arkadaşla yapılan çok verimli bir toplantıydı. Oradan elde ettiğimiz verilerin bir kısmını kitapta zaten sizinle paylaşacağız. Gebze bölgesinde mühendislerin nasıl bir sorun yaşadığını ya da ne gibi olanaklara sahip olduğunu anlattıkları bir görüşme oldu, çok da verimli bir görüşme oldu.

Hemen sunuşa başlayayım.

Tabii, bu daha ham aşamadaki veriler. Daha detaylı verilerimiz var. Çapraz tablolarla bunları geliştirmek mümkün. Çok zengin bir veritabanına sahibiz. Bu veritabanını en iyi şekilde değerlendirmek gerekiyor bilgi üretimi anlamında. İlk etapta mevcuttaki durumu zaman sıkışıklığı nedeniyle burada ham veriler üzerinden anlatacağım, ama zaman zaman kimi anekdotları ve burada yer almayan, ama çapraz tablolarla çıkmış verileri de sizlerle paylaşacağım. Kısaca Türkiye'deki sanayi sektöründeki gelişmeye ve Gebze üzerindeki etkilerine biraz değinmek gerekiyor böyle bir giriş öncesinde.

Türkiye, biliyorsunuz, Sanayi Strateji Belgesi'nde, orta ve yüksek teknoloji ürünlerde Avrasya'nın üretim üssü olmayı kendisine vizyon olarak belirlemiş durumda ve ona yönelik bir yapıyı oluşturmaya çalışıyor. Burada da özellikle kümelenme politikaları, küresel değer zincirleri gibi kavramlar anahtar kavramlar durumunda. Küresel değer zincirleri kavramı çarpıcı bir kavram ve Gebze bölgesi açısından da önemli. Çünkü Gebze'deki farklı tipolojiler dediğimiz arka planı da aslında belirleyen bir unsura sahip. Çünkü bir dönem, yani içedönük sermaye birikimi diyelim ya da ithal ikameci sanayileşme dönemi diyelim, bu döneme özgü sanayi tesisleri varken, üretim sürecindeki parçalanma direkt olarak kent mekanını da parçalıyor. Ona dair verilere de geleceğim. Ama bu kavramsallaştırma yapıldığında iki ekolden geliyor; işletme ekolu, küresel değer zincirleri kavramını işletmelerin kendi etkinliğini arttıracak, kârlılığını arttıracak bir yerden okuyan bir okuma var, bir de bunu bağımlılık teorisi içerisinden çıkartarak okuyan anlayışlar var. Bu çalışmalar 90'lı yıllarda yapıldı. Türkiye'de de kentlere dair yapılan çeşitli çalışmalar var bu alanda. Dolayısıyla ancak sanayi üzerinden okunan konular oldu; ama kenti nasıl etkiliyor, emek süreçlerini nasıl etkiliyor, bunları da ayrıca değerlendirmek gerekiyor.

Türkiye'de bu iddiayla, bu değer zincirlerinin aslında yaygın ve yatay ilişkiler üzerine inşa edilmiş bir alan olarak tariflenen; ama baktığımızda son derece dikey bağlantıları olan, merkeze doğru yönelen bir ağ zincirinden bahsetmek gerekiyor. O yüzden, kavramsal olarak geliştirildiğinde, küresel üretim ağları, küresel değer zincirleri, küresel meta zincirleri gibi farklı adlara sahipler; ama giderek, küresel üretim ağları belirgin bir kullanım alanına sahip oldu. Burada da zincirde, değer zincirinin üst katmanlarında genelde yüksek teknoloji alanların olduğunu ve Batı ülkelerinde yoğunlaştığını görürken, alt katmanlara gittikçe bizim gibi ülkelere geldiğini görmek gerekiyor. Artık üretim tekniği mekanda gerçekleşmiyor, bir ürün yüzlerce girdinin oluşturduğu bir zenginlik üzerinden inşa oluyor. Dolayısıyla küresel ürünlerden, küresel bir üretimden bahsetmek mümkün. Türkiye'de, 90'lı yıllarda, yerli üretim, yerli sanayi gibi kavramlar hâkim kavramlardı Anadolu Aslanları falan üzerinden; ama görünen o ki, o kendi başına üretim yapan, gelişmeye çalışan firmalar özellikle 2000'lerle birlikte çok ciddi bir büyüme kaydettiler. Yani küçük ölçekli üretim yapan yerlerken, küresel ilişkilerle hızla büyüyen yapılara kavuştular. Burada ona dair sorular da sorduk zaten. Onları sizinle paylaşmış olacağım.

Dolayısıyla Türkiye, 2000 sonrası temel sanayi politikasında küresel değer zincirleri kapsamında değerlendiriyor ve buna yönelik bir koordinasyon, stratejinin belirlenmesini tanımlıyor. 10. Kalkınma Planında keza bu kavram çok yaygın bir şekilde kullanıldı. Rekabet gücü yüksek, ithalata bağımlılığı düşük, ihracat payı yükseltilebilir bir üretim yapısına ulaşmak hedefleniyor; ama sanayi politikaları açısından baktığımızda, bu bağımlılık ilişkisini göz ardı eden, yani dikey ilişkileri göz ardı eden, sanki her şey yatayda geliyormuş gibi yaklaşan algı bir şekilde Türkiye'yi kendi içinden çıkamayan, o değer zincirlerinin üst katmanlarına eklememeyen ya da kendisini orada konumlandıramayan bir yere doğru sürükleyebiliyor. Zaten TMMOB'nin Sanayi Kongresi'nde de ağırlıklı olarak bu bağlamda unsurlar olduğunu görmek gerekiyor.

Araştırmanın kapsamından Yunus Bey bahsetti bir parça. Gebze sanayi havzası dedik, çünkü gerçekten Tuzla'yla da çok bağlantılı. Biliyorsunuz, Gebze tek bir ilçeyken, 4 parçaya bölündü. Dolayısıyla sanayi fonksiyonları da bununla bağlantılı olarak bir ayrışma yaşamış değil. Bir bölge olarak görmek gerekiyor. Tarihsel olarak da İstanbul'un parçası olduğu bir dönem de var Gebze'nin. Dolayısıyla aslında Kocaeli'nden daha çok İstanbul'a eklemlenen bir yapıya sahip olduğunu görmek gerekiyor. 3 bin 298 üyeden sistematik tesadüfi örnekleme yöntemiyle belirlediğimiz 659 kişiyle bu anketi gerçekleştirmeye çalıştık. 500 kişiye ulaştık, 462 anketi geçerli saymak durumunda kaldık. Yani anket çok verimli bir şekilde doldurulmadı, tutarsızlıklar vardı; onları çapraz kimi sorularla eleedik. \pm yüzde 4.1 hata payına sahip, yüzde 95 güven aralığında. Örneklem içinse Makine Mühendisleri Odası, Elektrik Mühendisleri Odası, Kimya Mühendisleri Odası, Gemi İnşa Mühendisleri Odası üye listelerini kullanarak belirlediğimiz isimlerle yaptık. Gebze bölgesinde mühendis sayısı bununla sınırlı değil, çok daha yüksek bir sayı var.

Temel sorunlarımız şunlardı: Üretim süreçlerinde yaşanan parçalanmanın ve yaşanan sektörel dönüşümün mühendis emeği üzerinde ne gibi etkileri var, mühendis emeği ya da mühendisler üretim süreçlerinin yanında kent mekanıyla nasıl bir ilişki kurmakta? Çünkü genelde mekan boyutu çok ihmal edilen bir boyut oluyor. Çalışma hayatıyla yaşam alanı arasında nasıl bir geçiş yaşıyor, yaşam alanları nerelerde? Kentsel sorunlar, halk sağlığı ve çevre sorunlarını ne ölçüde yaşıyorlar ve aynı zamanda emek-sermaye temelinde şekillenen işgücü alanında mühendisin konumu ne, yani bir işçileşme süreci var mı gerçekten? Bu hep tartışılıyor, ücretlileşme, işçileşme kavramı anlamında. Bunlara bakmaya, odaklanmaya çalıştık.

Bu, benim doktora tezimde hazırladığım bir tablo. 1960'ların Gebze'sini gösteriyor. Gördüğünüz gibi, o zaman sadece E-5 üzerinde İstanbul-Ankara Asfaltı. Bunun çevresinde konumlanmış yapılar var. Bu, 1961'de Doğu Marmara Ön Planıyla birlikte gündeme gelen ve daha sonra zaman zaman eleştirilere de uğrayan İstanbul sanayisinin İstanbul'un çeperlerine doğru genişletilmesi, oralara taşınmasıyla bağlantılı olarak yapılan teşviklerin sonucunda, yoğun sermaye yatırımı gerektiren büyük işletmeler ağırlıklı olarak Gebze bölgesinin Ankara Asfaltı çevresinde kurulmuş durumda. Dolayısıyla Çayırova, Barış Mahallesi gibi bölgeler, keza Dilovası, o dönemde oluşmaya başlayan yerler ve Gebze bölgesinde bir sanayi-kent ilişkisi, bildiğimiz bir orta ölçekli sanayi kenti gibi bir profile sahip.

Bakın, bu nüfus hareketi. O biraz daha da yukarıya çıkmış durumda. Buraya Tuzla'yı koysanız daha da şey. Ama uzun süre, 70'lere kadar 30-40 bin civarında bir nüfus varken, sonraki dönemde çok hızlı bir gelişme kaydettiğini görmek gerekiyor.

Bu da Gebze'nin şu anki durumu. Hatta biraz da yeni organize sanayi bölgeleri açıldığı için, köylere doğru bir kayış olduğunu görmek gerekiyor. Yani 3 tip sanayi tipolojisi var. Bir, ithal ikameci sanayileşme döneminde E-5 üzerinde kurulmuş sanayi tesisleri; onun bir üzerinde, özellikle Gebze Organize Sanayi Bölgesinin inşası, TEM'in yapılmasıyla birlikte gündeme gelen ve İstanbul'da küçük üretim yapan, ama küresel ilişkilerle hızla büyüyerek, kendisine daha ekonomik ve teknik olanaklar sunulan organize sanayi bölgelerinde çalışan işletmeler; oranın maliyet yükünü taşıyamayan ya da oranın kayıt dışı fonksiyonlarını üstlenen, kimi daha küçük ölçekli -büyük ölçekliler de var- köylere doğru giden sanayileşme, yani böyle bir kentteki parçalanma. Burada, Yunus Bey'in de bahsettiği şeydeki parçalanma süreci, küresel değer zincirlerinin ya da küreselleşme süreciyle birlikte farklı tipolojileri kapsamı, aslında tam da böyle bir izahatla açıklanabilir. Yani Türkiye'nin küreselleşme sürecine eklemlenmesiyle gelişen kurumlar var,

bunların mekan ihtiyaçları var. Bu mekan ihtiyaçları özellikle TEM üzerinde karşılanıyor. Zaten daha önceki dönemin yoğun sermaye gerektiren yatırımları var. Onların da zaten bir kısmı üretim faaliyetlerini parçalayarak daha farklı işletmelere devrediyorlar. Bir de onların ekstra katkı sağlamaya çalışan, daha düşük katma değer üreten alanlar var. Bir zincir şeklinde. Aslında burada küresel değer zincirlerinin bir şekilde yansımını görmek mümkün.

Bu, o dönemki belediye sınırlarıydı. Baktığımızda, sanayinin yerleşim dönemi kırmızı olan dönem. Buraya baktığımızda, bir sanayi kuşatmasında bir kentten bahsetmek mümkün olabilir.

Hemen çalışmaya geçeyim.

Gebze sanayi havzasında TOBB veritabanından bir inceleme yaptık önce, “Nedir, ne kadar mühendis vardır?” diye. Bu bölgede 10 bin mühendisin olduğunu tespit ettik. Ağırlıklı olarak mühendisler Gebze ve Tuzla bölgesi’nde yoğunlaşmış durumdadır. Mühendis oranının en yüksek olduğu bölge Gebze ve Çayırova bölgesi. Gebze, biliyorsunuz, aynı zamanda AR-GE faaliyetlerinin de giderek yoğunlaştığı bir bölge olarak görülüyor. Bölgede 169 bin civarı sanayide çalışan kişiden bahsetmek mümkün. Burada oranlarına baktığımızda, yüzde 6’sının mühendis, yüzde 5’inin teknisyen, yüzde 15’inin idari işlerde çalıştığını görüyoruz rakam olarak.

Ankette sorduğumuz sorular var. Önce firmanın yapısını çıkartmaya çalıştık. Ne kadar değer zinciri içinde? Ona göre, mühendislerin kendi yaşam koşullarıyla arasındaki ilişkileri daha sonraki aşamada irdeleyeceğiz. Baktığımızda, ilk başta anlattığım o küresel ölçekteki küçük bir firmayken, küresel ilişkilerle, yani 2000’li yıllardaki ilişkilerle gelişen firmalar mühendislerin en yoğun olarak çalıştıkları firmalar. Bunlar özellikle KOBİ vasfı taşıyan firmalar olarak değerlendirilebilir. Diğer firma, önemli bir yerli firmanın ortaklığıyla kurulmuş bir firma olması, bu firmanın geçmişi bakımından... Bu da bölgede çok sık yaşanan bir şey. Önce bir firmayla ortaklık kuruyor bir yabancı sermayeli firma, daha sonra o firmanın yüzde 100’ünü alarak kendi sermayesi haline getirebiliyor. Ağırlıklı olarak yerli firmalar var. Belli bir oranda yabancı, yüzde 15 civarında yabancı firmaların da çalıştığını görüyoruz. Yabancı ortaklı firmalar da az buz değil. Bu yabancı ortaklı firmaların bir sonraki aşaması zaten yüzde 100’ünü almak oluyor. Yani genelde ilişkilendirme biçiminin öyle olduğunu görmek mümkün.

Baktığımızda, 3’te 1’inden fazlası ağırlıklı olarak küresel pazara üretim yapıyor. Bölge zaten büyük oranda bunun üzerine inşa olmuş. Diğerlerine baktığımızda, iç pazar üretimi yaptı dediğimiz kısım da büyük oranda bu küresel pazara üretim yapan, yerli üretim yapan firmalar olarak değerlendirilebilir. Ana firmalarda çalışıyor ağırlıklı. Bu beklenebilir bir durum. AR-GE, inovasyon gibi faaliyetler ana firmalarda daha yaygın bir şekilde. Dolayısıyla mühendisler yoğunluklu olarak bu bölgelerde yüzde 55 oranında ana firmalarda çalışıyor. Birinci tedarikçiler ikinci sırada yer alıyor. Aslında yüzde 30 civarında da birinci ve ikinci tedarikçi diyebileceğimiz kesimler var. Dolayısıyla bu ikisi oluşturuyor.

Firmaların kuruluş yerine baktığımızda, sadece 4’te 1’inin Gebze bölgesinde kurulduğunu görüyoruz; yani bu bölge dışarıdan fabrika alan bir bölge, ithal eden bir bölge. Sadece yüzde 24’ü, büyük oranda da İstanbul Anadolu Yakası’yla ve İstanbul Avrupa Yakası’ndaki firmaların taşınmasıyla oluşmuş bir alan olarak görünüyor. Ar-Ge faaliyetleri de çok önemli. Buna karşın, bu firmaların yarısında, yani mühendislerin Gebze’de çalıştığı firmaların yarısında Ar-Ge birimi yok. Yüzde 9’u da diyor ki, “Ar-Ge birimi sadece isimden ibaret, içi boş.” Gerçekten sürekli yenilik yapan ya da tasarımlarını hayata geçirenlerin oranı yüzde 39 oranında görünüyor. Böledeki

mühendislerin yüzde 38'i 35 yaşın altında, 45 yaştan küçük olanların oranı da yüzde 69 seviyesinde bölgede. Burada biraz da demografik özelliklere bakıyoruz. Büyük çoğunluğu erkek, yüzde 8 kadın oranı. Bölgede çalışan mühendisler açısından, kadın mühendisler de çok ciddi sıkıntılar yaşıyorlar. Gebze'de yaptığımız toplantıda, bir kadın mühendis arkadaşımız, yaşadıkları sıkıntılardan bahsetmişti.

YUNUS YENER / Oturum Başkanı

10 bin mühendis denildi. Bizim örneğimiz 10 bin mühendis değil. Elektrik Mühendisleri Odası, Makina Mühendisleri Odası, Metalürji Mühendisleri Odası, Gemi Mühendisleri ve Kimya Mühendisleri Odası o bölgedeki üyelerini aldık. 3 bin 200'dü, değil mi?

Yrd. Doç. Dr. SERKAN ÖNGEL

3 bin 298.

YUNUS YENER / Oturum Başkanı

3 bin 300 örneğimiz. Onlardan 1700 tanesine ulaştık, 500 tanesi anketimize cevap verdi. O bilgiyi vereyim.

Yrd. Doç. Dr. SERKAN ÖNGEL

Teşekkür ediyorum.

Buradaki mühendislerin büyük bir çoğunluğu evli, yani örneklem kapsamındaki mühendislerin ve yüzde 68'i oranında bir-iki çocuk sahibi. Kendi geldikleri ailede, baktığımızda, ağırlıklı olarak memur ve işçi çocuklarının bu bölgede çalışan mühendisleri oluşturduğunu görüyoruz; yani beklenebileceği gibi, çiftçilikten gelen, tarımdan gelenler çok az. En çok mezun olunan üniversiteler, YTÜ, İTÜ, Kocaeli ve Sakarya gibi, bölgenin çevresindeki üniversiteler. Belki insan kaynağını elde etmesi açısından önemli bir veri. Burada bir karşılaştırma yaptık, mezun olduğu ille doğduğu yer arasındaki bağlantıya. İstanbul, Kocaeli ve Sakarya'dan mezun olanlar genelde doğduğu yerde değil, mezun olduğu yerde kalmış bir şekilde, yani bu çevrede kalmışlar. Dolayısıyla o bir veri olarak gündeme geliyor.

Kıdem süresine baktığımızda, ağırlıklı olarak en yoğun olarak 4 yıl kıdeme sahip olan kişilerin oluşturduğunu görmek gerekiyor. Bu, belki işteki değişimleri gösteren bir veri de olabilir. Ona dair de sorularımız var.

Gelir gruplarına baktığımızda, aslında 4 bin ve altında bir ücretle çalışanların oranının yüzde 50 civarında olduğunu, yarısı olduğunu söylemek gerekiyor. İşçi sendikalarının yaptığı araştırmalara göre, yoksulluk sınırının altında kalan yüzde 50-55'lik bir mühendis kesimi var. Tabii, hane halkı gelirleriyle bu durum biraz daha düşüyor aşağı, yani böyle ağır bir durum yaşanmıyor; ama gelir anlamında önemli uçurumların da yavaş yavaş belirmediğini yorumlayabiliriz buradan. Ne kadar gerçek, ne kadar gerçek değil, belki daha sonraki çapraz tablolarla güçlendirilebilir bu tez. Zaten böyle yüzde 50'lik bir dilim var. O yüzden bir ayrışmadan bahsedilebilir. Belki bu yaşla da ilgili bir durum olabilir. Onları yine çapraz tabloyla yapacağız. Yarısının gayrimenkulü varken, yarısının gayrimenkulü yok. Eşine veya kendisine ait herhangi bir ev, arsa falan var mı diye sormuştuk.

Yine ancak yarısı tasarruf yapabiliyor. O tasarrufları da değerlendirdikleri alanlar, faiz, döviz, altın, borsa ve gayrimenkul. Gayrimenkulü ankette bir seçenek olarak koymamıştık, ama gayrimenkulün de giderek bu spekülasyon hareketlerin mühendisler açısından da etkin bir hale geldiğini görmek gerekiyor. Özellikle yazmışlar “Gayrimenkule yatırım yapıyorum” diye. Onları da burada değerlendirmeye aldık. Belki daha sonraki yapılacak çalışmalarda soru kapsamına alınırsa, yapılacak araştırmalar açısından anlamlı olabilir.

Borç durumuna baktığımızda ise sadece yüzde 34’ü direkt olarak “Borcum yok” demiş. En büyük borç konut kredisi borcu olarak görünüyor. Onu kredi kartı borcu -onun detayı da var aşağıda- oluşturuyor. Borç ödeme zorluğuna baktığımızda, önemli oranda “Hiç zorlamıyor” diyen yüzde 30’a yakın bir kesim var; ama yüzde 70’lik bir kesimi, borç ödemenin zorladığını söylüyor. “Çok zorluyor” diyenler yüzde 17 seviyesine. Borçlandırma sürecinin, pratiğinin sadece işçiler üzerinde değil, mühendisler üzerinde de önemli bir etki olduğunu söyleyen bir durum var. Kredi kartı sahipleri açısından, kredi kartı ödeyebilme durumu, yani mahkemelik duruma düşen falan az sayıda kişi var; ama “Asgari limitte ödüyorum” diyen yüzde 6.5’luk bir kesim var. Bu, daha kriz yaşayan, bir şekilde ekonomik anlamında zorluk yaşayan mühendislerin sayısını da göstermek açısından anlamlı olabilir.

Yaşam düzeyine baktığımızda, çok umutlu bir tablo yok. Yaşam düzeyinin gelecekte kötüye gideceğini düşünüyorum” diyenler... Burada, “Katılıyorum, katılmıyorum” diye bir sınıflandırma var. “Ne katılıyorum, ne katılmıyorum” diyenler yok burada. Sadece, “Katılıyorum, çok katılıyorum, hiç katılmıyorum, katılmıyorum” gibi bir değerlendirme üzerinden yaptık. Kırmızılar “Katılıyorum” diyenler, maviler ise “Katılmıyorum” diyenleri oluşturuyor. Yaşam düzeyinin gelecekte kötüye gideceğini düşünenler yüzde 43 gibi çok önemli bir oranda. “Yaşam düzeyim son 4 yılda giderek kötüleşti” diyenler yine yüzde 35 oranında. Bu, bölgedeki mühendisler açısından karamsar bir tablo ortaya koyuyor.

Baktığımızda, yüzde 89’unun ücretli statüsünde, işçi statüsünde çalıştığını görmek mümkün. Bunların bir kısmı çalıştığı işyerinde ücretli. Onun rakamlarını da zaten tespit ettik. Böyle bir tablo var. Burada statü dönüşümünü yaparken, nasıl bir dönüşüm yaşamış insanlar çalıştıkları işyerlerinde, işverenken hep işveren miydi, ücretliyken hep ücretli miydi, bu işler arasında bir geçiş var mı, onlara biraz bakmaya çalıştık. Önemli bir kısmı, yüzde 71’lik bir kesim, “Ücretli olarak işe başladım, ücretli olarak devam ediyorum” diyor. “Daha önce işveren konumunda çalıştım, şimdi başkasının yanında ücretliyim” diyen yüzde 4.5. Biraz işçileşmiş diyelim. Daha önce ücretli olup şimdi işveren olanlar yüzde 7.5. Sisteme veri girmeyen 35 kişi var. O yüzden, en sağdaki rakamları dikkate alın. “Sahibi ya da ortağı olduğum bir işyerinde ücretli olarak çalışıyorum” diyenler de yüzde 7.7. Bu rakama baktığımızda, yüzde 80’inin üzerinde bir ücretlilik düzeyinin olduğunu tespit etmek mümkün.

“Mesleği seçmede etkili olan unsur nedir sizin için?” denildiğinde, en çok gündeme gelen konu mesleğe duyduğu ilgi, ikincisi ise iş bulmada maddi olanaklar. Bunu yaş grubu üzerinden de değerlendirdik. Burada veri olarak yok. Gebze’dekinde onu sunmuştum. Gençlerle diğerleri arasında, yani yaşı daha ilerlemiş olanlar arasında bir anlamlı fark çıktı bu yaklaşımda. Gençler daha çok iş bulma ve maddi olanaklara meyleniyor. Onlarda da tabii, mesleğe duydukları ilgi daha anlamlı; ama oransal olarak baktığımızda, istatistiksel “T” testiyle de yaklaşım anlamında anlamlı bir fark çıktı ikisi arasında. Daha erken dönem mezunlar mesleğe duydukları ilgiye daha çok... Bu

biraz toplumdaki o idealist algının gerilemesiyle de ilgili bağlantılandırılabilir bir durum olarak görünüyor.

Mühendis işsizliğini sorduk, nedenleri neler olabilir diye. Çünkü mühendislerin ciddi işsizlik sıkıntıları yaşadığına dair, özellikle İŞKUR'un verilerinde de görmek mümkün. Buraya baktığımızda, özellikle meslek fakültesi sayısının hızla artan kontenjanlarının çok önemli etkili olduğundan bahsediliyor. Aynı kalitede mühendislik eğitimi verilmemesi bir başka konu. Daha genel politikalar bunu tanımlarken, istihdam politikaları, yeni yatırımların azalması gibi devam ediyor sıralama.

Meslekteki yeterliliğe biraz bakalım dedik. Meslekte, üniversitede aldığı eğitimin yeterli olmadığını söyleyen yüzde 45'lik çok yüksek bir oran var. "Yaptığımız iş mühendislikle ilişkili mi?" diye sordüğümüzde, yüzde 11'lik bir kesim ilişkili olmadığını tanımlıyor. Meslek dışı işlere kayış diye tabir edilebilir belki. Sunuşta vardı aslında, ama hazırlarken belki kaybolmuş olabilir. Özellikle mühendislik gibi mesleklerin hızla kitleselleşmeye başladığından bahsediyor. Bunun yan etkilerinin olduğundan bahsediyor ve "İşlerin standartlaşması, özellikle makineleşmeyle birlikte başka meslekte yaşanan erozyon gibi kavramlar ve meslek dışı işlere kayıştaki artış ve işsizlik bunun sonucudur" diye tanımlıyor. Gerçekten de burada meslek dışı işlere dönük birtakım konular var. Mesela, bu bence çarpıcı bir oran. Yüzde 27'si, mühendis olmayan birinin de kendi yaptığı işi yapabileceğini düşünüyor. Bu yüksek bir oran. Bence çarpıcı verilerden biri bu.

Tasarım sürecine etkisini sordüğümüzde, büyük bir süreci tasarım sürecinde etkili olduğunu ifade etmiş durumda. Mekansal olarak Gebze'de neredeler, nerede konumlanıyorlar? Gebze bölgesini büyük oranda biliyorsunuzdur; Kocaeli ile İstanbul'un arasında bir geçiş bölgesi olarak durur. Dolayısıyla İstanbul'a daha çok bağlantılı olarak görünüyor. Benim işçiler üzerine yaptığım araştırmada da benzer veriler vardı.

Büyük bir oranda kendi evi, ama bunu borçlanma oranlarındaki konut sahipliğiyle de kıyasladığımızda, önemli oranda bunun kredisini de ödüyor olma ihtimali var. Bunu da çaprazlarla belki çıkartmak mümkün olacak. Yüzde 28'i kiracı, yüzde 16'sı da ailesinin yanında kalıyor. Yüzde 61 oranında İstanbul Anadolu Yakası'nda yaşıyor. Yani başta söylediğimiz, kendi çalıştığı alanla çok bir bağı yok mühendisin, zaten çok tercih edilen bir durum da değil. Yüzde 61'i İstanbul Anadolu Yakası'nda. Avrupa Yakası'nda oturanlar da var, yani Bakırköy'de falan oturup gidip gelenler de var veri olarak. İlçelere göre baktığımızda, ağırlıklı olarak Gebze ve Tuzla'nın beklediğimiz gibi çıkıyor; ama Maltepe, Pendik, Kadıköy, Kartal, Ataşehir gibi Anadolu Yakası'ndaki ilçelerin tercih edildiğini görmek mümkün.

"İş dışında nerede görüşüyorsunuz?" diye sorduk. Ağırlıklı olarak şehir merkezinde randevulaşarak buluşuluyor. Yüzde 33'ü, 3 kişiden 1'i iş arkadaşlarıyla iş dışında görüşmeyi tercih etmiyor. Yolculuklar çok uzun. "Tek bir gidiş, işe gidişiniz ne kadar?" diye sordüğümüzde, -bunun gelişi de var- yaklaşık 4'te 1'i 1 saatten fazla yolculuk yapıyor. Yüzde 60'ı 45 dakikadan fazla yolculuk yapıyor, yani hayatının önemli bir kısmını bu yolda geçiriyorlar. Giderek de bu sürenin uzadığını ifade ediyorlar. Çünkü buradaki sanayi yoğunluğu giderek artıyor bir taraftan. Yeni organize bölgeler var; bunların kapasiteleri henüz dolmuş değil. Dolayısıyla bu biçimde devam ederse, bölge yakın dönemde iyice içinden çıkılmaz bir hal alacak gibi görünüyor. Zaten yukarıya doğru, köylerden Karadeniz sahiline doğru giden bir sanayileşmeden bahsetmek mümkün.

3'te 2'si, işe giderken sıkıntı yaşadığından bahsediyor ve iş dışında ağırlıklı olarak mühendis arkadaşlarıyla görüşmeyi tercih ediyor. Bu, ölçek büyüklüğüyle de fark edebilir. Mesela, bizim mühendis arkadaşlarla anket soruları üzerinden yaptığımız sohbette, küçük işyerlerinde bu tip ilişkilerin daha yakın olduğunu, yani mavi yakalı işçiyle mühendis arasındaki ilişkinin daha yakın olduğundan, kurumsal firmalarda o mesafenin giderek artmaya başladığından bahsedilmişti. “Ne anlama geliyor?” dediğimizde, bekleneceği gibi, “Sadece iş için uğradığım bir yer” ifadesi en yüksek. Çünkü Gebze bölgesi yaşanılabilir bir bölge değil; yani sanayinin kuşatmasında, sosyal imkanların hemen hemen olmadığı bir bölge olarak görünüyor. Büyük bir çoğunluğu zorunlu olduğu için burada çalışıyor, yani “Burada iş bulabildim, o yüzden burada çalışıyorum” diyor. Yüzde 57'si bu bölgede herhangi bir etkinliğe gitmiyor. Bir AVM var; oraya gidenler oran olarak yüzde 28. Yani mekan olarak burayı kullanan bir tarzın olduğunu söylemek mümkün değil.

Ağırlıklı olarak toplu konutlarda mühendisler. Zaten çevrede ciddi toplu konut projeleri var. Mühendislerin de buralarda yerleştiğini görmek gerekiyor. Tuzla bölgesinde ve Kartal'da da keza böyle bir durum var. Yüzde 39, yüzde 20 çok yüksek bir oran. Yine rezidanslarda kalan çok az sayıda bir grup var. Biraz sonra vereceğim çalışma hayatına dair sorunlarda biraz daha işçilere benzer bir profil kaydederken, gündelik hayatlarında biraz farklılaşan unsurlara sahip olduğunu görmek mümkün. O da gelir düzeyiyle bağlantılı bir durum. Yüzde 62'sinin güvenli sitelerde kaldığını söylemek mümkün.

Çalışma hayatına dair verilere geldiğimizde, büyük bir kısmı ücretsiz fazla mesai yaptıklarını, yaklaşık 3'te 1'i iş yetiştirme amaçlı ek çalışma yaptıklarını, 4'te 1'i hafta sonu çalıştıklarını ifade etmişler. Yüzde 4.4'ü de tatilde bile kendilerinin çağrıldığından bahsetmiş.

İşçi sağlığı iş güvenliği açısından baktığımızda, “Karşılaştığınız psikolojik ve fiziksel sorunlar nedir?” diye sorulduğunda, zaman baskısı ve aşırı iş yükünün kendileri açısından çok ciddi bir sıkıntı yarattığını, göz yorgunluğu ve görsel odaklanma problemi yaşadıklarını; rahatsız edici, tehdit edici davranış biçimine maruz kaldıklarını söyleyen önemli sayıda mühendis var. Yüzde 10'u da çalıştıkları yerde kaza riskiyle karşı karşıya kaldıklarını ifade ediyorlar.

“İşe bağlı sağlık sorunu yaşıyor musunuz?” Bu bir soru. Tekil olarak da verdik. İki arasında ufak bir fark var. Ama ağırlıklı baktığımızda, özellikle boyun, kollar ve elleri etkileyen kemik veya kas sorunları yaşadıklarını ifade etti. Stres, depresyon ve anksiyete bozuklukları yaşayanların oranının da yüzde 15 olduğunu görüyoruz. Yani işçilere benzer birtakım problemlerin mühendisler açısından da yaygın olduğunu görmek gerekiyor.

Bir başka önemli şey, hayatımızda giderek akıllı telefonlar gündeme girmiş durumda. Bunların etkilerini de sorduk. Önemli bir kısmı katıldığını ifade etti. “Akıllı telefonlar yüzünden tatilde de iş yapıyoruz.” Yeni eleman alınmadığı, iş yükünün arttığı konusunda önemli bir katılım düzeyi var. Mühendislik mesleği saygın bir meslek. Herhalde bölgedeki mühendis arkadaşlarımızın en çok katıldıkları konu bu. İlginçtir, yüzde 13'ü primlerinin eksik yatırıldığına dair bir şey söylemişler. “İşçiden bir farkımız yok” diyenlerin oranı yüzde 23 düzeyinde. Yüzde 43'ü, “Çok çalışıyoruz, sosyal hayata zamanımız kalmıyor” diyor. Çok yüksek bir oran. Mühendis arkadaşlarla yaptığımız görüşmede, onlarda benzer bir şeyin olduğunu gördük, çalışma sürelerine dair de var. İş tanımı, bu işyerlerindeki en önemli konulardan biridir. Tanımlı bir işte mi çalışıyorsunuz; yoksa, size her iş veriliyor mu? Başka görevler de verilenlerin oranı önemli. Yaptığı iş haricinde başka görevler alanların da oranı oldukça önemli.

“Ek iş yapıyor musunuz?” diye sorduk. İki tane kategori var. Ek iş yapanların oranı yüzde 9 civarında. Bir kısmı daha fazla kazanmak için yapıyor. Bu anlaşılabilir bir şey. Ama yüzde 4'lük kesimi, belli ki geliri yetmediği için ek iş yapmak durumunda. Bu da asgari ücret düzeyinde, 1000-2000 lira arasında olan önemli sayıda bir mühendis var. Bunların geçim sorunlarının yoğun düzeyde olduğunu gösteriyor. Belki kendi aralarındaki ücret farklılaşması da burada daha belirgin bir şekilde ortaya çıkıyor.

“İş bulma kanalı nedir?” dediğimizde, “Şirketten teklif geldi” diyenlerin oranı 4'te 1 oranında. Bence anlamlı bir oran. Ağırlıklı olarak, basın, sosyal medya, internet yoluyla yapılıyor; ama aradaki bu transfer gibi durumların olduğunu görmek mümkün. Yani talep edilen mühendis diye bir durum oluşabiliyor giderek.

Çalışma sürelerine baktığımızda, 50 saat ve üzeri çalışanların oranı ciddi düzeylerde. Ağırlıklı olarak zaten burada yüzde 58'i “45-49 saat” demiş; ama 60 saat ve üzeri çalışan yüzde 8'lik bir kesimin olduğunu, 50 saatin üzerinde çalışanların da yüzde 25 seviyesinde bulunduğunu görüyoruz. OECD'nin “Daha iyi yaşam” başlıklı bir endeksi var; o endekste Türkiye, 50 saat ve üzerinde çalışanların oranının yüzde 44 olduğu en yüksek ülke durumunda. Onu kimi ülkeler takip ediyor; Japonya, Meksika, Kore gibi. Mühendisler Türkiye kategorisinde değiller ortalamada; ama çalışma süreleri anlamında hemen hemen Japonya, Meksika, Kore seviyesinde bir düzeye sahipler. 50 saat ve üzeri çalışma, işçi sağlığı ve iş güvenliği açısından da ILO'nun ilk şeylerinden biridir, yani en önemli sebeplerinden biri olarak tanımlıyor iş güvenliği açısından.

“Sağlık sorunu yaşıyor musunuz?” Gerçekten Gebze bölgesi sanayi kirliliğinin had safhada olduğu bir alan. Dil Deresi sadece, Marmara Bölgesinin kirliliğinin 3'te 1'ine neden oluyor. Bunu sorduğumuzda, “Sağlık ve çevre sorunu yok” diyenlerin oranı sadece yüzde 5'te kalıyor. Onlar neye istinaden demişler, bilmiyorum. Statülerine de bakmak gerekiyor. Belki işverense, rahatsız oluyor olabilir bu tip söylemlerden. Ama ağırlıklı olarak böyle bir sorunun varlığından rahatsızlık duyanlar var. Çevre kirliliğinden rahatsız olanların oranı yüzde 91 gibi yüksek bir seviyeye ulaşıyor. Sonuç olarak belki daha geliştirilebilir; ama mühendisler çalıştıkları yerdeki bölgeyle bağ kurmuyor, önemli bir bölümü umutsuz. Ücretlilik oranı son derece yüksek, belli kesimler açısından çalışma koşulları ağır. Eğitim konusunda kendilerini yeterli hissedemeyen önemli sayıda bir oran var. Borçlar önemli bir etkiye sahip. Kendi aralarında ciddi gelir farklılıkları söz konusu. Meslek dışı işlere kayış az da olsa görülüyor. Tabii, daha detaylı analizler yapmak mümkün.

Daha başka veriler de var paylaşabileceğimiz, ama zaman kısıtlı.

Burada atladığım birkaç konu var. Bir tanesi, “Böyle bir sunuşta ne tanımlanabilir, nereden tanımlanabilir?” diye düşünürken, “Bir kenti kokusundan tanımak” diye bir başlık. İki gün önce Sabiha Gökçen Havaalanı'na indim, Kadıköy'e gideceğim. Arabama bindim, arabayla Kadıköy'e doğru gittiğimi düşünürken, bir anda kötü bir kokunun içinde buldum kendimi. Şöyle düşündüm: “Burada bu kadar kirletici bir sanayi yok, böyle bir durum yok; bu koku nereden geliyor?” dedim. Sonra fark ettim ki yanlış tarafa girmişim, Tuzla bölgesi'nden Gebze'ye doğru gidiyorum. Yani bir kentin yaşam standartları, kentin ürettiği o şeyler gerçekten biraz o bölgeye ilginin de kaynaklarından biri. Biliyorsunuz, bölge, hem sağlık açısından, hem ekoloji açısından çok problemlidir.

Gebze bölgesi dediğimizde, üç-beş konu var gündeme gelen. Bir tanesi çevre kirliliği, katı atıklar. 2004 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi, çevre kirliliğinden kaynaklı duyulan rahatsızlıklar, kanser oranlarının çok yüksek düzeylere çıkmasından kaynaklı bir araştırma komisyonu

oluşturmuştu. Orada çıkan veri, orada, parmak iskeleler denilen ve kayıt dışı girişe müsait olan, zaman zaman yurtdışından da gelen kimyasal tehlikeli atıkların, insan sağlığına zararlı atıkların bölgeye atıldığını -zaten gömüt olarak bulunuyordu onların büyük bir kısmı- tespit ettiğini görmek mümkün. Kanser oranları gerçekten çok yüksek. Türkiye'deki en yüksek kanser oranının olduğu iki kent var; bir tanesi Kocaeli Bölgesi, özellikle Gebze. Mesela, Kandıra'yla Gebze arasında devasa bir fark var, Gebze'yle Dilovası arasında daha da büyük bir fark var. Bir de Edirne. Edirne de Ergene havzasından kaynaklı olarak bu kanserojen ürünlerle bir şekilde muhatap kalan bir durumda. Dolayısıyla çevre ve sağlık anlamında çok ciddi bir sıkıntının olduğunu görmek gerekiyor halk sağlığı açısından.

Bölgedeki örgütlülük düzeylerine baktığımızda, Gebze bölgesi, petrokimya sanayi işçisi diyebileceğimiz petrokimya ve metal sektöründe yoğunlaşmış. “Bunların sendikalaşma oranları nedir?” diye baktığımızda, Kocaeli bölgesi, Türkiye'de sendikal örgütlenmenin ortalamaya göre çok daha üzerinde olan bir bölge. Petrokimya ve metal sektöründe yüzde 30'lar civarında sendikal örgütlülük görülüyor. Zaten tarihsel olarak da bu sendikal geçmişin, aidiyetin olduğu bir kısım. Ama tabii ki, mühendisleri kapsamayan bir durum var.

“İşyerinizde herhangi bir eyleme katıldınız mı?” diye sorduk mühendislere. Katılım oranı yüzde 7'ler civarında. Özellikle metal greviyle bağlantılı olarak yapılan grev oylamaları konusunda da soru sormuştuk. Orada da ya çok açık cevap verilmek istenmedi ya da gerçekten oranlar son derece düşük. Burada bir kopukluk var. Belki sonuçlardan bir tanesi olarak çıkartabileceğimiz bir husus, giderek artan, kendi içinde de farklılaşan bir mühendis kimliği söz konusu. Yani işçilerin problemlerini yaşayan bir kesim var, gelir olarak sıkıntı yaşayan bir kesim var; diğer taraftan, gelir olarak daha iyi durumda olan, bu sorunları yaşamayan bir kesim var. Bir örgütlenme süreci nasıl olmalı? Zaman zaman bunları odalara yönelik yapılan toplantılarda da görmek mümkün. “Mühendisler sendikalarda örgütlenmeli mi, örgütlenmemeli mi?” tartışması var. Tabii, bu daha başka bir tartışma. Ama odalar ister istemez böyle bir süreçte sendikaların misyonlarını yürütmek, üstlenmek durumunda kalıyor. Oda kendi içindeki bütüncül yapıyı daha etkileyen bir yapıya sahip olabiliyor.

Kısaca bunları ifade etmek istemiştim.

Teşekkür ediyorum. Sağ olun.

YUNUS YENER / Oturum Başkanı

Serkan'a teşekkür ediyoruz.

Sorular varsa alabiliriz.

Buyurun.

KAYA GÜVENÇ

Sadece şeyi merak ediyorum; senin bu çalışmaların sırasında, işçilerle mühendisler arasındaki ücret farklılaşması, mühendislerin kendi aralarındaki ücret farklılaşması, bu konuya ilişkin söyleyebileceğin şeyler var mı?

SALONDAN

Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Taraflar 12. Konferansı'na katıldım Ankara'da. Orada denildi ki, "Yaşam alanları, meralar, ormanlar ve belli alanlar, bu ekosistemleri burada bahsetmek..." Sıhhatli bir ekosistemi yok, öyle görünüyor. Türkiye'de 101 milyar metreküp suyun yüzde 52'si meralardan, yüzde 49'u da şeylerden elde edildiğine göre, burada toprak kirli görünüyor, su da kirli görünüyor. Medyadan da okuduğumuz gibi, Dilovası kanser yuvası. 1 kilometrekareye düşen alan belli, yeşil alanlar belli. Arkadaş da söyledi; zaten kokusundan bile belli. Burada yaşam unsuru olan toprağın, suyun kirli olduğu belliyken, bilime saygılı olması gereken bilim insanlarının -ki, mühendis bunların bir parçasıdır- her şeyi göz alıp da burada yoğunlaşıp yaşamış olmaları, başka bir alternatif düşünmemiş olmaları başlı başına bir sorun değil midir?

Teşekkür ederim.

YUNUS YENER / *Oturum Başkanı*

Başka soru var mı?

SALONDAN

Bir kere, bu müthiş emeğe saygı duyulur, başka hiçbir şey değil. Oda'nın da ne kadar önemli bir iş yaptığını bir kez daha görmüş olduk. Bu ortak çabanın ürünü. Seni kutluyorum. Serkan kardeşimiz, Mimarlar Odası'nın da araştırma biriminde de çok önemli bir çalışmanın içinde. Yakında çıkacak ortaya, mimarların profilini ortaya koyacak.

Tam bitirirken çok önemli bir şey söyledin, ama o tartışmayı açmadın; sendikalaşma meselesi. Böyle bir açılım yapar mısın? Senin görüşün ne? Yani mühendisler ayrı bir sendika mı kurmalı; yoksa, mevcut sendikalardan birinin içinde mi örgütlenmeli? Bu çok can alıcı bir konu. Kısaca bir görüşünü rica ediyorum.

Yrd. Doç. Dr. SERKAN ÖNGEL

Kaya ağabeyin söylediğinden başlayayım. Gelir düzeyi bakımından baktığımızda, işçilerle benzeşen bir profil sağlayan bir kesim var. Çünkü Gebze bölgesi, örgütlü yerler, bunlar ana firmalar. Büyük olasılıkla oradaki işçilerin toplu sözleşmeden doğan hakları da var. Ücret düzeyleri ya da ortalaması biraz Türkiye'nin üzerinde sayılabilecek veriler var. Dolayısıyla ücret düzeyi anlamında belki farklılaşma böyle tanımlanabilir ya da "Mühendisler işçileşiyor mu, işçileşmiyor mu?" tartışması gibi bir tartışmanın yerine, mühendislerde farklı iki eğilimin gerçekleştiğinden bahsedilebilir belki.

Araştırmada şu çıkıyor biraz: Çalışma hayatı bakımından, evet, benzeşiyor, çalışma şartlarının zorluğu bakımından benzeşiyor, gelir düzeyinde de bir kısmı işçilerle benzer bir karakter gösteriyor denilebilir. Buradan belki sendikal örgütlenmeyle ilgili kısma girmek gerekiyor. Zaman zaman Birleşik-Metal'deyken pek çok toplu sözleşmeye girdim ben, Can Şafak'la beraber girdik. Can Şafak, bu alandaki en yetkin isimlerden biridir. Temel sorunlardan biri, işçiler mühendisleri istemiyorlar, sendikalarda konum kaparlar diye; mühendisler de beğenmedikleri, küçük gördükleri için belki oralara çok fazla meyletmiyorlar; ama ortada ciddi bir problem olduğu görünüyor. Çalışma yaşantısında nasıl müdahale edecek mühendis bu sürece? Can Şafak, mühendislerin ayrı sendikal örgütlenmesinin daha doğru olacağını söylemişti, mesela kendi deneyimi üzerinden. Bu, belki işyerinde federatif şeyler olabilir ya da daha başka. Bugün Türkiye'de üretim süreçleri hızla

parçalanırken, sendikal örgütlenme de çok ciddi darbe almış durumda ve tek tip sendikal örgütlenme modeli dayatılıyor 12 Eylül'den bu yana. 12 Eylül öncesinde havza tipi örgütlenme de mümkün, yani mekan ölçekli sendikalar da var; ama şu an bunlar yok. Dolayısıyla biraz bu tipolojiyi genişletip, bunlar arasında bir ortak davranış kültürünü geliştirmek, daha federatif yapılarla bu sürecin üzerinden gelebilmek daha sağlıklı olabilir gibi geliyor bana.

Çevre kirliliği, çevre sorunları üzerinden derken, tabii, bölgedeki problem pek çok düzeyde gündeme geldi, özellikle Onur Hamzaoğlu Hocamızın çabalarıyla gündeme geldi. “Sen niye kanser vakalarını ortaya çıkarıyorsun? Türkiye'nin ekonomik gelişmesine karşı mısın?” falan diye soruşturma açıldı kendisine. Daha yeni Kocaeli Üniversitesi, o konuda soruşturmaya yer olmadığına dair bir karar aldı. Dolayısıyla bu bölge biraz sanayi büyümesinden kaynaklı, “Ekonomik gelişme yürüsün; toplumsal, çevresel, sosyal boyutlarını ihmal edelim. Çünkü ekonomik gelişme daha büyüktür” diye bir algının tahrip ettiği bir bölge haline gelmiş durumda. 2004'te Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin hazırladığı araştırma raporunda çok net bir şekilde, “Bu bölgede daha fazla sanayi fonksiyonu yüklenmemesi gerekir” denilirken, onun üzerine 4-5 tane daha organize sanayi bölgesi inşa edildi. Hatta o bölgenin neredeyse bütün bu noktada sanayi haline getirilmesi düşünülüyor. Doğası çok güzel bir bölge, çok verimli toprakları var. Hâlâ tarım fonksiyonuyla bir tarafta ineğin otladığı, öbür tarafta fabrikanın olduğu böyle bir iç içe geçmiş ilişki biçimlerini görmek mümkün kırsalda. Bu, doğal kaynakları, su havzalarını çok etkiliyor.

Bir de ortada Dilovası Organize Sanayi Bölgesi gibi bir ucube. Neden böyle diyorum? Çünkü çarpık sanayileşmeyi gidermek açısından organize sanayi bölgeleri gündeme geliyor; ama bir organize sanayi bölgesi olmayan bir yer, çarpık sanayileşmiş bir bölge, içindeki mahalleleri de kapsayarak, organize sanayi bölgesi ilan edildi. Dünyanın başka bir yerinde herhalde böyle bir durum söz konusu değildir. Organize sanayi bölgeleri açısından en büyük parselde sahip bölge şu anda Dilovası bölgesi. Çok ciddi bir tehlike alanı burası. Kimyasal ciddi problem yaratacak noktalar var. Bölgede petrokimya ve metal gibi kirletici sanayinin de var olduğu bir bölge. O anlamıyla buraların biraz görmezden gelinen bir alan olduğunu tespit etmek gerekiyor. Eski Çevre Bakanlığı'nın denetim raporları var. O denetim raporlarında, Türkiye sanayinin yüzde 8-9'u bu bölgede dersek, denetimlerin binde 8'i falan bu bölgeye yapılmış. Hiç olmadık yerlere acayip denetim ... çıkıyor oran olarak; Çorum gibi, Şırnak gibi yerlerde. Ama Kocaeli bölgesi, küresel pazara üretim yapan, dünyadaki benzer emsallerine benzeyen, yerele faydası istihdam vesaire boyutuyla olan, ama çevre ve toplumsal anlamda sorun biriktiren yerler olarak görülebilir. O anlamda ciddi sıkıntılı bir bölge.

SALONDAN

Merhaba.

Çok değerli bir çalışma yapmışsınız. Bunun için kutlarım.

Bu küresel ağlarla bütünleşmenin mühendisler üzerindeki etkisi nasıl olmuş? Çünkü bu bir dinamik süreç aslında. Yani noktasal bir bütünleşmeden çok, süreç içinde firmalar satın alınıyor, el değiştiriyor, yeni imalatlara geçerek küreselleşiyorlar falan. Bu süreç, mühendislerin mesleki gelişmelerini, sosyal yaşantılarını, sizin dediğiniz gibi, yukarı doğru entegre olduğu zaman temasa geçtikleri idari kadroların kimliğini, bütün bunlardan hiçbir değişiklik hissetmişler mi mühendisler, bunu merak ediyorum.

Teşekkür ediyorum.

Yrd. Doç. Dr. SERKAN ÖNGEL

Soruları doğrudan bu şekilde sormadık, ama şöyle bir avantajımız var. Soruları hazırlarken, zaten ona uygun yapılandırmaya çalıştık. Değer zincirindeki konumuyla gelir düzeyi, gelir düzeyindeki konumuyla yaşam tarzı ya da işçi sağlığı iş güvenliği açısından yaşadığı problemler, bunların hepsini karşılaştırma imkânına sahibiz. Esas önem verdiğimiz kısım bu olacak. Ama şunu görmek gerekiyor: Üretim sürecinin bu kadar parçalandığı, gelir düzeyinin bu kadar farklılaştığı, daha önce herhalde mühendis emeği bakımından bu kadar skalası 1000-2000 arasından 10 binin üzerine kadar ayrışan böyle devasa ayrımlardan bahsetmek mümkün değildi. Bunun aslında tam da bu üretim sürecindeki parçalanmayla bağlantılı bir durum olarak görülmesi gerekiyor. Çünkü ana firma dediğimiz şey ana montaj hattı. Altında bir sürü onun için üretim yapan, daha düşük katma değer yaratan alan var. Yine mühendis arkadaşlarla yaptığımız görüşmede, küçük işyerlerinde daha kötü şartlarda çalıştıklarını; ama daha inovatif, daha yaratıcı, mesleği daha çabuk öğrendiklerini söylemişlerdi. Belli ki, orası da biraz mühendis açısından kendisini geliştirdiği, hazırladığı bir kuvöz haline geliyor. Çünkü mühendis, belli ki, belli bir yetkinliğe geldikten sonra, şirketlerin de talep ettiği, yani belli bir piyasası olan bir meslek grubu; yani transferlerin, işyerlerinden alınan tekliflerin. O yüzden, doğrudan buradaki verilerin pek çoğunun buradaki değer zinciriyle bağlantılı olduğunu düşünüyorum. Zaten bizim çalışmadaki iddialarımızdan biri. Çapraz tablolarla o çok daha net görülecektir diye düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

SALONDAN

Deminki konuşmamın devamı olacak sizin cevabınız üzerine. Yani “Her şey ekonomi olsun da arka planda kalsın, görmezden gelelim” gibi. Oysa, demin bahsettiğim o uluslararası 195 ülke temsilcisiyle yapılan kongrede -ki şu anda Paris’te yapılan, cuma günü biten kongrenin altyapısını oluşturan bir kongreydi- akademisyenler ve değişik unvanlara sahip insanlar da şöyle bir şey dile getirdi orada: “Yeryüzündeki arazi bozulmalarıyla ilgili yapılan herhangi bir faaliyet, küresel ısınma ya da olumsuz iklim değişiklikleri dolayısıyla, dünya gezegeni üzerinde yaşayan tüm insanların bundan zarar görmeleri kaçınılmazdır.” Dolayısıyla Gebze’de yapılan kirliliğin sırf Gebze’de yaşayanları ve o coğrafyada yaşayanları değil; bizleri de dünyada yaşayan herkesi de etkilediğini bilmek lazım. Nitekim bu kapsamda, orada yine Fransa Cumhurbaşkanı Genel Sekreteri şöyle bir konuşma yaptı: “Dünya üzerinde küresel iklim değişikliği ve olumsuz iklim koşullarını etkileyen herhangi bir faaliyette bulunmaları halinde, bunun zararından ülkelerin yaşadıkları yerde ‘Bana dokunmaz’ demeleri bir yanılgıdır. Yapılan herhangi bir faaliyetin zincirleme olarak atmosfer boyutu itibarıyla herkesi etkileyeceği kaçınılmazdır.

YUNUS YENER / Oturum Başkanı

Beyefendi; toparlar mısınız? Araştırma kapsamımız içerisinde olan bir konu değil.

SALONDAN

Burada dile getirildi. Denildi ki, “Ekonominin uğruna, çevre kirliliği bir yerde dikkate alınmasın” mesajını söyledi, itiraf etti. Ben de ona söylüyorum. Bildiride yansması lazım. Yani buradaki bu kirlilik hepimizi ilgilendiriyor. Günahsız, çevre kirliliği yapmayan insanları da ilgilendirdiği için, buradan dikkate alınması ve bunun sonundaki sonuç bildirgesine yansmasını talep ediyorum.

Teşekkür ederim.

YUNUS YENER / Oturum Başkanı

Rica ederim.

Yrd. Doç. Dr. SERKAN ÖNGEL

O konuda zaten, o bölgenin sürdürülebilirliğinin olmadığı, çünkü dünya genelinde sürdürülebilirlikle ilgili yapılan bütün o görüşmelerin artık... Dünyamız çok ciddi bir ekolojik krizle karşı karşıya, yani ekonomik krize bir şekilde ekolojik kriz eşlik ediyor. Bu bölgede de zaten esas problem alanlarından biri bu. Burası sürdürülebilir olan değil; çevreyi, sosyal ortamı çok ciddi tahrip eden ve küresel üretim zincirlerinin üretim alanı haline gelmiş durumda. Biraz zaten biz de bunu söylüyoruz. Dediğiniz gibi, sonuç kısmına özellikle böyle bir vurgu yapılabilir.

SALONDAN

Ben şöyle bir katkıda bulunmak istiyorum. Çin, bugün dünya atmosferini büyük ölçüde kirletiyor. Niye, daha fazla üretim yapıp Çin'i daha fazla büyütme için. Onun kirliliğini biz taşımak zorunda değiliz. Bu bakımdan beyefendiye katılıyorum. Bu devletin sorumluluğundadır, bütün devletlerin. Yani Çin'in sanayisine dünya karşımalıdır bence. Kendi başına öyle orada insanları zehirleyerek, üretim yaparak, 1 milyon lira deyip dünyada mağazalar açtırarak satmasını önlemek lazım.

Teşekkür ederim.

YUNUS YENER / Oturum Başkanı

Başka sorusu olan var mı?

Yrd. Doç. Dr. SERKAN ÖNGEL

Bir yanlış anlaşılma olmasın. Ben, ekonomik büyümeye öncelik veren bir noktada durmadım hayatım boyunca. Dediğiniz çok önemli. Burada, küresel değer zincirleri denilen üretimin artık... Üretim zaten artık yerel bir şey değil, üretim küresel ölçekte. Yani bugün Çin'de üretilen ürün Çin'de mi tüketiliyor; hayır. Daha önce bu üretim nerede yapılıyordu; daha önce bu üretim Batı merkezli ülkelerde yapılıyordu, şimdi Çin'de yapılıyor. Onun kirlilik fonksiyonlarını burası taşıyor. Onun tüketeceği ürünün maliyeti o bölgedeymiş gibi görünüyor; ama dediğiniz gibi, artık "Sınır ötesi kirlilik" denilen bir kavram çıktı ve dünyada yaygın şekilde kullanılıyor. Bu, dünyamıza zarar veren bir unsur durumunda. O yüzden, dediklerinize katılıyorum. Yani bu çalışma daha detaylanacak. Dediğim gibi, kitaplaştırılırken, başka başka unsurlara da bakacağız. Faydalı olacağını umuyorum.

Teşekkür ediyorum dinlediğiniz için.

YUNUS YENER / Oturum Başkanı

Ben de çok teşekkür ediyorum.

Dediğim gibi, bu çalışma Ocak ayı sonlarında tamamlanmış olacak kapsamlı bir şekilde.

Çevresel meseleye geldiğimizde, buradaki duyarlı mühendislerin çevresel sorunu ne şekilde algıladıklarını ve ona karşı nasıl bir duyarlılık gösterdiklerini ölçmek istedik. Sorularda o var. Yani

oradaki kirliliğin nedenlerine vesaire şeylerine ilişkin bir süreç işlemedi orada. O, elimizde bir veri ve başka bir çalışma. O anlamda baktığımızda, bölgede Dilovası ayrı bir bölge, Tuzla ayrı bir nitelik arz ediyor, özellik arz ediyor. Dilovası, petrokimya, ağır metaller, bir parça gıdanın olduğu ve TEM'den giderken veya E-5'ten geçerken Dilovası'na geldiğinizi kokusuyla hissettiğiniz bir bölge. Bir başka bölge de Tuzla. Organize Deri Sanayi Bölgesi var orada. Deri sanayi oraya taşınmıştı. Artı, tersaneler var. Şimdi tersaneler Yalova tarafına geçti. Böyle değişik nitelikte olan bir bölgede, elimizdeki veri seti, dediğim gibi, 10 bin çalışan görünüyor, 10 bin tane mühendis görünüyor. Bu 10 bin mühendis içerisinden ulaşabildiğimiz 3 bin 300'ünün verileri var. Oda üyelerine ulaştık. "İşyerinizde Oda üyesi olmayan var mı?" dediğimizde, pek de oradan cevap alamadığımız için, var olan veri setiyle, yani 1700 kişiyle görüşüldü, bunlardan 500 tanesi cevap verdi. O set içerisinden bir örnekleme de ifade ediyor, yani karşılık geliyor.

Bu çalışmayı Gebze havzası için yaptık. Bir sonraki dönem, yeni dönemdeki Sanayi Kongresi yürütmesi, düzenlemesinin alacağı bir karardır. Bu çalışmadan sonra Ergene havzasında benzer bir çalışma yapılabilir önümüzdeki dönem. Öyle bir öneriyle, önümüzdeki dönem Sanayi Kongresine öyle bir çalışma şeyiyle gidebiliriz diyorum.

15 dakika çay-kahve aramız olacak. Sonrasında da Kaya ağabeyin oturum başkanlığında devam edeceğiz.

**TMMOB
SANAYİ KONGRESİ
2015**

**2. Gün
12 Aralık 2015 Cumartesi**

IV. OTURUM

SANAYİLEŞME VE EMEK

Oturum Başkanı: Kaya GÜVENÇ

Hayal Mühendisleri: Bilişim Endüstrisinde İş, İstihdam ve İşsizlik
Prof. Dr. Gamze YÜCESAN ÖZDEMİR

Emek Süreçlerinin Dönüşümü ve Mühendisler
Aslı AYDIN
Arş. Gör. Dr. Denizcan KUTLU

Türkiye’de 2000’li Yıllarda Sendikal Hareketin Durumu
Doç. Dr. Aziz ÇELİK

KAYA GÜVENÇ / Oturum Başkanı

Sevgili arkadaşlarım; tekrar günaydın.

Aslında kocaman bir başlık koymuşlar bu oturuma, Sanayi ve Emek diye. Sanayi ve emek dediğiniz zaman, aslında insanın insan olmasından tutun da üretilen bütün değerlerin, her şeyin temelinde emek yatar. O bakımdan kocaman bir başlık. Sanayi kongrelerinin bence çok önemli başlıklarından bir tanesi. Biliyorsunuz, uzun yıllardan beri sanayi kongrelerinde mutlaka bir oturum emek konularına ayrılmıştır. Çok doğrudur. Belki daha bile fazla olması gerekir. Özellikle son dönemlerde -son dönem derken, belki bir 30 yılı filan düşünmek lazım- emeğin bu kadar baskı altına alındığı bir dünyada, emeğin köleleştirildiği bir Türkiye'de, emek konularını konuşmadan sanayiye konuşmak, sadece ve sadece saray ve çevresine hizmet eder. O bakımdan, doğru, güzel bir başlıkta bir şeyler tartışacağız.

Tabii ki, o devasa konunun her yönüne değinmek gibi bir düşüncemiz olamaz; ama her sefer yaptığımız gibi, her kongrede bir bölümünü, bazı konuların gündeme getiriyoruz. Buradan da mutlaka, sanayileşmek, üretmek vesaire, bunların hepsi; ama bunu üreten, değerleri üreten insanların mutlaka göz önüne alınabileceği bir sanayileşme modeli uzun yıllardan beri Türk Mühendis Mimar Odaları Birliği'nin, Makina Mühendisleri Odası'nın temel şiarlarından bir tanesi.

Yirmişer dakikalık sürelerle arkadaşlarımız görüşlerini bizimle paylaşacaklar. Daha sonra sorularınızı alacağız ve o sorulara bir ikinci tur olarak arkadaşlarımız bazı eklemeler yapacaklar.

İlk konuşmayı Gamze Yücesan Özdemir arkadaşımız yapacak.

Biliyorsunuz, mühendislik tanımı çok farklı şeyler filan getirir. Gamze arkadaşımız ona “Hayal mühendisleri” diye yeni bir kategori daha getirdi. Biliyorsunuz, bir ara mühendislik tanımı konusunda herkes bir şeyler söyler. Son zamanlarda en çok mühendislik tanımı neyle eşleşmiştir; toplum mühendisliği tabiriyle. Gamze arkadaşımız bize hayal mühendislerini anlatacak.

Prof. Dr. GAMZE YÜCESAN ÖZDEMİR

Herkese günaydın.

Öncelikle bu Kongre'nin düzenlenmesinde emeği geçen herkese çok teşekkür ediyorum. Burada olmak büyük bir onur.

Sanayi kongreleri aslında sınıflar arası güç mücadelelerinin bir anına işaret eder. Sanayi kongreleri sınıf mücadelesinin yükseldiği anlarda niteliği, içeriği ve toplumsal etkisi çok daha belirginken, sınıf mücadelesinin görece zayıfladığı anlarda ise sanayi kongrelerinin toplumsal etkileri biraz silikleşebilir. Tüm bu zorlu dönemlere rağmen Makine Mühendisleri Odası Sanayi Kongresi fikrini uzun süredir takip ediyor ve bu tartışmayı devam ettiriyor. Bunun çok önemli bir örgütsel iradeye, bir örgütsel inanca ve inada denk düştüğünü düşünüyorum. Dolayısıyla sol sosyalist bir siyaset için, sanayileşme, alternatif sanayi politikaları vazgeçilmeyecek gündemlerdir. Dolayısıyla geçmişten bugüne ve geleceğe tartışmaya devam edeceğiz.

Böyle bir girişten sonra, bilişim endüstrisi üzerine biraz yoğunlaşmak istiyorum bugün, bilişim endüstrisindeki emek ve çalışma koşullarını biraz sizlerle tartışmak istiyorum.

Bilişim endüstrisi, son dönemde hem kendi ortaya çıkardığı bilgisayardır, cep telefonudur, tabletidir, akıllı telefonudur, bunlarla toplumsal hayatı, ekonomiyi önemli oranda değiştirirken; diğer

yandan da aslında bilişim endüstrisi ürettiklerini diğer sanayi dallarına girdi olarak sunarak, tüm sanayi yapısında da önemli anlamda bir söz sahibi. Dolayısıyla bilişim, hem kendisi, hem de sunduğu hizmetlerle ya da mallarla diğer endüstriler, diğer sanayi dalları için çok kritik.

Bugün bana verilen süreyi 3 bölüme ayırarak kullanacağım. Birinci bölümde, bilişim endüstrisini nasıl anlamak, nasıl konumlandırmak gerekir; ikinci bölümde, bilişim endüstrisindeki emek biçimlerini, bilişim endüstrisindeki istihdamı nasıl açıklamak gerekir ve son bölümde de, bu bilişim endüstrisindeki mühendisler, bir anlamda bu hayalleri üretenler direniş imkanlarını ve olasılıklarını nasıl öretilirler ya da nelerle karşı karşıya kalabilirler gibi bir son bölüm düşünüyorum. Bu 3 bölümü de Kaya ağabeyin bana verdiği 20 dakikada yapmaya çalışacağım.

Bilişim endüstrisini nasıl kavrayabiliriz, nasıl anlamlandırabiliriz? Bilişim endüstrisi tartışması, son yıllarda hâkim olan enformasyon toplumunun bir parçası olarak çok tartışılıyor. Enformasyon toplumu, son dönemin çok hâkim, çok popüler bir anlayışı. İçinde yaşadığımız enformasyon toplumu, hem akademik çevrelerde, hem siyasal çevrelerde hep duyduğumuz bir şey. Enformasyon toplumu tezi temel itibarla kapitalizm sonrası bir aşamaya işaret ediyormuş gibi görünmekte ve aslında enformasyon toplumu temel itibarla Marksizm'le sürekli kavga etmekte. Ne anlamda? Kapitalizmin başka bir aşamasındayız. Artık bilgi en önemli üretim faktörü. Dolayısıyla artık emek-değer teorisinden değil de, bilgi-değer teorisinden konuşmak gerekir. Artık eski dönemin sanayi işçileri, zor çalışma koşulları değil; yaratıcı, vasıflı, yaptığı işin üzerinde denetimi olan çok farklı bir sınıf ortaya çıkmıştır; altın yakalılar, vasıflı çalışanlar. Dolayısıyla ekonomisiyle, siyasetiyle, ideolojisiyle çok yeni bir toplumsal aşamadayız. Kuşkusuz, çok tartışmaya açık bir söylenece. Bu söylenece reddi ise, yani bilişim endüstrisini nasıl konumlandıracağımızın daha doğru okuması ise yine Marksist çevreden geliyor ve çoğu zaman bilişsel kapitalizm ya da dijital kapitalizm tartışmasıyla gündeme oturuyor. Bilişsel kapitalizm ya da dijital kapitalizm tartışması, kapitalizmin bir anında yaşadığımızı, ama önemli farklılıklar içeren bir anda yaşadığımızı; bilginin, enformasyonun, iletişimin, sembollerin, simgelerin hiç olmadığı kadar hayatın her alanında dolaşıma girdiğini söylemekte; kapitalist üretim ilişkilerinin eski formüle devam ettiğini, ama yeni içeriklerle ve yeni dinamiklerle tekrar düşünülmesi gerektiğine işaret etmekte.

Bilişsel kapitalizm ya da dijital kapitalizm tartışmasının en önemli parmak bastığı nokta, toplumda üretilen ortak zekanın, genel zekanın sermaye tarafından zapturapt altına alınmak istenmesi; yani bilginin, enformasyonun üst üste konularak büyüyen ve toplumun genel zekasına yayılan bir süreçken, bu süreci sermayenin kendi kârı için kendine ait kılma çabasına işaret ediyor. Yani bir anlamda, son dönemde yürütülen tartışmalardan ortaklıklar, müşterekler, toplumun genelinin ortak varlıkları olan... Doğa üzerinden konuşuyoruz, su üzerinden konuşuyoruz. Bilişsel kapitalizm, dijital kapitalizm tartışması, bir noktada bilgi, iletişim, enformasyonsa, bu müştereklerin sermaye tarafından metalaştırıldığını ve sermayenin doğrudan kârı için biçimlendirildiğini söyleyen bir tartışma. Dolayısıyla bilişim endüstrisine sanırım biraz bu tartışma içinden bakmak, anlamaya çalışmak önemli. Bu birinci bölüm.

Peki, bilişim endüstrisindeki emeği nasıl anlamak, nasıl kavramak gerekir? Bilişim endüstrisi dediğimiz zaman, şöyle kocaman bir endüstriden bahsediyoruz: Gelişmiş bilgisayar sistemleri, internet, kişisel bilgisayarlar, cep telefonları, Web 2.0 dediğimiz uygulamalar, yani bu sosyal medya platformları, sosyal paylaşım platformları, tüm bu süreçte nasıl bir emekle karşı karşıyayız? İlk planda hemen aklımıza geliveren, vasıflı mühendisler, bilişim deyince bilişim mühendisleri. Yazılım yapıyorlar, bilgisayarın başında bütün entelektüel birikimlerini falan kullanıyorlar. Şık ofisler var,

yaşam koşulları, tüketim pratikleri. Oysaki, bu bilişim endüstrisi o kadar farklı emek biçimlerini içeriyor ki kendi içinde, şöyle başlamak gerekiyor belki: O maddi olarak bilgisayarın ve cep telefonlarının üretildiği, madenlerin çıkarıldığı maden işçiliğiyle başlıyor. Maden işçiliği bilişim endüstrisinin ilk ayağı. Maden işçilerinin ardından, bu bilgisayarları ya da tabletleri bir araya getiren montaj işçileri gündeme geliyor. İkinci ayak montaj işçileri. Üçüncü noktada, bilgi işçileri dediğimiz bu yazılımcılar ya da bu makinelerin iç yazılımlarını hazırlayanlar olarak bir kategori. Bu da ikiye ayrılıyor. Daha alt düzey, yani halihazırdaki kodlar üzerinden işlem yapan alt düzey bilgi işçileri ve bir de daha yaratıcılıklarını kullanabilen üst düzey, yani bir anlamda endüstrinin aristokrasisini oluşturan üst düzey bilişim mühendisleri.

Yine bir başka ayak hizmet işçileri; yani bilişim endüstrisinin ürettiğini dolaşıma sokan, son dönemde çok daha kristalize olarak çağrı merkezi çalışanları da hizmet işçileri olarak bilişim endüstrisinin bir parçası. Çok farklı emek biçimini bir araya getiren bir endüstriden bahsediyoruz. Hem de çok daha önemlisi, bu emek biçimlerinin dünya üzerine yayılmasından bahsediyoruz. Yani yeni bir uluslararası işbölümü ve bir dijital işbölümünden bahsediyoruz. Maden işçiliği dediğimizde, Afrika'ya gitmemiz gerekecek, montaja bakarken Çin'deki firmalara bakmamız gerekecek, alt düzey yazılım yapanlara bakarken Hindistan ve Türkiye gibi çevre ülkelere; üst düzey bilgi işçileri dediğimiz zaman Amerika gibi, Silikon Vadisi gibi coğrafyalara bakmamız gerekecek. Dolayısıyla bilişim endüstrisi emek biçimleri bir değer zinciri olarak tüm dünya coğrafyasına yayılmış bir şekilde kendisini var ediyor.

İzin verirseniz, bu bahsettiğim emek biçimlerine biraz yakından bakalım.

Maden işçiliği, şu anda bu bilgisayar, bilişim endüstrisi için gerekli, çok nadir bulunan, çok değerli madenler genelde Afrika coğrafyasında. Bu anlamda, Demokratik Kongo Cumhuriyeti inanılmaz bir emek sömürüsüyle bu madenleri endüstriye sunuyor. Demokratik Kongo Cumhuriyeti etnik savaş içinde olan bir coğrafya ve bu etnik grup savaşlarının silahlı güçlerinin güdümünde, askeri bir baskı altında bir kölelik anlamında madenler işletiliyor. Maden işletmesi deyince, aklınıza öyle son dönem filan gelmesin. Sıfır teknolojiyle, elleriyle Afrikalı işçiler toprağın altından eleklerle o nadir madenleri bulmaya çalışıyorlar. Bellerine kadar su içinde yaşayan insanlar. Çocuk işçilik çok yoğun. Kongo'da şu anda yüzde 60-70'e varan okula gitmeme oranı var. Çocuklar 9-10 yaşlarında bu maden havzalarında maden çıkarıyorlar. Elimizdeki telefonların madenleri onların emeklerine dayanıyor.

Montaja bakalım. Montajın devi Çin. Mutlaka biliyorsunuz, Foxconn fabrikaları. Steve Jobs'un makinelerinin montajını yapan Foxconn şirketi, Çin'de 9 şehirde 15 fabrikaya sahip. Foxconn, Ocak-Ağustos 2010 yılında fabrikalardan 17 kişinin intihar etmesiyle gündeme geldi. Foxconn'da çalışma, 16-25 yaşında, kırsal bölgelerden gelen Çinli işçilerin emeklerine dayanıyor. Çok uzun çalışma saatleri var. Tam bu ilk dönem Fordist üretim anlamında, parçaların bir araya getirilmesi var. Aynı zamanda, toz zerreciklerinden etkilenmemek için, bembeyaz, bilimkurgu gibi kıyafetler içindeler. Birbirleriyle kesinlikle konuşmıyorlar, yüzler maske altında, yan yana sıralanmış yüzlerce işçiden bahsediyorum. Sonuç olarak, 9-10 saate varan fazla mesailer, çok düşük ücretler, hemen yakında kurulan lojmanlarda 20-30 kişilik koşullarda kalan işçilerden bahsediyorum. İntiharlar gündeme oturduğunda, Steve Jobs hayattaydı.

Şunu da hep not düşüyoruz: Herkes Steve Jobs'u biliyor, ama intihar eden 17 Çinli işçinin şu anda dünya tarihinde çok fazla yeri yok. Steve Jobs'a deniliyor ki, "Sizin İpad'lar, Iphone'lar üretilirken insanlar ölüyorlar." Steve Jobs'un açıklaması şöyle: "Bir modernite problemidir. Kırsal kesimden

gelen Çinli arkadaşlar kent yaşamına ayak uyduramamışlardır.” Uluslararası emek örgütleri filan Foxconn fabrikalarına kuşkusuz müdahil olmaya çalışıyor. Bazı uluslararası emek örgütlerinin finansörü de Apple şirketi. Böyle de bir bağlantı var.

Alınan tedbir ne? Alınan tedbir, Foxconn fabrikalarının ara katlarına demirden ağılar öreterek, atlayanların intiharının ölümle sonuçlanmasını engellemeye yol açıyor. Elimize aldığımız cep telefonu ya da başına oturduğumuz bilgisayarların arkasında o Çinlilerin inanılmaz emekleri var.

Üçüncü bölüm dediğim, bilgi işçileri, alt düzey yazılımları yapanlara baktığımızda, Hindistan çok parlayan bir ülke. Aynı zamanda Türkiye'yi de bu az gelişmiş profile koyabiliriz. Bu mühendislerden beklenen, Batı'da hazırlanmış yazılım programlarının basit tekrarları, basit kodlamaları. Dolayısıyla Türkiye örneğinden baktığımızda, müthiş bilgisayar mühendisleri ki, kim bunlar; üniversite sınavına girmiş, adını yazmış, bütün soruları çözmüş ve çıkmış arkadaşlarımız. Bu gençler çoğu zaman çok basit kodlama işlemleri yaparak, yine çok sıkıcı, çok tekrara dayalı bir bilgi işi yapıyorlar.

Öbür ayak ne? Bir ayak da bilgi aristokrasisi dediğimiz Silikon Vadisi örneğinde gündeme gelen, esnek çalışan, bir yandan da son dönemin popüler orta sınıf kodlarına uyan, iyi ücretler alan, kendilerince yaratıcılıklarının serbestleşmesi için her türlü denetimden ayrık tutulan bir kesimi de burada görmek gerekiyor.

Maden işçileri, montaj işçileri, bilgi işçileri, hizmet işçileri, çağrı merkezleri yine mesela Hindistan ve Türkiye coğrafyasında çok öne çıkan istihdam alanları. Tekdüze bir hayat. Çağrı merkezi çalışanlarıyla gündelik hayatta karşı karşıya geliyoruz aslında. Genelde de sorunlarımızla karşı karşıya geldiğimiz için, sınıfın o kesimine bazen hak etmedikleri öfkeyi de patlayabiliyoruz. Çağrı merkezi çalışanları günde 150-200'e yakın çağrı alıyorlar. Bir çağrıyı 160 saniyede filan tamamlamak zorundalar. İnanılmaz tekdüze ve zihinsel emeğin standardize edildiği bir ortam. Bu da hizmet işçileri.

Bir de enteresan bir tartışma, kullanım emeğinin metalaşması, kullanıcı işçiler kavramı geldi. Facebook'tur, Twitter'dır, Whatsapp'tır, bu tarz sosyal paylaşım sitelerinde şirketler hammadde ve kendi satın aldıkları emek güçleriyle bir şirket kuruyorlar. Ama esas itibarıyla şirketin temel kazancı ne; reklam şirketlerinden aldıkları para. Dolayısıyla reklam şirketlerine bu firmalar ne satıyorlar; kullanıcıların zamanını ve kullanıcılarının emeğini sattıkları iddiası var. Reklam şirketleri neye karşı oraya bir reklam veriyor ya da ödeme yapıyor; kaç kullanıcısı var ve ne kadar zaman geçiriyor o platformda? Kullanım emeğinin sömürüsü, kullanıcı emeğinin sömürüsü ve gündelik hayatımızın her alanında sömürüye tâbi olmamız anlamında bir tartışma başladı. Marksist açılımlı bir tartışma olmasına rağmen, kullanım emeğinin dolaşım alanında olması, aynı zamanda bir ücretlilik ilişkisine girmemesi noktasında ciddi tartışmalara da açık, ama ilk duyulduğunda enteresan geliyor. Yani deniliyor ki bize, “Siz Facebook'ta zaman geçirirken, aynı zamanda emeğiniz ve zamanınız sömürülüyor. Sizin o emeğiniz ve zamanınız şirketlere satılıyor, metalaşiyor.” Bu da bilişim endüstrisinde bir başka emek biçimi.

Peki, bu bilişim endüstrisindeki mühendisleri hayal mühendisleri olarak görebilir miyiz? Ne anlamda? Sınıfın en vasıflı, niteliksel olarak en ileri kesiminden bahsediyoruz. Özellikle mühendislere odaklanalım biraz. Sınıfın en nitelikli kesimi, teknolojik bütün imkanları kullanmakta, hâkim. Dolayısıyla beklenen şu olabilir mi: Biz, bize alternatif bir toplumun ufkunu, ümidini tasarlayabilirler mi, düşünebilirler mi? Bilişim endüstrisinin geldiği bu noktada, sosyalistleri en çok coşturan şey olmuştu; eski dönemlerde planlama bilgisinin ne kadar zor olduğu düşünülürken,

şimdi bir ekonomik planlamanın şu ulaştığımız teknolojik imkân ve ağılarda ne kadar kolay ve mümkün olduğunu düşününce, sosyalistler çok müthiş bir coşkuya kapılmıştı, “Her imkân var, bütün coğrafyaların bilgisine ulaşabiliyoruz” gibi. Bu anlamda bir imkân olabilir mi, hayal mühendislerini bu yöne çevirebilir miyiz?

Diğeri de kuşkusuz, kullandıkları teknoloji itibarıyla direnişi, muhalefeti kitleselleştirme anlamında ne kadar rol oynayabilirler, ne kadar özneleşebilirler? Bunların üzerine de düşünmek gerekiyor herhalde.

Konuşmamı bitirirken, toplumsal muhalefet alanında hayal mühendislerinin akademik ve siyasal olarak üretimleri, destekleri ve mücadeleye katkıları bizlerin “Başka bir sanayileşme mümkün” dememizi imkanı kılacak.

Teşekkürler.

KAYA GÜVENÇ / Oturum Başkanı

Teşekkür ediyorum.

Gamze arkadaşımızın anlattıklarını tekrarlamak gibi bir şey yapmayacağım, ama hakikaten şöyle bir düşünelim. Kullandığımız herhangi bir cihazın, herhangi bir olayın arkasındaki o akıl almaz emek sömürsünü filan düşündüğümüz zaman, “Hay Allah, bu olmasaydı da kullanmasaydım” diyebiliyorsunuzdur. Öyle olduğunu tahmin ediyorum. Ben öyle düşünüyorum bazen. Çünkü olamaz böyle bir şey. Hayal ettikleri dünyada yaşamıyorlar. Belki bize kendileri açısından bir şeyler yapıyorlar o sanayi, sermaye, kâr zincirinin içinde; ama kendileri hayal ettikleri bir dünyada yaşamıyorlar. Ne zaman ki insanlar hayal ettikleri bir dünyada yaşamadıklarını sorgulayıp da hayal ettikleri dünyaya varmak için neler yapacaklarını düşünürlerse, sanıyorum, o zaman yeni bir sanayileşme de, yeni bir dünya da, yeni bir yaşam modelini de elde etmek mümkün olacak.

Sırada, Aslı Aydın arkadaşımız ve Denizcan Kutlu arkadaşımızın bir sunuşu var. Sunuşumuz, Emek Süreçlerinin Dönüşümü ve Mühendisler. Bir önceki oturumda Serkan Öngel arkadaşımız, Gebze’deki bir çalışmadan -Aslı, o çalışmayı yakından biliyor- bir kesit verdi. Arkadaşlarımız bize kendi sunumlarını yapacaklar.

Buyurunuz.

ASLI AYDIN

Herkese merhabalar.

Gamze Hocam aslında bütün portreyi bütünlüklü olarak gözümüzün önüne serdi. Kendisine de buradan çok teşekkür ediyorum.

Denizcan Kutlu’yla biz ortak bir çalışma yaptık. Günümüz emek süreçlerindeki mevcut dönüşümün mühendisler üzerindeki etkisini biraz incelemeye çalıştık. Aslında sınıfın içinde bulunduğu bütünlüklü bir dönüşümden bahsederken, özel bir parantez açarak, nitelikli işgücünün yaşadığı sorunları, bu dönüşümde nasıl etkilendiğini de çözümlenmeye çalıştık. Bu anlamda, mühendislerle ilişkin gözlemlerinizi sizlerle paylaşmak istiyoruz.

Öncelikle büyük resme bakalım... Malumu

Genelde emek süreçlerindeki dönüşümleri gözler önüne sermek için öncelikle büyük tabloya bakmanın zihin açıcı olduğunu düşünüyoruz. Diğer sınıf bileşenlerinin olduğu gibi, mühendis emeğinin de kapitalist sermaye birikimi sürecindeki değişimlere ve dönüşümlere dayalı olarak sürekli yeniden biçimlendiğini gözlemlemekteyiz.

Dolayısıyla genel olarak baktığımızda, mühendislerin üretim süreçlerinde değişen konumu genel olarak ülke politikalarınca oluşturulan yeni istihdam biçimlerinden, emek süreçlerindeki dönüşümlerden ve emek piyasalarının yeniden düzenlenmesinden bağımsız olmadığı sonucuna varıyoruz. Zihin emeği kapsamında değerlendirilen mühendisler, kapitalizme için niteliksizleştirme ve değersizleştirme süreçlerinden, üretim süreçlerinde üstlendikleri bilim ve teknolojinin üretime uygulanması, üretimin denetlenmesi gibi işlevler nedeniyle farklılaşabiliyorlar sınıf içinde.

Türkiye'de mühendislerin yaşadığı mesleki ve sınıfsal dönüşümlere de ışık tutacak, mesleğin sanayileşme süreciyle olan doğrudan bağı dolayısıyla, makro politikaların bu sürece nasıl etki ettiğiyle başlamak istiyorum.

Herhalde ortada bir sanayisizleşme sürecinin var olduğu konusunda hepimiz mutabıkız. Bu konuda geniş bir mutabakat olduğunu söyleyebiliyoruz. 98 Stand-by anlaşması, ardından 2001 krizi ile birlikte artan oranlarda dışa açılma, yani bağımlılık sürecinin ivme kattığı bir sanayisizleşme olgusu gerek sektörün, gerekse de ülke ekonomisinin makro dengelerindeki sorunları kamçılıyor. Peki, bu sanayisizleşme nereden oluşuyor? Bu iki sürecin de hızlandırdığı serbest kur rejimi, yoğun sermaye girişleri, düşük kur ve ara malı yatırım malları ithalatının körüklenmesi, bu yapının bir sonucu olarak kronikleşmiş cari işlemler açığı, bu sürecin sürekli kronik hale gelmesine neden olan artan finansman ihtiyacı ve sanayinin küresel ölçekte mekansal dağılımı, üretimin farklı evrelerinin kâr maksimizasyonunu hedefleyerek farklı coğrafyalara yayılması, ulusal ekonomilerde sanayinin dikey bağlantılarının kopması ve ithalat bağımlılığıyla bunun yine sürdürülebilir hale getirilmesi eşliğinde oluştuğunu söylemek mümkün. Türkiye, sonuç olarak, 40 yıla yaklaşan deneyimlerin de ortaya koyduğu üzere, düşük ücret düzenine dayalı bir rekabet gücü politikası etrafında, orta düşük teknoloji bandına sıkışmış, yüksek borçlanma ve yoğun ithal girdi kolaycılığının üzerine oturmuş bir yapı sergiliyor.

Türkiye'de sanayi ve işgücünü birlikte değerlendirdiğimizde, iki ana değişimi gözlemleyebiliriz, yani benzer ve birbirinden bağımsız olmayan değişimi iki farklı koldan gözlemleyebiliyoruz. Öncelikle ulusal ekonomi içindeki sanayinin durumuna bakarak bunu gözlemliyoruz. İkincisi de, ekonomi yapısının/modelinin değişimi, yani niteliğinin değişimini gözlemleyerek bakabiliyoruz. Dün de birçok sunumda detaylı bir şekilde gösterildi; ara ve yatırım malları zincirinde artan ithal bağımlılığı, yani sürekli bu dikey süreçlerin tahrip edildiği bir niteliksizleşme hali ortada. Bu iki koldan gözlemlediğimiz değişimin bir sonucu olarak, fason üretim ve taşeronlaşmayı ön plana çıkaran bir rekabet anlayışı ve en nihayetinde, sonuç olarak işsizlik ve emeğin enformelleşmesi süreçlerine tanık oluyoruz.

Bu söylediğimi size Global Competitiveness Report 2014 ve 2015 verilerince Türkiye'nin rekabet bileşenlerini biraz göstererek sunmaya çalışacağım. Yani bu, aslında bir iktisadi tercih. Türkiye'yi biraz önce bahsettiğim o niteliksiz yapıya oturtan bir iktisadi tercih var. Bu politikalarla realize ediliyor ve nihayetinde böyle bir tablo oluşuyor.

Küresel Rekabetçilik Endeksine Göre Türkiye'nin 2012, 2013 ve 2014 Yıllarına Ait Bileşenler Sıralaması

Bileşenler	2012 Yılı (144 Ülke Arasında)	2014 Yılı (144 Ülke Arasında)
Kurumsal Yapılanma	64	64
Altyapı	51	51
Sağlık ve İlköğretim	63	69
Yükseköğretim ve Eğitim	74	50
Pazar Büyüklüğü	15	16
İnovasyon	55	56
Teknolojik Hazırlık	53	55
İşgücü Gelişmişliği	47	50

Kaynak: The Global Competitiveness Report 2014-2015, The Global Competitiveness Report 2013-2014, The Global Competitiveness Report 2012-2013

Baktığımızda, Türkiye, 2012 yılından 2014 yılına değin, mesela kurumsal yapılanmada, 144 ülke arasında yerinde saymış. Altyapıda keza öyle. Sağlık ve ilköğretimde, sıralamada gerilediğine tanık oluyoruz. Pazar büyüklüğünde geriliyor, inovasyonda, teknolojik hazırlıkta, işgücü gelişmişliğinde geriliyor. Yükseköğretim ve eğitim alanında rekabetçi gözüküyoruz; yani esasında ciddi anlamda bir işgücü, nitelikli, yükseköğretim mezunu bir işgücü arzımız var. Peki, buna niye talep oluşmuyor; işte biraz önce bahsettiğim iktisadi-siyasi tercihler nedeniyle. Arzımız var, ve bu arz üzerinden oluşturulan ilgili rekabet anlayışımızı da bu gibi yatırım ajansları sayesinde açık bir şekilde anlayabiliyoruz. Lakin bu arzı çok güzel bir cazibe alanı olarak sunabiliyoruz. Fakat işgücünün hangi özellikleri pazarlanıyor? İşte mesele biraz da bu. Burada işgücü gelişmişliği önemli bir gösterge. İşgücü gelişmişliğinde, 2 yılda 3 sıra birden gerilemişiz. Dolayısıyla işgücünün 'gelişmişliğini' değerlendiremiyoruz. Ciddi anlamda bir rezervimiz var; ama iş olanakları, iş olanakları yaratan birikim dinamikleri bizim bu işgücü rezervini doğru şekilde kullanmamızın önüne geçiyor.

Sanayide küresel rekabeti ön plana çıkaran yöntem ve modeller var. Bu süreçle ortaya çıkmış yeni uygulamalar bunlar. Buna kabaca esnek üretim tarzı diyebiliriz, toplam kalite yönetimi, zamanında üretim ve buna benzer kavramlar. Aslında bu, eşitsiz rekabeti körükleyen koşullarda kârın maksimizasyonu anlamına geliyor. Bu nihayetinde yine bir tercih. Yani rekabet stratejisinin minimum maliyet üzerine oturtulması ve bu minimum maliyetin genellikle emek maliyetleri üzerine odaklanarak, bu tür yöntemlerin uygulanması anlamına geliyor.

Sonuç olarak, bunun uygulaması şeklinde tezahür eden ücretlerin düşürülmesini görüyoruz, işgücü istihdamının azaldığını görüyoruz, daraldığını görüyoruz. Buna paralel olarak, tabii ki mühendisler de bu süreçten etkileniyorlar ve mühendislerin işlev ve iradesinin yine burada en aza indirildiğini görüyoruz.

Sonra tekrar devralmak üzere, burada sözü Denizcan'a devredeceğim. O daha detaylı olarak mühendislerin sınıf konumundan biraz bahsedecek.

Arş. Gör. Dr. DENİZCAN KUTLU

Teşekkürler Aslı.

Değerli katılımcılar, hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Bu yapı içerisinde ben biraz mühendisin sınıf konumuna bakmaya çalışacağım; hem kavramsal boyutlarıyla hem de küresel kapitalizm evresi içerisinde sınıf yapısının dönüşümü çerçevesinde.

Tabii, biraz daha genel kavramlar etrafında düşünmek gerekirse, kapitalist toplum içerisinde temel toplumsal sınıfların üretim noktası içerisinde üretim süreci karşısındaki konumlarına göre belirlendiğini söylemek mümkün. Sınıf konumları içerisinde, bu genel yapının içerisinde mühendis nereye oturuyor? Sınıf konumları açısından baktığımızda, mühendislerin özellikle sanayi yapısı içerisinde, kapitalist işletme yapılarına içkin teknik işbölümü içerisinde orta kademe teknik işler hiyerarşisi içerisinde yoğunlaşan bir kalifiye teknik ara çalışan kesit niteliği taşıdığını söylemek mümkün. Bu haliyle mühendis, firma içi iş bölümü içerisinde emek sürecinin denetimine dönük bir yönetim işlevinin yanı sıra, aynı zamanda üretim işleviyle de yüklü bir karakter taşıyor ve tam da bu, mühendisin kapitalist üretim ilişkileri içerisindeki sınıf konumuna karmaşık bir boyut katıyor. Bu nedenden ötürü, mühendisleri de içerisine alacak şekilde, orta kademe çalışan kitlesinin yer yer orta sınıf konumu içerisinde değerlendirildiği görülmekte. Böylelikle mühendislerin sınıf konumu üzerinde, işletme içi hiyerarşik iş bölümü yapısının olduğu kadar, örgüt yapılarının, organizasyon yapılarının da etkisinin olduğunu söylemek mümkün.

Tabii, bu tür sınıf analizleri, Marksist sınıf analizinin yanı sıra, mutlak olarak olmasa da Weber'ci paradigmanın izlerini taşıdığını görmek mümkün. Weber'ci paradigmanın izlerini görece daha az taşıyan Marksist yaklaşımlarda ise mühendisin, emek gücü kolektif bir işçinin bir parçası olarak, kolektif işçi kapsamında işçi sınıfının bir parçası olarak değerlendirildiğini görüyoruz. Ancak, bunun da tüm meslek grupları için, tüm mühendisler için, tüm mühendis emek gücü için genelleştirilebileceğini söylemek pek mümkün değil. Böylelikle, kimi Marksistlerin de firma içi iş bölümünde yönetim ve denetim görev ve işleviyle yüklü emek gücü türlerini işçi sınıfı dışında değerlendirdiğini söylemek mümkün. Tabii, bunun arkasında, kafa ve kol emeğinin ayrışması gibi, kapitalist birikime ilişkin dinamiklerin yattığı ve bütün bu gelişmelerin de emek süreci içerisinde, planlama, koordinasyon, yönetim, denetim, gözetim, değerlendirme gibi mühendislik bölümlerinin doğrudan üretim sürecinden, üretim hattından, bu alandan kopması sonucunu beraberinde getirdiği ve bu noktanın da başta söylemiş olduğum gibi, mühendislerin sınıf konumlarını tartışmalı hale getirdiği belirtilmekte.

Gerçekten de firmalarda üst ve orta düzey yönetsel kademelerde görev yapan, denetim ve yönetim işlevini üstlenen, firma içerisindeki birikim politikalarıyla ilgili kararların alınmasına katılan; dolayısıyla kendisi mülksüz, ücretlileşmiş, ücretli emek olsa da, mülkiyet ilişkileriyle organik bir bağa sahip olan ve şahıs olarak sermayeyle sınıf çıkarları bakımından ortaklaşan emek gücü gruplarının işçi sınıfı içerisinde değerlendirilmesi gerçekten de sorun yaratır. Böylelikle, bu şekilde çalışan üst düzey yöneticilerin sermaye işlevleri, kapitalist mülkiyetle olan organik bağları, sınıf çıkarları ve firma içerisindeki işbölümü içerisindeki yerleri itibarıyla sömüren sınıf içerisinde yer aldıkları; ayrı bir sınıf şeklinde tanımlanmaktansa, kapitalist sınıf yelpazesi ya da kapitalist sınıf yelpazesinin daha alt katmanlarına yerleştirilebilecek bir şekilde sınıf konumlarının belirlendiği görülmekte. Bu nedenle, mülksüzleşme ve ücretli emek konumuna gelme şeklindeki iki temel proleterleşme ölçütünün her zaman sınıf oluşumlarını ve proleterleşmeyi tanımlamakta yetersiz kaldığı da anlaşılmakta. Ancak, yine de en genel eğilim olarak, mühendislerin belirli emek gücü kategorileri dışında, kolektif işçinin bir parçası olarak işçi sınıfı içerisinde yer aldığı ve yer yer emek sürecini denetleme ve yönetim işlevi yüklü olsalar da, işçi sınıfı içerisinde değerlendirilebilecekleri, işçi sınıfının belki daha üst katmanları içerisine yerleştirilebilecekleri; dolayısıyla firma içerisindeki

diğer gruplarla aralarındaki ilişkinin sınıflar arası bir ilişki değil, bir tür sınıf içi bağımlılık ilişkisi olduğu yönünde görüşler de vardır.

Peki, bu genel yapı içerisinde mühendise ne oldu? Biraz küresel kapitalizm evresi açısından tartışmak gerekirse, bu evrede, küresel kapitalizm evresinde sınıf yapısının önemli bir değişime uğradığını görüyoruz. Üretim süreçlerinde ve firma içi iş ilişkilerinde yaşanan dönüşümlerin, sanayi kapitalizminin gelişiminde, örneğin Taylorist ve Fordist emek süreci için hep merkezi bir rol üstlenmiş olan mühendisler üzerinde etkisi olduğunu söylemek mümkün. Mühendis gibi, kapitalist firma yapısına içkin işbölümü içerisinde, başta da söylemiş olduğum gibi, orta kademe teknik işler hiyerarşisi içerisinde yer alan, sermaye adına emek sürecini denetleme ve yönetim işlevini de taşıyan işgücü gruplarının da üretim süreçlerinde yaşanan bu değişimden etkilendiğini söylemek mümkün. Ancak, bu tek bir doğrultuyu da içermiyor, çeşitli farklı eğilimler var. Örneğin daha yüksek teknolojiyle çalışan, yoğun makineleşme ve üretim süreci içerisinde yoğun teknolojinin kullanılmış olduğu işyerlerinde, makineleşmenin de yaygınlaşmasına paralel olarak, bu tür makinelerin kullanımı, tasarımı, bakımı ve onarımında genellikle mühendisler şeklinde görülen ileri derecede nitelikli işgücü gruplarının istihdamının arttığını söylemek mümkün.

Bunun yanı sıra, gelişen teknolojinin etkisiyle kimi iş alanlarında, kimi işyerlerinde, üretimin kol gücüne dayalı emekten bir yönüyle bağımsızlaşmasının sonucunda, mühendisin üretim hattındaki üretimdeki rol ve sorumluluğunun da arttığını söylemek mümkün. Böylelikle mühendis emek gücünün ayrıcalıklı konumunu yitirme ve değersizleşme eğilimleri sergilemeye başladığı yönünde çeşitli görüşler de var. Bununla paralel olarak, böylelikle kapitalizmin tarihsel ve yapısal bir eğilimi olan işçileşme ve vasıfsızlaşmanın ve bu ikisinin birleşimi olarak da görülebilecek olan vasıfsızlaşarak işçileşme süreçlerinin küresel kapitalizm açısından da geçerli olduğu söylenebilir. Bu olgu, hemen hemen tüm emek gücü kategorileri açısından geçerli gözükmeyle birlikte, işyerlerinde, işgücü piyasasında ve genel olarak da toplumda, vasıf ve işgücü, iş bölümü açısından ayrıcalıklı bir konuma sahip olan mühendis gibi emek türleri açısından da geçerli olduğunu söylemek mümkün.

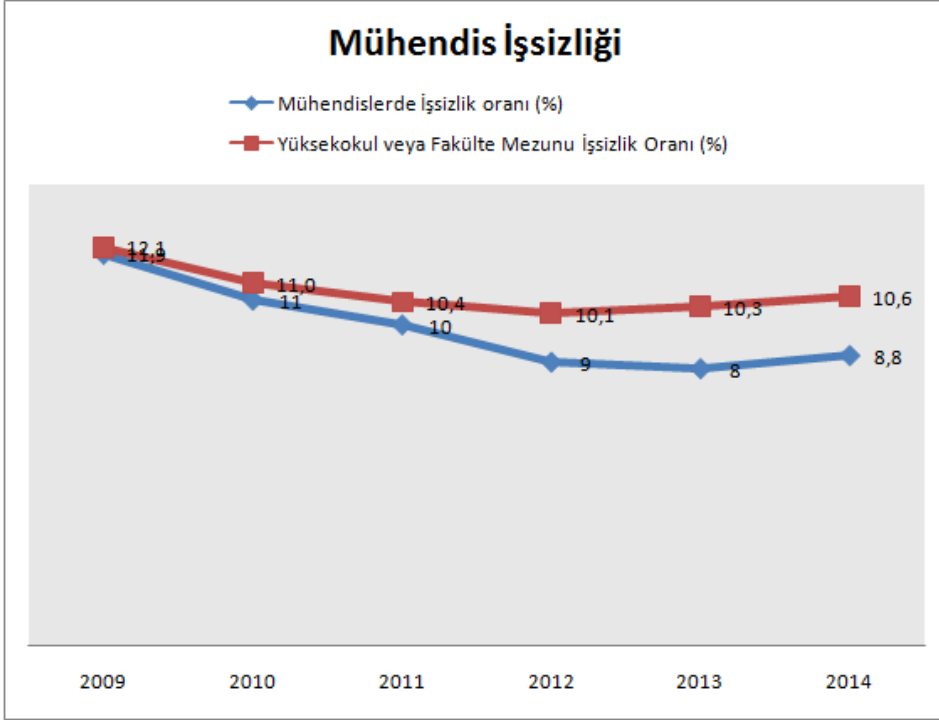
Burada tartışmayı Aslı'ya devretmeden önce, bir biçimde derinleştirmek de gerekirse, proleterleşmenin nesnel ölçütlerine de bir yönüyle değinmek gerekiyor. Bu noktada öne çıkan ölçütün, emek gücünü satma, mülksüz olma ve ücretlileşme gibi gözükmeyle birlikte, yürütmeye çalıştığımız bu tartışma itibarıyla sadece bu unsurların proleterleşmeyi açıklamaya yetmediği, aynı zamanda işin değersizleşmesine bağlı olarak işgücünün niteliksizleşmesi olgularının ve bunu yanı sıra, çalışma ve yaşam koşullarının kötüleşmesinin de proleterleşmenin ölçütleri içerisine yerleştirilebileceği söylenmekte.

Belki nesnel bir ölçüt olmasa da proleterleşme sürecinin zorunlu bileşenlerinden bir tanesi de yedek iş gücü ordusunun üretilmesiyle ilgili. Bu noktada, kapitalist üretimin ücret gelirinə mahkum ederken, diğer yandan da ücret gelirinden mahrum bırakma şeklindeki bir yapısal çelişkinin küresel kapitalizm açısından da geçerli olduğunu; bir diğer anlatımla, proleterleşmenin sadece Marks'ın terimiyle ...açısından değil, yedek işgücü ordusu açısından da yani toplumun geneli açısından da bir anlam taşıdığını, proleterleşme olgusuna paralel bir yandan da bir işsizleşme olgusunun varlığından söz etmek mümkün. Bunun nicel şeylerini Aslı'yı bırakıyorum.

ASLI AYDIN

Denizcan, sınıfsal konumla ilgili bize güzel bilgiler verdi, ben şimdi biraz daha makroya götüreceğim sizi ve mühendislerin yaşadığı işsizleşmeyi biraz aktarmaya çalışacağım. Nasıl bir

işsizlikten bahsediyoruz, rakamsal olarak ne derece bir işsizlikten bahsediyoruz bugün, biraz buna bakmaya çalışacağım.

Kaynak: TÜİK

Mühendis işsizliğine baktığımızda, Türkiye'de yüksekokul ve fakülte mezunu işsizlik oranının çok az, yani yüzde 10.05 olduğunu görüyoruz. Mühendislerde yüzde 8.8 gözüküyor. Dolayısıyla bugün, aslında sirkülasyonu da düşündüğümüzde, mühendislerde işsizlik oranının yüksek olduğunu söyleyebiliriz.

TMMOB'nin bugüne kadar yaptığı birkaç ankete dayalı çalışma vardı; onlardan biraz derleme yaptık. Mühendislere sorulmuş ve oradan yanıtlanmış sorular üzerinden varılan bulgular bunlar. İşsizliğe biraz daha yakından bakmak için birkaç veriyi paylaşacağız.

Mesela, yaş itibarıyla baktığımızda, mühendislerde, yeni mezun olarak değerlendirilen 30 yaş altı genç kuşaklarda işsizliğin yaygın olduğunu görüyoruz. Yine diğer bütün alanlarda olduğu gibi, kadın mühendislerde işsizlik, erkek mühendislerde görülenin neredeyse 2 katı. Yüzde 6.9, yani neredeyse 7'ye 3 şeklinde değişiyor.

Vakıf ve yurtdışı üniversitelerinden mezunlarda işsizliğin, diğer üniversite mezunlarına göre daha düşük seviyede olduğunu görüyoruz. Daha önce yapılan anket çalışmalarında da gözlenenlerin bu noktada oluştuğunu görüyoruz. Bu tür üniversitelerde verilen eğitimin niteliğinden ziyade, bu üniversitelerde bulunan öğrencilerin aile ilişkilerine, yani üniversite sonrası iş yaşamlarında etkili olan eş dost ilişkilerine dayandığı bulgusu dikkat çekici. Bu durum, MMO tarafından bu yıl yapılan çalışmada da, Gebze'de de rastladığımız bir sonuçtu. Karşılaştırıldığında, belli başlı 3 veya 4 arası değişen üniversitelerden mezun mühendislerde işsizlik oranı diğerlerine göre oldukça düşük.

İşyeri ölçeğine göre baktığımızda, küçük ölçekli işletmelerde -bu, 50'nin altı çalışan olarak tanımlanıyor- mühendis istihdamının önemli bir bölümü buralarda gerçekleşiyor. Yani oran yüzde

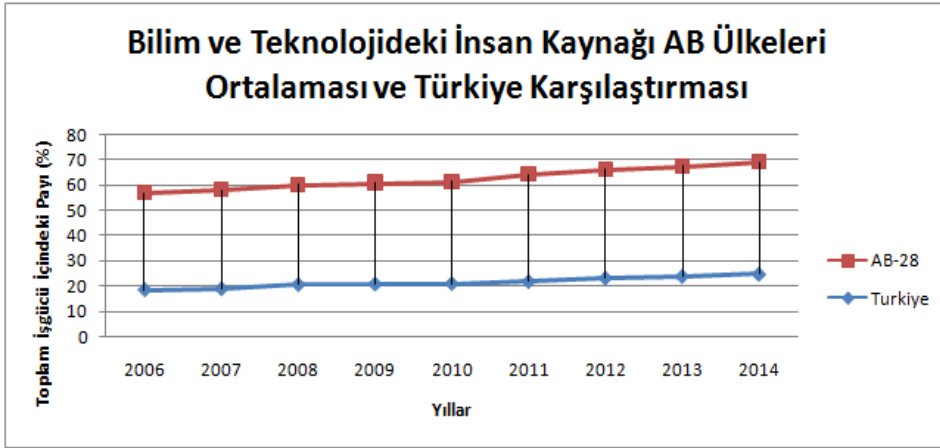
52.6, yarısından fazlası. Tam zamanlı belirsiz iş akitlerinin yerini, iş gücü maliyetlerini düşürmeye yönelik proje bazlı, kısmi zamanlı, belirli süreli iş akitlerinin aldığını görüyoruz. Sözleşmelerde belirtilen haftalık çalışma süresi ise çoğunlukla 36-45 saat aralığında. Proje bazlı, yani kısmi çalışma, esnek istihdam biçimini besleyen bir sistem ve bu belirsiz iş akitleri, aslında mühendisin uzmanlaşmasının da önünü tıkayan bir şey haline dönüşüyor; çünkü parçalı işlerde çalışması nedeniyle.

Başta bahsettiğim ve yine altını çizmek istediğim, bunun iktisadi bir tercih olması. Yani mühendislerdeki bu işsizliği oluşturan ve çalışma yaşamlarında daha esnek, yani kısmi, belirsiz zamanlı, belirli iş akitleri altında ve gelecek güvenceleri olmadan çalıştığı bir sistem inşa edildi ülkede. Bu sistem veya bu tercihler bizi küresel ölçekte hangi düzeye oturtuyor, biraz şimdiki tablo üzerinden onu göstermeye çalışacağım.

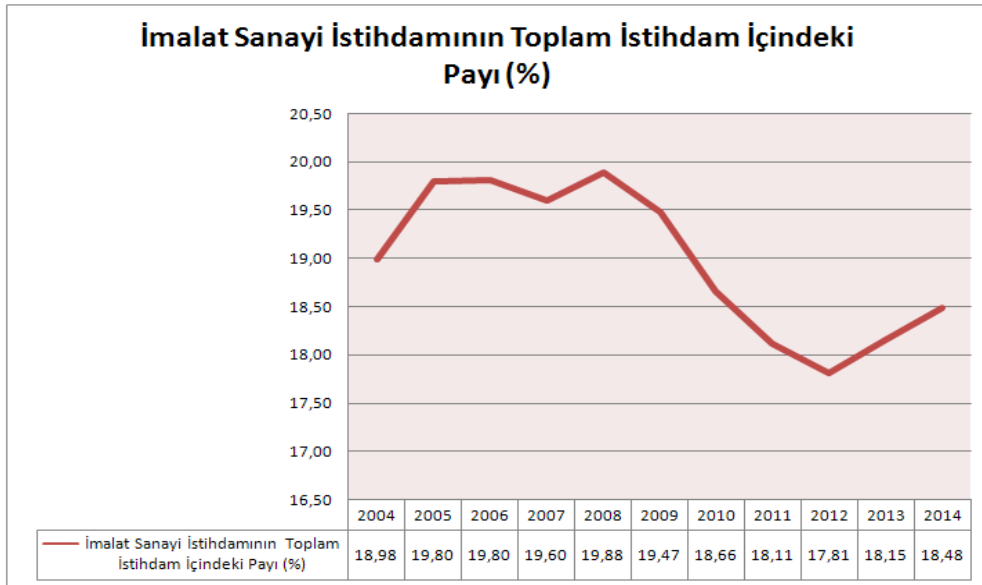
	Milyon kişi başına düşen Araştırmacı Sayısı 2005-2012	Yayımlanan Bilimsel ve Teknik Makale sayısı 2011	AR-GE Hacemaları %GSYH 2005-2012	Yüksek teknoloji ürün ihracatı (%) Toplam İhracat içindeki payı
Amerika	3.979	208.601	2,79	17,8
İngiltere	4.024	46.035	1,72	7,6
Dünya	1.277	842.756	2,13	17
Avrupa Bölgesi	3.277	176.646	2,14	15,8
Yüksek Gelirli	3.678	646.084	2,32	16,4
Yüksek-orta gelirli ülkeler	889	140.147	1,38	21,2
Orta Gelirli Ülkeler	553	172.242	1,24	18,8
Türkiye	987	8.328	0,86	1,9

Kaynak: Eurostat

Amerika, İngiltere de dâhil olmak üzere farklı gelir grubu ülkeler arasında Türkiye'nin yerine bakmaya çalıştık. Mesela, milyon kişi başına düşen araştırmacı sayısına baktığımızda - 2005-2012 arası ortalama rakamlar bunlar- Türkiye'de bu rakam 987. Amerika ve İngiltere'nin ne kadar yüksek olduğunu görüyoruz. Dünya ortalamasında bu rakam 1277. Yani dünya ortalamasının altında olduğumuz ortaya çıkıyor buradan. Yüksek gelirli grubunun ise oldukça altındayız. Yayımlanan bilimsel ve teknik makale sayısında da keza Türkiye tüm bu gruplarda en geri sırada yer alıyor. Gayri Sâfi Yurtiçi Hâsılada 2005-2012 yılları arasında AR-GE harcamalarının ortalamasına baktığımızda, Türkiye 0.86 ile yine tüm bu gelir grubu içinde ve gelişmiş, sanayileşmiş ülkeler nezdinde çok geri bir sırada bulunuyor.

Yüksek teknolojlili ürün ihracatının toplam ihracat içindeki payına baktığımızda, Türkiye 1.9 ile yine bu sıralama içinde en geride bulunuyor. Yüksek teknolojlili ürün ihracatının bu kadar düşük seviyede gerçekleşmesi, Türkiye'de mühendis emeğinin hangi alanlarda kullanıldığı konusunda fikir verebilir. Öte yandan bilim ve teknolojideki insan kaynağı AB ülkeleriyle kıyaslandığında, insan kaynağının oldukça düşük olduğunu görüyoruz. Çünkü bu bir önceki tabloya bağlı bir şey. Biz, orta düşük, hattan daha düşük tarafa kayan bir teknoloji bandında üretim gerçekleştiriyoruz. Önceki slaytlara dönecek olursak, oldukça dışa bağımlı bir üretim gerçekleştiriyoruz ve bu süreç sürekli dışa bağımlılığın derinleştiği bir süreç olarak da ilerliyor. Dolayısıyla buralardaki işgücünü değerlendirdiğimiz alanlar itibarıyla burayı verimli kullanamadığımız ortada.

Kaynak: TÜİK

İmalat sanayinin büyüme içindeki payına baktığımızda, bu tercihin, makro anlamda, büyümenin kaynağı anlamında, büyümede aslında daha az tercih edilen bir eğilimi olduğunu gözlemliyoruz. Mesela, 98'lerde yüzde 23'lerdeyken, 2014 ve 2015 itibarıyla yüzde 15-16 seviyelerine geriledi. Bunları ben cari olarak hesapladım. Bir anlamda baktığımızda, bir tık yükselme görebiliyorsunuz, o da kur fiyatlarının etkisiyle. Ama cari fiyatlarda imalat sanayinin payının büyüme içindeki yerinin düştüğünü görüyoruz. Bu, büyümede kaynak olarak diğer alanlara öncelik verilmesinden

kaynaklanıyor. Dolayısıyla toplam istihdam içindeki payı da düşüyor. Buralardaki istihdamı, biraz önce bahsettiğim o bilim ve teknoloji kaynağı, insan kaynağı ve o teknolojiyi bir üst kademeye sıçratacak nitelikli emek doğru yerlerde, o işgücünün niteliğine uygun yerlerde değerlendirilmediği için, toplam istihdam payındaki düşmeyle beraber o işgücünün farklı alanlarda -bu daha çok hizmetler sektörü- değerlendirildiğine şahit oluyoruz.

KAYA GÜVENÇ / Oturum Başkanı

Zamanımızı biraz da aştık. İkinci turumuz var. Topluca bir şey yaparsanız ikinci turda yapalım, daha rahat olabilir belki.

ASLI AYDIN

Çalışma koşullarına ilişkin birkaç slaydımız vardı. Denizcan'a devredeyim, o toparlasın.

KAYA GÜVENÇ / Oturum Başkanı

O zaman toparlayalım. İkinci turda biraz daha az süre kullanırsınız.

Arş. Gör. Dr. DENİZCAN KUTLU

Özür diliyoruz değerli katılımcılardan.

Biraz nicel olgular üzerinden devam etmek istiyorum.

TMMOB'nin yapmış olduğu anketler var. TMMOB anketlerinden de bu üretim yapısı içerisinde mühendisin başından geçenleri görmek mümkün. Örneğin 1976 anketinde çalışanların oranı yüzde 98-99 düzeyindeyken, işi olmayanların oranının yüzde 1,3 düzeyinde olduğunu görüyoruz. 1998 anketinde ise anket anında -işsizlikteki verileri gösteriyor bu- yüzde 7,7'nin işi yok. 1,3 düzeyinden yüzde 7,7 düzeyine çıkıyor. 2006-2007 anketinde ise yanıtlayanlar içerisinde işi olmayanların oranının yüzde 17,5 düzeylerine yükseldiğini görüyoruz. Dolayısıyla mühendis emeği açısından da işsizlikte bir artış söz konusu.

İşsizlik verisinin bir diğer uzanımı ise işsiz kalma süreleri ve bunun iş bulma süreleriyle ilgili. 1978 ve 2006-2007 anketleri karşılaştırıldığında, iş bulma sürelerindeki artış görülmekte. 1978 anketinde, işsiz kalanlar içerisinde 1 yıl içerisinde iş bulabilenlerin oranı yüzde 85 düzeyindeyken, 2007 yılında bu oran yüzde 74'e düşüyor. Tabii, bulunan işlerin niteliği de önem taşıyor.

Ortaklaşan eğilimler açısından baktığımızda, özellikle genç mühendislerin kriz dönemleriyle pekişecek şekilde uzun süreli işsizlik, düşük ücretli çalışma ve fonksiyonel esneklik tanımı içerisine yerleştirilebilecek bir biçimde, görev tanımı açık olmayan işlerde vasıfsız işçi gibi çalıştırıldıkları da gözlemlenmekte.

Burada da aynı şekilde, 1392 mühendisin yanıtladığı "İşyerinizde net bir görev tanımınız var mı?" sorusuna 682 mühendis, "Var, ama başka görevler de veriliyor" şeklinde. Yüzde 52'sinin net bir görev tanımının olmadığını söylemek mümkün.

Aynı şekilde, İnşaat Mühendisleri Odası üyeleri arasında gerçekleştirilen bir üye kimlik araştırmasına göre, katılımcılardan yüzde 30'u açık bir görev tanımı olmadığını söylerken, yüzde 55'inin açık bir görev tanımı almasına karşın, bu tanım dışındaki işleri de yaptıklarını söylüyor.

Makina Mühendisleri Odasının yapmış olduğu araştırmada da benzer eğilimlerden söz etmek mümkün.

Tabii, bir yandan da sosyal sermayenin artırılmasına dönük de bir basınç var; toplum düzeyinde, üniversite düzeyinde, işyeri düzeyinde, işgücü piyasası düzeyinde sürekli bir basınç var. Yüksek lisans yapacak, çeşitli sertifika programlarına katılacak, sürekli olarak kendisini geliştirecek, eğitimlere katılacak, kendisini geliştirecek; ama sermaye için geliştirmeye dönük bir basınçtan söz etmek mümkün.

Bu noktada sorulması gereken soru şu: Ne zaman hiçbir biçimde işsiz kalınmayacak şekilde kendimizi geliştirmiş olacağız? Aslında bunun yanıtı sorunun içerisinde saklı ve bir politika belgesi olarak da ulusal istihdam stratejisine gittiğiniz zaman, iş güvencesi yerine istihdam güvencesi kavramının getirildiğini görüyoruz. İş güvencesi, metinde, işin korunmasını ve aynı işte kalabilme güvencesini, aslında eski dönemlere ilişkin bir şeyi ifade ederken, istihdam güvencesi ise modern zamanların istihdam ilişkisini tanımlıyor, istihdamın korunmasını ve tek bir işverene bağlı olmadan çalışmanın sürdürülebilmesini anlatıyor. Bu noktada, esnekliğin ya da işsiz kalmanın terimsel çerçevesini çizmiş olduğunu söylemek mümkün.

5 dakikayı doldurdum diye düşünüyorum. Soru-yanıt kısmına belki bir söz alıp, bu nicel bulgulardan devam etmek istiyorum.

Teşekkür ediyorum.

KAYA GÜVENÇ / Oturum Başkanı

Teşekkür ediyorum.

Çok kapsamlı bir çalışma, bir dizi konu. Sadece iki noktayı sizlerle paylaşacağım. Bu sanayisizleşme kavramı bence üzerinden biraz daha tartışılmaya değer. Mutlak değerler açısından bakıldığında, sanayide bir gerilemeden çok, görece bir gerilemeden söz etmek mümkün. Bu birincisi.

İkincisi, özellikle ucuz işgücü baskısıyla yaratılan değerlerin hesabında da daha bir farklılaşma söz konusu.

Türkiye'ye gelince, Türkiye'de mühendislerin istihdamında esas olan -aslında bütün dünyada da öyle- Sanayi Devrimiyle beraber adlandırdığımız o çağdaş mühendis kavramı çerçevesinden de baktığımızda, sadece bir rakam vereceğim. Farklı tarihlere ait, birisi 2000'lere, birisi 2005'lere ait olan iki rakam. Örneğin Fransa'da, mühendislerin içinde sanayide çalışanların oranı yüzde 35'ken, bu oran Türkiye'de yüzde 20'dir, yani neredeyse yarı yarıya yakındır. Çünkü sanayinin içine ayrıca AR-GE vesaire gibi şeyleri de kattığımızda, oran olarak yarı yarıya. Buna karşılık, inşaat Türkiye'de yüzde 17'dir, ama Fransa'da yüzde 4'tür. Yine bir başka konu, küçük işletmelerde çok fazla çalışılıyor Türkiye'deki mühendislerde. Yine Fransızlarla bir karşılaştırma; 500 ve daha fazla işçi çalıştıran -mühendisler de dâhil tabii- işyerlerinde çalışan mühendislerin oranı yüzde 65, Türkiye'de yüzde 20.

Bütün bunlar aslında Sanayi Devrimini zamanında yakalayamamış, ondan sonra bilinçli bir sanayileşme, belki 1930'ları bir tarafa bırakırsak, belki 1970'lerde biraz daha farklı bir gelişme modeli üzerinden, o da dünya konjonktürü üzerinden ele alınacak olursa, gerçekten tam anlamıyla dışa bağımlı, teknoloji üretmeyen, bilim üretmeyen vesaire diye adlandırabileceğimiz bir olay. Tabii,

böylesine bir ortamda ve böylesine koşullarda mühendislerin de diğer ülkelerdeki, gelişmiş ülkelerdeki meslektaşlarına yakın çalışma koşullarının olması imkânı pek görünmüyor.

Çok teşekkür ediyoruz.

Aziz Çelik arkadaşımız şimdi bizi bilgilendirecek.

Buyurun.

Doç. Dr. AZİZ ÇELİK

Herkese merhabalar.

Sanayileşme ve başka türlü bir sanayileşme başlıklı bir toplantıda, sendikacılık ve emek başlığıyla konuşmama olanak tanıdıkları ve davet ettikleri için, toplantıyı organize edenlere çok teşekkür ediyorum.

20 dakika konuşacağım. 20 dakikada, 2000’li yıllarda emek hareketinin, özellikle örgütlü emek hareketinin içinde bulunduğu kimi eğilimlerden söz etmeye çalışacağım. Tabii, bunlar süre nedeniyle kısa saptamalar olacak, ama bu sunumda üzerinde durmak istediğim noktalar şunlar: Bir, 2000’li yılların özgün yanları neler? Yani sendikacılık açısından, sendikal örgütlenme açısından 2000’li yıllarda ne değişti ve bunlar sendikal hareketi nasıl etkiliyor? Birkaç başlık altında bunun üzerinde durmaya çalışacağım. Sonra, sendikal hareketin nitel ve nicel durumu şu anda nasıl bir manzara arz ediyor, ona değinmeye çalışacağım ve buradan çıkış mümkün mü, belki bunun üzerine de birkaç şey söylemeye çalışacağım.

Durum tespiti önemli. Bir grup dağcı kaybolmuşlar, yollarını kaybetmişler tırmanış sırasında, sonra tekrar yollarını bulabilmek için haritanın başına oturmuşlar. Görece etrafa hâkim bir tepede haritanın başına oturup yerlerini tespit etmeye çalışıyorlarmış. Aralarından birisi haritaya bir süre baktıktan sonra karşıdaki tepeyi göstererek, “Şimdi tam şu tepenin üzerindeyiz” demiş.

Durum tespitini doğru yapmadığımız zaman, mesela sınıf hareketinin içinde bulunduğu durumu doğru tespit etmediğimiz zaman, beklentilerimiz çok yüksek olabiliyor. Durum tespitini doğru yapmadığımız zaman, sınıfa haksızlık ettiğimiz oluyor. O yüzden, durum tespiti bazen var olanı tekrarlamak pahasına önemli diye düşünüyorum.

“Emek hareketi, sanayileşme ve sendikacılık” başlığı altında birkaç açıdan önemli. Birincisi şu: Sanayileşmeyle geleneksel sendikal örgütlerin yakın ilişkisi biliniyor. İkincisi, özellikle mühendislerin düzenlediği bir toplantı açısından şunu belki vurgulamak lazım: Sendikacılığın doğuşunda kalifiye emeğin önemi malum. Yani sendikalar işçi sınıfının en alt katmanları tarafından kurulan örgütler olmadılar. Daha sonra kuşkusuz işkolu sendikaları haline gelseler de, kalifiye işgücü tarafından, işgücü tarafının kalifiye unsurları tarafından kuruldu ilk sendikalar. O açıdan, acaba hizmet alanının ya da kalifiye işgücünün sendikalara ilgisi, eğilimi nasıl, belki bu açıdan da bakmak gerekir.

Sendikacılığın 2000’li yıllarda resmini çekmeye çalışırken, belki hep baktığımız, sendikal alanın, bir emek hareketinin, işçi sınıfının mücadele örgütü ya da mücadele alanı olduğu varsayımından hareket ederek bakıyoruz hep; ama 2000’li yılların sendikacılığına baktığımız zaman, sendikacılığın artık ciddi bir emek denetim mekanizması, işgücü denetim mekanizması haline de geldiğini; yani bir yandan nicel olarak zayıflasa da, öbür taraftan 2000’li yıllarda ciddi bir emek denetim mekanizması

haline geldiğini; dolayısıyla çalışma ilişkilerine, endüstri ilişkilerine emek denetim mekanizması olarak sendikalar şeklinde de bakmak gerektiğini düşünüyorum.

Kuşkusuz, 2000’li yıllar dediğimizde, adını daha net koyduğumuz zaman, 2000’li yılları AKP’li yıllar olarak ifade etmek gerekiyor. Dolayısıyla esas olarak AKP rejiminde sendikaların, sendikal hareketin durumu, dinamikleri ve gelişimini konuşacağız.

2000’li yıllarda sendikal hareketi etkileyen faktörleri birkaç başlıkta toplayabilmek mümkün. Bunların önce belki daha az konuşulandan başlamak istiyorum. Sendikal hareket üzerinde, özellikle AKP’yle ifade edilen, AKP’yle sembolize olan muhafazakarlık ve İslamizasyonun etkisi konusu. Din ve sendikacılık konusu, özellikle Hıristiyan sendikacılık söz konusu olduğu zaman, Hıristiyan sendikacılıkta 19. yüzyıldan itibaren önemli bir akım olarak ortaya çıktığını ve kilisenin sendikacılığa özel bir ilgi gösterdiğini, özel bir kararname yayımladığını biliyoruz ve bundan sonra güçlü bir sendikal akım olarak Hıristiyan sendikacılığın da sınıf sendikacılığı yanında sendikal hareket içerisinde etkili olduğunu biliyoruz. İslamiyet açısından ya da Türkiye’de Müslümanlık açısından sendikacılıkla böyle bir ilişkinin olmadığını söylemek mümkün, görece geç geliştiğini de söylemek mümkün. Hak-İş 1970’lerin ortasında kurulsun da sendikal hareket içerisindeki etkisinin artışı için 2000’li yılları bekliyoruz.

Türkiye’de, özellikle AKP döneminde artan muhafazakarlaşma ve İslamizasyonun hem işçiler arasında sendikalara bakış konusunda hem de özellikle orta ve küçük ölçekli işletmelerde sendikacılığa bakış açısından önemli bir engel oluşturduğunu ya da bunun büyüdüğünü söylemek mümkün. Son zamanlarda İslamcılarının, Müslümanların gündeminde sendikacılık çok uzun zaman olmadı aslında; ama giderek bu ilginin, hem Hak-İş’in büyümesiyle, hem Memur-Sen’in büyümesiyle beraber artmaya başladığını görüyoruz. Bu artışa baktığımız zaman, nasıl sendikalar istediklerini, sendikalardan nasıl fonksiyonlar beklediklerini gösteren ipuçlarını, tartışmaları da görebiliyoruz. Mesela, sendikacılığa bir yere kadar, sendikal örgütlenmeye bir yere kadar İslam’la bağdaştırılmaya başlanmasına rağmen, grev meselesi konusunda halen bu alandaki yazarlar arasında önemli tartışmalar olduğunu görüyoruz. Orada da geçici bir tutumdan söz etmek mümkün. Genel olarak İslam’la sendikacılık ve sendikal mücadele ve sınıf mücadelesi bağdaştırılmazken, “Zaruretler memnu olan şeyleri mubah sayar” ilkesinden hareketle, geçici olarak aslında sendikacılığa ve greve de olanak tanınabileceği gibi yorumları da söylemek mümkün.

Özellikle sendikalar ve nasıl sendikalar olması gerektiği konusunda İslami çevrelerde yapılan tartışmalara baktığımız zaman, mesela, sendikaların makul sınırlar içerisinde kalması gerektiğine özel bir vurgu yapıldığını görüyoruz. Mesela, İslami alanda yetkin, bu alanda fetva verir nitelikteki yazarlara, sendikalara üye olunup olunmaması gerektiğine ilişkin sorular soruluyor, bunlar şöyle diyorlar: “Bazı anarşist ve haktan ziyade kaosa ve sapkın ideolojilere hizmet eden sendikalardan uzak durmak gerekir. Maksat ideolojik bir kalkışma değil, işçilerin hakkını korumak olsun.” Burada özellikle memur sendikalarına ilişkin yapılan yorumlarda, “Anarşist ve Marksist sendikalardan uzak durmak gerekir. Oralarda Müslüman bir kimsenin yer alması mümkün değildir” gibi yaklaşımları görüyoruz. Bu yaklaşımların giderek muhafazakar ve İslamcı kesimin kendi sendikal odaklarını oluşturma ve büyütme noktasında önemli bir güç oluşturduğunu söyleyebilmek mümkün.

Bir başka şey, yine kimi işçi eylemlerinde giderek daha fazla dini motiflerin kullanılmaya başlandığını görüyoruz. Meşhur bir Düzce Müftülüğü vaazı vardır. Birleşik Metal-İş Sendikası’nın Düzce’deki direnişinin arkasından Düzce Müftülüğü’nün vermiş olduğu bir vaazda, “İşyeri, işçi için ekmek kapısıdır. Çalışanın geçimi ve ekmek kapısı buraya bağlıdır. İşi gereğinden fazla yavaşlatmak

ve işyerine zarar vermek, kârı ve kârlılığı azaltıcı davranışlarda bulunmak, çalışanı ağır dini mesuliyet altına sokar” denilmiş.

Yine Konya’da yapılan bir saha araştırmasına baktığımız zaman, bu saha araştırmasında, sendika üyeliği, sendikalara üye olmak, sendikalaşmak gibi sorular sorulduğunda, işçilerin, çalışanların bir kısmının, “Öyle şeyler bize ters” yaklaşımı içerisinde olduğunu görebiliyoruz. Dolayısıyla yoğunlaşan muhafazakar iklimin genel olarak sendikalaşma konusunda bir zorluk yarattığı; ikincisi ise, eğer olacaksa da, sendikaların ehlileştirilmiş bir hale kavuşması gerektiğini besliyor. Nitekim, AKP’nin sendikal alandaki hâkimiyetini bu yönde olduğunu söyleyebilmek mümkün. Özellikle Hak-İş ve Memur-Sen açısından böyle bir sendikacılığın ön plana çıktığını söylemek mümkün.

2000’li yıllara ilişkin altı çizilmesi gereken bir başka nokta, kuşkusuz, AKP’nin her anlamda bir tek parti hükümeti olarak sağlamış olduğu hegemonyanın sendikal alana da güçlü bir şekilde nüfuz ettiğini ve bu alanda ciddi olarak sendikacıların önemli bir bölümünü teslim aldığını ya da etkisizleştirdiğini söyleyebilmek mümkün. Bunun somut örneklerinden birisini, birkaç gün önce yaşanan Türk-İş Kongresi olarak ifade etmek mümkün.

Bu politik, ideolojik faktörleri bir kenara koyduğumuzda, bakmamız gereken bir diğer faktör, 2000’li yıllarla birlikte sendikacılığın aslında nesnel, sosyolojik zemininde yaşanan değişim. Burada aslında şimdiye kadar çizmiş olduğumuz negatif tablonun aksine, sendikalaşma açısından güçlü bir zemin görüyoruz. Önemli bir ücretleşme yaşanıyor. Ücretli işgücünün istihdam içerisindeki oranı yüzde 70’lere ulaşmış durumda. Kendi hesabına çalışanlarda ve ücretsiz aile işçiliğinde ciddi bir gerileme söz konusu. Yani 90’ların ortasında yüzde 30-35 bandında olan ücretli işgücü, mülksüzler, yani işçiler ve memurlar, 2010’lu yıllarda yüzde 70’e yaklaşmış durumda. Yani ciddi bir biçimde bir ücretleşme, proleterleşme, mülksüzleşme sürecinin yaşandığının altını çizmek lazım.

İkincisi, kayıt dışılık açısından ve sigortalılık açısından baktığımızda da, yine 2000’li yıllarda, hem ücretli kayıt dışılığında, hem genel kayıt dışılığında önemli bir düşüş olduğunu ve kayıtlılıkta, sigortalılıkta ciddi bir artış olduğunu söylemek mümkün. Özellikle İş Kanunu kapsamındaki sigortalı işçi sayısında ciddi bir artış yaşanmış durumda. Bunları topladığımızda, bunlar özellikle sendikalaşmanın nesnel zeminini, sosyal zeminin güçlendiren faktörler. Ama buralara biraz daha katmanlı bakmaya, ayrıntılı bakmaya çalıştığımızda, tek başına bu nesnel iktisadi sınıf konumlarındaki büyümenin aslında sınıfın örgütlülüğünde, oluşumunda, şu anda bu nicel büyümeye paralel olarak bir etki yaratmadığını görüyoruz. Bunun nedenlerine baktığımızda, birkaç faktörün ön plana çıktığını söylemek mümkün. Bir tanesi, sanayileşmeyle genel olarak işçi sınıfı hareketi ve sendikal örgütlülük arasında paralellik biliniyor; ama istihdam içerisinde sanayileşmenin payı uzun zamandır stabil durumda, yaklaşık 4’te 1 oranında kalıyor. Fakat özellikle hizmet sektörünün istihdam içerisindeki payının yüzde 50’yi aştığını görüyoruz.

Verilere baktığımızda, çarpıcı şeyleri burada görebiliyoruz. Düşük bir sendikalaşma oranı var Türkiye’de, bu malum; fakat bu düşük sendikalaşma oranını sektörler açısından değerlendirdiğimiz zaman, yani bir hizmet-sanayi değerlendirmesi yaptığımız zaman, sanayi sektöründe hâlâ görece olarak yüksek bir sendikalaşma eğiliminin olduğunu söyleyebilmek mümkün. Yaklaşık yüzde 12-14 bandında bir sendikalaşmayı sanayi sektöründe görürken, hizmet sektörüne baktığımızda, hizmet sektörünün kendi içindeki alt sektörlerde farklılaşmakla beraber, yüzde 2-4 bandında dolaştığını görebilmek mümkün. Dolayısıyla bu eğilimin de devam edeceğini, yani toplam istihdam içerisinde sanayinin payında bir artış olmayacağını; tersine, tarımdaki çözümlenin özellikle hizmet sektörünü, güvencesiz işleri arttırmaya devam edeceğini düşündüğümüzde, ücretli sayısındaki artışın, bu nesnel

büyümenin kısa vadede sendikal örgütlenme açısından, sınıfın örgütlenme potansiyelinin artışı açısından etkili olmayacağını, bir dönem önemli bir zaaf yaratacağını, sendikalaşma üzerinde önemli bir zaaf yaratacağını söyleyebilmek mümkün.

Altı çizilmesi gereken bir başka nokta, ücretli sayısındaki bu artışın yanında, çalışma rejimindeki değişikliğin... Bu çalışma rejimindeki değişiklik kuşkusuz AKP'yle başlamadı, fakat AKP'yle kurumsal hale geldi. Bu değişiklikten kastım, görece güvenceli standart çalışma rejiminden, güvencesiz ve esnek çalışma rejimine geçiştir. Bu, Özal'lı yıllarda başladı, fakat AKP'li yıllarda kurumsallaştı; yani güvencesiz ve esnek çalışma rejimi kurumsal bir hale geldi ve bütün düzenlemeler, bütün pratikler, yargıdan yasalara kadar, müfettişlere kadar bütün pratikler bu şekilde düzenlendi. Bunun sendikal örgütlenme açısından önemli bir zaaf oluşturduğunu söyleyebilmek mümkün.

Burada bir parantez açarak, belki şu tartışmaya kısaca değinmek gerekir. Özellikle işçi sınıfının güvencesiz, esnek çalışan ya da çok önemli bir kitleyi oluşturan en alttakilerin eylemlerinde, direnişlerinde son zamanlarda bir artış eğiliminden söz etmek mümkün; fakat “Buralar işçi hareketinin, emek hareketinin, sendikal hareketin yeniden örgütlenmesinin başlanacağı yerler midir ya da buralardan sendikal hareket yeniden canlanabilir mi?” tartışması bence önemli bir tartışma olarak önümüzde duruyor; yani işçi sınıfının en güvencesiz kesiminin hareketleri, eylemleri. Ki, biliyorsunuz, bunlar parçalı, eşgüdümsüz ve genel olarak makro bir hedeften yoksun, mikro hedeflere ve taleplere dönük direnişler olarak ortaya çıkıyorlar. Koordinasyon ve bir sendikal ya da siyasal öncülük olmaksızın gerçekleşen eylemler. Yaygın eylemler, evet; fakat bunlardan kısa vadede emek hareketinin örgütlenme kapasitesinde önemli bir değişiklik olur mu ve sınıfın oluşumu ve mücadele düzeyi açısından kalıcı etkiler yaratabilir mi, tartışmaya değer buluyorum bunu. Burada da konum tespitini, durum tespitini iyi yapmak lazım. Genellikle çabuk parlayıp sönen eylemlerle ve pratiklerle karşı karşıya olduğumuzu ve bunun bir süre daha böyle devam edeceğini aklımızın bir tarafında tutmak gerekir diye düşünüyorum.

Sendikal hareketi etkileyen faktörler üzerinde bu kısa değerlendirmeden sonra, biraz da belki sendikal hareketin resmine bir bakmak lazım.

Nitel açıdan baktığımızda şunu söyleyebilmek mümkün: Şu anda Türkiye'de sendikacılık büyük ölçüde Demokrat Parti dönemindeki sendikacılığa benziyor. Yani Demokrat Parti, erken Cumhuriyet döneminin tek parti dönemi sendikacılığı çok kısa sürdüğü için, 1947 sendikacılığı üzerindeki CHP etkisi, CHP vesayeti de önemli bir faktör; ama esas olarak Türkiye'de sendikalar üzerinde vesayet ve iktidar güdümlü sendikacılık Demokrat Parti dönemiyle sembolize olmuştur. Şu anda Türkiye'de sendikal hareketin ana akımının siyasetle, iktidarla ilişkilerini büyük ölçüde bu döneme benzetebilmek mümkün. Yani siyasal iktidarın yönlendirdiği, onun himmetine muhtaç, onun güdümünde, kontrolü altında ve onun izin verdiği çerçevede hareket eden bir sendikal mekanizma mümkün ve özellikle memur sendikacılığındaki gelişmelerle birlikte bakıldığında, memur sendikacılığında ciddi bir nicel gelişme yaşandığını da biliyoruz. Sendikacılık, AKP döneminde önemli bir emek denetim mekanizması haline dönüşmüş durumda.

İşçi sendikaları açısından baktığımızda da benzer bir eğilimi görebilmek mümkün. Elbette istisnaları bir kenara koyuyorum, onların varlığını inkar etmiyorum; ama metal işçilerinin geçtiğimiz yaz ortaya çıkan, parlayıp sönen önemli direnişi aslında bize bunu gösteriyordu. Yani sendikal hareketin bir emek denetim mekanizması olarak kullanılmasına karşı birikmiş öfkenin patlaması olarak çıktı ortaya metal işçilerinin direnişi; fakat pek çok benzer tekil direnişte olduğu gibi, eşgüdüm, iç

organizasyon ve liderlik gibi sorunlar nedeniyle etkisini önemli ölçüde kaybetmiş durumda. Uzun vadeli bir etki olarak, belki daha sonraki direnişler açısından kalıcı etkileri olduğunu söyleyebilmek mümkün; ama şu anda henüz etkileri açısından başlangıçtaki hedeflerden ya da başlangıçtaki beklentilerden uzak olduğunu söyleyebilmek mümkün.

Nicel durumu ise büyük ölçüde biliniyor. Çok kısa hatlarıyla şunu söyleyeyim: 12 Eylül sonrasıyla bugünü karşılaştırdığımız zaman, sendikacılığın nicel etkisinde, özellikle işçi sendikacılığına etkisinde önemli bir düşüş yaşandığını hepimiz biliyoruz. Yaklaşık yüzde 20'ler bandında seyreden örgütlü işçi oranının AKP döneminde yüzde 7'ler civarına düştüğünü söyleyebilmek mümkün.

Son birkaç yıl içerisinde önemli bir eğilimden söz etmek belki mümkün. Özellikle bu e-sendika mekanizması nedeniyle, elektronik sendika mekanizması nedeniyle sendika üyeliğinde tekrar bir artış söz konusu. Yaklaşık 3 yıl içerisinde 400 bin işçi sendikalara üye oldu. 1 milyon civarındaydı 2012'de. Bunlar önceki zamanlarda olduğu gibi hayali üyeler değil, fiilen sendika üyeleri. Yaklaşık 400 bin yeni işçi sendikalara üye oldu bu kısa süre içerisinde. Bu şunu gösteriyor aslında: İşçi sınıfı içerisinde sendikalaşmaya eğilimin önemli göstergelerinden biri olarak bunu söyleyebilmek mümkün; ancak, bunun kof bir üyelik mekanizması olduğunu söylemek lazım. Çünkü bu üyelikler örgütlü, toplu pazarlıklı bir sendikal ilişkiye dönüşmüyor. Türkiye'de sendikalaşmaya ilişkin mevzuatın sınırlılıkları nedeniyle sendikaya üye olmakla sendikal güvencelerden yararlanmak arasında önemli bir fark olmaya devam ediyor. Şu anda kaba hatlarıyla 1 milyon 400 bin civarında işçi sendikalara üyedir, fakat bunlardan 950 bin civarında işçi toplu pazarlıktan yararlanabilmektedir. Geriye kalan önemli bir işçi kitlesi, yetki alınamadığı için, sendikaya üye olduğunda işten çıkarıldıkları için, sendikaları barajı aşamadığı için ve benzeri nedenlerle sendikal haklardan yararlanamamaktadır. O yüzden, bakılması gereken aslında bu şişkin rakamlar değildir, sendikaların toplu pazarlıkla güvence altına almış oldukları işçi sayısı ve oranının ne olduğudur. Bu halen çok ciddi bir biçimde düşük oranda seyrediyor ve bunun önemli bir bölümünü de sayıları çok azalmış olmasına rağmen kamu işçileri ve belediye işçileri oluşturuyor.

Özel sektör açısından durum vahimdir. Özel sektörde yaklaşık 500 bin civarında sendikalı işçi vardır. Bu da yaklaşık yüzde 3, yüzde 4 oranında bir sendikalaşmaya karşılık gelmektedir. Yani Türkiye'de sendikacılığın, emek-sermaye ilişkilerinin gerçek çıplak görünümünü görebileceğimiz özel sektörde, büyük ölçekli işletmeler dışında, toplu pazarlık kapsamında sendikalı işçiden söz etmek mümkün değildir ve bunları önemli bir bölümü de demin sözünü ettiğim sendikalar aracılığıyla buradaki ilişki, buradaki çalışma ya da endüstri ilişkisi bir emek denetim mekanizmasına dönüşmüş durumdadır.

Memur sendikacılığına değinecektim, ama zaman kalmadığı için ona değinmeyeceğim. Karamsar bir durum tespiti yaptığının farkındayım. Bitirirken, bu karamsar durum tespitinden sonra ne söylenebilir diye baktığımda, aslında şunu söylemek isterim. AKP dönemi, evet, bizim bireysel yaşamımız açısından uzun bir dönem. Yani belki bir 3-4 yıl daha kalırlarsa, 17-18 yıl, insanların bireysel yaşamları, bireysel ömür döngüleri açısından çok uzun; fakat toplumsal süreler açısından baktığımızda, böyle süreler çok uzun süreler değil.

Üç örnek vermek isterim size. 1950'li yıllar, işçi hareketi açısından, emek hareketi açısından bugünküne benzer yıllardı, yani iç karartıcı bir tablonun olduğu yıllardı; fakat 1960'ların başında emek hareketi çok güçlü bir çıkışı buradaki biriktirdikleriyle yaptı. Yani çokça söylenildiği gibi, tepeden verilen ...değil, 50'li yıllarda biriktirdikleriyle yaptı. Yine 12 Eylül yılları sendikal hareket açısından çok iç karartıcı yıllardı, ama birden bire 1989 Bahar Eylemleri güçlü bir çıkışı sağladı.

Özellikle 15-16 Haziran'ın yaratmış olduğu travma; yani işten atılmalar, sendikal kadroların işten atılmasının yaratmış olduğu travmanın etkisi 2-3 yıl sürdü; fakat 12 Mart'tan ülkede emek hareketi 1975 yılında çıkabildi. Bugün de emek hareketi açısından yaşadığımız iç karartıcı ve travmatik tablo, belki kısa vadede ümit verici gözüküyor; ama burada, emek hareketinde bugün biriktirme dönemi olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla bu biriktirme döneminde, küçük ya da büyük çaplı eylemler, birikimler, çalışmaları birbirinden ayırmaksızın, bir hazırlık ve tahkimat yapmak gerektiğini düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

KAYA GÜVENÇ / Oturum Başkanı

Ben de teşekkür ediyorum.

Bir anekdot aktaracağım. 1996 Sanayi Kongresi çalışmalarını yapıyoruz. Ana tema Anadolu Kaplanları'ydı. Anadolu Kaplanları çerçevesinde de birkaç ile gittik. Benim gittiğim illerden 2 tanesi dikkatimi çekmişti; bir tanesi Kayseri, bir tanesi Konya. Gittiğimiz yerlerde hem Makina Mühendisleri Odasının, şubeleri katılıyorlardı, ama aynı zamanda sanayicilerle filan da görüşüyoruz. O illerde sanayi odaları, sanayi ve ticaret odalarıyla görüşmeler yapıyoruz. Yanlış hatırlamıyorsam Konya'daydı. O sıralarda da İslami sermaye filan diye adlandırılan sermaye şeyleri ortalıkta geziyorlar filan. Ben yekten sordum sanayicilere, "Ne anlama geliyor sizin için?" diye. Bana verdikleri cevap şu oldu: "İşverenimiz kanaatkâr, işçimiz itaatkâr. İkisi de aynı tarikatın üyesi. Dolayısıyla bizde işçi-işveren problemi olmaz." Bu çok ilgimi çekmişti. Yani AKP iktidarının bu kadar baskıya, bu kadar sömürüye rağmen hâlâ ayakta kalmasının arkasında bu tevekkül olayı, bu işveren ilişkileri, işçilerin biraz önce Aziz'in değindiği o olayları bence göz önünde tutmakta yarar var.

Grev konusu sanıyorum hiç gündeme gelemiyor başka olaylar nedeniyle; ama 12 Eylül ve 12 Eylül'ün çocukları olan şimdiki AKP iktidarı da bu grev konusunda en ufak bir adım atma yönünde, bir genişletme yönünde bir şey yok. Hâlâ kullanılamaz bir hak olarak... Bunu özellikle söylüyorum; çünkü birçok yerde bu grev hakkı kamu emekçileri için de geçerli, ama işçiler için de, yani deveye hendek atlatmaktan zor bir durum.

Bu Türk-İş Kongresi'ni izlediniz mi arkadaşlar? Aslında izlenecek de bir şeyi yoktu; çünkü vodvil desem vodvil değil, denilecek bir şey yok. Bir işçi sendikası, Türkiye'nin en büyük işçi sendikaları konfederasyonu, bir saray güzellemesi, bir padişah güzellemesi yaptılar, gittiler. Ama sonradan da şöyle düşündüm: Unutmayalım, 12 Eylül'de DİSK yöneticileri idamla yargılandılar. Aynı tarihlerde Türk-İş'in Genel Sekreteri Sadık Şide, 12 Eylül'ün Çalışma Bakanı'ydı. Olay biraz böyle oluyor.

İlk tur için çok teşekkür ediyorum arkadaşlarıma.

Bir yarım saat vaktimiz var. Bir 5-6 dakika sorularınızı alacağım. Yalnız, soruları alırken, uzun olmamasına dikkat edelim.

Buyurun.

MEHMET AKİF ERMAN

Sayın Denizcan Bey'e bir sorum olacaktı. TMMOB'nin yapmış olduğu araştırmada, eski yıllarda işsiz mühendis oranlarının yüzde 1-2 oranlarında olduğunu, ama yıllar geçtikçe bu oranların arttığını

söylemişti kendisi. Acaba bunun sebeplerinden birisi, sanayileşmenin geriye doğru gitmesi midir ya da açılan yeni üniversitelerle beraber mühendis sayılarının artması mıdır ya da Devlet Planlama Teşkilatı'nın çalışmaması sonucunda Türkiye'nin ihtiyaç duymuş olduğu mühendis miktarının hesaplanmadan mezunlarının ortaya konulması mıdır ya da mühendislerin kalitelerinin azalması mıdır ya da işverenlerin çok özellikli mühendisler araması mıdır? Yani böyle bir araştırma sonucunda sizin düşünceniz nedir acaba? Bu geldiğimiz yıllarda neden böyle bir sıkıntı içine girdik?

Çok teşekkür ediyorum.

BİRKAN SARIFAKIOĞLU

Mümkün olduğu kadar kısa tutmaya çalışacağım sorumu. Ben Gamze Hocama soru soracağım. Kendisinin tespit ettiği bazı şeylere dayalı olarak bir soru soracağım.

Küresel ölçekte yüksek teknoloji üreten ve nitelikli işgücü olarak mühendislerin aslında birçok sanayi dalına da girdi olarak yüksek teknolojiyi ürettiğinden bahsettik ve buradan hareketle, aslında sosyal muhalefet içerisinde bir sonraki toplumu örebilecek niteliğinden bahsettik. En azından ben böyle anladım. Öyle bir potansiyel olduğunu, öyle bir öncü görevi verebileceğimizden, aldığı nitelikli eğitimden ve ürettiği yüksek teknolojiden hareketle belki.

Ülkemize gelirsek, ülkemizi, küresel ölçek haricinde, yeni sömürge sayılabilecek bir konjonktürde değerlendiriyorum. Dolayısıyla bu konjonktürde de yüksek teknoloji üretemeyen, aslında arkadaşlarımızın da istatistiksel verilerinde biraz gördüğümüz sanayide montaja dayalı, bilim ve teknolojide de aslında yüksek tasarım bilgisini veya nanoteknolojiyi dışarıdan alıp, buradan kendini tekrar eden, nitelikli olmayan kod parçalarıyla biraz bilim ve teknoloji üretebilen bir yapıda.

Bunlardan da hareketle şöyle bir soru sorabiliriz: Mühendislik eğitimi bu kadar değersizleşmişken, niteliksizleşmişken, mühendislik bu kadar değersizleşmişken, bizim toplumumuzda, yani yeni sömürge olan toplumlarda bu öncülük görevini yine de yükleyebilir miyiz mühendislere?

İkincisi de eğer biz bu öncülüğü tartışacaksak, örgütlenme sorununa nasıl bir girdi verebiliriz? Yani ideolojik/politik bir örgütlenme mi, sınıfsal sendikal bir örgütlenme mi, yoksa, toplumcu mühendislik çerçevesinde mesleki bir örgütlenme mi acaba bu kesime girdi olarak verilebilir?

KAYA GÜVENÇ / Oturum Başkanı

Buyurun.

Prof. Dr. GAMZE YÜCESAN ÖZDEMİR

Uluslararası bir iş bölümünden bahsetmek gerektiğini söyledim; yani mühendislerin konumları, yaptıkları iş, ürettikleri yüksek teknoloji anlamında. Sizinle paralel bir şekilde, Türkiye'deki mühendislerin uluslararası iş bölümü içindeki konumundan, daha tekrara dayalı işleri yapan, görece merkez ülkelerdeki kadar yaratıcı ve vasıflı olmayan filan bir konuma denk düştüğünden bir ara bahsettim aslında. Genel olarak mühendislerin konumunu nasıl anlayabiliriz ya da onların mücadeledeki konumunu, pozisyonunu? Bu anlamda şöyle bir tartışma yürütüyorum, sizinle de onu paylaşmak istedim. Aslında ben şöyle bir şey de söylüyorum: “Güneşte ve gölgede mühendisler” diye bir tartışmaya girebiliriz. Ne demek istiyorum?

Üç yapıyı önemişiyorum; iktisadi, siyasi ve ideolojik. 60'lı ve 70'li yıllarda bu yapılarıdaki mühendisin iktisadi, siyasi ve ideolojik konumuyla 80 sonrası iktisadi, siyasi ve ideolojik

konumunun farklı olduğunu ve güneşte olan dönem olarak gördüğüm 60-70'lerde, bizim gibi ülkelerin, çevre ülkelerin... Türkiye'den örnek vereyim. İthal ikameci bir sanayileşmenin uygulandığı, kalkınmacı bir pratiğin hayatın içinde olduğu, fabrikaların ve üretimin çok olduğu bir iktisadi bir yapı.

Siyasal alana bakalım. Görece emeğin kazanımlarının olduğu, sendikaların ve odalaşmanın olduğu 60'ları, 70'leri anlatıyorum. İdeolojik alana bakalım. Sol sosyalist siyasetin gündelik hayatta olduğu, dolayısıyla mühendislerin toplumsal anlamda toplumu ileriye götürmeye çalışan kalkınmanın kurmayları olarak görüldüğü bir dönem. Köprü filmi vardır Kadir İnanır'ın, bilirsiniz. Hani, köyünden çıkar ve köye köprü yapmak için, kalkındırmak için, oradaki bütün gerici muhalefete rağmen işi yapar. Bu güneşteki bölümdür.

Gölgedeki bölüm, 80'lerden sonra Türkiye'deki mühendislerin içinde olduğu iktisadi konuma baktığımızda, kamunun istihdamının azaldığı, özel sektörün arttığı, yabancı sermayenin girdiği ve bu kalkınmacı pratiklerin, madenciliktir, inşaattır, makineciliktir, bunlar yerine, biraz önce bahsettiğim bilişim endüstrisinin, sistem analisti falan gibi yapıların ortaya çıktığı bir iktisadi yapı. Siyasal alan, emeğin tüm haklarını kaybettiği bir alan ve ideolojik alan ise, bireyin, rekabetin, girişimin olduğu bir alan, geleceksiz ve güvencesiz. Bu dönem içinde mühendislerle bir mücadele düşünüyoruz. Bunların bütün yapısal koşullarını koyarak düşünmek gerekiyor. Güneşte ve gölgede mühendisler derken, Eduardo Galeano'nun, "Güneşte ve Gölgede Futbol" diye bir kitabı var; oradan esinlendim. Erduardo Galeano diyor ki, "Ben de her Uruguaylı gibi futbolcu olmak istedim. Gündüzleri değil, ama geceleri rüyamda müthiş futbol oynardım. Biz Uruguay'da gece yarısına kadar kasabalarda, köylerde futbol oynardık." Dolayısıyla ben de oradan mühendislere diyorum ki, gölgede olan futbolculara benzetirsek mühendisleri, mühendislerin yapacağı şudur: Vasıflarıyla, aldıkları eğitimleriyle ve pozisyonlarıyla, güvencesizlik, geleceksizlik olarak çok sert gelen şutu göğüste karşılayıp, sermayenin filelerini havalandırmak gerekir.

Teşekkür ederim.

Arş. Gör. Dr. DENİZCAN KUTLU

Değerli Şube Başkanımızın sorusunu yanıtlamadan önce, Aziz Hocama da haddimi aşmadan katkı olarak, çok küçük bir anekdot paylaşmak istedim. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde doktora derslerinde, Hocanın, Prof. Dr. Seyhan Erdoğan'ın bir aktarımı. Yol-İş'in bir eğitiminde, arkadan bir işçi parmağını kaldırır eğitim sırasında, "Buldum! Ne yapılması gerektiğini buldum!" der. Hoca söz verir, "Nedir bulduğun?" der. "İşçiler kendi partisini kurmalı, partimizi kurmalıyız" der. Hocanın ifadesiyle işçi âdeta bir bilinç şahlanması yaşamaktadır, ama ardından şunu söyler: "Bu parti kesinlikle siyaset yapmamalı" der. Bu, tam anlamıyla Türk-İş'in partiler üstü sendikacılık, Türk-İş'ten sendikacılık ve üye profiline de denk düşen bir şey.

Hemen kendi soruma geçiyorum.

Şube Başkanımız aslında kendisi bir biçimde yanıtladı soruyu. Yani hiçbir olgunun tek bir nedeni yoktur. Bu noktada söylemiş olduklarımıza ek olarak şunu söylemek istiyorum: Sanayisizleşme, işgücü arzı, yeni bölümlerin açılması, kuşkusuz nesnel nedenler var, emek gücünün nitelik düzeyi itibarıyla işgücü arzı ve işgücü talebi arasında bir buluşmanın sağlanamamış olması, buna ilişkin nedenler de var; ama iki tane ek yapmama izin verin. Krizler, krizler dolayısıyla mühendis işsizliği artmış durumda. Teknolojik gelişmelerin payını hesaba katmak gerekiyor. Üçüncü olarak da stajyer mühendis çalıştırmaya ilişkin bir gözlemim var. Burada da stajyer emeği üzerine düşük ücretli

işçilik, hatta ücretsiz çalıştırmaya dönük de bir eğilimin varlığının mühendisler arasında işsizliğin görülmesini beslediğini söylemek mümkün.

Sunuşumda eksik kalan kimi kısımlara da çok kısaca değinmek istiyorum.

Elektrik Mühendisleri Odası'nın 2008 krizinin ardından yapmış olduğu bir açıklama var; mühendislerin krizden etkilenme oranı. Tek tek verileri şey yapmayacağım, ama Elektrik Mühendisleri Odası'na üye farklı mühendislerin ortalama bandının, krizlerden etkilenme düzeyinin yüzde 60-70'ler arasında gerçekleştiğini görüyoruz. Tabii, bunun şöyle sonuçları var: Yansidan da görüneceği üzere, borçlarını ödeyememe, sahip olduğu işyeri kapasitesinin daralması, ücretlerin düşmesi, aynı anda iş yükünün artması, alım gücünün düşmesi, ücretlerin düzensiz yatırılması ve işsiz kalma ve iş bulamama gibi şeylerden söz etmek mümkün. Kavramsal olarak başta söylemiş olduğum şeyi veriler de destekliyor. Yönetim, denetim rolünden sıyrılarak, mühendisin daha üretim alanına yakınlaştığını görüyoruz, üretime yakınlaşma eğilimleri var. Yine arkadan gelen sorunun yanıtları içerisinde, bu nesnel yapı içerisinde bir de işsizliğe ilişkin öznel yüklemeler var.

76 anketiyle 2006-2007 profil çalışmalarını karşılaştırdığımız zaman, 1976 yılında mühendislerin yüzde 40'ı, yani yarıya yakını mühendis işsizliğinin nedeni olarak yatırım ve istihdam politikalarına işaret ederken, yüzde 33'ü mücadele ve örgütlenme yetersizliğini söylüyor. Bu 76 anketinde, mühendis emek gücü arzındaki artışa ilişkin, artışın işsizliğin nedeni olduğunu söyleyenler yüzde 20'lere yakın. Ancak, 2006-2007 yıllarına geldiğimiz zaman bir örtüşme var. Mühendis işsizliğine ilişkin nedensel yüklemelerdeki yüzde 50'lik pay, mesleğe yeni giren kişi sayısına, açılan yeni mühendislik bölümlerine, yani işgücü arzına bir şey olduğunu söylemek mümkün.

Ziraat mühendisleri arasında yapılan araştırma sonuçlarına göre ise yüzde 80 oranında ziraat mühendisi, işsizliğin kaynağının mesleğe yeni girişler olduğunu söylüyor. Bu yapı içerisinde İnşaat Mühendisleri Odası üyelerine sorulmuş, "İş garantisi mi, yüksek ücret mi?" denilmiş. Yüzde 70 civarında iş garantisi cevabı gelmiş. Yani Aziz Hocamın söylediği vasıflı, vasıfsız işgücü kategorileri açısından da genelleştirilebilir bir eğilim ücretleşme ve proleterleşme eğilimi.

Teşekkürler.

ASLI AYDIN

Ben hemen bir-iki cümleyle bitirmek istiyorum.

Kongremizin ana teması, "Başka bir sanayileşme mümkün" idi. İki günden beri aslında yapısal sorunları ve nasıl bir sanayileşme tasarlıyoruz, arzuluyoruz, biraz ondan bahsetmeye çalıştık. İşgücü perspektifinden baktığımızda, nasıl bir sanayileşme arzuladığımız aslında çok basit, çok net, hepimizin mutabık olduğu bir doğrultuda. Ama mühendisler alanından baktığımızda, yani sınıfın içindeki mühendislerin konumu ve toplumsal rollerine baktığımızda, gerçekten de daha boyutlu bir tartışma ihtiyacı doğuyor. Bu eğitimi de içine katıyor.

Dün, Bilsay Hocamız bize bir video izletmişti, Obama ve Binali Yıldırım'ın iki ayrı çağdan kalma karşılaştırmasını. Orada biz, o çağı Binali Yıldırım seviyesinden nasıl kurtaracağımızı tartışırken, çok boyutlu bir tartışma ihtiyacını önümüze koyuyor bu. Dediğim gibi, eğitimden işyerine, toplumsal yaşama ve değerlerin üretildiği sanayinin nasıl bir üretim yapısı, üretim ilişkileri zemininde tasarlanacağına dair bir tartışma ihtiyacı doğuyor. Dolayısıyla yeni bir tasarıma ihtiyacımız var. Bu tasarımda neyi, kimin, nasıl üreteceğine karar verenlerin değişmesine ihtiyacımız

var. Dolayısıyla bu akıbette de başka bir sanayileşmeye ihtiyacımız var diyerek bitirmek istiyorum konuşmamı.

Teşekkürler.

SALONDAN

Bir şey ekleyebilir miyim?

KAYA GÜVENÇ / Oturum Başkanı

Ekleyebilirsiniz, ama panelden sonra da konuşabilirsiniz.

Buyurun.

SALONDAN

Mersin’de en son yaptığımız bir panelde, Toros Üniversitesi’nde, Gaziantep Mühendislik Fakültesi Dekanımız Sayın Prof. Mustafa Bayram Bey’in de katkısıyla, üniversite, oda ve sanayi işbirliği kapsamında, Gaziantep’te uygulanan bir uygulamayı işledik ve Mersin’de de bunu şu anda uygulamaya karar verdik; stajyer mühendislik uygulaması. Yaptıkları çalışmalarda, mezun olmadan mühendis arkadaşlarımızın yüzde 70’inin iş bulduğunu ve bu iş buldukları ücretlerin de yeni mezun mühendisin bulunduğu iş imkânındaki ücretten daha yüksek olduğunu beyan ettiler. Dolayısıyla TMMOB’dan, tüm Türkiye’de -belki de böyle bir çalışma vardır, benim haberim yoktur- Gaziantep’te yapılmış olan bu modellemenin araştırılarak, Mühendislik Fakültesi Dekanı Sayın Prof. Mustafa Bayram’la beraber, sonuçlarının tüm Türkiye’ye yayılmasının, belki de sanayideki oda-üniversite-sanayi işbirliğinin daha da iyi bir zemine oturacağını düşünmekteyim.

Çok teşekkür ediyorum.

KAYA GÜVENÇ / Oturum Başkanı

Ben teşekkür ediyorum.

Aziz arkadaşım, buyur.

Doç. Dr. AZİZ ÇELİK

Kan şekerleri düşmeye başladı tahmin ediyorum. O yüzden uzatmayacağım.

İki noktaya değineceğim. Bir tanesi, yine bu kalifiye işgücünün sendikalaşması ve örgütlenmesine ilişkin demin değinemediğim bir konu. Kapsam dışı personel uygulaması diye bildiğimiz, özellikle özel sektörde, içerisinde mühendisler, teknikerlerin de olduğu kalifiye çalışanların önemli bir bölümünün kapsam dışı personel uygulaması adı verilen bir uygulamayla toplu sözleşme kapsamının, dolayısıyla da sendika kapsamının dışında bırakılması uygulaması, Türkiye’de sendikal örgütlenmenin önemli sorunlarından birisidir. Özel sektörde pek çok işyerinde, bu kapsam dışı personel uygulaması nedeniyle sendikalar ciddi yetki sorunlarıyla, yetki riskleriyle de karşı karşıya kalmaktadırlar.

Bu kapsam dışı uygulaması ilginç bir uzlaşmanın ürünüdür aynı zamanda. Bu uzlaşmanın bir tarafında sendikalar vardır. Sendikaların önemli bir bölümü, kalifiye işgücünün sendikalara üye olmasından pek hazzetmemektedirler. O yüzden, kapsam dışı uygulamasının kaldırılması

konusunda... Ki, bu uygulama Anayasaya aykırı bir uygulamadır, çünkü bir toplu iş sözleşmesiyle Anayasanın tanıdığı toplu pazarlık hakkının ve sendika hakkının ortadan kaldırılması mümkün değildir. Ama toplu iş sözleşmelerine konulan böyle hükümlerle, kapsam dışı personel hükümleriyle, kalifiye çalışanların önemli bir bölümü toplu sözleşmenin, dolayısıyla sendikanın kapsamı dışında bırakılmaktadır. Bu uzlaşmanın bir tarafında sendika, bir tarafında işveren vardır; ama aynı zamanda bu uzlaşmanın diğer tarafında da bu kalifiye personelin kendisi vardır. Kapsam dışı personel olarak görevlendirilme söz konusu olduğu zaman, daha önce sendika üyesi olanlar çok ciddi bir biçimde kolaylıkla kapsam dışı personel olabilmektedirler. Bunun özellikle sanayide kalifiye işgücünün sendikalaşmasının önünde önemli bir endüstri ilişkileri kurumu engeli olduğunu söylemek lazım ve bunu kaldırmaya dönük, sendikalar dâhil, hiçbir taraftan önemli bir baskı olduğunu görmüyoruz.

Demin atladığım kısa bir bilgiyi vermek istiyorum. Sanayileşme, sanayisizleşme, sendikasızlaşma ilişkisi açısından çarpıcıdır. Sendikalaşma ya da sendikasızlığın coğrafyasına baktığımızda ilginç bir tablo görüyoruz. Bu düşük sendikalaşmayı kendi içinde bir sıralamaya koyduğumuz zaman, sendikalaşmanın en yüksek olduğu iller -özgün bir tarafı olduğu için, Zonguldak'ı bir kenara bırakıyoruz- Tekirdağ, Kocaeli, Eskişehir ve Bursa. İlk 10 il arasında yer alıyor bunlar. Buralardaki sendikalaşma oranları ortalama sendikalaşma oranlarının çok üstüne çıkıyor. İstanbul 72. sırada, Antalya 80. sırada. Dolayısıyla İstanbul sanayisizleşmiş bir kent artık. Antalya tipik bir turizm ve hizmet sektörü kendi. İstanbul, sendikal hareketin merkeziydi daha önce. Dolayısıyla bu harita bize şunu gösteriyor: Sanayisizleşme ya da hizmet sektörünün büyüdüğü alanlarda, coğrafyalarda sendikalaşmada ciddi bir aşınmaya yol açıyor.

Teşekkür ediyorum.

KAYA GÜVENÇ / Oturum Başkanı

Arkadaşlarıma çok teşekkür ediyorum.

Klasik bir yöntem vardır; panele katılan arkadaşlar tanıtılır. Ben bunu işin sonunda yapmayı tercih ettim.

Gamze arkadaşımızı hepimiz tanıyoruz. Nerede emek var, Gamze orada. Katkılarını sunmak için, çağırırsanız da orada, çağırmasanız da orada. Çok değerli bir arkadaşımız. Kendisine, şimdiye kadarki bütün çalışmalarından dolayı teşekkür ediyoruz. Yazar olduğunu tabii ki biliyorsunuz; ama şimdi kitaplarından filan bahsedersen, çok uzun zaman alır. Teşekkür ediyorum gerçekten.

Aslı arkadaşımızı tanıyoruz. Aslı arkadaşımız daha önce KESK'te görev yaptı. Çok değerli çalışmaları oldu.

KESK-AR'dı, değil mi?

Şimdi bize katkılarını Odamızda çalışarak veriyor kendisi. Çok teşekkür ediyoruz. Çok değerli çalışmaları olduğunu hepimiz çok iyi biliyoruz.

Aziz arkadaşımızla ilgili bir şey söylemeye gerek var mı, bilmiyorum. Kristal-İş Sendikası'nda uzmanlıktan, şimdi artık sendikal dünyayla ilgili birikimlerini bir öğretim görevlisi olarak sürdürüyor. Önemli; çünkü Türkiye'de bir şeyler olacaksa, yine o işçi sınıfından gelecek. Bunu hiçbir zaman unutmamalıyım. Onların zaten önyak olmadığı herhangi bir değişikliğin kalıcı olması ya da insanların refahına bir katkıda bulunmasını düşünmemek lazım. Aziz arkadaşımızın bugün çok

önemli bir toplantısı vardı; o toplantıya katılmayıp buraya geldi. Teşekkür ediyoruz Aziz arkadaşımıza.

En gencimiz Denizcan Kutlu. Genç bir arkadaşımız. Hiç kimsenin kitabından falan bahsetmedim, Denizcan'ın bir kitabından bahsedeceğim. Bu sosyal yardımlarla ilgili doktora tezini kitaplaştırdı. Önemli ipuçları, yani AKP iktidarının çözülebilmesi için bence önemli katkıları var. Kendisine başarılar diliyoruz. Bu arada, Gamze Hocanın da öğrencisi durumunda.

Niye işçi sınıfı? Son yapılan araştırmalarda, son 12-13 yılda, AKP iktidarında, işçi sayısında, oranlarında artma olmuş. Yüzde 61'den yüzde 73'e çıkmış işçileşme anlamında, milli gelirden aldıkları pay yüzde 29'dan 26'ya düşmüş. Yani bu, açık bir yoksullaşmadır. Yıllardan beri söylüyoruz; AKP'ye çeşitli sıfatlar yakıştırabilirsiniz, ama bir tanesi çok önemlidir ve mutlaka akılda tutulması gereken bir şeydir; emek düşmanıdır, AKP iktidarı emek düşmanıdır. Bu gösterge son derece açık bir gösterge. Onun için de yapabileceğimiz çok fazla bir şey yok. AKP iktidarında gelir dağılımının bozukluğu söz konusu. Sevgili Başkanımın konuşmasında... Ben izleyemedim. Bir defa izledim, bir daha izleme imkanım olmadı. Cinayetlerin, toplumda artık korku imparatorluğunun olduğu bir olayda... Ama hiç unutmayınız ki, AKP iktidarı bir emek düşmanı iktidardır. Sarayın korkusunu, sarayın karanlığını emek aydınlığı yenecektir. Bu her zaman aklımızda olmalıdır.

Bizim görevimiz, evet, yeni bir sanayileşme mümkün; ama bu sanayileşmenin temeli, emekçi halkın hizmetinde olan bir sanayileşme olacaktır.

Hepinize çok teşekkür ediyoruz. İyi günler diliyoruz.

**TMMOB
SANAYİ KONGRESİ
2015**

**2. Gün
12 Aralık 2015 Cumartesi**

PANEL

BAŞKA BİR SANAYİLEŞME MÜMKÜN

Oturum Başkanı: Dinçer METE

Türkiye için Düşük Karbonlu Gelişme Yolları ve Öncelikler
Prof. Dr. Erineç YELDAN

Toplum Yararı İçin Demokratik Enerji Programı ve Kamusal Planlama
Oğuz TÜRKYILMAZ

Yeni Bir Tekno-Ekonomik Paradigma Doğar mı?
Prof. Dr. Ergun TÜRKCAN

16:30 – 18:00

FORUM VE KONGRE DEĞERLENDİRMESİ

Forum Yöneticisi: Ali Ekber ÇAKAR

Prof.Dr. Hayri KOZANOĞLU

Prof. Dr. Ergün TÜRKAN

Dinçer METE

Prof. Dr. Erinc YELDAN

Oğuz TÜRKYILMAZ

tmmob
SANAYİ
KONGRESİ
2015

BAŞKA BİR SANAYİLEŞME MÜMKÜN

11-12
aralık
2015

IMO TEDOMAN ÖZTÜRK
ANKARA

TMMOB ADINA DÜZENLEYEN TMMOB MAKİNA MÜHENDİSLERİ ODASI

DİNÇER METE / Oturum Başkanı

Merhaba.

İkinci günün öğleden sonraki oturumunu açıyoruz.

Programda bu oturumu sevgili Emin Koramaz'ın yöneteceği yazıyordu; ama Emin, hemen kongre öncesinde bir kalp spazmı geçirdiği için şu an dinleniyor, onun yerine bu görevi ben üstlendim. Tabii ki, Emin, dinlendikten hemen sonra tekrar aramıza katılır, tekrar önümüzü açar, tekrar bize güç verir. Şimdiden geçmiş olsun. Akşam gördüğümüzde de turp gibiydi.

Bu oturumun konusu, “Bir Başka Sanayileşme Mümkün.” Daha doğrusu, panel olarak duyurulmuştu, ama panel kısmı herhalde hemen ardından gelen foruma da kalacak. Burada oturum gibi devam edeceğiz, bildirilerimiz var.

Bir başka sanayileşmeyi bugünlerde tartışmak gerçekten son derece önemli. Karabasan gibi günler yaşıyoruz. Bir an kongreden kendimizi soyutladığımızda, açılıştaki da bu gözüküyordu, ülkede Süruç'u, Ankara'yı, dünyada Paris'i, ülkede Diyarbakır'ı yaşadık, buralarda katledildik. Onun dışında, resmi ağzlar, 7 Haziran'dan bu yana yüzlerce polisin, askerinin şehit olduğunu, yüzlerce sivilin öldüğünü, binlerce teröristin -ki “Neden bu kadar çoklar?” sorusunu hiç sormak akıllarına gelmiyor- öldürüldüğünü açıklıyorlar.

Diğer yandan, Suriye'de, adını vekalet savaşları olarak en son koydukları bir boğazlaşmayla insanlar öldürülüyor, katlediliyor, tam bir savaş yaşanıyor.

Ben, İstanbul'dan kendini kurtarabilmiş şanslı mühendislerden biri olarak, öbür taraftan, Ege'nin kıyılarında jandarmanın mülteci izlemek dışında hiçbir iş yapamadığını jandarmanın kendisinden duydum. Evet, mülteciler Ege Denizi'nde ölüyor.

Televizyonda da söylendi, bir Suriyeli şunu söylüyordu: “Ege'nin balıkları bu yıl Suriyeli etiyle beslendi.”

Bu yaşadığımız günler barbarlık günleridir. Bizim bu barbarlığa son verme şansımız var mı? Evet, var.

Bu oturumda, bu barbarlığa son verdiğimizde, bu barbarlık günlerinden kurtulduğumuzda nasıl bir dünya kurabiliriz, bu dünyanın ister istemez -şu anki oturuma kadar her oturumda vurgulanan- motoru olacak olan, tahrik motoru olacak olan nasıl bir sanayi kurabiliriz, bunu tartışacağız ve içinde enerji de olacak. Onun için, bu oturumun kendisi son derece önemli diye düşünüyorum. Bu barbarlık günlerinde, bunlarla biz kendi tahkimatımızı yapacağız, hazırlanacağız diye düşünüyorum.

Sözü daha fazla uzatmadan hemen Hocama vereceğim.

Yöntem olarak, hocalarıma programdaki sırayla yarımşar saat süre verip, sonra soruları alıp, sorulara da ikinci bir turla cevap verdikten sonra yorumlara geçeceğiz. Yorumlar kısmında zaten foruma geçeceğiz; sevgili Ali Ekber forumda bu işi yönetir diye düşünüyorum.

İlk sözü Erinç Hocama veriyorum.

Buyurun.

Prof. Dr. ERİNÇ YELDAN

Değerli konuklar; bu çok önemli ve anlamlı günde sizlerle birlikte olduğum için ve bu konuşma fırsatını bana yarattığınız için çok teşekkür ederim.

Efendim, buraya gelmeden önce aklımda bir soru vardı. Biraz evvel Serdar Şahinkaya arkadaşına da “Dünkü toplantı nasıl geçti?” diye sordum. Dün ders yüküm nedeniyle katılamadım. Fakat Bilsay Kuruç Hocanın, “Yahu, bu işte beni rahatsız eden bir şey var” dediği noktada söyledikleri kafamı aydınlattı, birdenbire bütün sunum stratejim değişti şimdi.

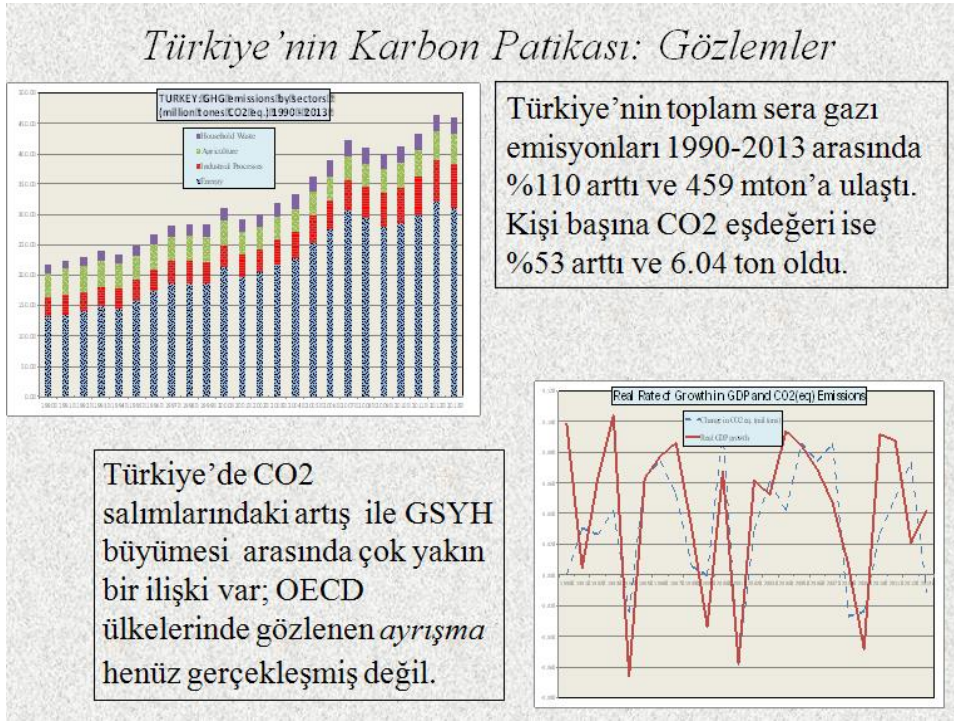
Başka bir sanayileşmeyi konuşmuyoruz, sanayileşmeyi konuşuyoruz, onu konuşmamız lazım. Çünkü Türkiye’de milli gelirin üçüncü çeyrek tahminleri evvelsi gün yayınlandı ve bildiğiniz gibi sanayi durgunluk içinde. Milli Gelire dair bir balon büyüyor diyebiliriz. Balon birkaç vakte kadar patlayacak, yabancı değil bu sürecin. Tüketimle büyüyor ve ne yazık ki, öyle zannediyoruz ki, taşıma tüketimle, çoğunlukla Suriye üzerinden gelen taleple büyüyor. 1990’lar ortalaması yüzde 25-30 arasında inişli çıkışlı seyreden sanayinin milli gelir içindeki payı, evvelsi günkü rakamlar itibarıyla yüzde 15.4’e gerilemiş durumda. Yani 10 puan düştü ve bu, yavaş yavaş, tedricen olan bir şey değil, bir çöküntü olarak sergilendi. Kabaca 2005-2006’dan sonra birdenbire ciddi bir gerileme içine girdi. Ulusal gelir hesaplarına bakarsanız, sanayi, Türkiye’de artık ikincil değil, üçüncül bir aktivite olmaya başladı. Hemen belirteyim, birinci aktivite hizmetler; onun içindeki en büyük aktivite de inşaat sektörü. İnşaata dayalı bir büyüme söz konusu. Hani ihracata yönelik büyüme, ithal ikameci büyüme falan diyorduk; şimdi Türkiye yepyeni bir model çerçevesinde bulunuyor.

Buradan hareketle, ben, ‘sanayileşme mümkün mü diyerek’, sözlerime bambaşka bir yerden başlayacağım.

Malumunuz, geçtiğimiz hafta içerisinde Birleşmiş Milletler’in Paris’te 21. Taraflar Konferansı oldu. Orada, iklim değişikliğiyle mücadele içerisinde, yeni teknolojiler, yeni sanayi hamleleri, enerjinin yeniden üretimi vesaire, bunlar çevre kirliliğiyle mücadele anlamında tartışıldı. Bizim orada bir sunumumuz vardı. Türkiye Cumhuriyeti’nin resmi sunumu da vardı. Biraz bunlar arasındaki farkları, algılayış farklarını ortaya koyacağım. Döneceğim, dolaşacağım, bana ayrılan sürenin sonunda sözü tekrar, ‘sanayileşme mümkün mü’, sorusuna bağlamaya çalışacağım.

Önce Ebru Voyvoda’yı, değerli çalışma arkadaşımı burada anmak istiyorum. Kendisi şu anda yurtdışında ve bu sene boyunca Cenevre’de görevli. Kendisini de anmadan geçmeyeyim.

Konuya çevre kirliliği üzerinden başlamak istiyorum.

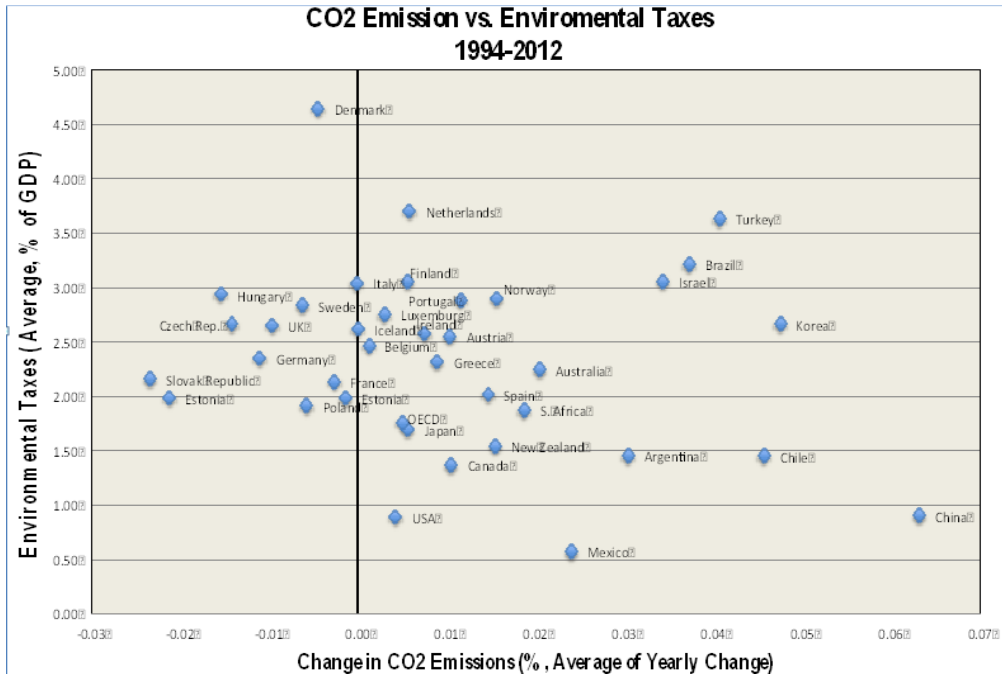

Bu kutucuklar, Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre, Türkiye'nin 1990'dan 2013'e kadar ürettiği toplam sera gazı emisyonlarının miktarını veriyor. Kabaca, 200 küsur milyon tondan 2013 itibarıyla 450 küsur milyon tona çıkmış; yani 450 küsur milyon ton karbondioksit eş değeri sera gazı emisyonu var Türkiye'nin. Toplam artış yüzde 110. Bu rakamı bir köşeye not etmenizi rica edeceğim, birazdan geleceğim çünkü.

Yandaki grafikte de gayrisafi yurtiçi hasılanın, yani milli gelirin büyüme hızları var, bir yıldan öbür yıla. Gördüğümüz gibi, kalp atışları gibi, mehter marşı gibi, sıçırıyor, yavaşlıyor, sıçırıyor, yavaşlıyor. Konumuz bu değil; ama bu konuda da elbette tespitlerimizi yer geldikçe yapacağız.

Türkiye'nin karbon emisyonları da aynı süreci izliyor. Yani Batılıların ayırışma dedikleri, enerji verimliliğinden kaynaklanan bir olgu henüz Türkiye'de yaşanmış değil.

Bir diğer grafiğim var. Bu biraz karışık bir grafik, ama çok öğretici. O yüzden, müsaade ederseniz, bir-iki dakikanızı alacağım.

Burada, dikey ekseninde çevre vergileri var. Türkiye'nin çevre vergisi yok; fakat OECD istatistiklerine göre... Enerjiden, elektrikten, petrolden alınan katma değer vergilerini “çevre vergisi” gibi yorumluyor OECD. Aslında bu bir çevre politikası değil; fakat enerjiyi pahalılaştıran bütün vergileri çevre vergisi gibi değerlendirmişler. Gördüğümüz gibi, Türkiye şu noktada. Göreceli olarak yüksek enerji vergisi toplayan bir ülke.

Yatay ekseninde de karbon emisyon miktarındaki yıllık değişim var ortalama olarak. Türkiye, çok hızlı bir şekilde karbon emisyonunu artıran ülkelerden bir tanesi. Yani Türkiye, “Ben yüksek enerji vergisi politikasıyla bir ‘çevre politikası’ izlemeye çalışıyorum” diye anlatıyor Batı’ya; fakat karbon emisyonu miktarımızda herhangi bir yavaşlama, herhangi bir kontrol söz konusu değil. Zira söz konusu vergiler çoğunlukla Maliyeye gelir sağlamak amacıyla kullanılıyor; bunun herhangi bir şekilde bir çevre politikası haline dönüştürülmesi söz konusu değil.

Bütün bunları toplarlarken, İstanbul Politikalar Merkezi ve Türkiye Doğal Yaşamı Koruma Vakfı, WWF Türkiye ile birlikte, Ebru Voyvoda arkadaşım ile beraber bir çalışma yürüttük. Çalışmanın ana kaygısı şuydu: Türkiye, karbon emisyonunu düşürerek, düşük karbonlu bir büyüme, bir sanayileşme politikası izleyebilir mi? Daha da ötesinde, Türkiye'nin izlemesi gereken yol, yeni sanayileşme hamlesi içinde yeni enerji kaynakları, yeni istihdam biçimleriyle tekrardan bir sanayileşme devrimine ortak olabilir mi? Dolayısıyla, derdimiz sadece ve sadece çevre temizliği anlamında karbon emisyonunun azaltılması değil; bunu bir fırsat olarak kullanıp, Türkiye için yeni bir enerji deseni, yeni bir sanayileşme olanağı yaratmaya bir fırsat penceresi olarak kullanma stratejisi. O yüzden, iki tane amacım birden var. Sadece karbon emisyonunu kontrol etmek değil, uluslararası arenada çıkıp, “Biz iklim değişikliğiyle mücadelede saygın bir ülkeyiz” demenin ötesinde, “Biz sanayileşmek arzusunda olan bir ülkeyiz” de diyebilmek.

Çalışmanın amacı şu: Bir, 2 derece miti var. Uluslararası bilim çevreleri, sanayi devriminden bu yana gezegenimizin yüzey ısısının yaklaşık 1 derece ısındığını ve yüzyılın sonuna kadar, bu tempo devam ederse, gezegenimizin ısısının 3-6 derece artış göstereceğini tahmin ediyorlar ve bunun da bir felakete yol açacağını öngörüyorlar. Bunu durdurmak için, sanayi devriminden bu yana gezegenimizin ısısını toplam 2 derecede tutmamız gerekiyor. Bu 2 derecenin çıkış noktası burası. Bunun için de, Türkiye dahil, bütün ülkelere, “Sizin bu amaca hizmet etmek için ulusal katkınız ne olur?” diye gönüllük esasına dayalı bir sistem geliştirdiler.

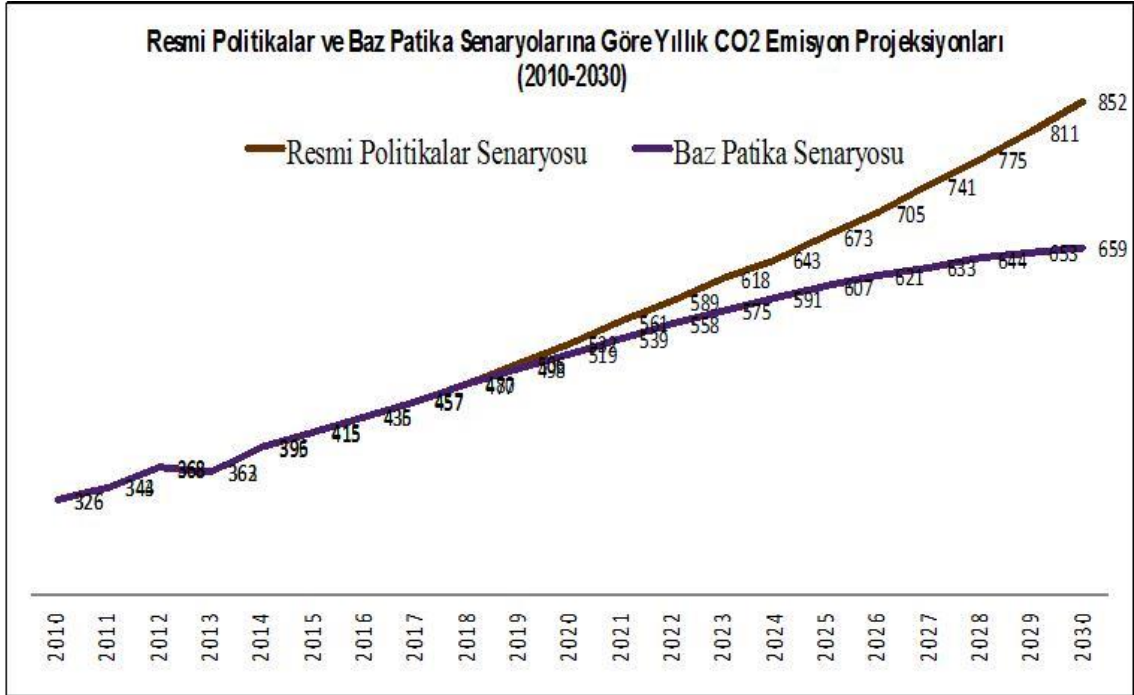
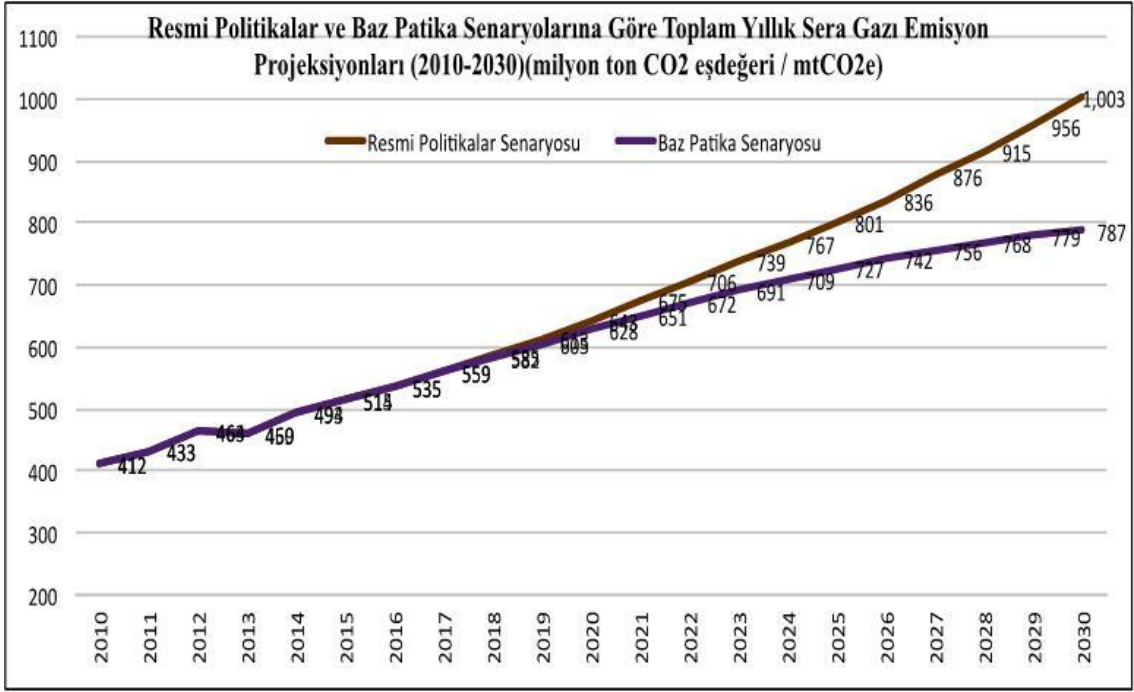
Bunu şu bakımdan söylüyorum: Geçtiğimiz hafta ben de katılma fırsatı buldum, Paris’te bunun tartışmaları yapılıyor. Ülkeler, gönüllük esasında kendi katkılarını belirliyorlar, karbon emisyonlarını nasıl düşürecekler diye. Her ülke bunu yapıyor, gönüllülük esasına göre. Toplam karbon emisyonu azaltım hedefleri altında bile bu 2 derece hedefi tutmuyor, 3 derecelik bir ısı artışına tekabül edeceği anlaşılıyor. Dolayısıyla, “müzakereler” devam ediyor, fakat müzakereler de bir parça Birleşmiş Milletler anlayışı içinde devam ediyor. “Sushi geldi”, “Biraz daha somon alabilir

misiniz?” “Şimdi sözü size veriyorum” vesaire, son derece yumuşak, orta halli bir dille; o çok ünlü slogan, “Artık iklimi değil, sistemi değiştirmek lazım” noktasında olan tartışmalar, “sistem içinde nasıl bu problemi de geçiştiririz” edası içinde devam ediyor. Müzakere sonuç belgesi çok büyük olasılıkla bir-iki gün içinde yayımlanmak üzeredir. Buradan, “Kararlıyız, yapacağız, yapmalıyız, 22. Taraflar Toplantısı’nda önümüzdeki sene görüşürüz”ün dışında, ciddi bir, sistemi sorgulayan bir öneri çıkacağı kanısında değilim.

Fakat biz görevimizi yaptık. Türkiye, hakikaten, gerçekçi olarak bu 2 derece hedefini tutturabilir; artı, sanayisini dönüştürebilir bir strateji izleyebilir mi? Bir iktisadi modelleme içerisinde, bir plan modeli içerisinde bunu araştırdık. Şimdi bunu sizinle tartışmak istiyorum.

İki tane önemli ayağı var bu çalışmanın. Birincisi, bir projeksiyon lazım, bir referans patikası. Yani hiç dokunmadan, “Tarihsel olarak ne olduysa, bundan sonraki 15 yıl boyunca o olacak” mantığıyla hazırlanmış bir Türkiye nereye gidiyor patikası. Buna biz, baz patika dedik. Daha sonra bu baz patikayı kontrol edelim, çeşitli iktisadi aletlerle buna müdahale edelim ve bunu da daha temiz ve daha çağdaş bir sanayinin yaratılması için bir fon olarak kullanalım dedik; bu aletler neler olabilir, bunu tartıştık. Bu bir planlama çalışması kuşkusuz. Ama 5’er yıllık kalkınma planları anlayışı içerisinde değil, bir siyasi iradeyi veri olarak kabul ettiğimiz ortamda neyi nasıl yapabiliriz, bunun çalışması. Bu siyasi irade gerçek anlamda var mı, yok mu tartışmasına girmeyeceğim. İşte bizim siyasi irade, başka diyecek bir şeyim yok.

Bu patikayı belirlerken, bir, Türkiye'nin büyüme hızı ne olacak? Malumunuz, orta vadeli programlarda, 2023 hedefi gibi enstrümanlarda, miting alanlarında çok sık telaffuz edilen, Türkiye'nin 10 büyük ülke içine girmesi, fert başına 25 bin dolarlık bir ülke olması hedefi var. Buna biz yıllık ortalama yüzde 5 büyüme dedik; o bile yetmiyor, ama öyle lanse ettik. Yine Bilsay Hocayı anmadan geçemeyeceğim, Hocamızın şöyle bir uyarısı var: “Bir planın hedef olması için, onun mutlaka kaynak tahsis mekanizmasının oluşturulması lazım” der; “Kaynak tahsis mekanizması oluşturulmayan bir plan hedefi olmaz. Olsa olsa bu iyi niyet olur, bir beklenti olur.” Ben bu yüzde 5’i bir hedef olarak değil, bir beklenti olarak algılayıp, ama onu da bir köşeye koyup, gerçekten bir hedefimiz ne olur ve o hedefin etrafındaki kaynak tahsisi ne olur sorusu içinde, Türkiye için OECD’nin ve IMF’nin öngörülerinden yararlanarak, 2030’a kadar yıllık büyüme hızını yılda yüzde 3.4 olarak kabul ettiğimiz bir model kurguladım. Dolayısıyla, Türkiye'nin gerçekçi ve kaynak tahsisi yapılmış baz patikası yüzde 3.4’lük bir büyümeyle çıkacak. Bu bizi 2023’e ulaştırır mı, ulaştırmaz mı, o bizim şu anda derdimiz değil, onu yaşayarak göreceğiz.

Bu çerçevede, Türkiye'nin karbon emisyonları... Dediğim gibi, aşağıda karbon emisyonları, yukarıda da bütün sera gazı emisyonları var. Kabaca, 2010'da 412, 2013'te 450 milyon ton olan emisyonların 787 milyona ulaşacağını öngörüyoruz, gerçekçi büyüme hızı altında. Gerçekliğin biraz abartılı olduğu emisyonlar da yaklaşık 1 milyar tona çıkmış gözüküyor. Aşağıdaki resimde de sadece karbon emisyonları var.

Derdimiz şu: Türkiye, şu karbon emisyonu patikasını tersine çevirerek, azaltıma giderken de ekonomisini dönüştürebilir mi?

Bu hedef bize rakamsal olarak, 2030 yılına kadar, önümüzdeki 15 senelik zaman zarfı içinde toplam birikimli olarak 2980 milyon tonluk bir karbon emisyonu azaltımını hedeflemesi gerektiği anlamına geliyor. Türkiye'nin uluslararası arenada toplam 2 derece ısınma hedefinde Türkiye'nin katkı payını sunması için gerekli olan miktarın bu civarda olduğunu düşünüyoruz, gerçekçi büyüme hedefi altında. Eğer gerçek dışı bir büyüme hedefi koyarsanız, tabii ki bu rakam çok daha çılgınca bir şekilde büyüyor.

Birinci madde biraz kaygı uyandırıyor, “Aman, yine mi vergi?!” diye. Evet, yine vergi. Bir şeyi değiştirmek istiyorsanız, kaynak tahsisi yapmamız lazım. Eğer karbon emisyonunu azaltacaksanız, bunu cezalandırmamız lazım. Bir karbon fiyatının olması lazım. Bunun çeşitli yolları var.

Benim çok katılmadığım bir iktisadi ekol şöyle diyor: Bir ticaret mekanizması koyalım, karbon piyasası oluşturalım, toplam sınırı verelim, hani biraz evvel dedim ya 2980, bu toplam 2980’i ülkelere dağıtalım, ülkeler kendi içerisinde bu malı alıp satsınlar. Nasıl su alıp, su satıyoruz; toprak alıp, toprak satıyoruz; havayı alıp satalım. Az kirletenler hava satsınlar, çok kirletenler hava satın alsınlar. Bu arada, bir-iki finansal derecelendirme kuruluşu da bunun finansmanını falan yapsın, ileriye dönük türevlerini çıkarın, sigorta şirketleri sigortalasın, bular ölçülsün biçilsin, fonlansın ve spekülatif bir pazar da oluşturulsun. Bu karbon fiyatı 30 Euro mu olacak, 130 Euro mu olacak, bir yandan da bunun hesaplarını yapalım. Haklı çıkanlar biraz para kazansınlar, haksız çıkanlar biraz para ödesinler. Yani bu karbon ticaretiyle yepyeni bir spekülatif alan oluşturulsun.

Benim itiraz ettiğim nokta burası. Artık toprak özelleştirildi, su özelleştirildi. Bu dünyada ticari mal olmayan belki bir tek hava kaldı; havayı da ticari bir mal yapalım, bundan para kazanalım, bu arada da çevreyi temizliyor görünelim gibi bir kaygı uyandırıyor bende.

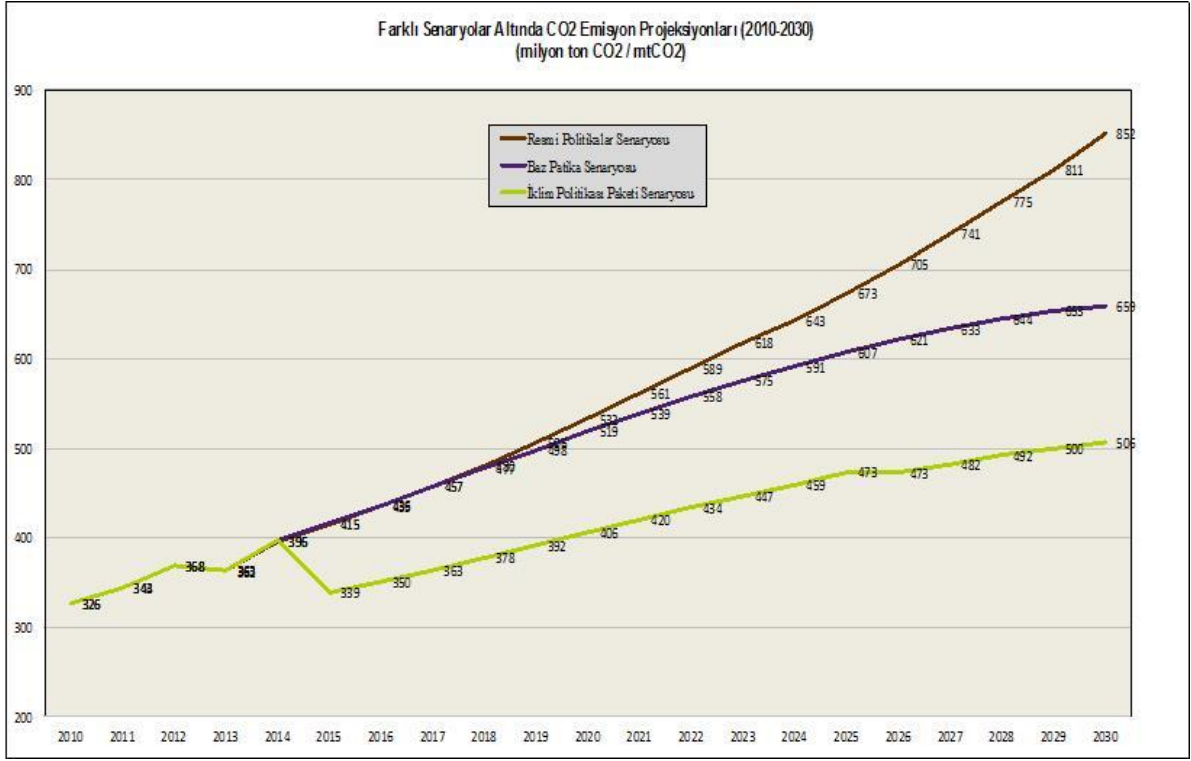
İktisatçı kimliğime ters konuşuyorum; fakat biz Doğulu insanlarız, bu işlerin altında nasıl bir hinoğluluk olduğunu hep sezinliyoruz. Bu finansal spekülasyonlar bir şeyi ısrarla istiyorlarsa, huyum kurusun, ben biraz kuşkuyla bakıyorum ve böyle bir görüş birliği içinde olduğumuzu zannediyorum.

Ne olursa olsun bu karbonun fiyatı olması lazım; bunu ister finansal spekülasyonlar belirlesin, ister biz belirleyelim. Bizim belirlediğimiz rakam, milli gelire oranla toplam yüzde 1.2’lik bir karbon maliyeti getiriyor. Şu anda Türkiye'nin enerji vergileri milli gelirinin yüzde 4.5’i. Dolayısıyla, çok anormal bir vergi yükünden bahsetmiyoruz. Fakat bu beyefendiler o kadar tahammülsüzler ki. O çok ünlü Tobbin Vergisi var, finansal işlem vergisi, on binde 1 falan, çok düşük oranda olmasına rağmen, tahammülleri yok. Böyle bir maliyete kesinlikle yanaşmak istemiyorlar. Fakat birisinin de bunun bedelini ödemesi lazım. Türkiye'nin Paris’teki pozisyonu, “Biz bunu yaparız; fakat Birleşmiş Milletler bize fon bulsun, temiz enerji fonlarından bize katkı yapsın” şeklinde. Avrupalılar veya Amerikalılar da “Arkadaşlar; bir bardak su için, bizde böyle bir para yok. Bu gemi batarsa, hep beraber batacağız zaten” noktasındalar. Müzakerelerin tıkanıdığı nokta da burası.

Bu parayı alıp komşu bir ülkenin uçağını düşürebilirsiniz, yeni bir saray yapabilirsiniz veya bu işi alıp, ciddi anlamda sanayileşme politikasına fon olarak kullanabilirsiniz. Bence son seçenek daha anlamlı.

Yenilenebilir enerji fonlarına yatırım amacıyla kullanalım diyoruz ve bunun maliyetini de hesaplayıp, bu fonu kullanacağız.

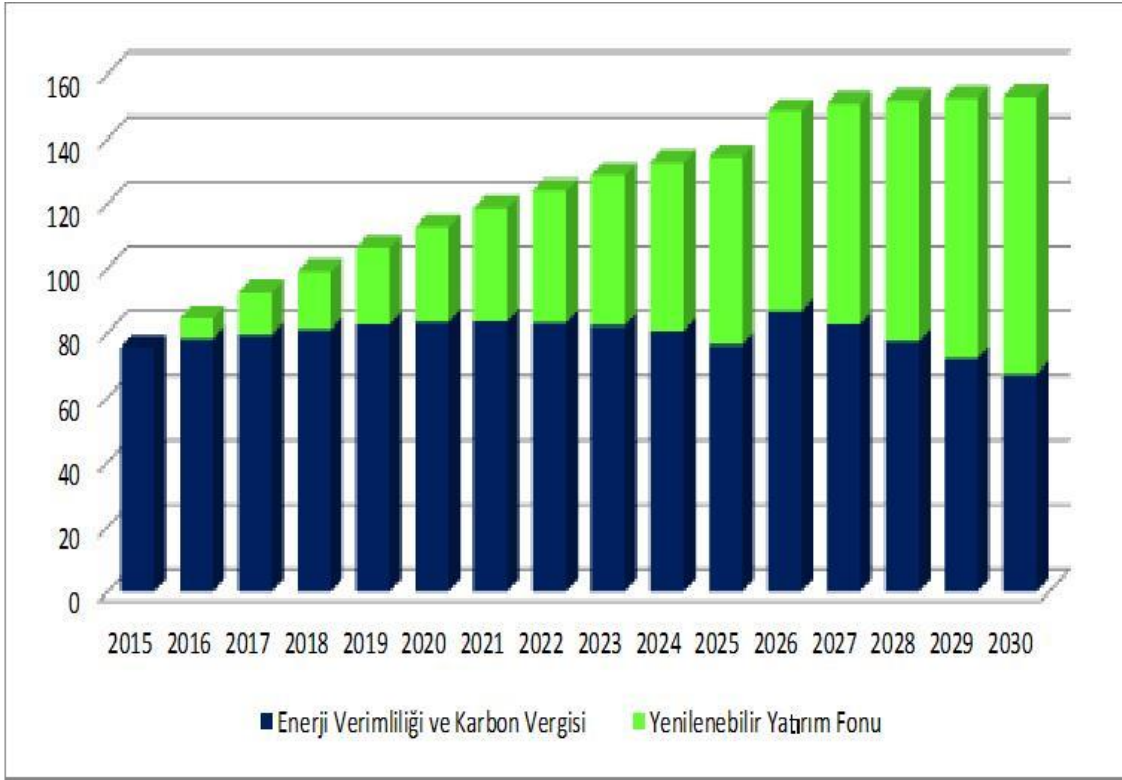
Enerji verimliliğinde de yıllık yüzde 1.5’luk bir otonom enerji kullanımı artışı öngörüyoruz.

Bunu yaparsak, Türkiye, toplam karbon emisyonunda yüzde 21 düzeyinde bir azaltım gerçekleştiriyor. Bu, resmi olarak Türkiye'nin ilk defa gerçekleştirdiği bir azaltım olacak, artış hızımızdan bağımsız olarak. Yeterli, yetersiz sorusu o kadar önemli değil; ama Türkiye, ilk defa olarak karbon emisyonu artış hızının düşürülmesini taahhüt ediyor.

Buna gelmeden evvel, Türkiye'nin resmi olarak yayımladığı patika, karbon emisyonlarının 2015'ten 2030'a yüzde 150 artacağını varsayıyor. 23 sene içinde yüzde 110 arttı dedim. Bundan sonraki 15 sene içinde, resmi patika, yüzde 150 artacağı varsayımıyla hareket ediyor. Dolayısıyla, önce abartılı bir tahmin, ondan sonra da hiçbir şey yapmadan, Türkiye, sanki sorumluluklarını yerine getirmiş gibi bir pozisyon alma doğrultusunda. Bu da hiç kimseyi ne kandırıyor, ne de etkiliyor. Bunu da arada belirtmek isterim.

İklim Politikaları Paketi Altındaki Politika Araçlarının Emisyon Azaltımına Etkisi (Milyon Ton CO₂ / Yıl)

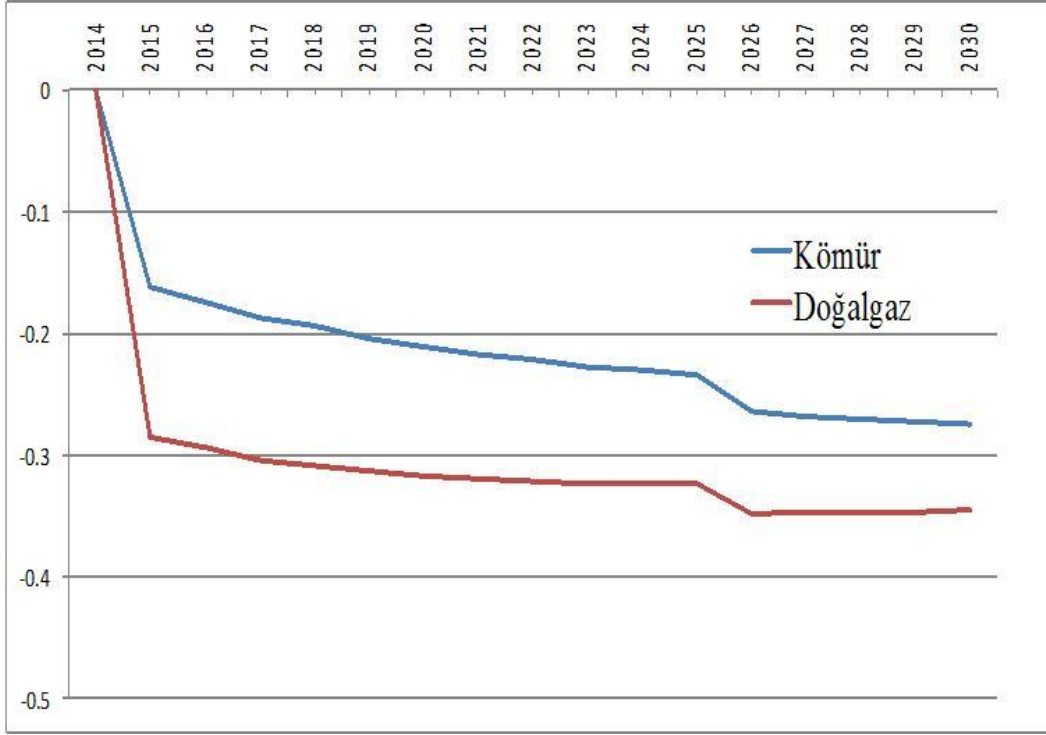

Nasıl oluyor bu?

Emisyon azaltımının nereden kaynaklandığına baktık. Bu milli gelire yüzde 1.2 olan vergi yükü, kabaca, sabit reel fiyatlarla toplam 320 milyar Türk Liralık bir fona dönüşüyor. Biz bu 320 milyar Türk Liralık fonu, hesapladığımız seviyelendirilmiş sektörel maliyetler üzerinden, elektriği güneş, rüzgâr ve jeotermal olmak üzere buradan üretmeye yönelttik ve bu da, şu gördüğümüz yeşil alan da 2030 itibarıyla toplam 500 teravat/saate ulaşacak olan elektrik üretiminin kabaca yüzde 55'inin güneş ve rüzgâr üzerinden ve jeotermal üzerinden üretilebileceği hesabını bize verdi.

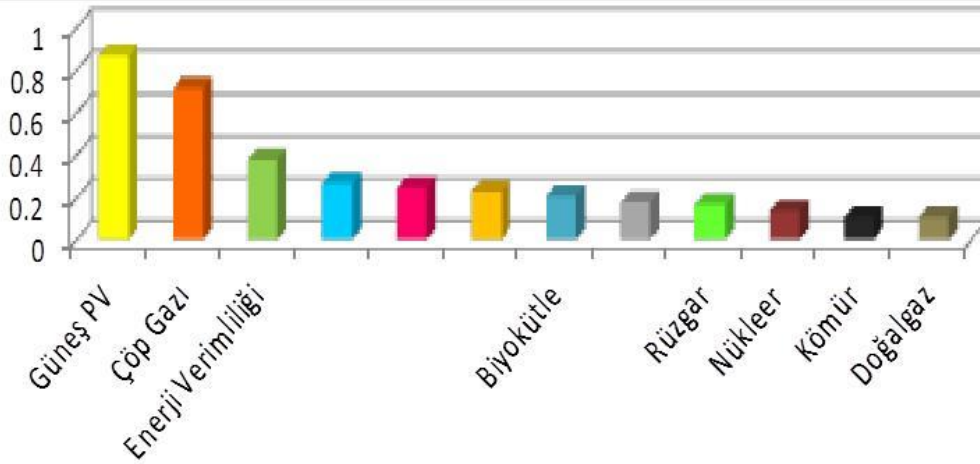
Nükleer bu resimde yok. Kömür aynı tempoda kullanılmaya devam ediyor; fakat yeni kömür santralleri açılmıyor. Hidrolik aynı tempoda devam ediyor; fakat yeni hidrolik santraller açılmıyor. Bundan sonraki enerji talebimizin yüzde 100 doğrudan doğruya güneşten karşılanacağını varsayıyoruz. Tabii, bu, akşamdan sabaha olan bir şey değil. Bugünden başlarsak, kabaca, ancak 2020 sonrasında belli bir anlamlı büyüklüğe erişebileceğini hesaplıyoruz.

İthalat Maliyetinde Kazanım: İklim Politikaları Paketi Altında Kömür ve Doğalgaz İthalatında Baz Patikaya Göre Değişim (%)

İktisadi olarak iki tane çok önemli sonucu olacak bu politikanın. Bir, enerji güvenliğimizi ciddi anlamda sağlıyor olacak. Hesaplarımıza göre, 2030 itibarıyla doğalgaz ve kömür ithalat faturamız yüzde 25 ve yüzde 40 civarında düşecek, bugünün dünya fiyatları altında. Bunu hesaplıyoruz. Baz patikaya göre ciddi anlamda bir ithalat tasarrufu elde edeceğimizi düşünüyoruz.

Yenilenebilir Enerji Teknolojilerinin Üretilen Enerji (Gwh) Başına Yarattığı İş

Bunun dışında, yapılan araştırmalarda -ki biz bunu modele yansıtmadık- gigavat/saat başına üretilen enerjinin istihdam katsayılarına bakılmış. Amerika'da Massachusetts Üniversitesi'nin bir çalışması var, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün, ILO'nun yeşil işler bağlamında oldukça kalın bir raporu var, Dünya Bankası'nın bir başka çalışması var. Ortalama rakamları ben buraya aldım. Enerji üretiminde kömür ve doğalgazın yarattığı istihdam gigavat/saat başına kabaca 0.2. Güneş ve çöp gazı şu seviyede. Rüzgâr şuralarda. Bu tarafta da jeotermal biçimleri var. Güneş enerjisinin ciddi anlamda istihdam yaratıcı bir unsur olduğunu hesaplıyor bütün bu çalışmalar. Yani bu aynı zamanda formal yeşil işler diye adlandırılan bir istihdam stratejisi olarak da karşımıza çıkıyor.

Bitiriyorum.

Sık sık şunu vurguluyorum son günlerde: Türkiye coğrafyası, 18. yüzyıl, 19. yüzyıl sanayi devrimini seyrederek geçirdi Osmanlı döneminde. 1950'lerde genç Türk Cumhuriyeti'nin böyle bir teknoloji birikimi yoktu; montaj hattına dayalı, otomotiv ve dayanıklı tüketim mallarının otomasyonuna dayalı ikinci sanayi devrimini Türkiye yine seyrederek geçirdi. Şimdi bir üçüncü sanayi devriminden bahsediliyor. Üçüncü sanayi devrimi içinde artık enerjinin fosil yakıtlar bazlı değil, yenilenebilir kaynaklar üzerinden üretileceği noktasındayız. Türkiye'nin mevcut potansiyelinin, gerek coğrafyası, gerekse insan ve bilim birikimiyle bu üçüncü sanayi devrimi içinde mutlaka öncü ülkeler arasında yer alabileceğini düşünüyoruz, öngörüyoruz. Bu da bizim için, evet, başka bir sanayileşme veya üçüncü sanayi devrimi, gerçek sanayileşme için bir potansiyel ve fırsat sunacaktır diye düşünüyoruz.

İktisadi bir model, varsayımlarıyla, kaynaklarıyla, çalışma tarzlarıyla mutlaka sorgulanabilir. Fakat şu anda önümde, sizlere sunabileceğim, gerçek anlamda maliyetleri ve fon yapısı, kaynak tahsisi düşünülmüş bir plan çalışması var. Bunu sizlerle paylaştığım için çok mutluyum. Yorumlarınız, eleştirileriniz için şimdiden teşekkür ediyorum. Sizlere en fazla bir elektronik posta mesafesindeyim. Bu ve bundan sonraki toplantılarda da beraber olacağımız için, yakın ilginiz için sizlere çok teşekkür ediyorum.

Başkanım, size de sabrınız için çok teşekkürler.

DİNÇER METE / Oturum Başkanı

Biz teşekkür ederiz.

İkinci bildiride yine enerjiyle devam edeceğiz. Ama geçmeden önce bir durumu anlatayım.

Rüzgâr ve güneş enerjisine karşı çıkmak mümkün mü? Hayır, değil. Geleceğimiz burada mı? Evet. Ama öbür taraftan şunu da söyleyeyim: Biz şu anda bulunduğumuz yerde rüzgâr türbinlerine karşı yerel halkın mücadelesini örgütlüyoruz. Çünkü bu rüzgâr türbinlerinin gelip neredeyse, bırakın mera alanlarına, bırakın orman içine, bırakın tarla üzerine kurulmasını, evlerimizin, köy evlerinin içine dikecekler. Bu haliyle bunlar enerji planlaması değil, talandır. Bunun bu talan biçiminde gerçekleşmemesi için de bizim yeni bir planlamaya, yeni bir enerji planlamasına ve aşağıdan, demokratik bir enerji planlamasına ihtiyacımız var.

Şimdi, Oğuz Türkyılmaz Hocam, "Toplum Yararı İçin Demokratik Enerji Programı ve Kamusal Planlama" üzerine sunuşunu yapacak.

Buyurun Hocam.

OĞUZ TÜRKYILMAZ

Merhaba arkadaşlar, merhaba hocalarım. Şahsım ve TMMOB Makina Mühendisleri Odası Enerji Çalışma Grubu adına sizleri selamlıyorum.

Ben, endüstri mühendisiyim; meslekte 42. yılım, yeni yılda 43. yıla gireceğim. Son 28 yılı, ağırlıklı olarak doğalgaz sektöründe olmak üzere enerji sektöründe geçti. 2005'ten bu yana da enerjinin bütün alanlarıyla ilgili çalışıyorum. Halen çalıştığım işyeri de enerji sektörüyle alakalı.

Bugün yapacağım sunum, bir hafta önce Samsun'da TMMOB Enerji Kongresinde yaptığım konuşmanın mantıksal bir devamı, daha gelişmiş bir biçimi. Her gün aklımıza yeni bir şey geliyor, yeni bir nokta buluyoruz. Dün ve bugünkü tartışmalardan da çok yararlandım.

Dün, birçok konuşmacı, Mustafa Sönmez, Hayri Kozanoğlu, Serdar Şahinkaya ve başkaları, bugün Erinç Hoca çarpık bir tabloya değindiler. İnşaata dayalı bir ekonomi, dış kaynağa dayalı bir ekonomi... Bunların detayına girmeyeceğim. Sonuç ne? 405 milyar doları bulan bir dış borç var. İnşaat ağırlıklı, rekabet gücü zayıf, sürdürülebilir olmayan, sorunlu bir sanayi yapısı ya da ekonomik yapı, enerjiyi ithalatla karşılayan bir ekonomi ve bunu sadece yenilenebilir kaynaklara yönelerek karşılayacağını sanan bir düşünce. Hâlbuki bu böyle değil. Çünkü bir yanıyla işte enerji sektörünü kamudan aldınız, özel sektöre devrettiniz. Madenlerde de aynı şekilde yaptınız. Enerjide arz güvenliğini bir sorun haline dönüştürdünüz.

Peki, biz ne istiyoruz? Biz sadece eleştirmiyoruz, istediklerimizi söylüyoruz.

Biz, eşitlikçi, özgürlükçü, adil, katılımcı, demokratik bir toplum istiyoruz. Refahın yaygınlaştığı, gelişme hızının arttığı, kaynakların verimli, etkin ve toplum yararı doğrultusunda kullanıldığı bir ülke kurmak istiyoruz. Bu ülke hayal değil, mutlaka bir gün kuracağız bu ülkeyi.

Dayatılan kapitalist ve neoliberal politikalara karşı, kamu mülkiyetini, kamu hizmetini ve toplum yararı ilkelerini temel alan, demokratik ve katılımcı bir planlamayla toplumsal kalkınma perspektifini oluşturmak, başta sanayi ve enerji olmak üzere, her alanda bir zorunluluktur, bir gerekliliktir diyoruz.

Her toplumsal alanda tartışarak geliştireceğimiz ve yükselteceğimiz bu ve benzeri yaklaşımların, eleştiri ve önermelerin, toplumsal, ekonomik, siyasal bir bilinç ve karşı basınç atmosferi oluşturacağını; bize "Başka çözüm yok" diye yutturulmak istenen martavallara karşı, dayatılan ezberlerin bozulacağına, mevcut olumsuz durumun aşılabileceğine ve sermayenin değil, başta emekçiler olmak üzere, tüm toplumun yararını gözeten yeni tercih ve alternatif politikaların ağırlık kazanabileceğini ve halk tarafından benimsenmesiyle uygulanabileceğini düşünüyoruz.

Peki, biz ne istiyoruz?

Tartışarak geliştireceğimiz ve toplum yararını gözeten alternatif kalkınma ve sanayileşme politikalarından söz ediyoruz. Erinç Hoca, bir ekonomik modelle açıkladı. Dünyanın alanındaki en etkin, en parlak iktisatçılarından biri olan Hoca, üzerinde çakışılmış bir ekonometrik modelle açıkladı. Hodri meydan! Piyasa yanlıları; gelin, ispat edin o modelin çalışmayacağını.

Büyüme politikaları gözden geçirilsin diyoruz. İşte dün, bizim cenahın, bizim mahallenin çocukları bütün iktisatçılar anlattılar. Döviz üreten ve yaratan sektörleri ihmal eden anlayışlardan vazgeçilsin; büyümede enerji kullanımını azaltan, enerjiyi daha verimli kullanan, enerjiyi yerli ve yenilenebilir kaynaklara dayandıran, yurtiçinde üretilen ekipmanlarla temin eden bir paradigmaya geçiş sağlansın

diyoruz. Artan elektrik ihtiyacını karşılamak için, bugüne kadar ilk yol olan, sadece yeni elektrik tesisi kurmak yerine, talebi yönetmek, enerjiyi daha verimli kullanmak, sağlanan tasarrufla yeni tesis ihtiyacını kısmen de olsa karşılamak imkân dahilinde.

Sanayileşme -işte iki gündür tartışıyoruz- strateji ve politikalarında öncelikleri ve tercihleri yeniden bir gözden geçirmek lazım. Yoğun enerji tüketen, Avrupa'nın arka bahçesi olarak Türkiye'ye dayatılan, çevre kirliliği yaratan çimento, seramik, taş-toprak sanayi, ark ocak esaslı demir-çelik, tekstil yerine; enerji tüketimi düşük, yüksek teknolojiye sahip sanayi dallarını, örneğin elektroniği, bilgisayar donanım ve yazılımını, robotiği, biyoniği, lazer teknolojilerini, telekomünikasyonu, gen mühendisliğini, nano teknolojileri, bunların gelişimine ağırlık veren tercih, politika ve uygulamaları, ülke ve toplum çıkarlarına uygun biçimde tartışmak, sanayileşmede bu sektörlerle dikkat edilmesi gerektiğini düşünüyoruz.

Enerji politikalarını da bu tercihler doğrultusunda, ama toplum çıkarlarını gözeterek bir bakış açısıyla ve kamusal hizmet anlayışıyla gerçekleştirmek üzere, kamusal planlama ilkeleri dahilinde yeniden düzenlenmesi gerektiğini söylüyoruz.

Erinç Hoca da söyledi, hava ve çevre kirliliği insan yaşamını tehdit ediyor. Kapitalizm seyirci kalıyor bu işe. Kuraklıklar, orman yangınları, beklenmedik zamanlarda yoğun yağışlar, su baskınları ve benzeri yıkıcı zararlarla karşı karşıyayız. Sıcaklık artışını mutlaka ve mutlaka 1.5-2 derecede sınırlamak zorundayız. Bunun için de enerji bileşiminde mutlaka fosil yakıtların payını düşürmek gerek.

Enerji sektörünü sadece kâr amaçlı sermaye egemenliğinden çıkarmak, kamusal bir düzleme aktarmak; yenilenebilir kaynaklara dayalı, düşük karbon emisyonlu bir ekonomiye yönelmek, enerjide demokratik bir denetim ve programı gerçekleştirmeye ihtiyaç var.

Bu nedenle, toplum çıkarlarını korumayı ve geliştirmeyi amaçlayan demokratik enerji programlarını önce tahayyül edeceğiz, yani önce hayal edeceğiz, sonra tasarlayacağız, sonra kurgulayacağız, geliştireceğiz ve uygulamak için mücadele vereceğiz. Bu, zor bir süreç; ama bugünden başlamamız gerekiyor.

Başka bir enerji mümkün. Başka bir dünya istiyorsak, başka bir enerji de elbette mümkün. Demokratik, adil ve gerçekten sürdürülebilir bir enerji mümkün. Nasıl mı?

Dünyadaki çeşitli olumlu ilerici deneyimlerden yararlanarak, toplum yararını esas alan ve gözeterek, demokratik, adil ve sürdürülebilir bir enerji programını geliştirmek, bu programı geniş kitlelere anlatmak ve benimsetmekle, bu programın içerdiği kamusal planlama, denetim ve üretim politikalarını katılımcı mekanizmalarla uygulamak için mücadele vermekle yükümlüüz.

“Nasıl yapacağız?” diyorlar. 2016’da, bunu,, Makina Mühendisleri Odası ve Elektrik Mühendisleri Odasının katkılarıyla yapmayı öngördüğümüz bir aritmetik modelle de göstermek istiyoruz. Türkiye'nin kaynaklarını kullanarak nasıl enerji ihtiyacının karşılanacağını, , elinde çit çit hesap makinesiyle ihalelere katılan, moda oldu diye enerji sektörüne girenlere öğreteceğiz.

Biz,, elektrik enerjisi üretim, iletim ve dağıtımında bileşenlerin, ilgili kamu kuruluşları, yerel yönetimler ve üyelerinin enerji ihtiyaçlarını karşılamayı öngören enerji kooperatiflerinin olması gerektiğini düşünüyoruz.

Kamu işletmeleri bugünkü haliyle elbette kalmayın. Siyasal iktidarların arka bahçesi olmasın, arpalıkları olmasın. Yeniden oluşturalım; yönetim ve denetiminde çalışanlar söz ve karar sahibi

olsun; bütün işlemleri, hesapları açık, erişilebilir, şeffaf olsun. Bütün halkın, toplumun çıkarlarını korumak amaçlı bir mülkiyet anlayışını tartışalım, geliştirelim, uygulayalım. Bunu eğer yapabilirsek, bu kapitalist toplum içinde bile toplumun çıkarlarının korunmasına ve sürekliliğinin sağlanmasına katkı koyabiliriz.

Elektrik enerjisinde ciddi bir plansızlık var. Birazdan yansılarda da göstereceğim. Elektrik enerjisi, stoklayabileceğiniz bir ürün değil. Talebe göre, ihtiyaç duyulduğu anda üretilmesi gereken bir ürün. Bu yatırımlar uzun süren yatırımlar, pahalı yatırımlar. Onun için, bu yatırımların gerektiği kadar ve zamanında gerçekleştirilmesi şart. Toplum yararını gözeten bir kamusal planlamaya göre gerçekleştirmek zorundasınız. Pahalı olduğu için atıl kalabilecek yatırımlardan vazgeçmelisiniz.

Oysa bugün öyle mi? Hiç de öyle değil. Dileyen dilediği yerde, dilediği kaynak ve dilediği kapasitede, istediği zaman aralığında, bulabildiği teknolojiyle, bulabildiği verimlilikte, finansman ihtiyacını önceden karşılamaya gerek kalmaksızın yatırıma başlayabiliyor, sonra da vazgeçebiliyor ya da birilerine devredebiliyor. Bunların yeri doğru mudur, zamanlaması uygun mudur, enerji planlarına uyum var mıdır, ülkenin ve toplumun ihtiyaçlarına karşılık vermekte midir, kaynak verimli kullanılmakta mıdır, seçilen teknoloji doğru mudur; bu sorular hiçbir zaman araştırılmamakta.

Şimdi birkaç yansı göstermek istiyorum size, izninizle.

Bu, Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu'nun veri tabanından alınan bir şey. Temmuz 2015 itibarıyla Enerji Piyasası Düzenleme Kurumundan elektrik üretmek üzere lisans alan yatırımların toplamı. Ne görüyoruz? 43345 megavatlık proje izin almış; ama yatırıma başlayanlar 38708 megavat. Bir başka ifadeyle, lisans alan projelerin yüzde 10.7'si, Ekim 2015 sonundaki kurulu gücün yüzde 6.4'ü izin almış, yatırıma geçmemiş. Peki, yatırıma geçenlerin durumu çok mu parlak? Ona da bakalım.

Bu da Temmuz 2015 itibarıyla yatırıma geçenlerin gerçekleşme oranı. Yüzde 13.58'i bilgi vermiyor, öyle bir lükse bile katlanmıyor. Yüzde 0-10'unun gerçekleşme oranı yüzde 39.97. Deneyimli bir mühendis bunu nasıl anlar? Çivi çakmamış olarak anlar. Demek ki yarısından fazlası hiçbir şey yapmamış, yatırıma geçmemişler.

Bu oran değişik santral türleri için nasıl oluyormuş, ona bakalım. Doğalgaz santrallerinde yüzde 48, ithal kömürde yüzde 100, rüzgarda yüzde 62.66, HES'lerde yüzde 45.16. Yani bunlar yatırıma hiç başlamamışlar bile.

Önceki EPDK Başkanlarından birii kostaklanıyordu, "Bu kadar lisans verdik, biz çok iyiyiz, çok başarılıyız, bakanlığa ihtiyaç yok" diyordu. Adama sorarlar. Verdiğiniz lisans marifet değil. Marifet, verdiğiniz lisans ne kadar gerçekleşmiş. Rakamlar ortaya koyuyor ne kadarının gerçekleştirildiğini.

Sağlıklı bir planlama yapabilmek için, yatırıma başlamamış, ÇED belgesi almamış, toplumsa maliyeti faydasından daha fazla olan projelerden vazgeçmek gerekiyor.

Bu yetmedi, devamı var.

Bu da Kasım itibarıyla, güncel bir bilgi, sadece 20 gün öncesinin. EPDK'nın önünde bekleyen projelerin toplamı. 87642 megavat proje de EPDK'nın önünde bekliyor.

Biz bu projelerin tamamını dikkate almadık analizimizde. Çünkü abartı var. Başvuru aşamasındaki projelerin hiçbirini dikkate almadık, duplikasyonları düştük. Ne oldu sonuçta? Sonuçta tablo şu: Bugün kurulu güç 72455 megavat. Lisans alıp yatırıma geçenler 43 bin küsur, ekledik, 115 bini

bulduk. Lisans alması uygun bulunan projeler, yani evrakları tamamlayacak, lisans alacak, onları ekledik. Başvuruları dikkate almadık, parantez içine koyduk. İnceleme-değerlendirmelerdeki dublikasyonları düştük, kalanını koyduk. Bulduğumuz proje stoku 134 bin megavat. 2015'in Aralık ayındaki rakam; bugünden proje stokunuz 134 bin megavat. Oysa bugünkü siyasal iktidarın 2023 için koyduğu hedef 125 bin megavat. Yani siz, 8 sene önceden, 2023'te ulaşacağınız hedef kadar, ondan daha fazla bir proje stokuna sahipsiniz. Bu da neden enerjide planlama gerektiğini baştan ortaya koyuyor işte, bunu açık seçik bir şekilde ortaya koyuyor.

Devam ediyorum.

Bir de özelleştirmelerin sonuçlarından söz edeyim.. Hep EMO Enerji Çalışmaları Koordinatörü, değerli çalışma arkadaşım Olgun Sakarya'nın değindiği konular. Ben sadece şunu söyleyeceğim: Fiyat tarifeleri. Kaynak, Olgun Sakarya. Kaynak, TEDAŞ, TETAŞ. Hepsinin fiyatları artmış. Özelleştirme sürecindeki oranlara bakın. Ticarethanelerde yüzde 181.7, meskenlerde yüzde 109, alçak gerilim abonelerinde (sanayide) yüzde 125, orta gerilim abonelerinde yüzde 182, TETAŞ'ın tarifeleri yüzde 81. Hepsinde artış var. İşte ucuzluk getireceği söylenen özelleştirmenin pratik sonucu da bu.

Geçiyorum bunu.

Daha çok yenilenebilir kaynak diyoruz. Neden? Çünkü yenilenebilir kaynaklar, çevreyle daha barışık kaynaklar.

Tabii, Dinçer arkadaşım kötü örneklerden söz etti. Eski bir deyim vardır, "Suimisal emsal olmamalı" diye. Elbette milletin tarlasına, arka bahçesinin önüne, tarihi SİT alanlarına, orman alanlarına, merak alanlarına rüzgâr türbini dikmeyelim, yanlış yerleşimlerden sakıyalım. Fakat rüzgâr, Türkiye'nin en büyük potansiyel kaynaklarından biri, onu da değerlendirelim. Sadece rüzgarı değil, elbette güneş ve jeotermalden de yararlanalım. Şebekeleri buna göre kuralım, santral kurulacak yerlerin envanterlerini önceden çıkaralım, tarıma, çevreye, imara, arazi kullanımına sorun yaratmayacak yerler olsun, bölge halkının yaşam hakkını olumsuz yönde etkilemesin.

Mevcut haliyle ÇED uygulamaları yetersiz, içi boş bir belgeler düzenidir. Sadece ÇED değil, toplumsal etki değerlendirmesi yapılmasını savunuyoruz. İnsanların yaşamına etkileri nelerdir, o görülsün.

Yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelirken, aynı zamanda bunların elektrik üretiminde kullanılmasını sağlayacak ekipmanların yurtiçinde üretimini öngörelim, buna yönelik plan ve politikalar geliştirelim. Bugün rüzgâr türbinlerinin kuleleri, kanatları, bir sürü aksamı Türkiye'de yapılıyor. İstenirse, dişli kutusu da yapılabilir. Geçtiğimiz günlerde olumlu bir gelişme oldu, yapılan bir düzenleme ile rüzgâr türbinleri üretimine yönelik birtakım destekler verildi. Aynı şeyler güneş panelleri için de yapılmalı. Yabancı bir firma Türkiye'de şirket kurdu, jeotermal türbinleri yapıyor. Türkiye sanayisinin kapasitesi buna müsait. 2 sene önce, Odamızda yaptığımız çalışmalarla "Enerji Ekipmanlarının Yerli Üretimi" diye kapı gibi bir rapor çıkardık, yayınladık, kimse aksini iddia etmedi bugüne kadar.

Toplumsal etki değerlendirmesi diyoruz. Çünkü hiç dikkate alınmıyor toplumsal etkiler. ÇED'ler kopyala-yapıştır esasına göre yapılıyor; doğru bulmuyoruz. Bu çalışmalar formalite için, görev savmak için yapılmamalı. Genel olarak tüm yatırımların, özel olarak enerji yatırımlarının, halkın yaşamına etkilerini araştırmalı, fayda-maliyet analizlerini de içermeli, toplumsal etkilerini irdelemeli; böyle çalışmalar olsun diyoruz.

İsteyen istediği yerde santral yaparsa, istediği zaman da elektrik üretiminden vazgeçer. Böyle bir lüksü söz konusu olmamalı. Çünkü elektrik üretimi kamusal bir hizmet, öyle, kafanıza göre üretimden vazgeçebileceğiniz bir ürün değil. Mutlaka kamusal bir planlama olmak zorunda. Özel şirketler de buna uymakla yükümlüdürler. Siyasi iradenin bu anlamda da sorumluluk alması lazım.

Toplum çıkarlarını gözetecek, maliyet olarak düşük, çevreyle uyumlu, toplumda herkesin ulaşabileceği bir elektrik enerjisi arzını, görünmez eliyle piyasa yapamaz. Yapmadı, yapamaz, yapamayacak. Bunu kim yapabilir? Toplum çıkarlarını gözetken kamu iradesi yapabilir. Planlı bir gelişmeyle, kamu kuruluşları eliyle, kamusal bir planlama anlayışıyla, toplumun çıkarları gözetilerek yapılabilir.

İklim değişikliğinin olumsuz sonuçlarının sınırlandırılabilmesi için, ağırlığı fosil yakıtlara değil, yerli ve yenilenebilir kaynaklara vereceğiz.

Enerji planlamaları, ulusal ve kamusal çıkarları koruyacak, toplumsal yararı artıracak.

Enerjiden yararlanmak temel ve çağdaş bir insan hakkıdır; bütün yurttaşlar bundan yararlanabilecek.

Tüm kurumlar şeffaflaşacak, bilgileri herkese ulaşacak, herkesçe erişilebilir ve kullanılabilir olacak.

Elektrik enerjisi faaliyetlerinin toplum çıkarını gözetken bir kamu hizmeti olduğu gerçeğini ısrarla savunacağız ve kabul ettireceğiz. Yasalar buna göre düzenlenecek. Çünkü başka bir çözümü yok.

Bir bütün bu, onun için bütüncül bir yaklaşım olmak zorunda.

Üretimde kamusal planlama, kamusal üretim ve denetim zorunlu; planlama gereği kabul edilmeli ve uygulanmak zorunda.

Biz, toplum çıkarını gözetken, demokratik bir enerji programını savunuyoruz. Bunun için de sektörde bütünleşik bir kaynak planlaması gereklidir diyoruz. Bütünleşik kaynak planlamasını Marksist kitaplardan almadım. Bu yaklaşımı Amerika'nın bir çok eyaletinde enerji yatırımlarında dikkate alınan ve uygulanan bir metodoloji. Amerika'nın bile kullandığını lütfen biz kullanalım.

Enerji üretiminin dayanacağı kaynakların seçimi; yenilenebilir enerji kaynaklarına öncelik ve ağırlık verilmesi; enerji tüketim eğrilerinin ve kalıplarının incelenmesi, talep tarafı yönetim uygulamalarının üzerine yoğunlaşma; enerjinin daha verimli kullanımı; çevreye verilen zararları asgariye indirilmesi yatırım yapılacak yerdeki insanların hak ve çıkarlarını korunması; tüm bu ölçütleri gözetken demokratik katılım mekanizmalarıyla planlama yapmak durumundayız.

Dün de anlattı Serdar Hoca, ben de her yerde tekrarlıyorum, anlamayanlar bir kez daha duysun ve anlasınlar diye: Kamusal planlama, eskimemiş, dişlileri fazla aşınmamış, işlevsel bir araç olarak pek çok ulusal ekonomiye hizmet etmiş ve onları bir tarih aşamasında yukarıya taşımış bir kaldıraçtır. Hâlâ, başkalarının değil, kendi aklının ürünü olan politikaları sürdüren ülkelere hizmet edebilir, etmektedir. Biz de yapabiliriz, yeniden deneyebiliriz ve denemeliyiz de. Nasıl mı?

Toplumun çıkarını gözetken bir anlayış ve içerikle, demokratik bir enerji programı için kamusal planlama. Hangi araçlarla? Kaynakların sağlıklı envanterini yaparak, yerli ve esas olarak yenilenebilir kaynaklara ağırlık vererek, güvenilir girdi-çıkıtı analizlerini yaparak, yeni bir kurumsallaşma üzerinden, demokratik katılım mekanizmalarıyla, bütünleşik kaynak planlaması anlayışıyla hazırlanacak toplum, kamu ve ülke çıkarlarını gözetken strateji belgeleri, beş yıllık planlar, yol haritaları, eylem planlarıyla. Bunu demokratik bir anlayışla yapacağız. Katılımcı ve şeffaf bir şekilde gerçekleştireceğiz. Çalışmalara, ilgili kamu kurumları, yerel yönetimler,

üniversiteler, bilimsel araştırma kurumları, meslek odaları, uzmanlık dernekleri, sendikalar, tüketici örgütleri, sözü olan herkes katılacak.

Bütün sektörler için planlar hazırlayacağız, onların üstünden bir Türkiye genel enerji strateji belgesi ve eylem planı oluşturacağız. Bunu raflara koymak, unutmak için değil, uygulamak için yapacağız ve bunun için, bütün ilgili kesimlerin sözcülerinin katıldığı bir Ulusal Enerji Platformu oluşturacağız. Bakanlık bünyesinde bu platformla eşgüdüm içinde olacak bir Ulusal Enerji Strateji Merkezi kuracağız. Bu merkezin, yenilenebilir enerji kaynaklarına ağırlık vererek, enerji yatırımlarına yön verecek enerji arz ve talep projeksiyonlarını, 5-10 yıllık vadelerle, 5, 10, 20, 30, 40 ve 50 yıllık dönemler için yapmasını sağlayacağız.

Özelleştirmelere hayır diyoruz. Enerji üretiminde ve denetiminde kamu kuruluşlarında çalışanların söz ve karar sahibi olacağı, özerk bir statüde, etkin, verimli ve şeffaf çalışmalar yapmasını savunuyoruz.

Lisanslı üretim için şirket kurmak şartı kaldırılınsın, kooperatifler de bu alana girebilsin diyoruz.

Sulama kooperatifleri ve birliklerinin suyu daha verimli kullanma yönünde eğitimlerin yanı sıra, kendi ihtiyaçları olan elektriği güneşe dayalı uygulamalarla karşılayabilmeleri için yönlendirilmeleri; bu alanda güneş enerjisi yatırımları için kalkınma ajansları, yerel yönetimler ve merkezi idareler tarafından desteklenmeleri gerekir diyoruz.

Yerel yönetimler enerji sektöründe daha etkin olmalı. Önce kendi tesislerinin enerji ihtiyaçları, daha sonra kentin ve kentlinin enerji ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik olarak, çatı, açık alan, güneş paneli, güneş tarlası uygulamalarıyla, lisanslı-lisanssız GES yatırımlarıyla; belediye sınırları içinde bulunan jeotermal kaynakların araştırılması, bulunması, kaynağın sıcaklığına bağlı olarak ısıtma ve/veya elektrik için kullanılmasıyla; kentsel atıkların toplanması ve ayrıştırılması sonucu kalan atıkları çöp sahalarında bekletme ve metan gazı üretimi yoluyla veya doğrudan yakma yöntemiyle elektrik üretiminde aktif rol almalarını, enerji verimliliği çalışmalarında örnek uygulamaları önce kendi binalarında yapıyor olmalarını, mühendis odalarıyla işbirliği içerisinde kentlilere danışmanlık hizmeti ve teknik destek vermelerini savunuyoruz.

Plansız, çevre ve toplumla uyumsuz, yatırım yerinde yaşayan halkın istemediği, topluma maliyeti faydasından fazla olan projelerden vazgeçilmelidir diyoruz.

Verimli tarımsal arazilere, ormanlara, SİT alanlarına santral kurulmamalıdır.

Bölge halkının desteğiyle, nasıl Gerze’de, Terme’de termik santralleri engellediysek; Sinop ve Akkuyu’da nükleer santrallerin, Doğu Karadeniz’de, Dersim’de, Alakır’da, Gökusu’da, Türkiye’nin dört bir yanında yaşayan halkın istemediği hidrolik santrallerin, o bölgede yaşayan insanların istemediği tüm projelerin iptal edilmesini savunuyoruz.

Doğalgaz, petrol, ithal kömür gibi dışa bağımlı fosil yakıtların ve yerli fosil kaynakların elektrik üretimindeki payını tedricen düşürmeye yönelik politikalar uygulanması lazım diyoruz.

Yüksek vergilere itiraz ediyoruz.

Enerji yoksullarına ve yoksunlarına kamusal destek sağlanması gerekir diyoruz.

Bu anlattıklarım, bu yansıda adı geçen arkadaşlarımın katkılarıyla oluşmuştur.

Ben kuşağımın bir şiarıyla bitireceğim, 68'lerin efsanevi devrimcisi Che Guavera'nın sözleriyle: "Gerçekçi olun, imkansızı isteyin."

Saygılar.

DİNÇER METE / Oturum Başkanı

Oğuz Türkyılmaz'a teşekkür ediyoruz.

2013 Sanayi Kongresi'ne ben bir bildiri sunmuştum. Bildirinin başlığı, "Yeni Bir Dünya İçin Yeni Bir Sanayileşme Paradigmasına İhtiyaç Var mı?" idi. Benim cevabım, "Evet, var. Hatta bu paradigmayı yaratamazsak, bu talan dünyası, bu barbarlık dünyası devam eder. Biz bunu yaratmak ve yeni bir sanayileşmeyi kurmak için geçmiş insanlığın tüm birikimine sahip çıkarak, bunun üzerinden yükselebiliriz" idi.

Şimdi, Hocam soruyu birazcık değiştirerek, ama bence aynı kapsamda soruyor: "Yeni Bir Tekno-Ekonomik Paradigma Doğar mı?"

Ergun Hocam, buyurun.

Prof. Dr. ERGUN TÜRKCAN

Bugün size eski sanayileşme modellerinden, yani Sanayi Devrimi'nden ortaya çıkan veya doğan uzun dalgalarla ilgili bazı bilgiler aktaracağım. İktisatta uzun, orta veya kısa dalga mekanikleri, 19. yy ortasından beri incelenen bir konu olmuştur.

Bu dalgaları ilk bulan, daha doğrusu böyle dalgaları çeşitli verilerde, daha çok fiyat verilerinde, yatırım verilerinde, kâr hadlerinde ilk tespit eden, bir Fransız doktoru olan Clement Juglar sayılır. Onlar 4-5 yıllık dalgaları "ticaret" dalgaları diye de adlandırılır. Bu grupta, Macrae'nin "siyaset dalgaları" dediği, seçimlerin başı ve sonu arasındaki bütçe harcama biçimlerine dayalı yine 4-5 yıllık dalgalar bulunur. Sonra 10-11 yıllık Kitchen dalgaları vardır; kısa dönem yatırımların amortismanıyla ilgilidir. Biraz daha uzun dönemli inşa ve göçlerle ilgili 20 yıllık Kuznets dalgalarını da kaydedelim.

Fakat esas benim üzerinde durmak istediğim, Kondratieff'in uzun dalgalarıdır. Nikolay Kondratieff diye bir Rus istatistikçi ve iktisatçısıdır. Gerçi son literatürde, Van Gelderen diye bir Hollandalı tarafından 1913'te ilk defa bunların teşhis edildiğini iktisatçı yurttası Prof. Jan Tinbergen belirtiliyor. Bazı serilerini döktüğünüz zaman fiyatlar, kârlar, yatırım değerleri vesaire belli bir yerden sonra aşağı doğru iniyor veya yükseliyor. Zaten bunlar, birbirleriyle organik bağları olan parametreler. Bunlar Birinci sanayi Devrimi veya Fransız ihtilalinden başlayıp, o zaman günümüze kadar 3 veya 4 uzun dalga yaşandığı varsayılıyor; her biri 50-60 yıllık iniş ve çıkışlardır.

Nikolay Kondratieff, 1920'lerde bunu tespit ediyor. 1920'ler, Rus ihtilalinin de çok kızgın bir zamanıdır. Troçkistler ile Stalinistlerin ayrışmaya başladığı zaman; yani "tek ülkede sosyalizm", yahut "dünya ihtilali". Troçki, bir dünya ihtilalini savunuyor; dünyada son kapitalist büyük dalganın katastrofa doğru gittiğini yorumluyor. Çünkü o sırada, 1920'lerde, Üçüncü dalga en tepede iken, tam istihdam-üretim modundayken dip noktalarına geliyor. Troçki bunun son dalga olduğu şeklinde bir yorum istese de Kondratieff, dalganın tekrar yükseleceğini, henüz kapitalizmin bitmediğini söylüyor. Troçki "Kapitalizm bitti" açıklaması istiyor. Fakat Kondratief, bunu açıklamak yerine, "Bu, kapitalizmin genel dinamiklerinden biridir; tekrardan aşağıya iner ve ondan sonra tekrar yukarıya

çıkar. Bunu söyleyemem”, diyor. Bu tartışmalara girmek istemiyorum, Kondratieff’e Sibirya’ya bir gidiş bileti alıyorlar; oradan dönmedi.

Stalin ise ne dalgalara ne de Troçki’nin düşündüğü, kendiliğinden yıkılan bir kapitalizme inanıyordu. Tek ülkede sosyalizmi kurduktan sonra, bu sistem devrim ihraç edebilirdi; ama önce kendini inşa etmesi gerekirdi. Bunun için Planlamaya büyük iş düşüyordu. Sosyalist bir ekonomide, piyasaların yarattığı çeşitli dalgalar olmazdı. Plan uzun-kısa dalgaların kırıncısı (dalga-kıran) rolündeydi. Bu nedenle, Büyük Buhran başladığında, GOSPLAN, ilk Sovyet Planını yürürlüğe sokmuştu. Troçki de yurtdışı seyahatlerine başlamıştı.

Fakat bu büyük, uzun dalgalara, 50-60 yıllık dalgalardır. Son araştırmalarda, bunu 1495’lerden, yani Amerika’nın keşfinden itibaren, 500 yıllık modern dünyaya uygulayanlar var. Yaklaşık on tane dalga çıkarıyorlar. Fakat bizim esas üzerinde durduğumuz, zaten Kondratieff ve diğer yazarların da üzerinde durduğu, 18. yüzyılın sonlarında başlayan, Sanayi devrimiyle, o paradigmayla başlayan büyük dalgalardır. Onların genelde dört tanesi literatürde vardır. J. A. Schumpeter; esas bu dalgaları inceleyen önemli iktisatçı odur. Onun kitabı, “Business Cycle”da bu dört tanedir, hatta üç buçuk tanedir. Sonra bunun üzerinde yeni Schumpetercilerin çalışmasıyla, bu dört, dört buçuk dalgaya kadar, o boyuta kadar getirilmiştir. Freeman’ın kitabında böyle ifade ediliyor.

Bu dalgaları tespit etmek başka bir şeydir: Bir doktorun hastalığı teşhis etmesi gibi bir olgu. Fakat bunun sebebinin, bunun başka olgularla, süreçlerle organik bağlantılarını görmek, bulmak ayrı bir iştir.

Bir uzun dalga modeli öyle zannedildiği kadar çok da düzgün değildir. Böyle kırılmalarla gidiyor. Bunlar fiyat endekslerinden ortaya çıkan şeyler. Yukarıya doğru çıkıyor bir-iki kırılmadan sonra, sonra tekrar aşağı doğru iniyor. Biz bunu stilize ediyoruz.

Elde, dört buçuk, beş dalga var: 1789’dan itibaren başlıyor, Napolyon Savaşları sonuna kadar, Birinci Sanayi Devrimiyle yükseliyor, ondan sonra iniş başlıyor, 1843 veya 1840’larda en düşük düzeye ulaşıyor ve yukarı çıkış başlıyor ki, İkinci Sanayi Devrimi’nin doğmasına denk gelecektir. Birinci Dalgayı iten İlk (İngiliz) Sanayi Devrimi, buhar gücü, demir ve tekstilde (pamuklu) mekanik icatlar olup, bunların doğup-yaygınlaştığı döneme rastlar. Her dönemin içinde sonrakinin tohumları mevcuttur diyebiliriz. Ondan sonraki Sanayi Devrimi daha çok bilime-dayalı ilk icatların, içten patlamalı motorlar, petrol, elektrik, ağır kimya sanayi, görüldüğü; çelik üretiminin bollaştığı dönemdir.

Ancak bu icatların yaygınlaşması Üçüncü Dalga boyutunda, 1890’lardan 1930’lara ulaşan dönemdedir. Bu dönemde, kitle üretimi, Taylorism-Fordism, bant üzeri üretim, değiştirilebilir parçaların, seri olarak birleştirilmesi ve sanayi ürünlerinde fiyatların düşmesi görülür. Bu dalga yukarı çıkarken, ilk büyük teknolojik savaş, Birinci Dünya Savaşı, kitlesel, mekanik ölümleriyle yaşanır. Dördüncü Dalga’nın 1930’lardan 1990’lara, çıkış yolunda, İkinci Dünya Savaşı, İkinci Sanayi Devrimi’nin en gelişmiş haliyle, (inişte) Üçüncü Sanayi Devrimi başlangıcı yaşanır.

Sovyetlerin çöküşü veya Dördüncü Sanayi Devrimi’nin (ICT Devrimi) başlangıç noktası 20. yy sonları diye düşünsük de, elde dört buçuk dalga var, bunu biraz stilize ettim, tepe noktasını da 2008 Büyük iktisadi kriz sayarak aşağı doğru iniş varsaydım. Bu dalganın nerede dibe vurup yukarı çıkacağı hem siyasi hem de teknolojik tahminlerin yapılmasını gerektirir.

Burada esas anlatmak istediğim şey şu: Bu dalgaları, Schumpeter, büyük teknolojik devrimlerle ya da inovasyon kavramıyla, “cluster of innovations” dediğimiz, yenilik demetleriyle açıklamaya

çalışır. Bunlar, tabii, sanayi devrimleri anlamına gelir. Biz icat deyince, hep kişisel icatlar anlıyoruz; “Ahmet bunu icat etti, Mehmet bunu icat etti” gibi. Bazı icatlar son derece önemli. Mesela, buhar makinesinin icadı. Endüstri devrimi, buhar, kömür ve demir üzerine kurulmuş bir yapı. Buhar, her türlü şeye intikal ediyor; demiryollarına koyuyorsunuz, buharlı gemiye koyuyorsunuz, vinçlere koyuyorsunuz ve en önemlisi, buharla tezgahı, tabii, ilk olarak dokuma tezgahlarını, tekstil tezgahlarını, iplik ve kumaş tezgahlarını birleştiriyorsunuz. Buna biraz romantik bir ifadeyle, pamuk ile buharın evlenmesi derler. Tabii, bu evlenme sonucunda böyle pembe-beyaz çocuklar çıkmıyor, işçi sınıfı çıkıyor vesaire; grevler çıkıyor, harpler çıkıyor. Bu bir cluster of innovation. Artık buhar her yere girmeye başlıyor ve orada çok büyük bir paradigma yaratıyor. Daha sonraki yazarlar, bu icatları böyle üç-dört sınıfa ayırıyorlar. Mesela, bir tanesi, küçük veya “incremental” dedikleri, marjinal, küçük icatlar. Buhar makinesinin orasını elliyorsun, burasını elliyorsun, verimliliği biraz daha artırıyor, yatay yapıyorsun, dikey yapıyorsun vb.

Fakat bu makineleri ne kadar geliştirirseniz geliştirin, bu makinenin sonunda içten patlamalı bir motor çıkmıyor. İçten patlamalı motor, büyük bir radikal icat; öyle, buharı iyileştirmekle değil; ayrı bir mantıktan, ayrı bir bilimsel kavramdan geliyor. Yani buhar makinesinin daha ileri halinden değil; tüfeğin, tabancanın mantığından hareket ediyor: Bir şeyin içinde bir yakıt patlattığın zaman hareket ediyor. Zaten ilk düşünenler, bir tabanca kavramından hareket ediyorlar. “Devamlı patlayan bir şey olsa da...” Ama o sırada barutla bunu yapmak mümkün değil. Bu icat, petrol sektörünün ortaya çıkması ve içten patlamalı motorun, Almanya ve İngiltere’de geliştirilmesiyle İkinci Sanayi Devrimi ortaya çıkıyor. Tabii, bunu, yani bu içten patlamalı motoru geliştirerek de bir nükleer santral yapmanız mümkün değil. O apayrı bir kavram, apayrı bir fizik denkleminde hareket ediyor, o ayrı bir şey.

Bunların her biri büyük bir dalganın iç yapısını kuruyor, iç dinamiğini yaratıyor. Bununla teknolojik paradigma değişiyor, ana model değişiyor. Yani buhar makinesiyle ya da buhar makinesinden önce atla ya da insan gücüyle, organik güçle çalışan bir şeyle inorganik güçle çalışan şeyler aynı şey değil. İçten patlamalı motorla hareket eden bir ulaşım sistemi ayrı bir şey. Onların yarattığı toplumsal düzen de ayrı bir şey. İşte ona teknolojik paradigma değişikliği deniliyor. Çünkü böyle radikal icatlar birden fazla firmayı, bir sektörü, birkaç sektörü falan ilgilendiriyor. Ama bu daha yaygınlaştı zaman, tekno-ekonomik paradigma değişikliği dedikleri çok daha geniş, büyük bir toplumsal model yaratıyor. Şu anda da Bilişim ve İletişim Teknolojileri (ICT) Devrimi dediğimiz bir devrimi yaşıyoruz. Onun kurumları, onun insan tipi, onun yönetim biçimleri, yani hem firma yönetimi hem devlet yönetimi ve onun uluslararası ilişkilerdeki yarattığı problemler yahut ona benzeyen kurumlarıyla bu apayrı bir şey. Bu, dördüncü bir grup teşkil ediyor. İşte bu dördüncü gruba tekno-ekonomik paradigma değişikliği diyoruz.

Genelde, bu büyük dalgalar, bu büyük paradigmalardan birine oturuyor ya da o paradigma, o değişiklik bu büyük dalgayı yaratıyor. Nasıl yaratıyor? Önce insanlar o icadın üstüne üşüşüyorlar. O icadın üstüne üşüşüyorlar; çünkü çok kârlı şeyler çıkıyor ortaya. Herkes oraya yatırım yapmak istiyor, kârlar çok yüksek, kârlar yüksek oldukça insanlar saldırıyorlar. Bir müddet sonra, tabii, bunlar 50-60 yıllık dalgalar, 50-60 yıllık dalganın orta noktasına doğru bu kârlar ve yatırımlar düşmeye başlıyor, fiyatlar da ona göre azalıyor. Çünkü fiyatlar azalınca kârlar da azalıyor ve belli bir noktaya, sıfır noktasına doğru yaklaşıyorsunuz. Bu bir kriz noktası, krizin başlangıç noktası oluyor, oradan aşağıya gidiyorsunuz. Ondan sonra tekrardan bir dip noktaya vuruyorsunuz. Bakın, burada görüyorsunuz, dört-beş tane dip noktası var. O dip noktasında... Tabii, burada büyük bir tartışma var. Acaba o dip noktasına vurduğu için mi yeni bir paradigma, tekno-ekonomik paradigma çıkıyor;

yoksa bu paradigma orada saklı duruyor, bu dibe vurunca kendini ortaya mı atıyor? Şimdi bu tartışmalara girmiyoruz.

Schumpeter'in bize getirdiği yenilik kavramını da biraz açayım. İcatlar çoktur, ama bu icatların içinde ekonomiye uygulanıp da kârlı olanlara biz yenilik diyoruz. Yani "invention, innovation, imitation"; icat, yenilik ve taklit. Yani eski klasik modelde, lineer model dediğimiz modelde, bu icatlar yapılır, sonra da bunun yayılması vardır, imitation.

İcatların üç büyük aşaması vardır: Birinci büyük aşaması şu: Endüstri devrimine kadar icatların anonim bir dönemi vardır. O anonim döneminde kimin neyi icat ettiğini bilemezsiniz. Tekerleği, ateşi, seramiği kim buldu, rakamları kim buldu; bilemezsiniz. Ama endüstri devriminden sonra patent hukuku vesaire çıktığı için, kişisel mucitler doğdu. Bu kişisel mucitler dönemi, İkinci Endüstri Devrimi'nde, kolektif-organize bir modele dönüşüyor. Artık Ahmet, Mehmet, Edison, James Watt yapmıyor; bundan sonra artık büyük firmaların içinde ya da devlet kuruluşları, yani kamu kuruluşlarının laboratuvarlarında yapılıyor: AEG oluyor, BASF oluyor, Siemens oluyor, General Electric oluyor vesaire. Burada A&G yapılıyor, araştırma-geliştirme yapılıyor, oradan çıkıyor. Artık burada kişisel mucitler yok. Böyle binlerce icat var. Firmalar bunların hepsini birden çıkarmıyorlar. Birbirlerini de kollarlar.

Burada bir başka boyut daha geliyor. Burada pek çok boyut birbiriyle bağlantılı. Verileri birbirleriyle ilişkilendirmek, iktisatçı takımının ve istatistikçi takımının işidir de; başka bazı yazarlar, bunu savaşlarla entegre etmeye çalışıyorlar. Yani savaşlar ile bu cluster'lar ve büyük dalgalar arasında bir ilişki var mı diye bakıyorlar.

Bakınız, birinci Kondratieff dalgası, Fransız İhtilaline denk geliyor. Çünkü Fransız İhtilali esasında birtakım devrimci kardeşlerimizin bağırıp çağırmasıyla değil, çok zor şartlarda gerçekleşen bir ihtilal. Fransa'da açlık var, 3-5 yıldır süren bir açlık var, sefalet var, kontrol edilemiyor. Fransız İhtilali'nin başlamasıyla, arkasından 1792'de devrim savaşları başlıyor. Savaşlar, ufak bir kesişmeyle, 1815 Viyana Antlaşmasıyla biter, Napolyon gider. Bu son derece kanlı ve büyük bir savaştır. İlk Dünya Savaşı provasıdır, yani ona benzeyen bir süreçtir.

Mesela 1800 tarihini genellikle biz fabrikanın çıktığı tarih olarak düşünüyoruz. Yani buhar makinesi ile tekstil makinesinin birleştiği yer: fabrikadaki yüzlerce, binlerce tezgahın buhar gücüyle çalışması. Makine mühendisliği o sırada çıkıyor. Fakat bu, ordulara intikal etmiyor. Yani ordular, Napolyon'un ordusu ile 7 Yıl Savaşları ya da bundan önceki Şarلمان'ın orduları aynı şekilde savaşıyor. Yine toplar var, biraz değişmiş olmakla birlikte ve yine piyade var, yine süvariler var vesaire. Yani hareket dinamiklerinde bir değişme yok. Denizlerdeki gemiler yelkenle-rüzgarla gidiyor. 1805'te Trafalgar Savaşı, İngiltere ile Fransa'nın arasında yaşanan, kader belirleyen savaş, Mısır Savaşı gibi, denizlerde kalyonlarla yapılan bir savaş. Yani Nelson, bir buharlı gemiyi kumanda etmiyor.

Tabii, paradigma değişiyor, birdenbire, Fransa'da, eski rejim, köhne rejim yıkılıyor. Fransa'da ve dünyada feodalizm tamamen tasfiye olmaya başlıyor. Napolyon, her tarafa yeni, modern fikirleri sokmaya başlıyor. Kendisi sonunda imparator oluyor, eski rejimin bir unsuru gibi; ama müthiş reformlar yapıyor Fransa'nın içinde, bütün kanunları değiştiriyor, feodal yapıların hepsini yıkıyor. Tabii, feodal yapılar ortadan kalkınca, buralarda milliyetçi fikirler, milli fikirler ortaya çıkmaya başlıyor.

Osmanlı'nın hiç etkilenmediği falan söylenir. Gerçekten, 1839'a kadar hiç farkında değilmiş gibi görünüyor. Ama Hıristiyan tebaası, hatta Müslüman tebaası bunun farkında. İlk Tanzimat, yani

Batılılaşma fikirleri, Fransa'nın Mısır'ı işgaliyle, orada tohumlarını atıyor. Balkanlar; tabii, Balkanlar çok yakın olduğu için, Sırbistan, Bulgaristan ve en başta Yunanlar ayaklanıyorlar. Tabii, Latin Amerika'ya yayılıyor.

DİNÇER METE / Oturum Başkanı

O upsizing'te biz yeni bir dünya kurmuş olmayı dileriz.

Şimdi soruları almak istiyorum.

Soru sormak isteyen var mı? Yok.

Soru sormak isteyen olmadığına göre, ben herkese yine sırayla, sözlerini toparlaması için, ekleyeceği bir şey varsa söylemesi için söz vereceğim.

Buyurun Oğuz Bey.

OĞUZ TÜRKYILMAZ

Ben, eski bir TMMOB yöneticisiyim, Oda yöneticisiyim. Bize hep şu eleştiri yapılıyor: “Siz sadece eleştirirsiniz, nasıl olması gerektiği konusunda bir şey söylemezsiniz.” Bunu söyleyenlerin kara cahil olduğunu bir kez daha belirtmek istiyorum. Yazdıklarımızı çizdiklerimizi bir kere okuma lütfünü göstermeyenler, dışarıdan gazel okuyorlar. Gerek sanayi konusunda, gerek enerji konusunda, gerekse TMMOB'nin diğer çalışma alanlarında, kentleşme, ulaşım, imar, tarım, ormancılık konusunda onlarca şey söylemişiz. Kendi Odam adına söylüyorum, birer belgedir ürettiklerimiz. İki gündür konuşulanlar da öyle. Okumayanlar bir kez daha okusunlar, anlamayanlar bir kez daha anlasınlar. TMMOB, bu ülkenin yüz akıdır. Bizim söylediklerimiz, ülkenin gerçekleridir. Herkesle, her yerde, her zaman tartışmaya hazırız. Hodri meydan!

DİNÇER METE / Oturum Başkanı

Teşekkür ediyoruz ve oturumu sonlandırıyoruz.

Şimdi, herhalde ara vermeden foruma geçeceğiz.

**TMMOB
SANAYİ KONGRESİ
2015**

**2. Gün
12 Aralık 2015 Cumartesi**

FORUM VE KONGRE DEĞERLENDİRMESİ

Forum Yöneticisi: Ali Ekber ÇAKAR
Prof. Dr. Hayri KOZANOĞLU

ALİ EKBER ÇAKAR / Forum Yöneticisi

Değerli konuklar değerli katılımcılar; “Başka Bir Sanayileşme Mümkün” temasıyla gerçekleştirdiğimiz 2015 Sanayi Kongresi’nin son oturumuna geldik. İki gün boyunca, “Sanayi; Geçmişten Geleceği”, “Dünya ve Türkiye’deki Gelişmeler”, “Makro Düzeyde Sanayinin Sorunları”, “Gebze Alan Araştırması”, “Sanayileşme ve Emek”, “Başka Bir Sanayileşme Mümkün” konu başlıklarında sunumlar ve paneller yapıldı. Sizler de katkılarınızla, sorularınızla bu kongreye, bu oturumlara renk kattınız.

Şimdi Hayri Hocayı buraya davet ediyorum. Genel bir değerlendirme yapacağız. Çünkü dün başlayan kongremizin birinci oturumundan bugüne kadar olan oturumlarda genel olarak kaçırmış olanlarımız olabilir; kimin ne konuştuğu konusunda satır başlarıyla Hayri Hocam genel bir değerlendirme yapsın. O değerlendirmenin hemen sonrasında da bir forum olarak sizlerin katılımlarınızla bu kongreyi tamamlamış olacağız.

Hayri Hocam, buyurun.

Prof. Dr. HAYRİ KOZANOĞLU

Merhaba arkadaşlar.

Evet, iki gündür yoğun tartışmalar yürüttük. Baştan sona izleyen arkadaşlarımız da biraz yorgun düşmüş olabilir. Ama forumun daha sağlıklı olabilmesi için, iki gün boyunca neler tartışıldığının özetlenmesi açısından ben buradayım.

İki gün boyunca, 6 oturumda 14 ayrı konuşmacı davetliydi, daha doğrusu, 14 ayrı bildiri için konuşmacılar davetliydi. Hiçbir aksama olmaksızın, tüm arkadaşlarımız geldi, sunuşlarını yaptı. Tahmin ediyorum ki, çok az kongreye böyle büyük bir başarı nasip olur. O açıdan, katkıda buldukları ve sorumlu davrandıkları için bütün arkadaşlarımıza bir kez daha teşekkür etmek gerekiyor.

Çok kısa kısa, konuşulanları özetlersek;

Değerli Başkanımız, Makina Mühendisleri Odası Başkanı Ali Ekber Çakar’ın açılış konuşmasıyla başladık. Arkadaşımız, neoliberal özelleştirmenin, kuralsızlaştırmanın, Türkiye’yi Avrasya’nın orta katma değerli teknoloji merkezi iddiasıyla bir çıpaya oturttuğunu söyledi. Ama ne yazık ki, yeniliğe dayanmayan, montaj sanayine dayalı, dibe doğru yarış, yani ücretlerin düşürülmesi temelinde rekabet eden bir sanayi anlayışının geçerli olduğundan, kalkınma paradigmasının terk edildiğinden, kamunun sanayi yatırımlarından vazgeçtiğinden, sıcak para girişine dayalı bir ekonomik sanayisizleşmeyle karşı karşıya olduğumuzdan bahsetti. Türkiye kapitalizminin sanayileşme sorunsalından uzaklaştığının altını çizdi. Emek güçleri öncülüğünde, toplumsal kalkınma, planlama, kamu girişimciliği ekseninde başka bir sanayileşmenin mümkün olduğu vurgusuyla konuşmasını tamamladı. Aslında bütün diğer sunuşlar da bu çerçevede gerçekleşti.

Değerli Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Başkanımız Mehmet Soğancı ise ancak planlama ve kalkınmayla toplumsal refahı artırmanın mümkün olduğunu; emperyalizmden bağımsız, halkçı ve toplumcu bir alternatifin, üretim süreçlerinde emeğin hakkını veren, kamusal merkezli, imalat sanayine dayanan, yüksek katma değerli, dışa bağımlı olmayan bir sanayi yapısıyla ancak sorunların aşılacağını vurguladı. Gelir dağılımını düzelterek, araştırma-geliştirmeye, inovasyona ağırlık

verecek, öncelikli sektörlerin belirlendiği ve bu öncelikli sektörlerde bölgesel kalkınmaya yönelik bir sanayi stratejisinin gerektiğinin altını çizdi.

Açılış oturumunda konuşan değerli Hocamız Bilsay Kuruç, sanayinin her zaman bir devrim boyutuyla ortaya çıktığını söyleyerek sözlerine başladı. Toplumunu eskisine hiç benzemeyen bir şekilde, çok yönlü bir şekilde sanayinin şekillendirdiğini, kapitalizmin böyle içerik ve şekil kazandığını söyledi. Teknolojinin sonuçta mühendislerin eseri olduğunu, 1850'lerden itibaren teknolojiye bilimin daha fazla devreye girdiğini vurguladı ve Türkiye'de sanayileşme deneyimini Cumhuriyetin ilk dönemlerindeki zengin örnekleriyle anlattı. Türkiye'de özellikle 80'li yıllardan itibaren sanayileşme heyecanının kaybolduğunu belirtti; sanayi bilgisi, görgüsü, yaratıcılığının özellikle özelleştirmeye birlikte ortadan kalktığının altını çizdi. Almanya örneğinden hareketle, sanayi bilgisi, görgüsü sayesinde bu ülkenin İkinci Dünya Savaşı sonrasında, 50'lerde hızlı bir kalkınma gerçekleştirdiğini; yüksek akla dayanan, yaşam biçimlerinde esnekliği bulunan yeni bir zihniyetin benimsenmesiyle ancak kalkınabileceğimizi söyledi. Ve en son, diğer konuşmalarda da çok referans verilecek bir şekilde, "Başka bir sanayiden öte, bir sanayi mümkün demeliyiz; çünkü ortada bir sanayileşme yoktur" vurgusu yaptı.

Mustafa Sönmez arkadaşımız, Türkiye'nin dış kaynaklara bağımlı, ihracata dönük büyüme modeline, özelleştirme uygulamalarına 1980'lerde başladığını vurgulayarak konuşmasına giriş yaptı. Bu dönemlerde aman aman bir sanayi yatırımı olmadığını; Türkiye'nin 2001'e kadar yüksek enflasyon, büyük bütçe açıkları, kamu açıkları, tarımda, sosyal güvenlik, yerel yönetimlerde açıklarla girdiğini; 2001 krizi sonrası yeniden yapılanmayla hızlı bir yabancı sermaye akımı olduğunu, bu şekilde büyük bir büyüme yakalandığını söyledi. Çıkarılan yol haritasını AKP'nin aynen izlediğini, bağımsız bir ekonomi politikası ve sanayileşme anlayışı olmadan bu büyümenin elde edildiğini; ne zamanki 2008-2009 krizi patlak verdi, o dönem dayatılan mali disiplin sayesinde bu Hükümetin krizi nispeten ucuz atlattığını; büyümenin doğrudan borç yaratan sermayeyle sağlandığını, böylelikle Türkiye ekonomisinin dışarıdan gelecek paraya bağımlı olduğunu, bu paranın kesildiği zamanlarda büyüyeme sıkıntısı içerisine düştüğünü vurguladı ve "Sanayi, büyük ölçüde inşaat ve kent rantının ardına takılmıştır" dedi.

Ondan sonra sözü arkadaşlar bana verdi. Belki en zoru, insanın kendi söylediklerini özetlemesi. Zaten ona ilişkin de bir not almamışım. Ben de genel olarak, sadece Türkiye'de değil, bütün dünyada, kalkınma, planlama kavramlarının neoliberalizme kurban olduğunu, dünya sanayi üretiminin büyük ölçüde kapitalist küreselleşme çerçevesinde, küresel tedarik zincirleri veya küresel değer zincirleri içerisinde yapıldığını; sanayi üretiminin üretim ve montaj aşamasının büyük ölçüde Güney ülkelerinde gerçekleştirilmesine rağmen, katma değer çok sınırlı bir kısmının buralarda kaldığını, asıl yüksek katma değere sahip inovasyon, tasarım, araştırma-geliştirme gibi aşamalarının başlangıçta, reklam, pazarlama, markalama gibi aşamalarının ise sonuçta büyük ölçüde metropol ülkelere kâr sağladığını; Güney ülkelerinin düşük emek ve yüksek sömürüye dayalı bir sistemin içerisinde bulunduğunu söylemeye çalıştım.

Elif Karaçimen arkadaşımız, Türkiye'de finansallaşma üzerinden şekillenen sunuşunda, genel olarak bankaların rolünün gerileyerek, seküritizasyon, finansın gündelik yaşamın bir parçası haline gelmesiyle derinleştiğini, 90'larda kamu açığı üzerinden bankaların büyük ölçüde devlet iç borçlanma senetlerine yatırım yaptığını, kamu borçlanması azalınca da bankaların krediye yönelmek zorunda kaldığını, işte bu dönemde tüketici kredilerinin toplam krediler içerisindeki payının arttığını vurguladı. Bankaların hizmetlere ve komisyonlara dayalı gelirleri artarken, bunun sade vatandaşın

cebinden çıktığını; konut kredileri, kredi kartları ve ihtiyaç kredilerinin hızla arttığını, böylelikle emekçilerin finansal sisteme bağımlılıklarının derinleştiği üzerinde durdu.

Serdar Şahinkaya arkadaşımız, (Serdar arkadaşım şimdi birinci sırada oturuyor. Burada olanları özetlerken insan biraz daha sorumluluk duyuyor, ama bir hata olursa beni uyarsın.) 1927’de hiç de yabana atılamayacak bir sanayi hamlesi ve şevki bulunduğunu somut örnekleriyle bize sergiledi. İmalat sanayinin payının giderek gerilediğini, 1998’de yüzde 24’ken, 2014’te yüzde 16’lara kadar düştüğünü söyledikten sonra, toplam ithalatın içerisinde sanayi mallarının ağırlığının yüzde 80 civarında olduğunu, ithalata bağımlı yapıyı değiştirmeden bir kamu müdahalesinden söz etmenin mümkün olmadığını söyledi. Neoliberalizmin sanayi birikim modelini nasıl tahrip ettiğini canlı örnekleriyle bize sundu. Sonunda, sanayileşmenin ancak selektif, yol gösterici yatırım politikalarıyla mümkün olduğunu söyleyerek sunuşunu bitirdi.

Daha sonra Erol Taymaz arkadaşımız, Türkiye’de kişi başına geliri karşılaştırabileceğimiz ülkelerde, Kore, Çin ve ABD örneklerini vererek, onlara olan oranının artmadığı üzerinde durdu. Yani kişi başına gelir artıyor denilebilir; ama başka ülkelerle karşılaştığımız zaman, ciddi bir sıçrama olmadığını söyledi. Çünkü Türkiye’de yatırım oranlarının Çin ve Kore’nin çok altında seyrettiğini; üretken, hızlı büyüyen, geri bağlantıları güçlü, teknolojik, dinamik, yenilikçi bir politikayla, ancak belli sektörlere selektif bir şekilde ağırlık vermekle bir sanayi politikasının şekillendirilebileceğini vurguladı. Hızlı büyüyen ülkelerde yüksek teknoloji sektörlere bir yönelim olduğunu; ne var ki Türkiye’nin, sanayi yapı temelinde, Kore, Hindistan benzeri ülkeler gibi sıçrama yapamadığını, üretkenlik artışını yeterince sağlayamadığını ve sanayide büyüme hızının yetersiz olduğunu söyledikten sonra, bir sıçramanın ancak proaktif sanayi politikalarıyla mümkün olduğu üzerinde durdu.

Değerli Yavuz Bayülken ağabeyimiz, Türkiye’nin makro ekonomik büyüklüklerinden hareketle, Türkiye’nin ortalama büyüme, yatırım ve tasarruf oranlarının düşük olduğunu, işsizliğin yüksek seyrettiğini, bu şartlar altında bir sanayileşme iddiasının bulunamayacağını söyledi. Avrasya’nın tasarım ve üretim üssü olmak, yüksek katma değerli yenilik üretim yapma iddialarının bir nesnel temeli olmadığını bizlere sergiledi. Yüksek teknoloji ürünlerin toplam üretim içerisindeki payının yüzde 2.9’da seyrettiğini; ancak yüksek katma değerli ürünlerin payını artırarak, AR-GE harcamalarına ağırlık vererek ve emek gelirinin gayrisafi yurtiçi hasıladaki ağırlığını artırarak sanayide iddialı olabileceğimiz üzerinde durdu.

Serkan Öngel arkadaşımızın sunuşu, TMMOB’nin desteklediği ve gerçekleştirdiği “Üretim Zincirlerinde Mühendislerin Yeri ve Yaşam Koşulları; Gebze Havzası Örneği”ne dayanıyordu, bir araştırmanın ürünüydü. Burada özellikle mühensilere ilişkin ilginç bir profil ortaya çıktı. Bu Gebze havzasında 169 bin çalışanın, 10 bininin mühendis olduğunu, bunların da önemli bir kısmının, yanılmıyorsa 550’yi aşan sayıda mühendisin anket çağrısına cevap verdiğini söyledikten sonra, bunların sonuçlarını paylaştı.

Gebze havzasındaki işletmelerin çoğunluğu küçük bir firmayken tedarik zincirlerinin bir parçası haline gelmişler. Büyük çoğunluğu ihracata yönelik çalışıyorlar ve ana firma hüviyetindedirler. Yüzde 60’ında AR-GE departmanı ya yok, ya işlevsiz durumda. Burada istihdam edilen mühendislerin çoğu çevre üniversitelerden, Kocaeli, Sakarya gibi üniversitelerden mezun. Yüzde 25’inin geliri yoksulluk sınırı denilebilecek 3 bin TL’nin altında. Mühendislerin yarısının gayrimenkulü var. Çoğunluk bir ölçüde borçlu ve yüzde 17’si borçlarını ödemekte zorlanıyor. Yaşam düzeyinin gerilediğine, kötüleştigiğine inananların sayısı çok fazla.

Genelde mühendislik mesleğini seçerken, yüzde 58'i mesleğe duyduğu ilgiden mühendisliğe yöneldiğini belirtiyor. Mühendis işsizliğin birinci nedenini mühendis sayısının çokluğuna bağlıyorlar. Yarısı, çalıştıkları firmanın tasarım sürecinde etkili olduğunu düşünüyor. Yüzde 54'i kendi evinde oturuyor, yüzde 60'ı İstanbul'un Anadolu Yakası'ndan işe geliyor. Yüzde 70'i Gebze'ye sadece iş için uğradığını söylüyor. Yüzde 40'ı ücretsiz fazla mesai yaptığını vurguluyor. Yüzde 46'sı işe bağlı bir sağlık sorunu yaşamaktan şikayetçi. Yüzde 52'si iş tanımı dışı görevler üstlenmek zorunda kaldığını belirtiyor. Yüzde 9'u ek iş yapıyor. Yüzde 58'i 45-49 saat, yani 45 saati geçen bir mesai üstleniyor.

Genel olarak Türkiye'nin OECD ülkeleri içerisinde, Japonya, Meksika, Kore seviyesinde bir haftalık çalışma saatine sahip olduğunu vurguladıktan sonra, bu bölgede yaşayanların yüzde 91'inin çevre kirliliğinden rahatsız olduğu sonucu da ortaya çıkıyor.

Öğleden önceki ilk oturumda, Gebze sunuşundan sonra, Gamze Yücesan Özdemir arkadaşımızın sunuşu gerçekleşti. Sanayi kongrelerine ilişkin bir genellemeyle başladı arkadaşımız. Sınıf mücadelelerinin güçlü olduğu dönemlerde sanayi kongrelerine ilginin arttığını, ama yüksek düzeyde sınıf mücadelesi yaşanmadığı dönemlerde de Makine Mühendisleri Odası'nın büyük bir tutarlılık ve fedakarlıkla bu sanayi kongrelerini düzenlediğinin altını çizdi. Son dönemlerde öne çıkan bir sektör olan bilişim endüstrisi üzerine yoğunlaştı Gamze arkadaşımızın sunuşu. Bu sektörün sanayide önemli bir işlev üstlendiğini, enformasyon toplumu paradigmasının sürekli Marksizm'in emek-değer teorisine karşı karşıya getirildiğini, bilginin değer yarattığı dünyanın yeni bir paradigmaya yöneldiği söylemlerinin çok yaygın olduğunu; ama bunların hepsinin çok ciddi tartışmalara da açık olduğunu vurguladı. Aslında bütün bilişim ürünlerinin insanlığın ortak mirası, genel akıl denilen çabaların bir ürünü olduğunu, bu anlamda genel zekanın kârın emrine sokulduğunu vurguladı. Bu alanda da sermayenin bilgiyi metalaştırdığını, bilişim endüstrisinin farklı emek biçimlerini içerdiğini söyledi. Asya'da madencilerin emeklerinden başlayarak, çağrı merkezlerindeki emekçilerin emeklerine uzanan çok yönlü, kimisi çok zor koşullarda çok sınırlı paralar kazanan, kimisi ise çok yüksek paralar kazanan değişik emek biçimleri olduğunu ayrıntılarıyla sergiledi. Geleceğe yönelik bir umut olarak da "Bilişim endüstrisindeki en donanımlı mühendisler alternatif bir toplumu tasarlayabilirler mi?" diye sordu. "Kullanılan teknolojinin, direnişi, muhalefeti örgütlenme çabalarına nasıl katkıları olabilir ve böylelikle başka bir sanayileşmenin yolu nasıl açılabilir?" diye sormamız gerektiğini vurguladı.

Aslı Aydın ve Denizcan Kutlu arkadaşlarımızın ortak sunuşu da emek süreçlerinin dönüşümü ve mühendisler üzerinde yoğunlaşıyordu. Kapitalizmin, mühendisleri niteliksizleştirme, değersizleştirme sürecine muhatap kıldıklarını; neoliberalizmle Türkiye'nin düşük ücrete dayalı orta teknolojiye üretime demir atmak zorunda kaldığını, firma içi iş bölümünde mühendislerin hem üretim ve hem de denetime yönelik bir orta kademe çalışanına dönüştüğünü, kolektif işçi kavramıyla da bir emekçi olarak işçilerle sınıf içi bir ilişki kurmanın da mümkün olabileceğini; yani sadece mühendislerin yönetimle sermaye sahipleri açısından denetim yapan bir meslek grubu değil, ayrıca bir emekçi olarak işçilerle dayanışan ve sınıf içi ilişki kuran bir kesim olarak görülebileceğini vurguladılar. Gençlerde, kadınlarda, mühendisler arasında işsizliğin daha yüksek olduğunu; vakıf üniversitelerinde ve yurtdışında eğitim görenlerin işsizlikle daha az karıştıklarını altını çizdiler. Onlar da benzer şekilde, mühendislerin çalışma saatlerinin uzun olduğunu; Türkiye'deki istatistiklerle araştırmacı sayısının, AR-GE harcamalarının, bilimsel/teknik makale sayısının, yüksek teknolojiye ürün sayısının benzer ülkeler ve bölgelerle karşılaştırıldığı zaman çok sınırlı olduğunu

üzerinde durdular. Özetle, mühendislerin yaşam standartlarının ve çalışma koşullarının nasıl kötüleştiğini ayrıntılarıyla bize aktardılar.

Son olarak Erol Ergun Türkcan arkadaşımızınkini özetleyeyim. Ergun Türkcan Hocamız, Dinçer arkadaşımızın yönettiği son oturumda, sanayi devrimlerini tarihsel bir kurgu içerisinde, konjonktür dalgaları çerçevesinde bizlere çok zengin örneklerle yansıttı. Bütün buluşların, yeniliklerin yeni bir dalganın, yeni bir paradigma değişikliğinin ürünü olduğu üzerinde durdu. Kurumları, insan tipi, yönetim biçimiyle bir tekno-ekonomik paradigma değişiklikleri sonucunda yeni teknolojilerin ortaya çıktığını söyledi ve 18. yüzyıldan başlayarak, birinci, ikinci, üçüncü sanayi devrimleri üzerinden giderek, bize âdeta bir ufuk turu yaptırdı. ICT denilen, yani enformasyon ve iletişim teknolojileri paradigmasının günümüze hâkim olduğu ve geleceğe de hâkim olacağı üzerinde durdu.

Bir konuşmacı çıkıyor kürsüye, koşarak geliyor, bir anda kağıtlarını düşürüyor ve bütün kağıtlar etrafa saçılıyor. “Eyvah! İrticalen konuşma yapmak zorundayım” diyor, takır takır konuşmasını yapıyor. İnsanlar da önce başına gelen talihsizliğe çok üzölmüşler. Nefis bir sunuş yaptığını görünce, herkes ayakta alkışlıyor. Bu anekdotu nakleden kişi diyor ki, “Ben de çok etkilenmişim; ta ki 3 ay sonra aynı konuşmacıyı başka bir sempozyumda görüp de kürsüye koşarken tekrar kağıtlarının dağıldığını, aynı trajediyi yaşadığını izleyene kadar.” Ama bende öyle olmadı, kağıt bulundu.

Ebru Voyvoda ve Erinç Yeldan arkadaşımızın birlikte hazırladıkları, Erinç Yeldan arkadaşımızın sunduğu tebliğde de Türkiye’de sera gazı emisyonları ve karbondioksit salımının artışları rakamlarıyla sergilendi. Erinç arkadaşımız, büyümeyle karbondioksit salımı arasında birebir çakışma olduğunu grafiklerle bize gösterdi ve yüzde 3.45 büyüme varsayımı altında enerji salımında nasıl bir gerileme olacağı üzerinde durdu. Çünkü resmi varsayımların yüzde 5 büyüme varsayımında bu rakamların daha da yukarı çıkacağını; ama daha makul bir büyüme varsayımı altında da hava kirliliğinin, çevresel tahriplerin nasıl azaltılacağını çözümünü bize sundu. Havanın da ticari bir meta haline getirilmesinin planlandığını, bunun da spekülasyona açık bir pazar haline dönüştürülmesi önerileri bulunduğunu; ama bizlerin bunu kabullenmememiz gerektiğini söyledi. Gayri Sâfi Milli Hâsılanın 1.5’i düzeyinde yenilenebilir enerjiye yönelik bir harcamayla güneş, rüzgar ve jeotermal enerjinin artırımı, diğer fosil yakıt tüketimine dayanan enerji üretiminin ise aynen yerinde kalması halinde de ekolojik tahribin sınırlanabileceğini bir model çerçevesinde gösterdi. Böyle bir uygulamanın yapılması halinde, özellikle petrol ve doğalgaz ithalatını göz önüne alırsak, Türkiye’de ithalatta da ciddi bir tasarruf sağlanabileceğinin altını çizdi. Böyle bir uygulamanın istihdama da ciddi bir katkı yapacağını, enerjinin alt sektörlerine ilişkin istihdam rakamlarıyla bize gösterdi.

Oğuz Türkyılmaz arkadaşımız da çok detaylı, hakikaten enerji sektörünün neredeyse tüm hücrelerine, dokularına kadar uzanan ayrıntılı ve çok bilgiye, deneyime dayalı bir sunuş yaptı; ancak, onun en temel çerçevesini burada size özetleyeceğim.

Oğuz arkadaşımız, kamu hizmetini temel alan demokratik bir planlamayla, ancak toplumsal yararı gözetilen bir zihniyetle kalkınmanın mümkün olacağı üzerinde durdu. Enerji yatırımları yapılırken, bunun topluma yararı nedir, amacı nedir, bu gerçekleştirilebilir mi, bunlar göz önüne alınmadan, enerji sektörünün plansız bir şekilde geliştiğini, bu nedenle sorunların derinleştiğini vurguladı. Daha çok yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmenin, kamusal çıkar doğrultusunda demokratik bir enerji programı düzenlenmesi halinde, enerjiye ilişkin sorunları da aşabileceğimizi ve Türkiye’ye ilişkin sorunları da böyle bir iradeyle, kararlılıkla, her konuda alternatifleri üreterek daha iyi bir Türkiye’ye adım atabileceğimizi söyledi ve sonunda da “Hodri meydan” diyerek konuşmasını bitirdi.

Bu Kongre de genel olarak neoliberalizme karşı, sömürüye karşı, Türkiye'nin muhafazakarlaşması, gericileştirilmesi, eğitim sistemi ve buna bağlı olarak da sanayinin Türkiye'nin potansiyelini yansıtmayacak bir şekilde tökezlemesine karşı, aslında bence de genel olarak bir "Hodri meydan" anlamı taşıyor. Bu Kongreye katkı sunan herkese muhtemelen Ali Ekber Çakar Başkanımız da teşekkür edecektir; ama arkadaşlarımız benim işimi de kolaylaştırıp, çok kolay özetlenebilir, açık, ayrıntılı rakamlarla donanmış sunumlar yaptığı için, ben bir kez daha teşekkür ediyorum. Tabii ki, oturma başkanlarımıza da bunları en verimli bir şekilde yönettikleri için teşekkür ediyorum.

ALİ EKBER ÇAKAR / Forum Yöneticisi

Teşekkür ediyoruz.

2 gün boyunca, 6 oturumda 14 ayrı konuşmacının ve açılış konuşmaları yapan yöneticiler de dâhil olmak üzere, onların konuşmalarından ve sunumlarından satır başlarını özetlemeye çalıştı. Muhtemeldir ki, bütün oturumları dikkatli olarak izlese bile, kaçırdığımız noktalar da dâhil olmak üzere genel bir değerlendirme yaptı. Bu değerlendirmenin ışığında, sözü sizlere bırakıyoruz, salona. Ekleme istedikleriniz, söylemek istedikleriniz, Sonuç Bildirgesi'nde yer almasını düşündüğünüz, bir forum niteliğinde, karşılıklı, aktif bir süreç içerisinde bu oturumu kapatalım istiyoruz.

Evet, söz sizin.

Buyurun.

SALONDAN

Daha önce de dile getirdiğim bir hususu bir kez daha tekrar ediyorum. Nitekim, burada konuşmacılar da teyit ettiler. Diyelim ki, Gebze özelinde bile insanların, oradaki mühendis ve elemanların yüzde 91'inin çevre kirliliğinden şikayetçi olduğu ortaya çıktı ki, Türkiye'de genelde de zaten bu var, ama özelinde de bu şekildedir. O halde burada, çevre kirliliğiyle ilgili bu hususların Sonuç Bildirisi'ne yansımaları bir kez daha tekrarlıyorum ve bu talebimi yineliyorum.

ALİ EKBER ÇAKAR / Forum Yöneticisi

Teşekkürler.

Başka söz almak isteyen var mı? Yok.

Evet değerli arkadaşlar; 2 gün boyunca bizlerle birlikte oturumları izleyen, sorularıyla renk katmaya çalışan; açıklamalarıyla görüş bildiren, en azından zenginleştirmek için uğraş veren tüm meslektaşlarıma, tüm konuklara teşekkür ediyoruz.

Türk Mühendis Mimar Odaları Birliği adına Makine Mühendisleri Odası tarafından 2 yıllık bir süreç içerisinde hazırlıkları devam eden zorlu bir sürecin sonuna geldik. Aslında Sanayi Kongresi, hemen hemen bizim tüm odalarımızın etkinliklerinin finali niteliğinde olan bir Sanayi Kongresi'dir. Her dönem olduğu gibi, bu dönem içerisinde de seçtiğimiz konu başlığıyla, "Başka bir sanayileşme mümkün mü?" ana teması içerisinde, emek hareketleri de dâhil olmak üzere, bir bütün olarak bir sanayileşmenin mümkün olabileceğini ve neoliberal politikaların ülke içerisindeki yansımaları ve toplumdaki örgütsüzlükler de dâhil olmak üzere bir sıkıntı yarattığını biliyoruz.

Ben burada bir nokta koyayım. Bir şey açıklayacaksınız herhalde.

Prof. Dr. HAYRİ KOZANOĞLU

Bu sanayi kongrelerinde yine bu görevi vermişlerdi, Serdar Şahinkaya arkadaşımız eksik kalmıştı; ama onda ben bir panele katılmak zorunda olduğum için çıkıp gelmiştim. Bu sefer de Aziz Çelik arkadaşımız benim ihmaliime kurban gidiyordu, ama Kaya ağabey uyardı.

Hem sendikal mücadele içerisinden gelen hem de akademisyen olarak deneyimini akademik çalışmalarla da birleştiren Aziz Çelik arkadaşımız, 2000’li yıllar Türkiye’inde, diğer bir deyişle AKP rejiminde, Hak-İş ve Memur-Sen’in sendikacılık ve sınıf mücadelesiyle İslamcılığı bağdaştırma, “Zaruretler greve bile kapı açar” anlayışıyla, aslında emekçilerin mücadelesine ciddi bir katkı yapmayan, göstermelik bir sendika anlayışı izlediklerini aktardı. Ehlileştirilmiş bir sendikal yaşamın dayatıldığını; her ne kadar kayıtlı ve sigortalı işçi sayısında bir artış varsa da, bu sendikacılığın objektif koşullarını güçlendiren bir nitelik taşıyorsa da, bunun sendikal mücadeleye yansımadığını; sanayi sektörünün, ekonomide payının gerilemesine paralel olarak sendikalaşma düzeyi hizmetlere göre yüksek olan sanayi sektörünün bu irtifa yitirmesinin sendikal yaşama da nasıl yansıdığını anlattı. Güvencesiz ve esnek çalışmanın AKP rejiminde kurumsallaştığını, en güvencesiz kesimlerde yerel direnişler ve küçük küçük karşı koyuşlar olduğunu; ama bunun genel olarak emek hareketinin örgütlenme kapasitesini arttırıp arttıramayacağını düşünmemiz, tartışmamız gerektiğini söyledi. En genel bir saptama olarak da sendikal mücadelenin, siyasi vesayetin sendikacılığa tamamen hâkim olduğu 1950’lerdeki DP dönemine benzer bir düzeye gerilediğini bizlere anlattı. Genel olarak çok iç açıcı bir tablo çizmediyse de ülkemizin gerçeği böyle olduğu için, tartışmaları bunun üzerinden sürdürmek zorundayız.

Aziz arkadaşımızı ihmal ettiğim için kusura bakmasın.

ALİ EKBER ÇAKAR / Forum Yöneticisi

Teşekkürler.

Evet arkadaşlar; 2 yıllık bir hazırlık sürecinden bahsediyorduk. Bizim Makine Mühendisleri Odası olarak “Gebze Alan Araştırması” adı altında yaptığımız araştırmayı, biz mühendislerin istihdamı açısından, sektörlerin genel durumu açısından önemseyeceğimizi burada belirtmek istiyorum. Onu kitaplaştırdığımız zaman ve okuyucuların açılımına açtığımızda göreceksiniz ki, zaman zaman, 2 yılda bir, 3 yılda bir ya da belli aralıklarla, gerek Türk Mühendis Mimar Odaları Birliği, gerekse Makina Mühendisleri Odası olarak, meslektaşlarımıza yönelik araştırmalar yapıyoruz. İşsizlik düzeyleri, gelir dağılımları, gelir düzeyleri, eğilimleri, bir bütün olarak değerlendirdiğimizde, bu Gebze Alan Araştırması’nın da biz mühendisler açısından önemli ipuçları verdiğini düşünüyorum.

Oturumlarda oturum başkanlığı yapan tüm oturum başkanlarına, oturumlarda sunumlarını gerçekleştiren hocalarıma, akademisyenlere, uzmanlara, Makina Mühendisleri Odası ve Türk Mühendis Mimar Odaları Birliği adına teşekkür ediyorum.

İyi ki varsınız, iyi ki varız.

Tabii ki, sanayisiz bir ortamda, örgütsüzlüğün olduğu bir ortamda, kuralsız çalışma biçimlerinin olduğu bir ortamda, insanların konuşmadığı bir ortamda, insanların rahatlıkla gezemediği bir ortamda, linç kültürünün giderek geliştiği ve ağırlaştığı bir ortamda, böylesi bir örgütün, gerek sanayiye yönelik, örgütlemeye yönelik, insanların birlikte bir arada yaşama kültürüne yönelik mutlaka söz söylemesi gereken bir örgüt varsa, o da Türk Mühendis Mimar Odaları Birliğidir.

Dolayısıyla da Türk Mühendis Mimar Odaları Birliği Yönetimine, bu Kongre'nin sekreteryasını Makina Mühendisleri Odası'na verdikleri için teşekkür ediyoruz.

Bir başka Sanayi Kongresi'nde buluşmak dileğiyle, hepinize çok teşekkür ediyoruz, saygılar sunuyoruz.

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2015 SONUÇ BİLDİRİSİ

(Başka Bir) Sanayileşme Mümkün

Makina Mühendisleri Odası (MMO) sekretaryalığında TMMOB adına düzenlenen Sanayi Kongresi 2015, 11-12 Aralık 2015 tarihlerinde Ankara'da İMO Teoman Öztürk Konferans Salonu'nda gerçekleştirildi. 1962 yılından bu yana yapılan, 1987 yılından itibaren geleneksel olarak iki yılda bir düzenlenen sanayi kongrelerinin yirmincisinde, "başka bir sanayileşme mümkün" ana teması bağlamında nasıl ve kim için sanayileşme sorusuna cevap arandı.

"Sanayi: Geçmişten Geleceğe" konulu açılış konferansında yapılan çerçeve değerlendirmenin ardından, "Dünya ve Türkiye'deki Gelişmeler" oturumunda "Küresel Ekonomide Yeni Güç Dengeleri ve Sanayileşme", "Türkiye Kapitalizminin Açmazları ve İhtimaller", "Türkiye'de Finansallaşmanın Değişen Dinamikleri: Şirket ve Hanehalkı Borçlanması" başlıklı bildiriler; "Sanayinin Sorunları (Makro Analiz)" oturumunda "Türkiye'de Sanayileşme ve Yapısal Dönüşüm", "Türkiye, Sanayileşmek Mecburiyetindedir", "Belgelerde Sanayi ve Gerçekler" başlıklı bildiriler; "Gebze Alan Araştırması" oturumunda "Üretim Zincirlerinde Mühendislerin Yeri ve Yaşam Koşulları/Gebze Havzası Örneği" başlıklı bildiri; "Sanayileşme ve Emek" başlıklı oturumda "Hayal Mühendisleri: Bilişim Endüstrisinde İş, İstihdam ve İşsizlik", "Emek Süreçlerinin Dönüşümü ve Mühendisler", "Türkiye'de 2000'li Yıllarda Sendikal Hareketin Durumu" başlıklı bildiriler; "Başka Bir Sanayileşme Mümkün" konulu panelde ise "Türkiye İçin Düşük Karbonlu Gelişme Yolları ve Öncelikler", "Toplum Yararı İçin Demokratik Enerji Programı ve Kamusal Planlama", "Yeni Bir Tekno-Ekonomik Paradigma Doğar mı?" başlıklı bildiriler sunuldu.

Kongrenin ikinci günü son oturumunda kongre değerlendirmesi, bildiri özetleri sunularak yapıldı. Sanayi Kongresi 2015'te sunulan bildiri ve tartışmalarla birlikte, salondan sağlanan katkılar sonucunda oluşturulan görüş ve öneriler aşağıda kamuoyunun dikkatine sunulmuştur.

2013 yılında düzenlenen Sanayi Kongresi'nden bu yana ekonomik bunalım yapısal düzeyde derinleşme seyri izledi. Kamu yönetimini, ülke imarını, yapı, kent, ulaşım, eğitim, sağlık, tarım, enerji, maden, su, çevre ve koruma alanları ile TMMOB mevzuatını yeniden düzenlemeye yönelik adımlar yoğunlaştı. Sendikal alan daha da zayıflatıldı. Ulusal istihdam stratejisi adım adım uygulanarak güvencesiz çalışma biçimleri yaygınlaştırıldı, kıdem tazminatlarını ortadan kaldırma girişimleri hız kazandı.

Kamu varlıkları sermayenin ana kaynağını oluşturmaya devam etti. Bu rant dağıtımı imar rantları ve konut spekülasyonlarıyla hız kazandı. Kısaca, neoliberal, rantçı, kapkaççı, usulsüzlük ve yolsuzluklarla malul bir ekonomi politika bütünlüğü söz konusudur.

10. Kalkınma Planı, Türkiye Sanayi Strateji Belgesi (2015-2018) ile 64. Hükümet Programı gibi temel dokümanlar, neoliberal serbestleştirme, özelleştirme, metalaştırma, rant ve yoğun emek sömürsü yönelimini tescil eden belgeler tüm bu süreçte bir kalkınma perspektifinden yoksun tasarımları ortaya koymuştur. Ayrıca bu belge ve programlarda, makro göstergelerin cazip gösterilmesi için, yeni kavramlar ve hesapların oluşturulup, tabloların yanıltıcı bir şekilde kamuoyuna sunulması da söz konusudur.

Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesi'nde "Orta-yüksek ve yüksek teknolojili ürünlerde Afro-Avrasya'nın tasarım ve üretim üssü olmak", 64. Hükümet Programı'nda da "Orta ve yüksek teknolojili ürünlerde Avrasya'nın üretim merkezi haline gelmiş bir ülke olma vizyonu ile hareket edeceğiz" gibi sözler sarf edilmektedir. Ancak, mevcut uluslararası-bölgesel gerilimler ve Rusya ile yaşanan krizin olumsuz etkileri bir yana, gerçek nesnel durum farklıdır. Zira Türkiye, uluslararası mal ve finans piyasalarına ucuz ithalat cenneti ve yüksek dış borçlanıcı olarak eklenmek suretiyle, küresel işbölümü içerisinde, montaj sanayinin taşeron bir üreticisi haline gelmiştir. Bu politikalar eşliğinde, "rekabet gücü" ve "ihracat" kavramlarıyla cilalanmış bir dibe doğru yarışın yapıtaşları oluşturulmuştur.

AKP iktidarınca uygulanan yeni sermaye birikimi süreci, başta kentsel, kırsal, doğal kaynak yağması ve özellikle kentlerdeki dönüşüm programından beslenmektedir. Nihayetinde 10. Plan, "Öncelikli Dönüşüm Programı" ana başlığı altında, yirmi beş alanda neoliberal programı kapsayan düzenlemeleri içermektedir. Bunların arasında, İstanbul Uluslararası Finans Merkezi programı, iş ve yatırım ortamı, işgücü piyasası, öncelikli teknoloji alanlarında ticarileştirme, sağlık endüstrileri, sağlık turizmi, aile ve nüfus yapısı, rekabetçiliği geliştiren kentsel dönüşüm programları da bulunmaktadır. Kısaca, kalkınma paradigmasının terk edildiği açıktır.

1998'den bu yana Türkiye'de tasarrufların çöküşü ile birlikte yaşanan sanayisizleşme süreci; sanayinin ulusal ekonomi içindeki gerileyen konumu ve ucuz ithalata dayalı, spekülasyon rantıye kazançların özendirildiği bir birikim sürecine sürüklenmesi, ücretlerin düşürülmesine, istihdamın daralmasına ve buna bağlı olarak mühendisliğin işlev ve iradesinin en aza indirilmesine yol açmıştır. Türkiye sanayisine özgül dönüşüm süreçleri, Türkiye'deki mühendislerin yaşadığı sınıfsal ve mesleki dönüşümlere de bu bakımdan ışık tutmaktadır.

Ülkemiz ekonomisi, üretim, tasarruf-yatırım, istihdam, ihracat ve ithalatın yapısı, teknoloji düzeyi, dış talep bağımlılığı, cari açık, sermaye hareketlerinin serbest giriş-çıkışı ve aşırı borçlanma ile hayli örselenmiştir ve hayli kırılğan bir durumdadır.

Türkiye, 40 yıla yaklaşan deneyimlerin de ortaya koyduğu üzere, düşük ücret düzeyine dayalı bir rekabet gücü politikası etrafında orta-düşük teknoloji bandına sıkışmış, yüksek borçlanma ve yoğun ithal girdi kolaycılığının üzerine oturmuştur. Ülkemizin başka ülkelerin teknoloji pazarı haline gelmesi, teknoloji üretiminde, projelendirme ve mühendislik tasarımında, AR-GE ve yerli üretimin gerilemesi gibi her geçen gün daha da olumsuz bir tablo çizen sonuçlar ortadadır. "Teknolojiyi yalnızca kullanan değil, üreten bir toplum olma" odaklı anlayış hâkim olmadıkça mevcut tablo kararmaya devam edecektir.

Çoğu zaman siyasi bir propagandaya da dönüştürülen ekonomik büyüme olgusu, sanayideki dönüşümü de kapsayan anlayışıyla toplumsal refah açısından bir büyüme yaratmamaktadır. Büyümenin kaynaklarını halkın borçlandırılmasına dayalı özel tüketim harcamaları, dış tasarruflar ve kamu inşaatlarından oluşan kamu yatırımları oluşturmaktadır. Bölgesel kalkınma projeleri rafa kalkmıştır. Özellikle sanayi ihracatçısı bir ülke olmak bu yapıda hayal olurken, sanayici olma iddiası havada kalmıştır. İstihdam sağlayan, döviz geliri getiren, yüksek katma değer yaratan üretken yatırımlar yerine konut ve inşaat gibi değer yaratmayan, borçlanmayı artırıcı sektörler yatırım dağılımında öne çıkmıştır.

Diğer yandan, büyüme ile sanayileşme-kalkınma-istihdam-gelir dağılımı arasındaki, verimlilik ile istihdam arasındaki bağlar kopmuş durumdadır. Verimlilik ile amaçlanan, gerçekte birim üretimde daha az emeğin kullanılması ve daha fazla sömürülmesidir. Yeni Hükümet Programı'nda dile

getirilen, “işgücü piyasalarına esneklik sağlayan çalışma biçimlerini iş ve sosyal güvenlik mevzuatına ekleyeceğiz” sözleri, emeğe yönelik saldırının nasıl süreceğine işaret etmektedir.

Neoliberalizmin ekonomi politiği, AKP iktidarı tarafından doruk uygulamalara ulaştırılmış durumdadır ve artık eski tip kalkınmacı, inşacı, sanayileşmeci, kamucu yaklaşımlar ile bu bağlam içine oturan bir mühendisliğe gereksinim duyulmamaktadır.

Açıklıkla saptamak durumundayız: Neoliberal serbest pazar ekonomisinin tüm tezleri iflas etmiştir. Dünya kapitalizminin krizine bulunmaya çalışılan çareler içinde, eski tip bir sermaye birikimi süreci gereğince, kapitalist de olsa kalkınmacı bir sanayileşmeye vb. artık gereksinim duyulmamaktadır. Kapitalizmin sınırsız azami kâr ve emperyalist siyasal egemenlik çabası bir müddet daha sürecektir. Fakat görülmesi gereken tarihsel gerçeklik, yalnızca neoliberal modelin değil, onu da içerir şekilde, birkaç yüz yıla egemen olmuş bir modelin, bir toplumsal formasyon biçimlenmesinin, yani kapitalizmin çözülüş sürecinin yaşanmakta olduğudur.

Sanayi Kongresi 2015’te yapılan yukarıdaki görüş ve değerlendirme ile yapılan tartışmalar sonucunda oluşturulan öneriler aşağıda kamuoyuna duyurulmaktadır.

AKP iktidarı ile birlikte ortaya çıkan sanayisizleşme sürecine, planlama ile kalkınmayı esas alan sanayileşme, toplumsal refah ve demokrasi ile bütünleşen bir alternatif geliştirmek mümkündür.

Önceki sanayi kongrelerinde ele alınıp işlenen planlama, sanayileşme, kalkınma, istihdam odaklı, bölgesel eşitsizlikleri giderecek öncelikli yapılanma ve toplumsal refah, ayrılmaz bir bütündür. Bu bağlamda, emperyalizmden bağımsız siyasi bir iradeye; planlama, sanayileşme ve kalkınmada halkçı, emekten yana bir yaklaşım ve modele gereksinim bulunmaktadır. Bu yönde, Türkiye’nin önünde tek seçenek bulunmaktadır. Bütün dış ilişkilerini gözden geçirerek, bağımsızlığı benimsemek; planlı bir kalkınma ve istihdam odaklı sanayileşmeden, etkin ve yatırım kararları ile bütünleşmiş, mühendisten, bilim, AR-GE ve teknolojik gelişmeden yana, kendi kaynak ve tasarruflarına dayalı bir ülke ve ekonomi yaratmak zorunludur. Yüzde 14’lere düşen iç tasarruf ve yüzde 16’lardaki sabit yatırım oranları ile kalkınmak mümkün değildir.

İnsan emeğini değersizleştiren üretim ve sanayi politikaları bir yana bırakılarak kamusal merkezi bir planlama ve denetim politikası benimsenmelidir. Emeği, mühendisliği, bilimi, tekniği, sanayileşmeyi toplumsal refah amacına doğru yönlendirmek gereklidir. Kapitalizmin azami kâr hırsı uğruna, her krizde üretici güçler ve insan potansiyeli yıkıma uğratılmaktadır. Emeğin varoluşu insanın varoluşudur, bu varoluş biçimi korunmalı, insanca kılınmalı ve geliştirilerek geleceğe aktarılmalıdır.

Ekonominin önemli bir sektörü olan imalat sanayi, toplumsal gelişmeyi esas alan planlama yaklaşımına dayalı yüksek katma değerli bir üretim ve teknoloji politikasıyla dışa bağımlı yapıdan kurtarılarak üretken, ülke kaynaklarına ve bölgesel kalkınmaya yönlendirilerek tanımlanmalıdır. Bölgesel planlamalar, merkezi planlamayla bütünleşen ve bölge gerçekleri gözetilerek oluşturulan bir yaklaşımla ele alınmalıdır.

Sanayi, fason üretim ve taşeronlaşmayı ön plana çıkaran küresel rekabeti temel aldığı sürece, dışarıya bağımlı ithalat girdileri ve düşük katma değerli ihracat ile cari açık artmaya, ülkenin dış borç stoku büyümeye devam edecektir. Sanayi Kongrelerimizin sürekli olarak önerdiği öncelikli planlama yaklaşımı ise yatırımları esas alarak ülke sathına yayacak, gelir dağılımını çalışanlar lehine düzelterek, işsizliği ortadan kaldıracak, ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmeyi sağlayarak refahı kitlesel olarak yayacak ilke ve araçları kapsamaktadır.

Sanayide katma değer; tasarım ve AR-GE harcamalarının öncelikli sektörlerde yoğunlaştırılarak yerli kaynaklara, nitelikli işgücüne ve mühendislik alt yapısına dayandırılan bir planlama ile artırılabilir. Burada, kamu yararı benimsenmeli, bilim ve teknoloji kurumları ile üniversiteler bağımsız olmalıdır. Siyasi erk güdümündeki bu kurumların gerekli gelişmeyi sağlayacak iradeyi gösteremeyecekleri bilinmektedir.

Türkiye’de büyüme oranları ile istihdam düzeyi arasında önemli bir çelişki bulunmaktadır. Sınâf üretim, mevcut işgücünün daha fazla çalıştırılması ve verimlilik artışları ile gerçekleşmektedir. Bu durum “istihdamsız büyüme” olgusunu ortaya koymaktadır. Haftalık çalışma süreleri en uzun olan ülkelerin başında Türkiye gelmektedir (mesaili 53,7 saat). Bu süreler mutlaka düşürülmeli, insanca bir yaşam esasına göre düzenlenmelidir.

Borçlanma politikasının bir parçası olarak tüketici kredileri ve kredi kartlarıyla tüketimi körükleyen bir finansman modelinden “bir kalkınma hedefi” yeşermeyeceği unutulmamalıdır.

Yeni bilişim teknolojilerinde imalat süreci Uzak Doğu Asya’ya kaymış ve Hindistan-Çin-Endonezya gibi ülkelerde olağanüstü bir emek sömürsü bandı kurulmuştur. Bilişim ve iletişim cihazları imalatında taşeronlaşma ve fason üretim biçimi, işgücünün aşırı çalıştırılması, düşük ücretler ve iş kazaları ile köleleştirmeye yönelmiştir. Bu durum teknolojilerin ortaya çıkardığı sorunlar olarak “emek üzerinde sömürü ve baskı” şeklinde ülkemizde de mevcut yapıyı zorlamaktadır.

Bu bağlamda, sanayileşmeye yönelik atılması gereken öncelikli adımlar şunlardır:

- Bölgesel dengesizliklerin kaldırılması,
- İstihdam odaklı sektörlerin geliştirilmesi,
- Teknoloji yoğun ürünlerin imalattaki paylarının artırılması,
- Toplumsal gelişme ve refah için gelirin adil paylaşımının sağlanması,
- Tasarım, AR-GE ve Mühendislik altyapısına yapılan harcamalar artırılması,
- Bilim-teknoloji ve mühendislik eğitimi alt yapısının güçlendirilip, niteliğinin yükseltilmesi,
- Taşeronlaşmanın kaldırılıp, ücretlerin çağdaş düzeye getirilmesi,
- Sabit yatırım ve iç tasarruf oranlarının yükseltilmesi sağlanmalıdır.

Kamu yararına planlama, istihdam odaklı, öncelikli sektörlerde bölgesel kalkınmaya yönelik sanayileşmenin gerçekleşebilmesi; demokrasinin ilke ve kurumlarıyla egemen olduğu, insan hakları ve özgürlüklerin bütün boyutları ile uygulandığı, toplumsal barışın sağlandığı bir ortamın oluşturulması ile olanaklıdır. Demokrasi ve kalkınmanın, bütünleşik ve birbirini geliştiren olgular olduğu bilinmelidir.

Bizler mühendis, mimar, şehir plancıları olarak, birliğimiz TMMOB’nin geleneksel antiemperyalist, demokrat, toplumcu, halktan ve emekten yana çizgisi doğrultusunda, yukarıda genel hatları çizilen planlı kalkınma ve sanayileşme amacı yanında, özgürlükçü, demokratik, barış içinde bir arada yaşamı esas alan başka bir Türkiye ve başka bir dünya için mücadelemizi sürdüreceğimizi, TMMOB Sanayi Kongresi 2015 dolayısıyla bir kez daha kamuoyuna açıklarız.